

The background of the entire page is a blurred, high-angle photograph of a busy pedestrian walkway. The image is heavily filtered with a red-to-orange color gradient, creating a sense of movement and urban energy. The people are out of focus, appearing as streaks of light and color as they move across the frame.

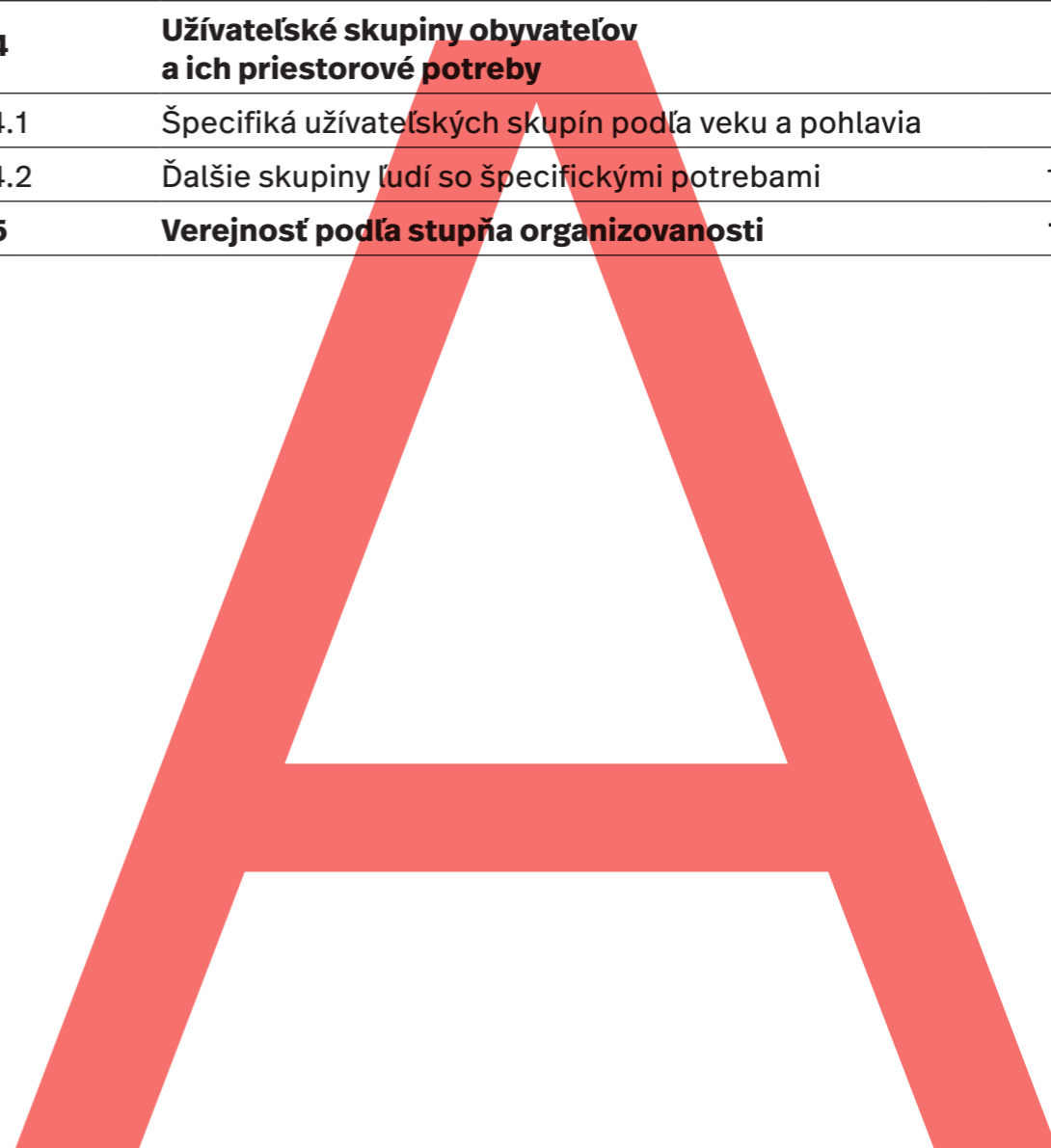
Ako porozumieť mestu a jeho ľuďom ?

Manuál

Obsah

Predslov	12
Štruktúra publikácie	16
Pre koho je publikácia určená?	20
Často kladené otázky	22

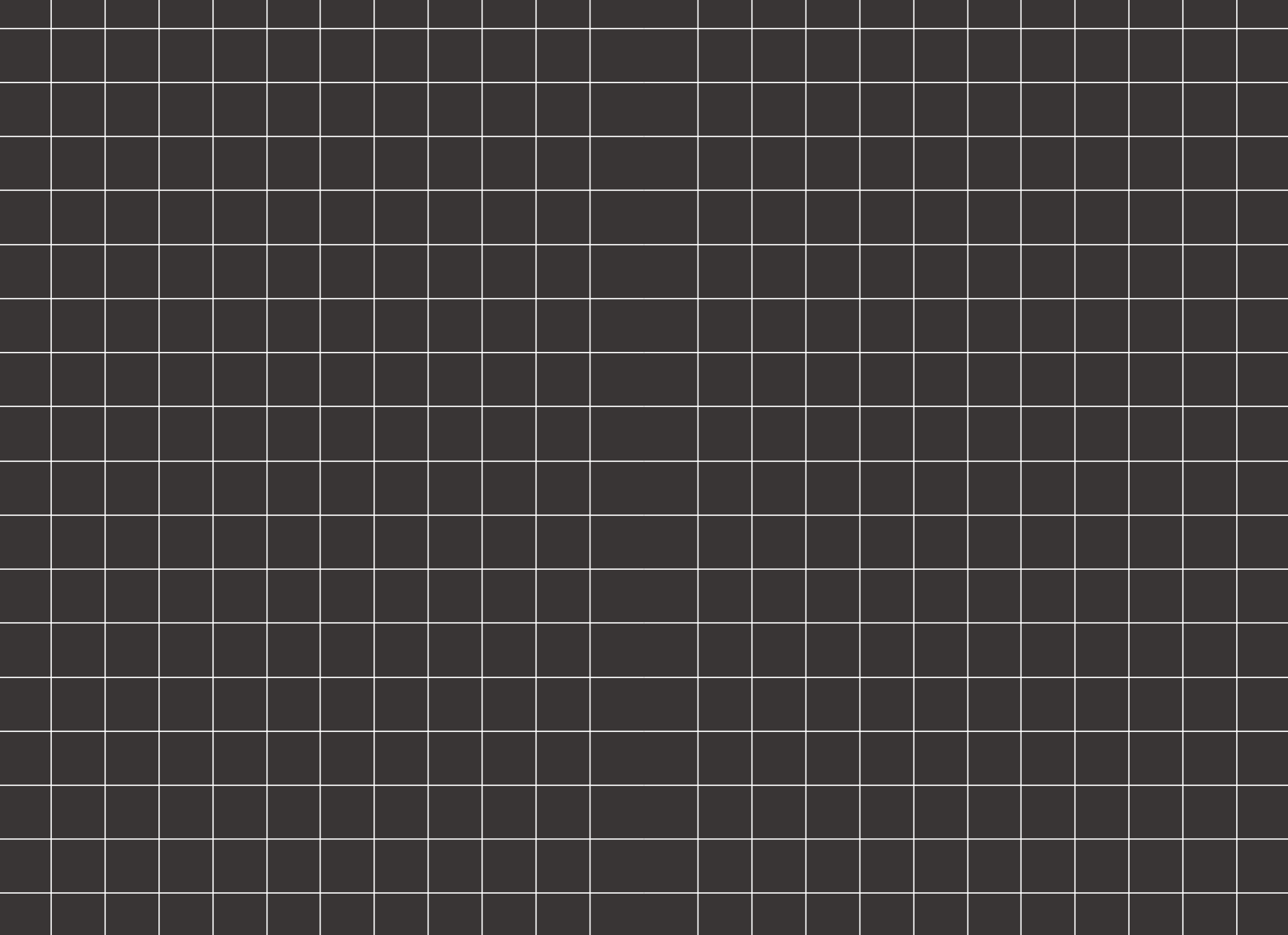
Ú.	Úvod do tematiky	34	A.	Ľudia Bratislavy	48
Ú.1	Výzvy mestského života a participatívne plánovanie v Bratislave	37	A.1	Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?	52
Ú.2	Participatívne plánovanie s dôrazom na Bratislavu	39	A.1.1	Obyvatelia/obyvateľky	57
			A.1.2	Denní návštevníci/návštevníčky	69
			A.1.3	Cudzinci/cudzinky	73
			A.2	Ekonomická situácia	79
			A.3	Prostredie Bratislavy	89
			A.4	Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby	99
			A.4.1	Špecifiká užívateľských skupín podľa veku a pohlavia	99
			A.4.2	Ďalšie skupiny ľudí so špecifickými potrebami	105
			A.5	Verejnosť podľa stupňa organizovanosti	116

B.	Mapovanie (nielen) verejného priestoru	120
B.1	Socio-priestorová analýza	125
B.2	Vymedzenie riešeného územia	130
B.3	Mapové podklady a analýzy	134
B.4	Metódy mapovania územia a ľudí v ňom	140
B.4.1	Mapovanie pohybu a správania ľudí	140
B.4.2	Mapovanie zainteresovaných aktérov	146
B.4.3	Anketa ako súčasť prieskumu územia	149
B.4.4	Mapovanie prevádzok a inštitúcií	150
B.4.5	Mapovanie parkujúcich áut	153
B.5	Prípadová štúdia – Zóna Pribinova	156

C.	Participatívne plánovanie	160
C.1	Plánovač participatívneho procesu krok za krokom	165
C.1.1	Rozhodnite sa, čo a ako participovať	166
C.1.2	Stanovte si jasný rozsah a ciele projektu	168
C.1.3	Zoznámte sa s kontextom projektu	173
C.1.4	Stanovte si realistický časový rámec	174
C.1.5	Zmapujte, koho zapojiť, určite rolu a zodpovednosť jednotlivých aktérov	176
C.1.6	Alokujte dostatočné ľudské a finančné kapacity	180
C.1.7	Vytvorte si vlastný projekt	182
C.2	Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov	187
	Strategické dokumenty	189
C.2.1	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce	189
C.2.2	Územný plán	195
C.2.3	Zmeny a doplnky územného plánu	201
C.2.4	Komunitný plán sociálnych služieb	205
C.2.5	Tvorba verejných politík a stratégií	209
	Investičné projekty	213
C.2.6	Revitalizácia verejného priestoru	213
C.2.7	Revitalizácia brownfieldu	217
C.2.8	Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy	223
C.2.9	Výstavba novej budovy	227
C.3	Metódy participatívneho plánovania	232
C.3.1	Deň otvorených dverí	236
C.3.2	Dotazníkový prieskum	238
C.3.3	Fokusové skupiny	242
C.3.4	Metropolitné fórum	244
C.3.5	Okrúhly stôl	248
C.3.6	Plánovací víkend	250
C.3.7	Pracovná skupina	254
C.3.8	Rozhovor	256

C.3.9	Susedské stretnutie nad mapou	260	Z.	Záver	293
C.3.10	Verejné prerokovanie	264		Prílohy	294
C.3.11	Vychádzka/cyklovychádzka	268		Zoznam skratiek	294
C.3.12	Výstava	272		Zoznam obrázkov	294
C.3.13	Workshop	276		Zoznam tabuliek	294
C.3.14	World café	278		Použité zdroje	296
C.4	Participácia v online priestore	280		Autorský kolektív	300
C.5	Prípadová štúdia – Revitalizácia Krížnej ulice	284		O zadávateľoch	301

Predslov

Mesto a jeho verejný priestor bez ľudí jednoducho nefunguje. Obyvatelia sú tí, ktorí tvoria reálnu tvár mesta, jeho atmosféru aj pocit z neho. Môžete mať to najkvalitnejšie mesto vybudované podľa najžiarivejších vízií a štúdií, bez obyvateľov, ktorí mesto majú radi a pokladajú ho za svoje, „cítia ho“ a sú na neho aspoň trochu hrdí — a bude to len nablýskaný obal. Ak chce Mesto, aby ho obyvatelia pokladali za „svoje“, musí ich vedieť počúvať. Musí viesť s nimi „rozhovor“, musí ovládať nástroje na to, aby vedelo klásť im v správnom čase správne otázky. Žiaden marketingový pro-forma dialóg, v ktorom si každá strana povie svoje a nič sa nezmení, to už snád'máme za sebou. Tu musí ísť o sériu nástrojov a situácií, ktoré umožnia rozhovor, výmenu informácií alebo zisťovanie názoru tých, ktorých sa to vo výsledku vždy týka a ktorí do detailov poznajú svoje okolie — obyvateľov a obyvateľiek.

Posledné tri roky sme sa to učili a zlepšovali celý proces. A aj keď je v európskom priestore viacero miest, od ktorých sa kvalitnú participáciu môžeme učiť a inšpirovať sa ňou, najdôležitejšia je vlastná skúsenosť. Ako sa „rozprávať“ sa neučí len Mesto a jeho participatívna jednotka, ale aj strana druhá — obyvatelia a obyvateľky. Skúsili sme toho veľa — osobné stretnutia, oznamy a dotazníky v schránkach, online ankety, ale aj stretnutia vo virtuálnom priestore, ktoré boli počas pandémie jediné možné. To všetko je participácia.

Nielen táto skúsenosť, ale aj predchádzajúce poznatky mojich kolegov a kolegýň zo sekcie mestských štúdií a participácie na Metropolitnom inštitúte Bratislavy sú zhrnuté v tomto manuáli. Ide teda o návod, ktorý je zároveň prísľubom. Hovorí o tom, ako sa Mesto s obyvateľmi bude rozprávať. Je to

zrejmé, ale pokladám za dôležité zdôrazniť, že ide o materiál, ktorý tu je pre všetkých. Pre bratislavské mestské časti alebo pre akéhokoľvek municipálneho politika či úradníka nielen z nášho mesta, ktorý to so svojou prácou myslí vážne a zaujíma ho názor jeho klientov.

Aj toto je jedna z myšlienok, na základe ktorých náš Metropolitný inštitút vznikol — všetky skúsenosti a nazbierané vedomosti ponúknuť tým, ktorí o to majú záujem a môžu vďaka tomu niečo zlepšiť. Vo svojej komunite, meste, sídlisku alebo v obci.

Na Slovensku dlhodobo pozorujeme veľmi nízku mieru dôvery vo verejné inštitúcie. Tento nedostatok má veľké dôsledky na fungovanie našej spoločnosti a jej vnútornú súdržnosť. Dlhodobo nenaplnené očakávania verejnosti vedú k apatii, rezignácii a nezáujmu o veci verejné. V opačnom extrémne môžu viesť k mimoriadnej ostražitosti, až podozrievavosti voči každému kroku verejnej správy. Prítom verejné inštitúcie pre svoje fungovanie potrebujú dôveru verejnosti — práve dôvera verejnosti ich legitimizuje. Osobne vnímam participáciu ako jeden z najzásadnejších nástrojov verejnej správy na zladovanie záujmov, spoznávanie postojov verejnosti a systematické budovanie vzájomnej dôvery medzi verejným sektorom a verejnosťou. Z týchto dôvodov sa veľmi teším, že tím mojich kolegyň a kolegov z Metropolitného inštitútu Bratislavy pripravil doteraz pravdepodobne najucelenejší manuál participácie pre územnú samosprávu na Slovensku. Práve miestna samospráva sa vyznačuje väčšou intenzitou a aj potrebou osobného kontaktu verejnej správy s dotknutými obyvateľmi/obyvateľkami, čím sa vytvára veľký priestor pre vzájomné spoznávanie sa a tak aj dlhodobé budovanie dôvery. Mestá a obce by sa mali aktívne zaujímať, aké potreby a preferencie majú obyvatelia/obyvateľky dotknutých lokalít, a intenzívne pracovať na tom, aby poskytnuté riešenia tieto potreby a preferencie zohľadňovali. Je to však práve verejný sektor, ktorý má za úlohu si získať dôveru verejnosti v tom, že predložené riešenie predstavuje najvhodnejší návrh zladujúci dotknuté záujmy so záujmom verejným. Predstavený materiál by mal pomôcť širokému spektru orgánov verejnej správy, nielen územnej samosprávy, pri ich participatívnych aktivitách, no súčasne môže slúžiť napríklad aj developerom. Pozývame preto všetkých potenciálnych beneficentov, aby siahli po manuáli a vyťažili z neho maximum v prospech verejnej hodnoty.

Jan Mazúr,
riaditeľ Metropolitného inštitútu Bratislavy

V novembri 2019, tesne po nástupe do vedenia kancelárie, sme mali s primátorom pomerne hlboký, iniciačný rozhovor. Hovorili sme o tom, ako dôležité je nastaviť novú kultúru komunikácie a zapájania ľudí do plánovania mesta. Zdalo sa nám, že v Bratislave tá nepokojná energia ľudí nebola využívaná systematicky vo svojom plnom potenciáli. Verejné prerokovania mali často podobu koncertov s rečníkmi na pódiu a so stovkami anonymných, agitovaných obyvateľov, ktorí kládli otázky alebo zdieľali nespokojnosť s tým či oným projektom. Vo väčšine prípadov však neboli vhodne informovaní a zmeny im neboli dostatočne vysvetlené. Na druhej strane, povedomie a požiadavky verejnosti na kvalitu života v Bratislave rastie. Počas posledných dekád vzniklo množstvo občianskych či profesijných iniciatív, ktoré sa zdola či odboku snažili zmeniť ten svoj kúsok mesta, prípadne svoj záujem deklarovali petíciami, listami, článkami. Aj toto je pozitívna, kreatívna energia, element, s ktorým pri zapájaní verejnosti musíme pracovať.

V mojej praxi sa kombinuje urbanizmus, médiá, komunikácia a negociácie v mestských témach, organizovanie medzinárodných festivalov, rovnako tak aplikované sociálne teórie smerujúce k väčšej inkluzivite a spravodlivosti. Život a prax v Prahe, Berlíne, New Yorku, ale špeciálne vo Viedni silne ovplyvnili moje uvažovanie o zapájaní ľudí nielen v tom, že potrebujeme vedieť presné postupy a poznať komplexitu procesov, ale chápať ho ako systém plánovacej praxe s aplikovaným mestským výskumom. To som sa snažila prácou s tímom kancelárie a množstvom externých odborníkov/odborníček zhmotniť v nasledujúcej publikácii.

Milota Sidorová,
riaditeľka sekcie mestských štúdií a participácie,
Metropolitný inštitút Bratislavy

Štruktúra publikácie

Založením Metropolitného inštitútu Bratislavy sa téma zapájania ľudí do mestských tém stala systémovou prioritou a my sme dostali jedinečnú šancu pomôcť nastaviť túto novú kultúru. S tímom kancelárie, ale aj s mnohými skvelými ľuďmi z výskumu a praxe sme mesiace diskutovali a postupne prišli na to, že nechceme dodať iba návod, ako na participáciu, ale ponúknuť niečo oveľa komplexnejšie. Previesť záujemcov/záujemkyne o zapájanie verejnosti do mestského plánovania aplikovanými sociálnymi teóriami a základmi výskumu mestského prostredia. Ak výsledkom participácie má byť ten najkvalitnejší možný projekt či politika, potom je nutné nielen poznať spôsoby, ako do neho zapojiť tie správne cieľové skupiny, ale mať aj kvalitné podklady predtým, než sa ľudí na niečo vôbec spýtame.

Publikácia preto nezačína priamo participáciou, ale prevádza čitateľov/čitateľky unikátnou dátovou kapitolou s názvom Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?. Vytvorili sme ju v silne interdisciplinárnej spolupráci s výskumníkmi/výskumníčkami tak, aby sme odkryli rôznorodé skupiny ľudí, ktorí v tomto meste žijú, pracujú, navštevujú ho krátkodobo či dlhodobo. Pre nás sú klientmi, ktorých odlišné potreby a životné trajektórie musíme poznať predtým, než začneme rozmýšľať nad spôsobom ich oslovenia.

V ďalšej časti nadväzujeme na prácu svetových osobností z oblasti urbanizmu a mestských štúdií, ako sú Jane Jacobs, Wiliam Whyte či známy dánsky architekt Jan Gehl. Venujeme sa spôsobom, ako efektívne mapovať a interpretovať mestský priestor. Vychádzame totiž z praxe mnohých miest, ktoré pred začatím participatívnych procesov robia socio-priestorové mapovania a štúdie, aby dostatočne poznali kontext miesta, o ktorom sa vedie spoločenská debata. Až v poslednej časti prechádzame do samotnej témy participatívnych procesov, tak ako ich poznáme v praxi stredo-európskych miest.

Tím zo sekcie mestských štúdií a participácie Metropolitného inštitútu Bratislavy predkladá systémový materiál, ktorý vysvetľuje, že dobrý participatívny proces vychádza z podrobného poznania ľudí, ktorých zapája, ako aj z prostredia, v ktorom sa odohráva. Preto táto publikácia stojí na troch pilieroch. Ľudia, priestor a procesy sú elementy, ktoré nemôžu stáť osobitne. Veríme, že čítanie s porozumením inšpiruje k novej kvalite mestských projektov nielen zamestnancov a za-

mestnankyne samospráv, profesistov/profesistky z oblasti architektúry, urbanizmu, mestských štúdií, investorov a developerov, ale aj všetkých, ktorí chcú chápať, zapájať a interpretovať názory a potreby ľudí v ich prostredí.

Publikácia sa skladá z niekoľkých častí:

Ľudia Bratislavy

V tejto časti predstavujeme dáta, ktoré ukazujú verejnosť cez optiku demografie, ekonomického príjmu, národnosti či podmienok prostredia. Tieto totiž definujú rôzne životné podmienky a aj množstvo zdrojov, ktorými jednotlivé skupiny verejnosti disponujú pre zabezpečenie vlastného života. Publikácia predstavuje verejnosť Bratislavy s dôrazom na čo najlepšie popísanie užívateľských skupín, a tým implikuje ich priestorové potreby, čo sú oblasti, s ktorými v participatívnych procesoch pracujeme. Táto časť môže byť zaujímavá nielen pre špecialistov/špecialistky na participatívne procesy, ale aj pre ďalšie stratégie, prognózy, dátové vedy či pre komunikáciu.

Mapovanie mestského priestoru

Druhá časť publikácie predstavuje oblasť, ktorá sa bežne za participatívne plánovanie nepovažuje, ukazuje sa však ako užitočná pre jeho skvalitnenie. Popisujeme základné pravidlá mapovania, ktoré vychádzajú z metód interdisciplinárneho výskumu aplikovaného na mesto. Mapovanie mestského prostredia, jeho užívateľov/užívateľiek sa ukazuje ako výborný podklad pre odbornú debatu a participatívne plánovanie a stretávame sa s ním v praxi iných miest. Často sa dá realizovať s minimom prostriedkov v pomerne krátkom čase. Táto časť môže byť zaujímavá nielen pre špecialistov/špecialistky na participatívne procesy, ale i pre profesistov/profesistky z oblasti mestských štúdií, architektúry a urbanizmu.

Pre koho je publikácia určená?

Publikácia je zameraná hlavne na:

- predstaviteľov/predstaviteľky a zamestnancov/zamestnankyne bratislavských samospráv,
- odborníkov/odborníčky venujúcich sa participatívne plánovaniu,
- stavebných investorov/investorky,
 - zainteresovanú verejnosť,
- všetkých týchto ľudí aj z iných miest.

Často kladené otázky

Nielen verejnosť, ale aj experti/expertky či ľudia zo samosprávy nám často kladú rôzne otázky, ktoré sa týkajú samotného participatívneho plánovania a s ním súvisiacich tém. Čo to vlastne participatívne plánovanie je? Aký má význam a čo vďaka nemu získame? Kedy sa do neho pustiť a kedy nie? Preto sme sa rozhodli na začiatku publikácie uviesť odpovede na tieto otázky.

1. Čo je participatívne plánovanie a prečo ho robiť?

→
Viac informácií
v úvodnej časti.

Pod participatívnym plánovaním rozumieme predovšetkým zapojenie či účasť verejnosti do rozhodovania (o rozvoji mesta či obce, o verejných politikách, o témach, ktoré majú dopad na verejnosť). Medzinárodná asociácia pre participáciu verejnosti (IAP) napríklad uvádza, že participácia je akýkoľvek proces, ktorý zapája verejnosť do riešenia problémov alebo do rozhodovania a využíva vstupy verejnosti pre prijatie rozhodnutí. Občianska participácia využíva obojsmernú komunikáciu a umožňuje riešenie problému s cieľom dosiahnuť lepšie a prijateľnejšie rozhodnutia¹.

Participatívne plánovanie je východiskový princíp a zároveň nástroj urbanizmu a mestského plánovania, ktoré zdôrazňujú zapojenie komúnit a zainteresovaných aktérov do strategických a riadiacich procesov mestského plánovania alebo do procesov plánovania na úrovni mestského či vidieckeho spoločenstva². Účelom participatívneho plánovania je harmonizovať názory všetkých účastníkov/účastníčok a predchádzať konfliktom medzi stranami s rôznymi názormi a požiadavkami. Takéto plánovanie by malo takisto poskytnúť šancu na zapojenie marginalizovaných a zraniteľných skupín obyvateľov³.

Ak participáciu iniciuje a vedie samospráva (resp. verejná správa), hovoríme o prístupe zhora nadol (top-down), ak ju iniciuje miestna komunita, občianske združenia či iní miestni aktéri, ide o prístup zdola nahor (bottom-up).

2. Čo sú prínosy participatívneho plánovania a čo môže pôsobiť ako motivácia pre zapojenie sa doň?

Predstavujeme, čo sú prínosy participatívneho plánovania. Aktérmi participácie bývajú aj iné subjekty (participatívne procesy môžu iniciovať a viesť združenia, nadácie či agentúry), no pre jednoduchšie rozdelenie sme si vybrali tri sektory spoločnosti.

1. IAP2 International Federation. IAP2 Code of Ethics for Public Participation Practitioners. 2017.

2. LEFEVRE, P. et al. Comprehensive Participatory Planning and Evaluation. 2001.

3. MCTAGUE, C., JAKUBOWSKI, S. Marching to the beat of a silent drum: Wasted consensus-building and failed neighborhood participatory planning. In Applied Geography. 2013.

3. Čo prinesie participatívne plánovanie samospráve/štátnej správe?

- presadzovať a vysvetľovať verejný záujem v danom kontexte,
- možnosť zoznámiť sa s bezprostrednými názormi a hodnotami obyvateľov, ak je projekt v konflikte s vybranými súkromnými záujmami, resp. so záujmami dotknutých komunít, umožňuje im včas predchádzať a riešiť ich,
- zvýšenie kvality daného projektu (samospráva získa viac názorov a zároveň zmapuje potreby zainteresovaných aktérov), zlepšenie dialógu medzi samosprávou, občianskou, odbornou a politickou verejnosťou,
- rozvoj zručností, dôležitých pre demokraciu,
- poskytnutie zrozumiteľných odôvodnení, transparentnejších rozhodnutí samosprávy,
- modelovanie systematickej otvorenosti a transparentnosti samosprávy,
- akceptácia realizovaného projektu verejnosťou, prevencia konfliktov,
- zvýšenie dôvery obyvateľov voči samospráve, resp. naopak, dôvery samosprávy k obyvateľom a ich schopnosti participovať na rozhodovaní.

4. Čo prinesie participatívne plánovanie súkromnému investorovi/developerovi?

- možnosť prepojenia znalosti miestnych obyvateľov a aktérov s globálnou odbornou znalosťou spracovateľov/spracovateľiek návrhu či projektového zámeru,
- zvýšenie kvality daného projektu vďaka lepšiemu nadviazaniu projektu na potreby a názory obyvateľov v území,
- včasné predchádzanie potenciálnym konfliktom,
- akceptácia realizovaného projektu verejnosťou, prevencia konfliktov so samosprávou a s občianskou verejnosťou,
- rozvoj zručností dôležitých pre demokraciu, komunikáciu a spoločensky zodpovedný prístup.

5. Čo prinesie participatívne plánovanie občianskej spoločnosti?

- spolurozhodovanie o tom, ako bude vyzeráť mesto, v ktorom žijeme,
- lepšie porozumenie rozhodnutiam samosprávy,

- stotožnenie sa, resp. budovanie vzťahu s mestom/miestom a akceptácia jeho budúcej podoby,
- zvýšenie občianskej angažovanosti, aktivácia komunity,
- rozvoj zručností dôležitých pre demokraciu (napríklad vedenie diskusie a dialógu, vecná argumentácia, schopnosť počúvať sa navzájom, zohľadňovanie záujmov iných vrátane menších).

6. Ako participatívne plánovanie súvisí s informovaním verejnosti, v širšom pohľade s komunikáciou?

→
Viac o komunikačných
stratégiách
v participatívnom
plánovaní v kap. C.2.

Informovanie (pasívne aj aktívne) je súčasťou a základom participatívneho plánovania. Niektoré prístupy vnímajú informovanie ako základnú úroveň participácie, ako transparentnú komunikáciu medzi samosprávou (či iným subjektom, ktorý participáciu iniciuje) a verejnosťou. Cieľavedomé a zrozumiteľné informovanie má najmä v počiatočnej fáze procesu umožniť obojstranný dialóg s možnosťou spätnej väzby a vzájomného férového ovplyvňovania. Ak by sme verejnosť o procese a našich zámeroch dostatočne neinformovali, nemohli by sme očakávať jej relevantné a zmysluplné zapojenie do rozhodovania.

V participatívnych procesoch by sme nemali prístup zamieňať s marketingovou komunikáciou či *public relations*, ktorých cieľom nie je verejnosť vzdelávať tak, aby bola relevantnou partnerkou v diskusii, ale jednostranne ovplyvniť jej názory.

Komunikáciu (ktorej súčasťou je aj informovanie) vnímame tiež ako prierezový nástroj, ktorý nám umožňuje efektívnejšie participáciu riadiť dovnútra (na úrovni tímu a samosprávy), alebo smerom von (k verejnosti). Vrstva komunikácie by preto mala byť súčasťou každého participatívneho procesu.

7. Aký je rozdiel medzi participáciou iniciovanou verejným sektorom (samosprávou či štátnou správou) a tzv. občianskou participáciou?

→
Viac v úvodnej kapitole

Občianska participácia je (okrem mnohých ďalších aspektov) jedným z dôležitých nástrojov posilňovania pocitu identifikácie obyvateľov/obyvateliek s mestom⁴. Na rozdiel od formalizovanej participácie na strane samosprávy (iniciovanej a vedenej zhora), ide o iniciatívy formované zdola formálnymi či neformálnymi skupinami obyvateľov/obyvateliek. Tento typ participácie môže, ale nemusí mať formu a rozsiahlosť participatívnych procesov vedených sa-

motnou samosprávou. Jej cieľom môže byť rozvoj susedstva či širšej lokality, komunikácia akútnych či dlhodobých potrieb a názorov obyvateľov, alebo snaha ovplyvniť verejné rozhodovanie a presadiť verejný záujem (ochrana pamiatok, tvorba verejných priestorov, rozvoj cyklotrás). S občianskou participáciou sa stretávame často v situáciách, keď predstavitelia/predstavičky verejnej správy nevytvárajú dostatočný priestor na zapojenie verejnosti a tá sa ho snaží sama vydoberať. Cieľom samosprávy je zasa využiť participatívne procesy na zlepšenie verejnej politiky či na prevenciu konfliktov.

8.

Koho považujeme za verejnosť? Kto je obyvateľ/obyvateľka?

Všeobecná verejnosť ani typický užívateľ mesta neexistuje. Preto vnímame verejnosť ako jednotlivé skupiny obyvateľov na základe ich rodového, vekového, ekonomického či etnického statusu. Kombinácie týchto aspektov vytvárajú rozdielne životné situácie, potreby každodenného života ľudí v meste a ich práva, ktoré sa snažíme pomenovať a vedome zapracovať. Za technokratické vnímanie pojmu obyvateľ považujeme napríklad jeho vymedzenie v právnych dokumentoch ako osoby s trvalým pobytom na území obce.⁵ Toto chápanie je veľmi vylučujúce, preto v tejto publikácii hovoríme o obyvateľoch ako o všetkých, ktorí v meste žijú, či ho navštevujú. Tento prístup nám pomôže nájsť reprezentatívne cieľové skupiny pre participáciu a konkretizovať princípy inkluzívneho plánovania.

9.

Kto sú zainteresovaní aktéri? A kto patrí do užívateľskej skupiny?

Ako zainteresovaných aktérov označujeme všetkých, ktorých sa nejaké rozhodnutie dotýka a/alebo sa oň zaujímajú. Môžu to byť jednotlivci, neformálne skupiny či organizácie.⁶

Užívateľská skupina je skupina (zainteresovaných) aktérov s rovnakými právami, potrebami a skúsenosťami k danému projektu resp. s daným územím.

←
Viac v kap. A –
Ľudia Bratislavy –
čo nám hovoria dáta?
a kap. C3 – Metódy parti-
cipatívneho plánovania

→
Viac
v kap. B – Mapovanie
(nielen) verejného
priestoru

←
Viac v kap. B.4.2 – Mapo-
vanie zainteresovaných
aktérov, a kap. A.4 –
Užívateľské skupiny oby-
vateľov a ich priestorové
potreby

→
Viac v kap. C –
Participatívne plánovanie

5. Zákon č. 369/1990 o obecnom zriadení.

6. PLICHTOVÁ, J., ŠESTÁKOVÁ, A. Slovník základných pojmov participácie občanov a verejnosti v kontexte demokracie. 2018, s. 110.

10. Čo je rodovo citlivé plánovanie?

Rodovo citlivé plánovanie je plánovacia kultúra, ktorá skúma špecifickosť miesta (lokácie) a potrieb skupín, využívajúcich tieto miesta. Je založené na princípoch uplatňovania rodového hľadiska (*gender mainstreaming*)⁷, ktoré sleduje prihliadanie na potreby ľudí, zvyčajne prehliadaných v politických rozhodnutiach a plánovaní. V rodovo citlivom mestskom plánovaní sledujeme kritériá ako miesto bydliska a práce, mobilitu, časové a ekonomické zdroje obyvateľov/obyvateliek. Tieto nám totiž pomôžu efektívne definovať potreby a životné situácie jednotlivých skupín verejnosti⁸.

11.

Prečo skúmame mestský priestor?

Pre akékoľvek zapojenie verejnosti potrebujeme do väčšej či menšej miery poznať socio-priestorové podmienky daného územia. Tie nám často definujú rámec plánovania a bez ich poznania by nebol ani proces participácie úplný. Často narážame na problém, že tak ako samosprávy nemajú dostatočné kapacity pre realizovanie participatívnych procesov, rovnako nemajú dostatočné odborné podklady. Preto do manuálu zaraďujeme kapitolu o tom, ako využiť niekoľko spôsobov mapovania mestského priestoru a ľudí, aby odborná debata, ako aj participatívne plánovanie boli efektívnejšie a reprezentatívnejšie.

12.

Čo robiť, ak chceme participáciu realizovať, ale nemáme vhodné podmienky a prostriedky (ľudské, finančné, technické)?

Najprv skúsime nájsť financie, napr. cez grantové schémy či spolufinancovanie súkromným subjektom. Ak nemáme k dispozícii ľudské zdroje či technické zabezpečenie, pokúsime sa nájsť externých konzultantov (viac informácií v C.1.6) a zástupcov občianskej spoločnosti v území. Alternatívne projekt iba komunikujeme, teda informujeme o ňom – je to základné minimum. Samosprávy zväčša nie sú na participatívne plánovanie v celej svojej komplexnosti dostatočne pripravené, v kap. C.2 uvádzame viac o vzťahu medzi komunikáciou a participáciou.

7. Glosár rodovej terminológie. Uplatňovanie rodového hľadiska. c2004.

8. MA 18 – Urban Development and Planning, Vienna. Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development. c2013.

13. Čo robiť, ak nevieme zaručiť zapracovanie výstupov z participatívneho procesu?

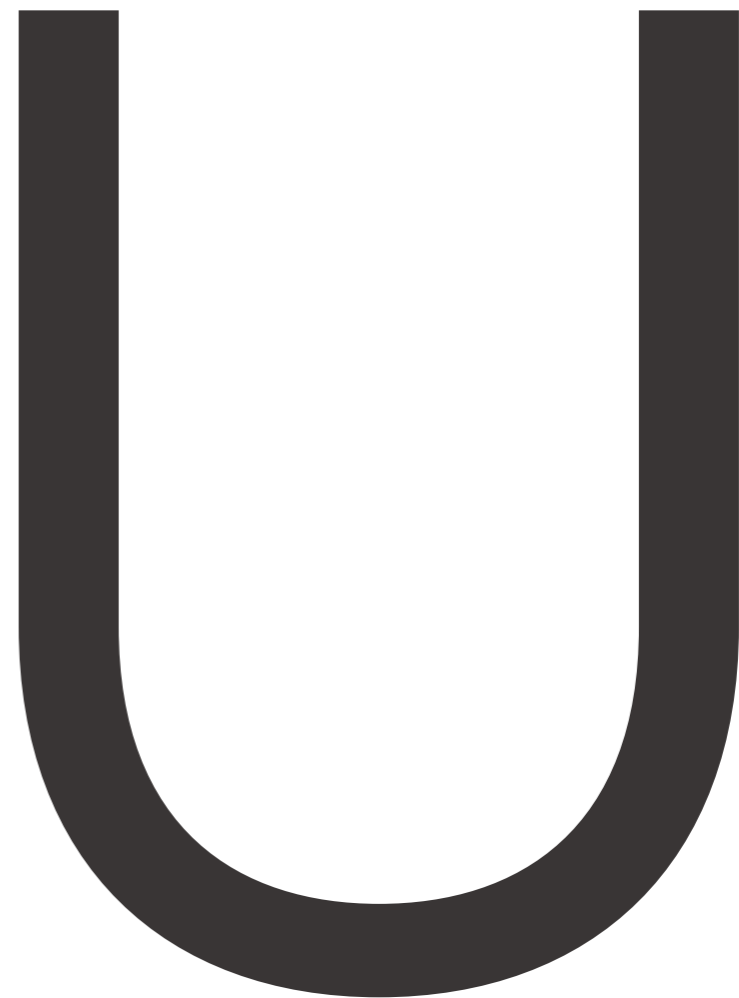
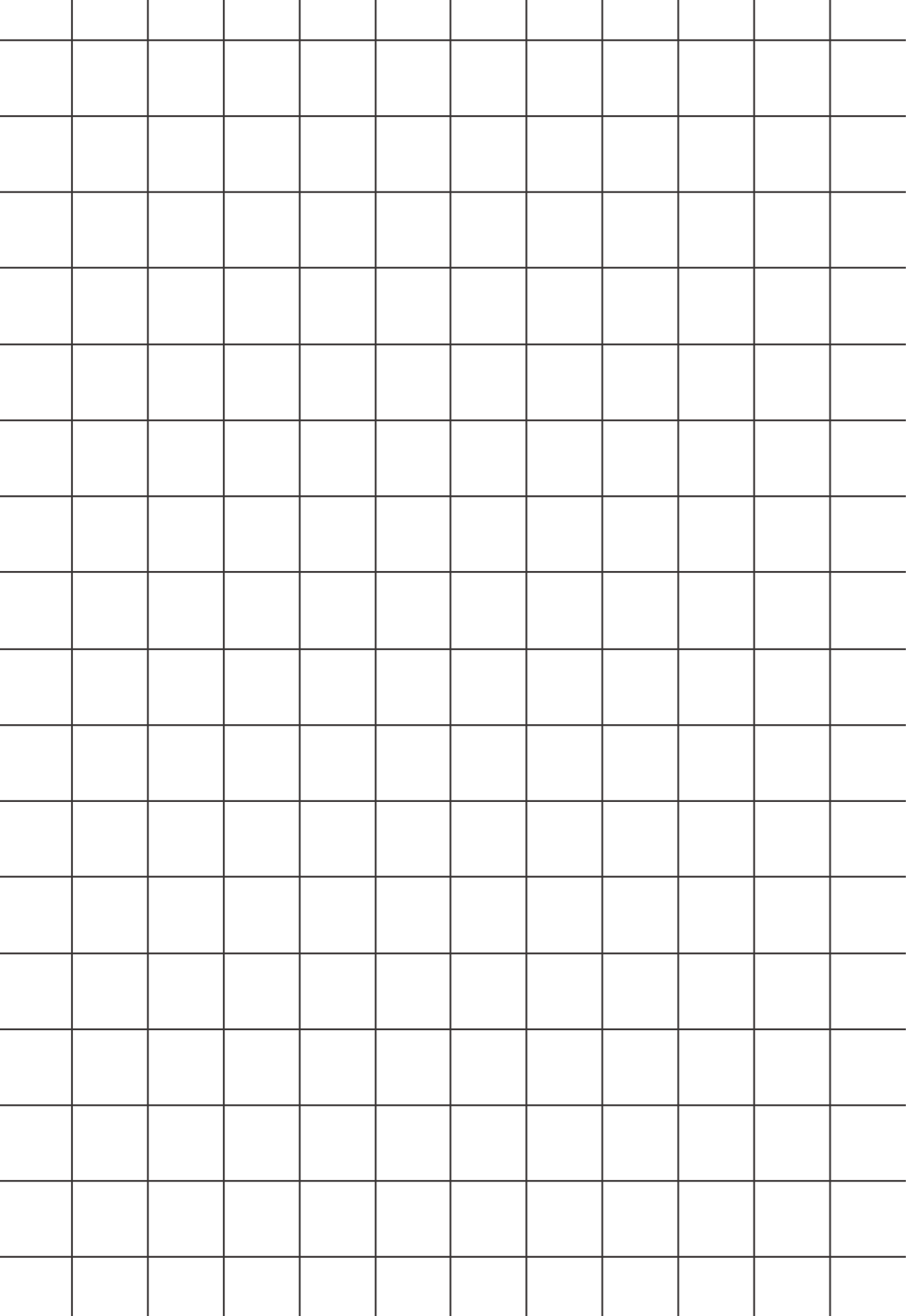
Participatívne plánovanie predpokladá možnosť obojstranného dialógu, ktorý vyžaduje čas a garanciu, že tento dialóg môže ovplyvniť daný projekt. Ak to nevieme zaručiť, odporúčame s participatívnym procesom nezačínať a v komunikácii s verejnosťou tieto dôvody uviesť.

←
Viac v kap. C –
Participatívne plánovanie

14 Čo je to projekt?

Pre jasné porozumenie publikácie uvádzame, že projekt chápeme v dvoch významoch: projekt v zmysle projektového riadenia (organizačná, odborná príprava) a v zmysle scenárov ako zámeru mesta, napr. rekonštrukcia ulice.

←
Viac v kap. C –
Participatívne plánovanie

Úvod do tematiky

Ú.	Úvod do tematiky	34
Ú.1	Výzvy mestského života a participatívne plánovanie v Bratislave	37
Ú.2	Participatívne plánovanie s dôrazom na Bratislavu	39

Ú.

Mestská spoločnosť je veľmi rozdielna a jej rozdielnosť sa prejavuje aj v spôsobe využívania mesta. Rovnako tak sa výrazne líšia i potreby a záujmy obyvateľov/obyvateliek miest, pričom závisia od životnej fázy, lokálneho prostredia a ďalších faktorov. V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať stručnému vývoju participatívneho plánovania v Bratislave a na Slovensku a vysvetlíme, ako participatívne plánovanie chápeme.

Milota Sidorová

Bratislava sa rozvíja nielen v rámci svojho katastrálneho územia, ale jej charakter definuje aj metropolitný región, zázemie mesta. Medzi týmito oblasťami a hlavným mestom na dennej báze migruje viac ako 150 000 obyvateľov⁹. Tento rozvoj a migračný trend bude v budúcnosti pokračovať. Ďalším trendom, ktorý nás v súčasnosti ovplyvňuje, je aj zväčšovanie spoločenských a ekonomických rozdielov. Roztváranie týchto nožníc vnímame aj v Bratislave, kde mimo iného nachádzame čoraz väčšiu skupinu obyvateľstva potenciálne ohrozeného chudobou (pozri kap. A). Tento jav môžu i laici vnímať napríklad pri téme bývania, ktoré sa stáva čoraz nedostupnejším a predstavuje výzvu nielen na lokálnej, ale aj na národnej a globálnej úrovni. Nerovnosti však badať i v iných oblastiach.

V tomto ohľade sa súťaž o vzácny verejný priestor, ďalšie verejné zdroje a z toho vyplývajúce konflikty budú zintenzívňovať¹⁰. Dopady klimatickej krízy v kombinácii so sociálnymi nerovnosťami budú tieto aspekty súťaže a konfliktov posilňovať. Pre príklad si vezmime zníženú dostupnosť bývania v kvalitnej, zelenej štvrti. V budúcnosti to bude energetická efektívnosť budov a rovný prístup k pitnej vode, čo sú denné situácie i mnohých európskych miest. Ďalším trendom, ktorý ovplyvňuje súčasnú spoločnosť, je technologizácia a zvyšujúca sa dostupnosť istého spektra dát o obyvateľoch mesta. Práve pre tieto podmienky je veľmi dôležité identifikovať kľúčové hodnoty a potreby rôznych skupín populácie. V neposlednom rade, úspech plánovania sa prejaví v praktickosti každodenného života. Toto uplatnenie vyžaduje vysokú dávku citlivosti, presnosti a systematický prístup, aby sme zabezpečili férový prístup k verejným zdrojom. Rodovo citlivé plánovanie nám pomáha výrazne spresniť výsledky plánovania a tým zvýšiť kvalitu služieb.

9. Slovak Telekom, Orange Slovensko. Market Locator. Analýza lokalizačných dát mobilných operátorov v Bratislavskom a Trnavskom kraji pre potreby Bratislavskej integrovanej dopravy. [2018].

Rodovo citlivé plánovanie predstavuje inkluzívnu plánovaciu kultúru, ktorá sa opiera o prístup, skúmajúci špecifickosť miest a skupín, ktoré tieto miesta využívajú. S hrdosťou začíname tento prístup vnášať do našej práce po vzore Viedne, ktorá sa už po desiaty rok umiestnila na prvom mieste ako najlepšie mesto pre život¹¹ a na tom postavila základ svojho mestského plánovania – mesta bližšie k svojim užívateľom/užívateľkám.

V tejto publikácii využívame množstvo dát a informácií o ľuďoch či prostredí a upozorňujeme na potrebu systémovej práce s dátami, aby sme nielen lepšie pochopili kontext prostredia, ale aj povahu problémov, na ktoré môže verejnosť reagovať. Verejne dostupné dáta sú rovnako veľkou výhodou pre akékoľvek vyhodnotenie úspechov projektov a dobrý podkladový materiál pre budúci rozvoj územia. Sú tiež ďalším podkladom na transparentnejšie rozhodovanie a narábanie s verejnými zdrojmi.

Okrem Viedne boli pre nás inšpiráciami Praha, Berlín, Detroit či Grenoble, ktoré sú nám blízke aspektmi buď procesnými a legislatívnymi, či socio-ekonomickým profilom a podmienkami, ktoré prehĺbili princíp plánovania skutočne zameraného na človeka. Človeka-jednotlivca, človeka v komunite či v skupine definovanej pohlavím, vekom, etnicitou a ekonomickými podmienkami.

10. MA 18 – Urban Development and Planning, Vienna. Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development. c2013.

11. Mercer. Quality of living city ranking. 2019.

„Participácia je nástrojom demokracie. Ak sa hlásime k vyspelej demokratickej Európe, toto sú procesy, ktoré by mali k plánovaniu bez debaty patriť. Možno diskutovať len o tom, ako ju robiť, nie či ju robiť.“¹²

Zora Pauliniová

Predstavme si menšie námestie s množstvom ľudí, ktorí sa stretli na susedskom podujatí. Počúvajú diskusiu o budúcnosti lokality, do mapy dopĺňajú problémové miesta blízkeho okolia, prezerajú si plagáty s výstupmi z dotazníka alebo živo diskutujú. Takéto stretnutia s miestnou komunitou, ktoré často prichádzajú na záver dlhých a dôkladne pripravených participatívnych procesov, sú príjemné a motivujúce. Čo všetko sa však muselo zmeniť, aby sa participácia na niektorých miestach stala prirodzenou súčasťou plánovacích procesov a predchádzala architektonickým súťažiam alebo príprave investičných zámerov? Čo bolo nutné urobiť, aby sa ľudia cieľavedome a s radosťou zapájali do tvorby miest, kde žijú?

Pri skúmaní toho, čo nás čaká v oblasti zapájania verejnosti, je dobré sa pozrieť aj na východiská a princípy, ktoré formovali a formujú súčasný stav participácie. Patrí sem množstvo vecí - napríklad aj to, ako je spoločnosť spravovaná a ktoré trendy vo verejnej správe zavádzajú participáciu podporujú.

Prístupy k spravovaniu spoločnosti sa postupne menia a vyvíjajú: od tradičnej verejnej správy, cez uplatňovanie manažérskeho, procesného prístupu - nový verejný manažment (New Public Management), ktorý kladie dôraz na efektivitu a výsledky, až k prístupu založeného na princípoch a hodnotách, akým je dobré spravovanie (*Good governance*)¹³. Dobré spravovanie predstavuje v súčasnosti jeden z mainstreamových prístupov k správe vecí verejných vo väčšine demokratických krajín a princíp participácie uvádzajú ako kľúčový aspekt tohto prístupu mnohí významní rozvojoví aktéri (OSN, Európska komisia)¹⁴.

Zdôrazňujú tiež významnú pozíciu občianskej spoločnosti, účasť zainteresovaných pri tvorbe príslušných verejných politík či začleňovanie obyvateľov a mimovládnych aktérov/aktérok s cieľom umožniť im aktívnu rolu pri rozhodovaní. Participáciu ako takú vyzdvihuje aj koncepcia *participatívneho spravovania vecí verejných (Participatory governance)*, vychádzajúca z koncepcie Good go-

vernance. Iniciatíva pre otvorené vládnutie (*Open Government Partnership*) spája od roku 2011 v mnohých krajinách na základe Deklarácie otvoreného vládnutia¹⁵ verejný aj občiansky sektor pri práci na tom, aby boli vlády otvorené, transparentné, zodpovedné a využívali pri tvorbe verejných politík zapájanie verejnosti¹⁶.

Ako sa participácia verejnosti u nás v súčasnosti rozvíja?

V kontexte participácie, iniciovanej a realizovanej verejným sektorom (štát a samospráva), môžeme v súčasnosti hovoriť o viacerých oblastiach uplatňovania. Ide najmä o prípravu verejných politík, kde je povinnosť zapojenia verejnosti v mnohých oblastiach daná legislatívou. Napríklad v oblasti strategického rozvoja ide o prípravu Programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja, v sociálnej oblasti o prípravu komunitných plánov sociálnych služieb¹⁷.

Na Slovensku sa stretávame so zapojením rôznych skupín verejnosti na viacerých úrovniach, ktorými sú napríklad informovanie, konzultácie s verejnosťou (u nás známe ako pripomienkovanie), ale aj najvyššie úrovne participácie - zapojenie či spolupráca/spolurozhodovanie pri príprave verejných politík¹⁸. Existuje viacero príkladov práce formálnych aj neformálnych pracovných

13. Podrobnejší pohľad na rôzne prístupy k spravovaniu spoločnosti ponúka vo svojom článku KLIMOVSKÝ, D. Genéza koncepcie good governance a jej kritické prehodnotenie v teoretickej perspektíve. In Ekonomický časopis. 2010.

14. BISCOP, S. et al. The European Union and the United Nations: Partners in effective multilateralism. 2005.

European Commission. Directorate-General for Research and Innovation. A global actor in search of a strategy: European Union foreign policy between multilateralism and bilateralism. 2014.

15. Open Government Partnership. Open Government Declaration. 2011.

16. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rozvoj občianskej spoločnosti. Čo je Iniciatíva pre otvorené vládnutie. c2021.

17. Legislatívne možnosti participácie možno nájsť popísané v dokumente od BABIAKOVÁ, K., FIGULI, I., VOZÁR, I. Analýza existujúcich účinných a inovatívnych participatívnych nástrojov v zahraničí, ktoré je možné zakotviť do slovenského právneho rámca. 2018.

skupín ako súčasť participatívnych procesov, do ktorých sa mohli zapojiť aktéri/aktérky z mimovládneho a verejného sektora. Model pracovných skupín a tematicky zameraných či regionálnych stretnutí bol v priebehu posledných rokov využitý pri tvorbe viacerých koncepcií a stratégií. Pripravovali sa tak napríklad Stratégia rozvoja kultúry SR pod gesciou Ministerstva kultúry, Stratégia integrácie Rómov na pôde Úradu splnomocnenca vlády pre rozvoj rómskych komunít, Model terénnej sociálnej práce (Implementačná agentúra terénnej sociálnej práce), ale aj Akčný plán pre Národnú stratégiu rozvoja cyklistickej dopravy a cykloturistiky či Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. Aj na bratislavskej úrovni máme viacero príkladov participatívnej tvorby verejných politík (rôznych programov, koncepcií a stratégií). Ide napríklad o zapojenie verejnosti do tvorby Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja hlavného mesta SR Bratislavy na roky 2010 – 2020 či do Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) mestskej časti Bratislava-Karlova Ves na roky 2016 – 2023. V oboch procesoch využili samosprávy formát pracovných skupín¹⁹ so zastúpením ľudí z rôznych sektorov, ktoré dlhodobo spolupracovali na príprave strategických dokumentov.

Na úrovni regionálnych a miestnych samospráv vznikla napríklad Stratégia mládeže pre Prešovský samosprávny kraj či Manuál tvorby verejných priestorov Prešov, komunitné plány sociálnych služieb i programy rozvoja miest a obcí (PHSR). Najaktívnejšie sa rozvíjali oblasti, ktoré síce možno tiež zaradiť k tvorbe verejných politík, svojím zameraním sú však o niečo špecifickjšie – ide o tvorbu verejných priestorov či o participatívne rozpočtovanie.

Zoznam príkladov dobrej praxe pri participatívnej tvorbe verejných politík sa neustále zväčšuje a otázkou už nie je, ako často a kde všade sa možno s týmito príkladmi stretnúť, ale ako kvalitne a na akej úrovni participácie sú zrealizované. Zapájaniu verejnosti sa najviac darilo tam, kde sa

18. Päť úrovní zapojenia možno nájsť v materiáli od IAP2 International Federation. IAP2 Spectrum of Public Participation. 2018. V dokumente Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rozvoj občianskej spoločnosti. Pravidlá zapájania verejnosti do tvorby verejných politík (2014) je popísaný mierne odlišný prístup, ktorý hovorí o 4 základných scenároch účasti verejnosti, ale tiež na základe rôznej úrovne zapojenia.

19. Pre viac informácií o formáte pracovnej skupiny pozri kap. C.3.

stretlo líderstvo a otvorenosť na strane verejného sektora s vizionárstvom, neúnnavnosťou a profesionalitou mimovládneho sektora či občianskej spoločnosti, ktoré sa účasťou verejnosti na rozhodovaní u nás z rôznych dôvodov zaoberajú dlhšie a intenzívnejšie ako samospráva.

Rozvoj participácie v Bratislave – kontext a obdobia

Pri pohľade na relatívne krátku históriu súvisiacu s rozvojom participácie v Bratislave pri tvorbe verejných politík vnímame viacero období. Dozrievanie bratislavskej verejnosti prebiehalo v kontexte rozvoja občianskej spoločnosti. Jedným zo základných cieľov ochranárskeho hnutia, ktoré bolo v priebehu 80. rokov 20. storočia školou občianskeho aktivizmu a na prelome 80. a 90. rokov významným aktérom diania v spoločnosti, bola zmena autoritatívneho spoločenského systému a demokratizácia spoločnosti. Dôležitým impulzom bol tiež rozvoj mimovládneho sektora, ktorý sa posilnil aj v bojoch o demokratický charakter štátu (boj proti mečiarizmu v 90. rokoch či mnohé iné kampane, presadzujúce slobodný prístup k informáciám, rozvoj dobrovoľníctva a filantropie či boj proti korupcii). Tento postupne viedol k posilňovaniu mimovládneho sektora, k rozvoju jeho časti – komunitného sektora, ale aj k rôznym vlnám aktivizmu, napríklad k mestskému aktivizmu, zameraného primárne na urbánny rozvoj miest.

V modernej histórii Slovenska podporovali očakávaná, že verejnosť má byť informovaná a zapájaná do rozhodovania a spolupráce, aj existujúce medzinárodné záväzky, napríklad Aarhuský dohovor²¹, ale i novovytvorená národná legislatíva²². Kľúčovým legislatívnym míľnikom sa u nás stalo prijatie zákona o slobodnom prístupe k informáciám, tzv. infozákona²³, ktorý posilnil pozíciu občianskej spoločnosti v role aktívneho hráča, ktorý má právo klásť otázky a získavať informácie. Hoci odvtedy zákon čelil množstvu snáh o jeho zmenu či devalváciu, vždy sa im aj vďaka aktivitám mimovládneho sektora podarilo odolať.

20. ŠUŠKA, P. Osobná komunikácia. Október 2020.

21. Aarhus Convention. 1998.

22. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. Aarhuský dohovor. n.d.

23. Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

„Nejde o jednoznačne ohraničené, definované míľniky či etapy, ale o časové úseky, ktoré sa prelínajú. Participácia nie je v tomto zmysle nikdy ukončená, uskutočnená, naplnená. Ide o nikdy nekončiaci proces prehľbovania, chápania a naplňania jej významu. Míľniky sú len kúskami skladačky.“²⁰

Niektorí z autorov publikácie Bratislava/nahlas – zľava Mikuláš Huba, Peter Kresánek, Fedor Gál
Autor: Zora Paulíniová

Pre rozvoj kultúry participatívneho plánovania na Slovensku bolo dôležité aj prepojenie so zahraničím – sieťovanie, vzdelávanie a príklady dobrej praxe. Ochrancovia prírody, zelení disidenti a iné rôznorodé skupiny, združené okolo prípravy publikácie Bratislava/nahlas koncom 80. rokov, spolupracovali s kolegami/kolegyňami v Česku (ČSOP, hnutie Brontosaurus, ČSAV, Charta 77). Nadace Partnerství z Brna napríklad na Slovensko priniesla metodiku tvorby verejných priestorov so zapojením verejnosti, tzv. *placemakingu*, ktorú vytvorila newyorská organizácia *Project for Public Spaces*. Organizácia PDCS v Bratislave začala od roku 2001 vydávať prvé publikácie o občianskej participácii a v tomto období zorganizovala viaceré semináre a tréningy na túto tému pre predstaviteľov mimovládneho sektora i samospráv.

Hoci sa na cestu k participácii môžeme pozeráť ako na proces, nejde o jednoznačne ohraničené a definované etapy, ale o obdobia, ktoré sa navzájom prelínajú. Z takéhoto uhla pohľadu sme sa pozreli na to, ako sa participácia a participatívne plánovanie u nás vyvíjali.

Od Bratislavy/nahlas k Nežnej revolúcii

Aktivity ochranárov a ochranárok v 80. rokoch a vydanie publikácie Bratislava/nahlas v roku 1987 priniesli (okrem množstva dôležitých dopadov) aj prvé pohľady na potrebu participácie. Prakticky sa ukázalo, že skupina ľudí dokáže z hľadiska rozvoja mesta zásadne a expertne nielen kriticky pomenovať situáciu, formulovať pripomienky, ale aj navrhnúť a požadovať riešenia. Ukázalo sa však tiež, že veci nestačí len pomenovať, verejnosť by mala mať podiel na moci, inak sa situácia v rozhodovaní nezmení. Iniciatíva Bratislava/nahlas významne prispela ku kritike socialistického režimu a o niekoľko rokov neskôr na ňu symbolicky nadviazala aktivistická iniciatíva Bratislava/otvorene.

Mestský aktivizmus: boj proti kauzám na prelome milénia a po ňom

V 90. rokoch sa nenaplnili očakávania vychádzajúce z predstavy, že keď sa zmení politický režim, zmení sa automaticky spôsob rozhodovania. Časť ľudí verila v demokratizáciu spoločnosti vrátane presadzovania princípov dobrého vládnutia, a teda aj participácie; časť zdieľala presvedče-

nie, že demokracia je síce dôležitá, ale mechanizmom, ktorý prispeje k jej rozvoju, je najmä voľná trhovacia ekonomika. V tejto perspektíve boli koncepty hovoriace o participácii vnímané podozrievavo. V tomto období sa Bratislava rozvíjala veľmi dynamicky a zároveň často netransparentne. Netransparentnosť spravovania mesta bez účasti verejnosti na rozhodovaní vyvrcholila pred prelomom milénia viacerými kauzami²⁴ – predajmi verejného majetku, búraním industriálnych či iných pamiatok, výrubmi zelene. Aj na týchto zmenách sa začalo ukazovať, že trh nie je schopný vyriešiť všetko a je nutné rozvíjať iné, citlivejšie rozhodovacie nástroje. Hoci počas tohto obdobia dochádzalo k výraznej konfrontácii medzi samosprávou a občianskymi iniciatívami, pričom verejnosť nemala možnosť podieľať sa na rozhodovaní, paradoxne prvým veľkým participatívnym procesom na pôde mesta bola tvorba PHSR aj so zapojením širšej verejnosti v roku 2010.

Nové tváre aktivizmu

Aktivisti, ktorí vnímali potrebu zmeny, prinášali požiadavky na vyššiu kvalitu mestského rozvoja, ochranu pamiatok, nové riešenia dopravy, ale aj na iný spôsob rozhodovania a zapájania verejnosti. Známe bratislavské kauzy, napríklad predaj a zbúranie PKO či ničenie industriálnej architektúry, viedli k tomu, že si niektorí ochranári/ochránárky začali uvedomovať limity svojho prístupu a začali sa orientovať na presadzovanie svojich cieľov v politickom živote, najmä na úrovni miestnej samosprávy. Na rozhraní medzi angažovanosťou v meste a angažovanosťou nad rámec rozvoja Bratislavy sa ako aktér etabloval aj Slovenský ochranársky snem (nezávislé združenie osobností s environmentálnym zameraním), aktívne prispievajúci k šíreniu informácií a podporujúci občiansku participáciu.

Vlna nespokojnosti s rozvojom mesta inšpirovala ďalšie iniciatívy činné hlavne po roku 2008 a v nasledujúcej dekáde. Aktivistické skupiny získali aj niektoré miestne víťazstvá – podarilo sa im prispieť k záchrane parčíka na Belopotockého ulici či trhu na Žilinskej. Vytrvalo presadzovali základné úrovne participácie informovaním verejnosti či tlakom na uplatňovanie princípov zákonnosti, napríklad pri ochrane zelene na výrubových kochaniach.

Aktivity angažovaných aktivistov a profesionálov/profesionálok priniesli nové prístupy, v ktorých sa podarilo presadiť viaceré pozitívne zmeny. Napríklad združenie Punkt, projekt Mestské zásahy, iniciatíva Lepšia doprava či združenie Čierne diery ponúkali svoj pohľad na to, ako oživiť verejný priestor a rozvíjať komunity, ako chrániť industriálne dedičstvo či ako presadzovať udržateľné dopravné stratégie. V oblasti placemakingu viedli snahy iniciatívy Námestie pre ľudí k prvému veľkému participatívnemu procesu v tejto oblasti (2012) a k záchrane Kamenného námestia pred predajom. Členovia/členky niektorých iniciatív a platforiem sa neskôr presadili v komunálnej politike – buď na úrovni mestských častí, alebo na úrovni Bratislavy.

Zakotvovanie participácie v bratislavskej samospráve

Čím viac sa participácia na prelome 20. a 21. storočia stávala v mnohých krajinách súčasťou bežného fungovania, tým viac sa aj v bratislavskej samospráve presadzovali kroky, ktoré ju pomáhali rozvíjať systémovo a budovať kapacity (personálne aj kompetenčné), aby sa skutočne mohla rozvíjať. Medzi prvými z viacerých úspešných príkladov bol participatívny proces pred vyhlásením súťaže na Šafárikovo námestie so zapojením verejnosti, ktorý pripravilo a viedlo združenie PDCS či participatívna tvorba Koncepcie rozvoja Mestských lesov. Ďalej išlo napríklad o metodické a legislatívne zakotvenie participácie na úrovni mesta iniciované Útvorom hlavnej architektky²⁵ a vznik prvých pozícií, špecificky zviazaných s participáciou v MČ Bratislava-Nové Mesto. Dôležitý metodický a obsahový stimul prišiel pre Bratislavu, ale aj pre Slovensko, pilotný Národný projekt Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík (NP PARTI), ktorý viedol Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Významným míľnikom bolo v roku 2020 vytvorenie Kancelárie participatívneho plánovania na Metropolitnom inštitúte Bratislavy nielen pre alokáciu finančných a odborných kapacít, ale aj systémovým napojením na procesy tvorby politík mesta. Popísali sme východiská, ktoré nám umožňujú porozumieť participácii ako jednému z princípov

25. Pravidlá participácie verejnosti pri príprave strategických a koncepčných dokumentov rozvoja mesta a na územno-plánovacích procesoch hlavného mesta SR Bratislavy. 2016

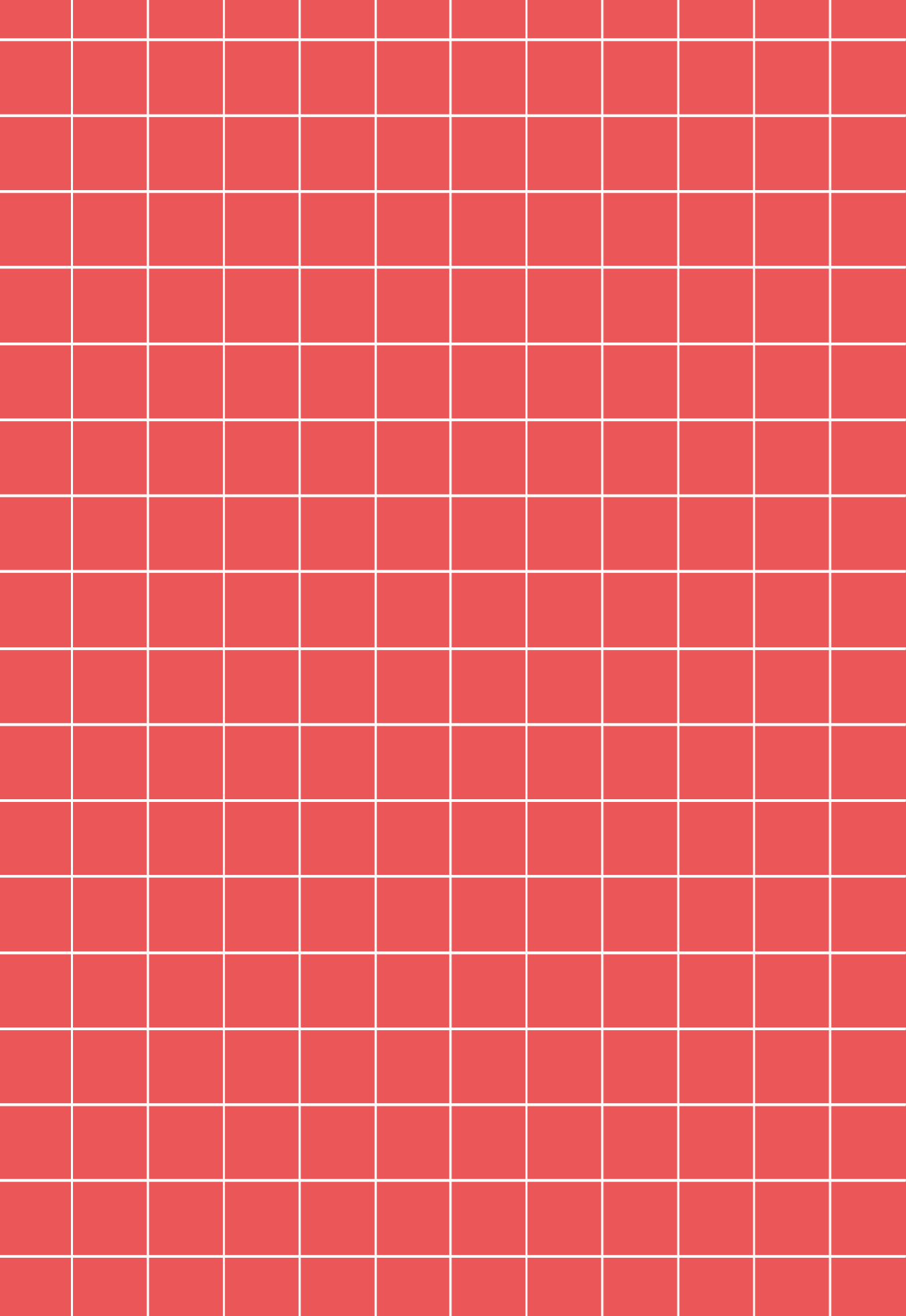
fungovania verejnej správy. Keď sa pozrieme s odstupom na minulé roky, uvidíme, že participatívne plánovanie je v našej spoločnosti prítomné a viditeľné. Nie plošne, nie komplexne vo všetkých témach a verejných politikách, ale je tu a prinieslo množstvo výsledkov. Dnes fungujeme v legislatívnom, inštitucionálnom prostredí, ktoré nám umožňuje verejnosť zapájať a participácia sa postupne presadzuje ako súčasť kultúry našej spoločnosti či organizácie. Samosprávy majú možnosť rozhodnúť sa, do akej hĺbky a akým spôsobom otvoria verejnosti dvere. Samozrejme, hovoríme teraz o situáciách, ktoré idú nad rámec toho, čo ako povinnosť pri zapájaní definuje naša legislatíva.

Mnohí predstavitelia/predstavielky samospráv považujú participáciu za potrebnú a vnútorne si osvojili presvedčenie, že zapájanie ľudí je dôležité a prínosné aj napriek tomu, že spomaľuje a sťažuje niektoré procesy prijímania rozhodnutí. Ľudia zo samosprávy začínajú vnímať verejnosť nielen ako ľudí, ktorých potrebám je nutné venovať pozornosť, ale aj ako partnerov/partnerky v dialógu; nielen ako tých, o ktorých sa treba postarať, ale aj ako ľudí, ktorí majú svoje skúsenosti, expertízu a potenciál a stávajú sa teda relevantnými spolupracovníkmi pri rozvoji mesta.

Aké výzvy nás čakajú? Ak na participáciu nazeráme z pohľadu projektového manažmentu, uskutočniť participatívne procesy nemusí byť zdanlivo náročné. Komplikovanejšie však môže byť zamerať sa aj na menej zrozumiteľné, ale dôležité aspekty participácie. Ako sme otvorení verejnosti, na koľko sa ľudia naozaj môžu podieľať na rozhodovaní? Do akej miery vnímame ľudí v našej diskusii férovo a partnersky? Ako pracujeme s *neviditeľnými skupinami*, ktoré je niekedy ťažké objaviť, osloviť a zapojiť do participatívnych procesov?

Verejnosť môžu niektorí experti/expertky vnímať ako tú, ktorá primárne pomôže naše verejné politiky skvalitniť. Hoci nás to pri tvorbe verejných politík prirodzene ťahá k takýmto jasným, zacieleným výstupom, nájdime si priestor, kde sa budeme venovať aj menej priamočiarym výstupom - napríklad posilneniu a rozvíjaniu potenciálu komunity a občianskej spoločnosti ako takej. Skúsenosť s dobrým participatívnym procesom môže takému posilneniu pomôcť. Pocit zo spoločnej komunity a mesta budú mať obyvatelia/obyvateľky zásadne iný, ak sa budú môcť zapojiť do rozvoja mesta aj oni, nielen experti či elity.

Ľudia Bratislavy

A.	Ľudia Bratislavy	48
A.1	Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?	52
A.1.1	Obyvatelia/obyvateľky	57
A.1.2	Denní návštevníci/návštevníčky	69
A.1.3	Cudzinci/cudzinky	73
A.2	Ekonomická situácia	79
A.3	Prostredie Bratislavy	89
A.4	Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby	99
A.4.1	Špecifiká užívateľských skupín podľa veku a pohlavia	99
A.4.2	Ďalšie skupiny ľudí so špecifickými potrebami	105
A.5	Verejnosť podľa stupňa organizovanosti	116

Koho osloviť do projektov participatívneho plánovania? Aby sme pri participatívnom plánovaní sploštene nemierili na ľudí, ktorí sa procesov zväčša už zúčastňujú, musíme pochopiť rôznorodosť životnej, sociálnej a ekonomickej situácie, ako aj typológiu organizovania verejnosti. Ide hlavne o členov menších či väčších vplyvnejších združení a organizácií, ktoré sú s projektom zväčša už oboznámení, sú ním zasiahnutí, prípadne majú priamy záujem o ovplyvnenie vecí.

Stereotypom participácie je, že bez špeciálneho úsilia osloviť reprezentatívne skupiny ľudí sa k projektu zväčša prídu vyjadriť — ako sa v profesionálnom žargóne hovorí — nespokojné 2 % obyvateľov alebo priamo angažovaní, zatiaľ čo zvyšok sa k projektom veľmi nevyjadruje. Ak by sme mali z našej praxe popísať bežných účastníkov procesov, sú to zväčša angažovaní dominantní jedinci, väčšinou muži

a/alebo ľudia v staršom veku, s vyšším ekonomickým a sociálnym kapitálom. Ďalší fakt je, že do procesov sa ľudia menej zapájajú pre pozitívne motivácie. Situáciu tiež zneprehľadňujú i často polarizované debaty na sociálnych sieťach, čím vzniká dojem, že práve toto je nástroj moderného participatívneho plánovania.

V nasledujúcej výskumnej kapitole priblížime verejnosť Bratislavy na základe rámcových kategórií, ktoré najviac definujú rozdielne potreby rozličných skupín v meste. Nazeranie cez väčšie socio-ekonomické charakteristiky verejnosti nám pomôže v ďalších krokoch definovať reprezentatívne cieľové skupiny a zhrnúť ich priestorové potreby, čo sú oblasti, s ktorými v participatívnych procesoch pracujeme. Táto časť môže byť zaujímavá nielen pre špecialistov/špecialistky na participatívne procesy, ale aj pre stratégie, prognózy, dáta či pre samotnú komunikáciu.

Sociálnu selektivitu považujú viacerí autori za jednu z príčin krízy demokracie (napr. Merkel, 2013²⁶). Plichtová so Šestákovou upozorňujú na zistenie Youngovej, ktorá uvádza 5 situácií, keď môžeme hovoriť o znevýhodnení, respektíve útlaku voči nejakej sociálnej skupine:

- ak výsledky ich práce prinášajú viac prospechu iným, než im samým (vykorisťovníe), ak sú vylúčení z účasti na dôležitých spoločenských aktivitách, čo sa v našej spoločnosti zväčša vzťahuje na trh práce (marginalizácia),
- ak disponujú len malou autonómiou a mocou nad vlastnými životmi, sú podriadení autorite iných (bezmocnosť),
- ak majú len málo alebo žiadne

možnosti, ako vyjadriť svoje vlastné skúsenosti a perspektívu, ktoré sú pre väčšinovú spoločnosť neviditeľné (kulturný imperializmus),
 → ak sú príslušníci daných skupín vystavení násiliu a obťažovaniu, ktoré je motivované nenávisťou, strachom alebo predsudkami voči tejto skupine.²⁷

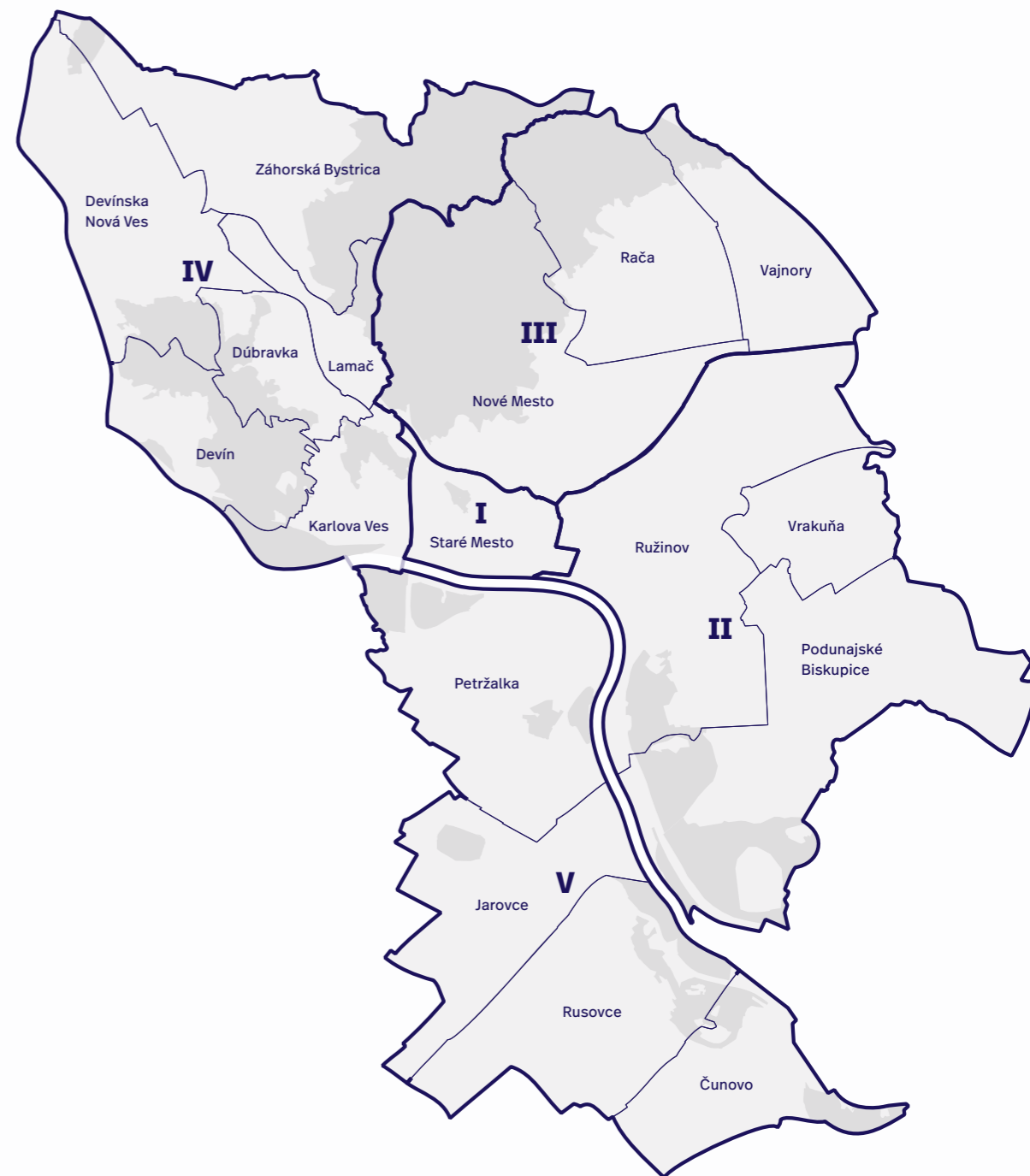
Participatívny proces môže pri nesprávnom nasmerovaní na cieľovú skupinu prehĺbiť vylúčenie a splošenie demokratického postupu. Preto sa snažíme tejto situácii predísť tým, že si pred každým projektom kladieme základné otázky: Kto presne sú cieľové skupiny projektu? Koho projekt ovplyvňuje? Do akej miery sa môžu oslovení vyjadriť a ovplyvniť tak projekt?

Na nasledujúcich stranách rozoberáme realitu obyvateľov/obyvateliek s ohľadom na okres či mestskú časť, kde bývajú. Mapa Bratislavy a jej rozdelenie na 5 okresov a 17 mestských nám pomôže zorientovať sa (**obr. 1**).

26. MERKEL, W. Is there a crisis of democracy? 2013. Podľa: PLICHTOVÁ, J., ŠESTÁKOVÁ, A. Slovník základných pojmov participácie občanov a verejnosti v kontexte demokracie. 2018, s. 113.

27. YOUNG, I. M. Polity and group difference. 1995. In BEINER, R. (ed.). Theorizing citizenship. 1995. Podľa: PLICHTOVÁ, J., ŠESTÁKOVÁ, A. Slovník základných pojmov participácie občanov a verejnosti v kontexte demokracie. 2018, s.113.

Obr. 1:
Okresy (Bratislava I-V)
a mestské časti Bratislavy

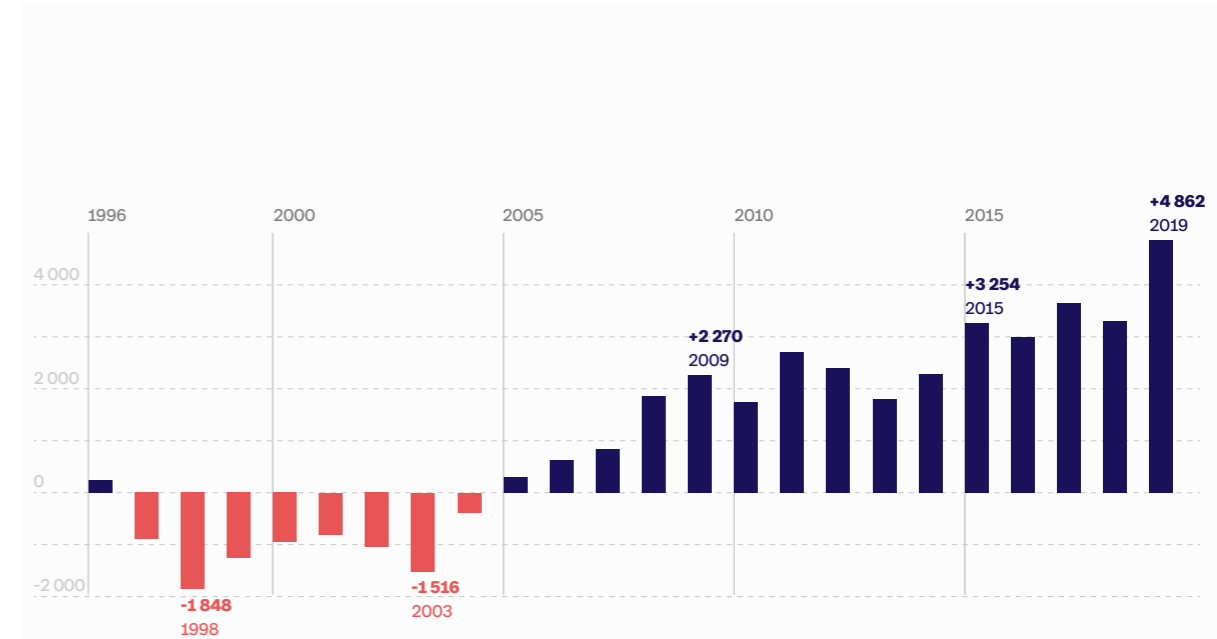

V nasledujúcej kapitole predstavíme verejnosť Bratislavy v rôznych kategóriách cez sériu príbehov založených na dátach. Takto sa snažíme lepšie definovať spôsob nazerania na ľudí, pochopiť ich životné situácie a potreby z nich vyplývajúce.

Po rokoch stagnácie sa počet obyvateľov Bratislavy zvyšuje, a to najmä vďaka prílivu ľudí z iných častí Slovenska i z ďalších krajín. Tento trend však nezabráni starnutiu mesta a zvýšeniu počtu starších žien, ktoré sú osobitne ohrozené chudobou.

A.1 Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?

A.1.1 Obyvatelia/obyvatelky

Obr. 2:
Celkový prírastok obyvateľstva
Zdroj dát: Štatistický úrad SR

Bratislava a jej metropolitný región zaujímajú na Slovensku špecifické postavenie z hľadiska dynamiky demografických procesov. Od počiatku spoločenskej transformácie v roku 1989 až do polovice nultých rokov pretrvávalo obdobie populačnej straty v dôsledku kombinácie prirodzeného a migračného úbytku. Od tohto obdobia sa obe základné hrubé miery rastu na slovenské pomery významne zvyšujú. **Po rokoch stagnácie sa počet obyvateľov Bratislavy zvyšuje, a to najmä vďaka prílivu ľudí z iných častí Slovenska a iných krajín (obr. 2).**

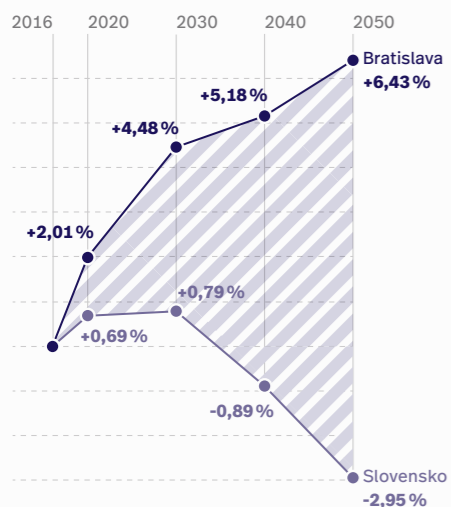
Týmto je Bratislava výnimkou aj medzi ďalšími veľkými slovenskými mestami.

Mesto a jeho predmestia majú v súčasnosti najvyšší celkový prírastok obyvateľstva a najpomalšie rastúci priemerný vek obyvateľstva²⁸. Spôsobuje to fakt, že sa do Bratislavy sťahuje veľké množstvo nových obyvateľov v reprodukčnom veku a tiež sa tu realizujú v minulosti odkladané pôrody. Miera celkovej plodnosti v Bratislave začiatkom 90. rokov klesla na veľmi nízku úroveň, a to 1,5 dieťaťa na ženu, pričom na prelome storočí boli tieto hodnoty ešte nižšie pod úrovňou 1,0. Dnes plodnosť dosahuje úroveň 1,7. Aj keď v tomto ohľade Bra-

tislava vykazuje najlepšie čísla medzi väčších slovenských miest, tieto počty nemožno považovať za pozitívne z hľadiska prirodzenej reprodukcie. Stabilná populácia sa neudrží, pokiaľ nedôjde k príchodu nových obyvateľov zo Slovenska i zahraničia a k zvýšenému prírastku na úrovni 2,1 dieťaťa na ženu²⁹.

28. ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?. 2019.

29. BLEHA, B., MAJO, J., ŠPROCHA, B. Demografický obraz Bratislavy. 2013. In BUČEK, J., KOREC, P. (ed.) Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy. 2013.

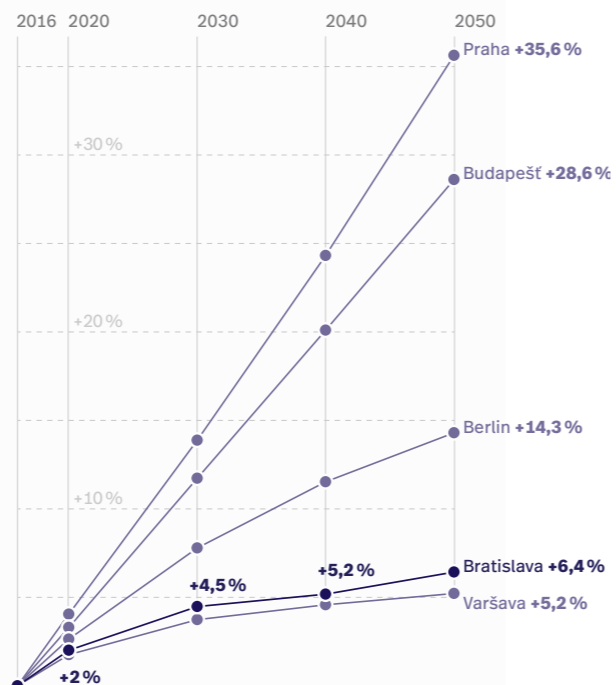
Obr. 3:
Populačná prognóza (v %) pre bratislavský metropolitný región a Slovenskú republiku / Zdroj dát: Eurostat

Podľa výsledkov strednodobých demografických predpovedí³⁰ by sa však počet obyvateľov mal naďalej zvyšovať a niekoľko častí Bratislavy i bratislavského zázemia budú z hľadiska populačnej dynamiky najúspešnejšie na Slovensku. Výrazne k tomu prispieje prílev obyvateľstva zo zvyšku krajiny i zo zahraničia. Rastie tiež význam medzinárodnej migrácie – fenoménu, ktorého monitorovanie a dopady predstavujú samostatnú problematiku (pozri A.1.3 Cudzinci/cudzinky).

Rozdiel v populačnej dynamike medzi metropolitným regiónom

Bratislava a zvyšok krajiny sa v najbližších rokoch pravdepodobne prehĺbi, pretože hlavné mesto demograficky vysáva ostatné územie, hlavne regióny (obr. 3).

Podobne ako iné mestá a metropoly vyspelého sveta, aj Bratislava predstavuje priestor koncentrácie intelektuálneho, sociálneho, ekonomického a kultúrneho kapitálu a bohatstva s tým spojeným, ktoré ďalej priťahuje obyvateľov z iných častí krajiny. Aj keď rastúce populačné trendy sú pre hlavné mestá strednej Európy pozitívne (obr. 4), musíme mať na pamäti, že aj tu sa

Obr. 4:
Populačná prognóza pre vybrané metropolitné regióny v krajinách strednej Európy³¹ / Zdroj dát: Eurostat

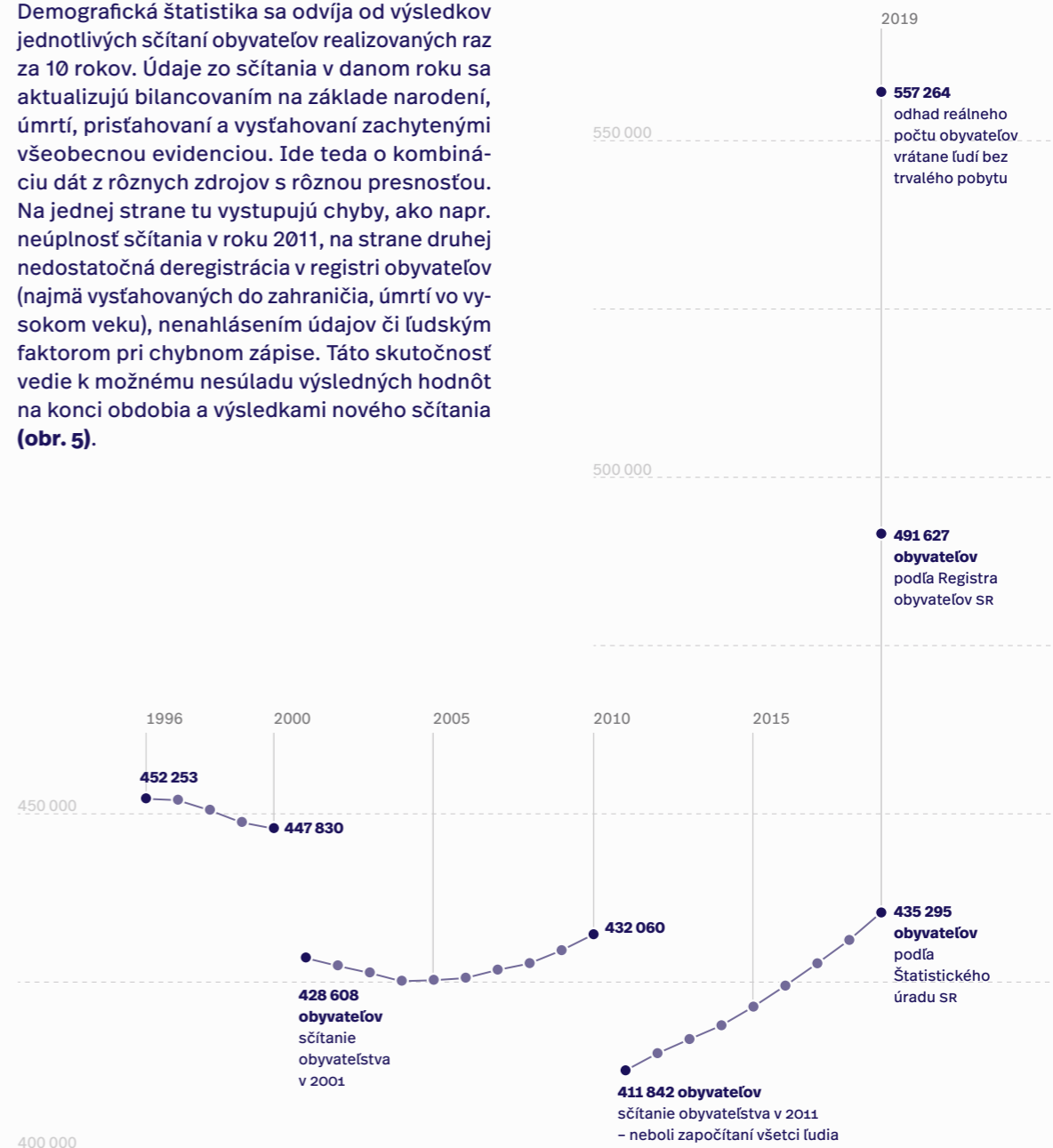
v budúcnosti zvýši populácia starších ľudí a zníži sa počet ľudí v produktívnom veku. **Okrem Varšavy, Bratislava bude populačne rásť pomalšie než iné hlavné mestá v strednej Európe (obr. 5).**

30. BLEHA, B., ŠPROCHA, B., VAŇO, B. Štúdiá demografického potenciálu hlavného mesta SR Bratislavy do roku 2050 [2018].

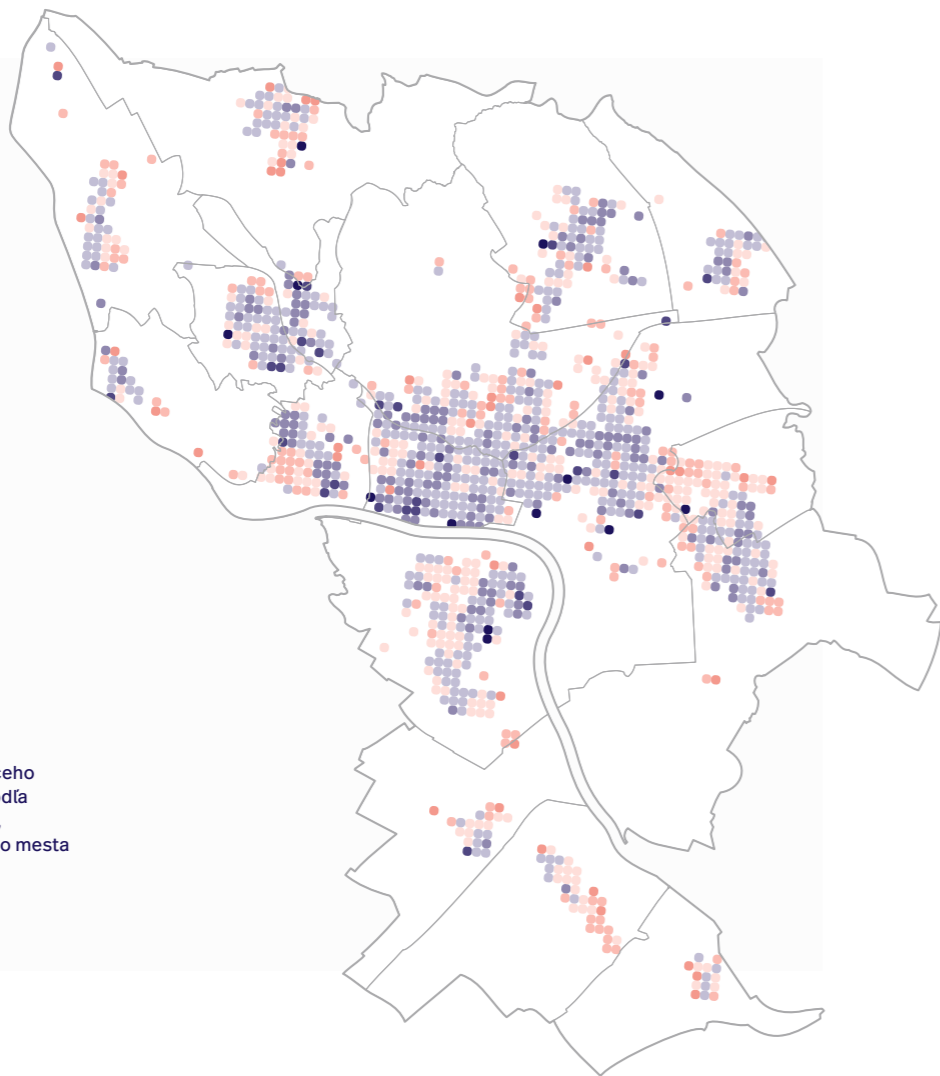
31. Poznámka: Vybrali sme regióny, ktoré zdieľajú minulosť socialistického režimu a sú si blízke ďalším vývojom.

Koľko ľudí skutočne žije v Bratislave?

Demografická štatistika sa odvíja od výsledkov jednotlivých sčítaní obyvateľov realizovaných raz za 10 rokov. Údaje zo sčítania v danom roku sa aktualizujú bilancovaním na základe narodení, úmrtí, prisťahovaní a vysťahovaní zachytenými všeobecnou evidenciou. Ide teda o kombináciu dát z rôznych zdrojov s rôznou presnosťou. Na jednej strane tu vystupujú chyby, ako napr. neúplnosť sčítania v roku 2011, na strane druhej nedostatočná deregistácia v registri obyvateľov (najmä vysťahovaných do zahraničia, úmrtí vo vysokom veku), nenahlásením údajov či ľudským faktorom pri chybnom zápise. Táto skutočnosť vedie k možnému nesúladu výsledných hodnôt na konci obdobia a výsledkami nového sčítania (obr. 5).

Obr. 5:
Populácia Bratislavy 1996–2019
Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo vnútra SR, Inštitút finančnej politiky

Podielu trvalo bývajúceho obyvateľstva nad 65 rokov

- viac než 43 %
- 35 – 43 %
- 27 – 35 %
- 18,5 – 27 %

Bratislavský priemer: 18,5 %

- 10 – 18,5 %
- 2 – 10 %
- menej než 2 %

Obr. 6: Odhad podielu trvalo bývajúceho obyvateľstva nad 65 rokov podľa štvorcov³³ / Zdroj dát: MV SR, Spracoval: Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy

Starnúca Bratislava

Bratislava patrí na Slovensku k oblastiam s vyšším zastúpením seniorov. Ich zastúpenie je významné najmä v časti Staré Mesto a v druhom bratislavskom okrese, kde tvoria takmer pätinu z celkového počtu obyvateľov (**obr. 6**). Pri sledovaní aspektu staroby však musíme brať do úvahy i faktor pohlavia, nakoľko ženy prežívajú mužov v priemere o 4,5 rokov³² a tvoria významnú časť seniorov.

Napriek migrácii a pozitívnejším trendom pôrodnosti, Bratislava jasne starne. Tento negatívny

demografický trend sa bude postupne prehĺbovať. Očakáva sa, že podiel obyvateľov starších ako 65 rokov v roku 2050 vzrastie zo súčasných 18,5 % na 30 % (**obr. 7**). V piatom bratislavskom okrese dôjde k ešte výraznejšiemu starnutiu – vo veku nad 65 rokov bude viac ako tretina populácie. Meniace sa proporcie medzi populáciou v produktívnom veku a seniorskou populáciou si vynúti zmeny v mnohých aspektoch fungovania mesta, od lekárskej starostlivosti po verejnú dopravu. Téma aktívneho starnutia, tvorby ekonomiky, ktorá zahŕňa starších ľudí a starostlivosť, bude v tomto ohľade témou budúcnos-

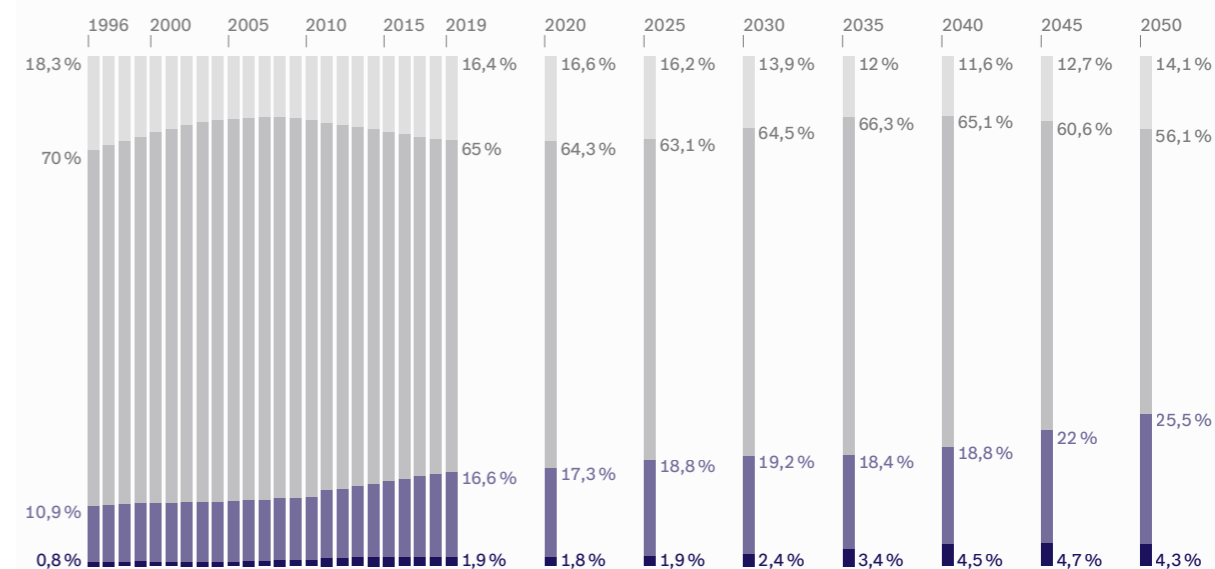
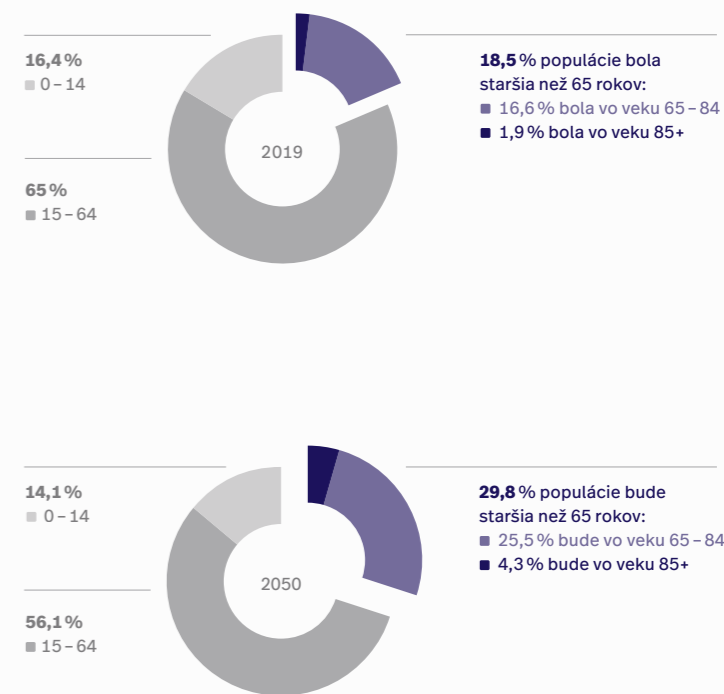
ti. Ak sa trendy nezmenia, výrazný bude aj ekonomický tlak, pretože ešte menšia skupina v produktívnom veku bude musieť podporovať, resp. vyvážiť väčšiu skupinu dôchodcov.

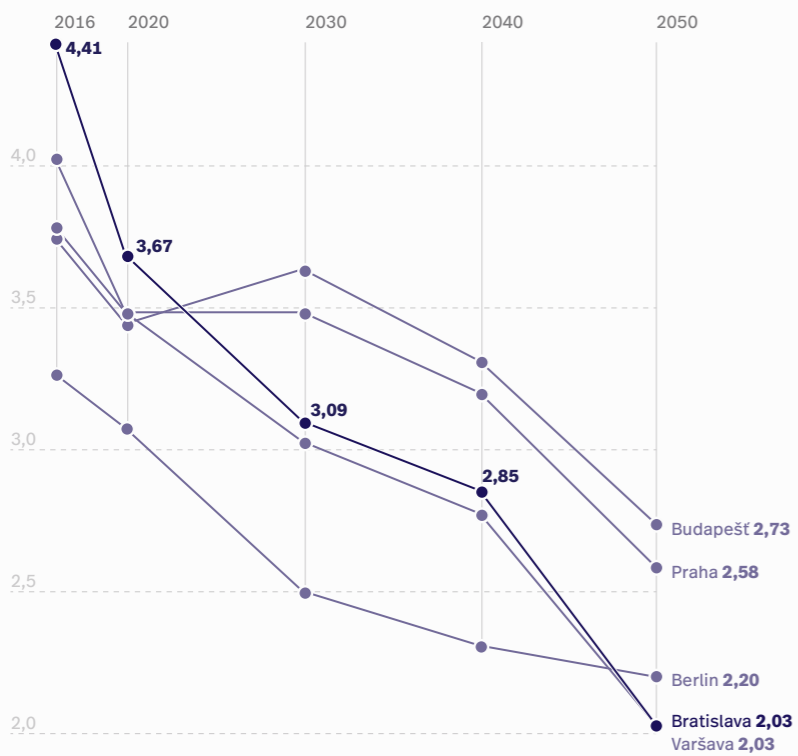
Podobný trend bude možné pozorovať na celom Slovensku a tiež v iných krajinách v tejto časti Európy (**obr. 8**).

32. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Dynamics, Life Expectancy. 2019.

33. Poznámka: Každý z bodov vypovedá o území veľkosti (štvorca) 250 m x 250 m.

Obr. 7: Populačná prognóza vybraných vekových skupín pre obdobie 2019–2050 / Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Infostat: Štúdiá demografického potenciálu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy do roku 2050

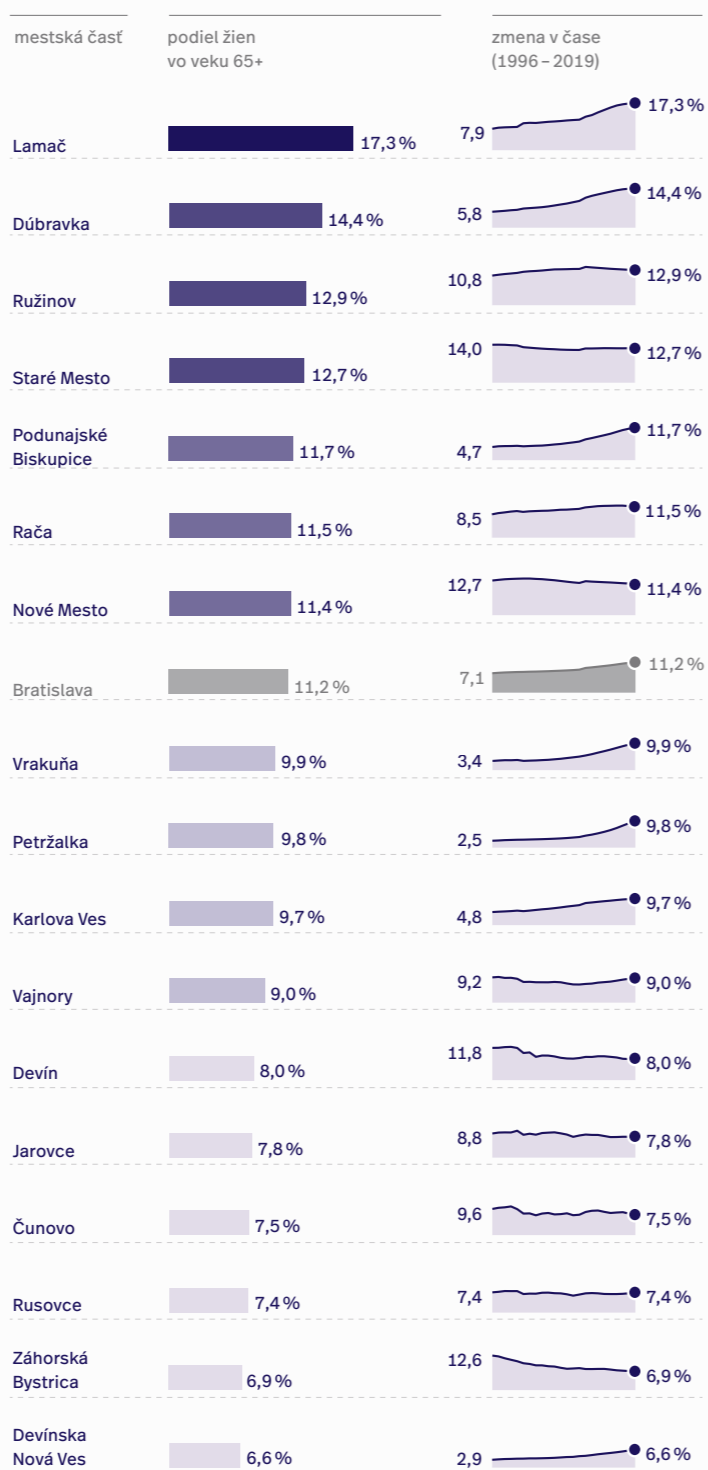
Obr. 8:
Pomer ekonomickej závislosti pre metropolitné regióny – počet ľudí v produktívnom veku (15–64 rokov) na jedného človeka v dôchodkovom veku / Zdroj dát: Eurostat

Staršie ženy majú sťažné životné podmienky v porovnaní s ostatnými

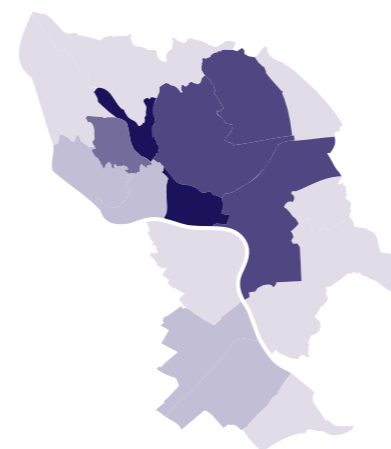
Aj keď o všetkých ľuďoch starších ako 65 rokov hovoríme ako o senioroch, táto skupina ľudí nie je homogénna. Všeobecný mílnik predstavuje vek 75 rokov, keď sa väčšine ľudí zhorší zdravie a začínajú byť odkázaní na pomoc pri zabezpečovaní základných životných potrieb. Tiež aspekt pohlavia robí zásadný rozdiel. Ženy sa zvyčajne dožívajú o 4,5 roka viac ako muži. V staršom veku teda ženy získavajú početnú prevahu. Bratislavčanky v kategórii 65+ predstavujú približne 60 %, v kategórii 85+ dokonca až 70 % seniorov (obr. 9). Výsledkom je, že ak hovoríme o veľmi starých senioroch v meste, hovoríme väčšinou o ženách.³⁴

V roku 2019 v Bratislave bolo 5 674 žien vo veku nad 85 rokov. V rokoch 1996 – 2019 sa podiel ženskej populácie vo veku 85+ viac ako zdvojnásobil (z 0,56 % na 1,30 %) a predpokladá sa, že do roku 2050 vzrastie až na takmer 6 % (obr. 10).

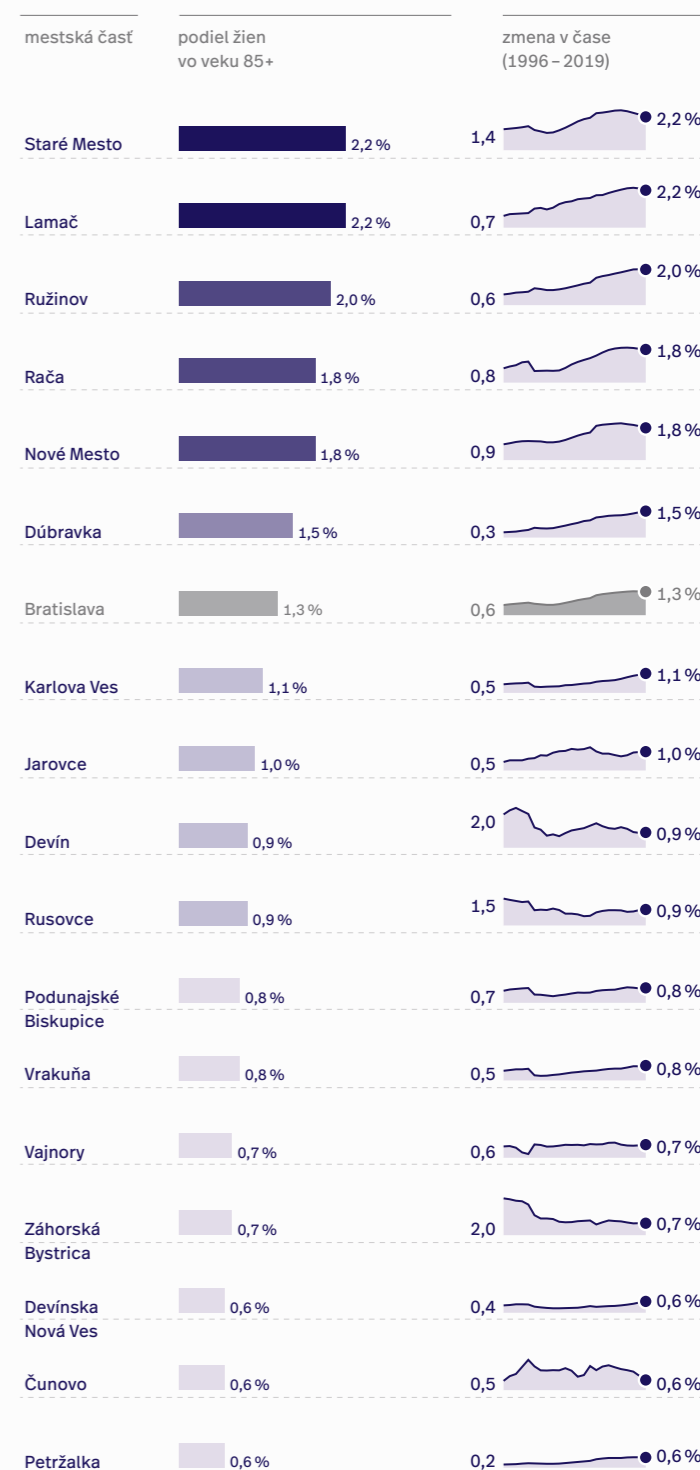
Obr. 9:
Zastúpenie žien vo veku 65+
Zdroj dát: Štatistický úrad SR

V kombinácii so skutočnosťou, že väčšina žien počas života dosahuje nižšie príjmy a nie sú adekvátne zabezpečené, napríklad zo zdrojov vlastných rodín, môžeme povedať, že ide o skupinu obyvateľstva ohrozenú nielen zhoršujúcim sa zdravím, ale aj chudobou. V celom Bratislavskom kraji majú ľudia nad 65 rokov približne o 17 % nižšie disponibilné príjmy v porovnaní s ľuďmi v produktívnom veku³⁵. Rozdiel medzi mužmi a ženami je ešte výraznejší. Muži nad 65 rokov majú celkové príjmy o približne 12 % nižšie ako ľudia v produktívnom veku, príjmy žien sú nižšie o približne 20 %. Rozdiel medzi pohlaviami sa s rastúcim vekom ďalej prehĺbuje, pričom príjmy žien nad 85 rokov sú najmenšie v porovnaní so všetkými vekovými skupinami – približne o 30 % menej ako je priemer populácie v produktívnom veku.

34. Poznámka: V polovici 90. rokov bol podiel najstarších žien v niektorých mestských častiach viac ako 80 % oproti mužom. Pre Bratislavu ich podiel od roku 1996 klesol zo 73 na 69 %. Hoci je trend pozitívnejší, teda muži sa dožívajú postupne vyššieho veku, priemerná dĺžka života sa posúva aj u žien.

35. VLAČUHA, R., KOVÁČOVÁ, Y. EU SILC 2018: Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. 2019.

Obr. 10:
Zastúpenie žien vo veku 85+
Zdroj dát: Štatistický úrad SR

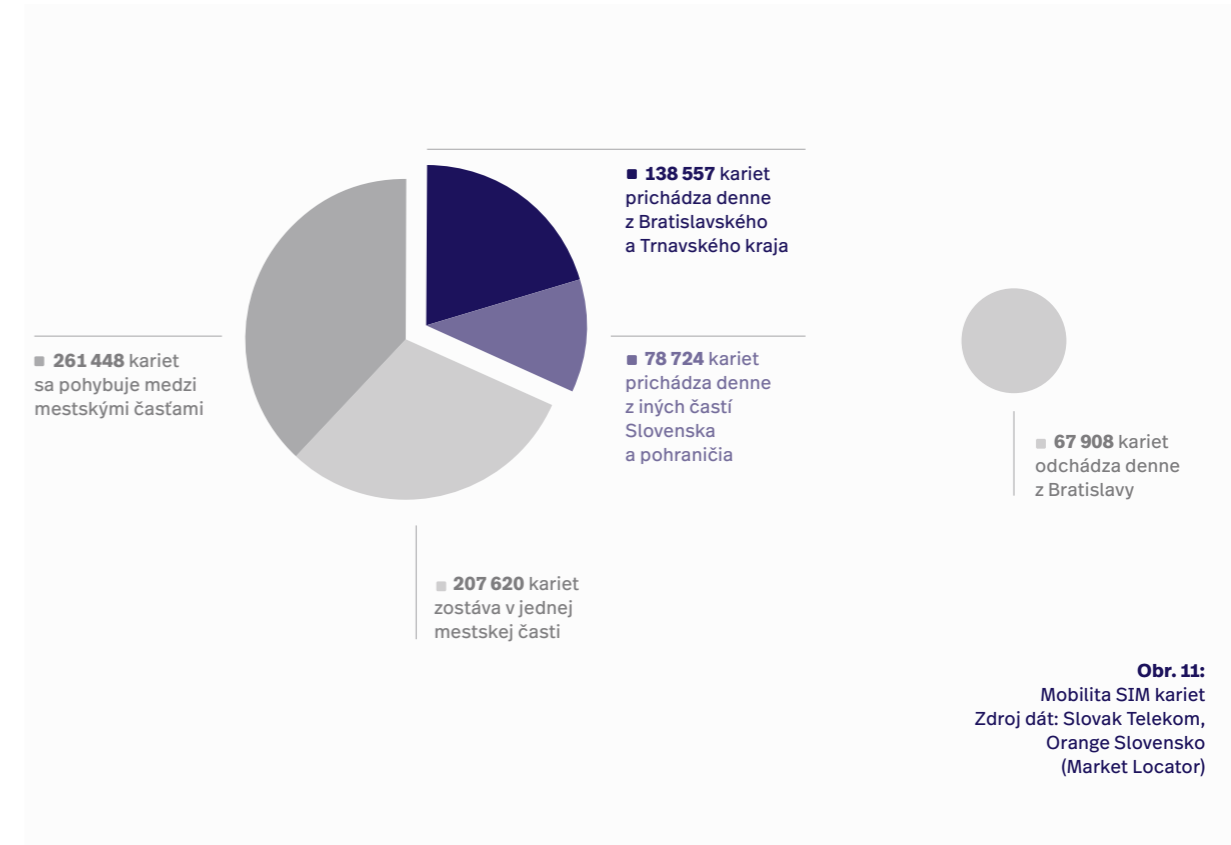
V tejto časti sme ukázali, prečo je dôležité sústrediť sa na reprezentáciu starších ľudí, najmä žien a na to, kde ich hľadať. Ľudia, ktorí navrhujú participatívne procesy, by si mali premyslieť vhodné spôsoby zapojenia týchto skupín. V praxi to znamená množstvo záverov, napríklad neorganizovať stretnutia neskoro večer, nakoľko starší ľudia sú viac aktívni počas dňa, ďalej voliť miesto stretnutia, ktoré je ľahko a bezpečne dostupné (i MHD), a tiež sa nespoliehať iba na online metódy, keďže táto generácia zvyčajne aktívne nepracuje v online prostredí, alebo nemá k nemu prístup.

Gravitácia Bratislavy výrazne presahuje vzťah centra mesta a jeho okrajových mestských častí. V skutočnosti do mesta za prácou, obchodom, vzdelaním, kultúrou či za inými službami denne dochádza obrovské množstvo ľudí zo vzdialeností ďaleko presahujúcimi jeho administratívne hranice. Denní dochádzajúci predstavujú významnú zložku ľudí mesta, ktorí stimulujú ekonomiku a zároveň majú vlastné potreby na využívanie mestských zdrojov, infraštruktúry a služieb.

Martin Šveda, Milota Sidorová,
Nina Fabšíková, Eduard Donauer, Karol Piekarski,
Waldek Węgrzyn, Zuzana Žurkinová

A.1 Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?

A.1.2 Denní návštevníci/návštevníčky

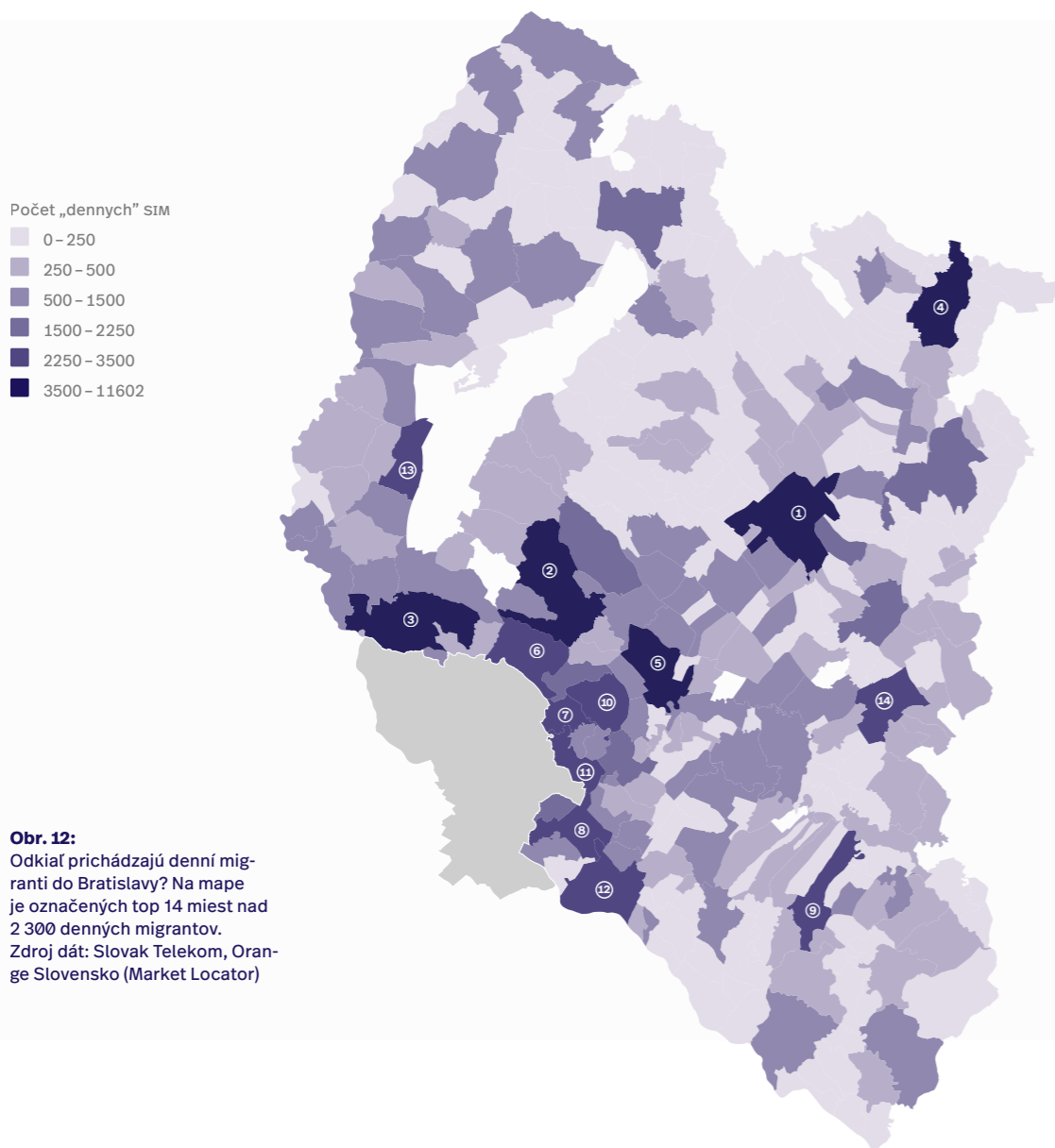

Bratislava je centrom nielen vlastných predmestí, ale v skutočnosti jej gravitácia (teda nesporná príťažlivosť v zmysle pohybu) presahuje hranice administratívneho kraja a republiky. Do mesta za prácou, vzdelaním a za ponukou služieb denne cestuje viac ako 154 000 ľudí³⁶ a v prípade, ak započítame pohyb i z pohraničných obcí, je to dokonca 200 000 denných migrantov³⁷. Nasledujúce obrázky ukazujú denný pulz mesta a je vidieť, že ľudia Brati-

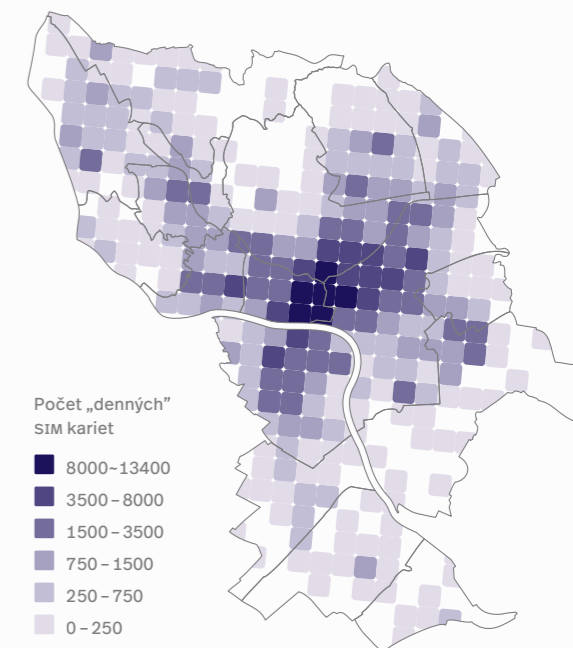
slavy nie sú len obyvatelia mesta, ale aj jeho návštevníci, ktorí tvoria mimoriadne početnú skupinu ľudí (**obr. 11**). **Skoro tretina SIM kariet prítomných v Bratislave počas dňa prichádza z mimo mesta.** Využívajú infraštruktúru, zdroje a služby mesta, na oplátku prispievajú k ekonomickému rozvoju a diverzite mesta.

36. Slovak Telekom, Orange Slovensko, Market Locator. Analýza lokalizačných dát mobilných operátorov v Bratislavskom a Trnavskom kraji pre potreby Bratislavskej integrovanej dopravy. [2018].

37. Poznámka: Počet SIM kariet nemožno spoľahlivo stotožniť s počtom osôb, takže číslo predstavuje odhad. Špeciálne deti, ale aj starší ľudia nemajú mobilný telefón a zároveň niektorí ľudia vlastnia dva telefóny, a teda sa k nim viažu dve SIM karty.

Obr. 12: Odkiaľ prichádzajú denní migranti do Bratislavy? Na mape je označených top 14 miest nad 2 300 denných migrantov. Zdroj dát: Slovak Telekom, Orange Slovensko (Market Locator)

Obr. 13: Počet „denných“ SIM kariet podľa štvorcov / Zdroj dát: Slovak Telekom, Orange Slovensko (Market Locator)

Vidíme, že Bratislava je silným magnetom pre ľudí nielen z kraja, ale i z miest a obcí presahujúcich jeho hranice. **138 557 SIM kariet denne prichádzajú do Bratislavy z Bratislavského a Trnavského kraja, 57 953 z nich pochádza zo 14 miest (obr. 12).** Na slovenskom území môžeme teda badať hranice funkčného metropolitného regiónu. Dáta sme získali z monitorovania SIM kariet, ktoré sa pohybovali na území mesta počas dňa.

Kde v meste sa združujú denní dochádzajúci?

Denní migranti sa sústreďujú v oblastiach, ktoré sú charakteristické vysokou koncentráciou pracovných príležitostí, vzdelania, kultúry, obchodu a iných služieb. Z mapy (obr. 13) vidíme, že ide predovšetkým o centrálnu oblasť mesta (Staré Mesto, zóny administratívnych budov – rozhranie Starého Mesta a Ružinova, špecificky Nivy a oko-

lie, Patrónka či okolie nákupného centra Avion).

TIP OD MIBu

Denní dochádzajúci zvyčajne mesto využívajú čo najefektívnejšie v zmysle naplnenia svojich povinností a cieľov. Po ich naplnení sa zvyčajne presúvajú domov. Poznanie ich mobility a destinácií v meste je preto zásadné. Participatívne nástroje či aktivity môžeme realizovať v miestach, kde sa nachádzajú, napr. na hlavnej železničnej či autobusovej stanici, prípadne v zónach, kde pracujú a zdržiavajú sa na ceste

do/z mesta (administratívne komplexy či nákupné centrá na okrajoch mesta). Predpokladajme však, že nebudú mať veľa času ani záujem, preto by aktivity mali byť navrhnuté s ohľadom na efektívnu, jednoduchú komunikáciu, prípadne spätnú väzbu.

Online metódy participácie s presným cieľom by pre túto skupinu mohli byť pomerne vhodným nástrojom.

Cudzinci/cudzinky predstavujú až 8 % populácie Bratislavy a tvoria nezanedbateľnú zložku populácie, ktorej význam bude do budúcnosti rásť. Typickým cudzincom v meste je muž v ekonomicky produktívnom veku. Naopak, medzi cudzincami je nízky počet detí a starších ľudí. Najviac cudzincov/cudziniek sa koncentruje v kozmopolitickom Starom Meste, ale tvoria aj klastre v priemyselných areáloch na okrajoch Bratislavy.

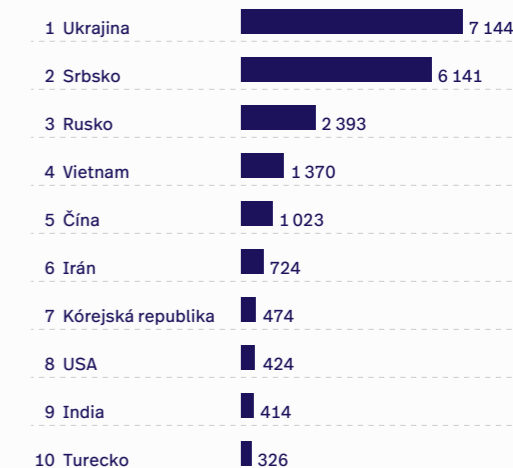
A.1 Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?

A.1.3 Cudzinci/cudzinky

10 najčastejších krajín pôvodu cudzincov z EÚ

10 najčastejších krajín pôvodu cudzincov z tretích krajín

Obr. 14:
Najčastejšie krajiny pôvodu cudzincov/cudziniek žijúcich v Bratislave / Zdroj dát: Úrad hraničnej a cudzineckej polície, január 2020³⁸

Počet cudzincov/cudziniek v Bratislave najmä v posledných rokoch výrazne narastá. Podobne ako v iných hlavných mestách, cudzinci sa koncentrujú práve tu. V Bratislave žije takmer tretina všetkých cudzincov, ktorí prišli žiť na Slovensko. Ich podiel na mestskom obyvateľstve s trvalým pobytom je okolo 8 %. Tvorí tak nezanedbateľnú časť bratislavskej populácie. Nie je prekvapením, že najviac sú zastúpení v Starom Meste, kde sú sústredené aj veľké zahraničné firmy.

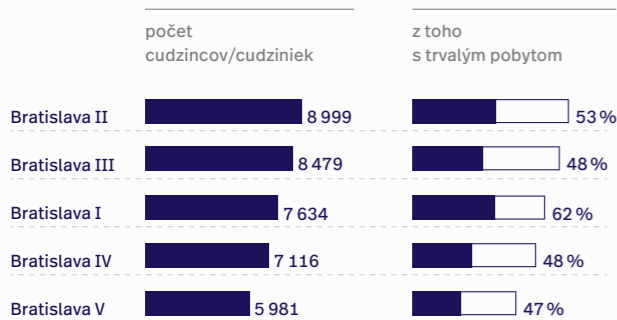
Narastajúci počet cudzincov/cudziniek samozrejme vytvára rôzne výzvy pre ich zapojenie do spoločnosti. Preto musíme uvažovať

nad tým, ako vie mesto reagovať na rôzne potreby cudzincov. Kam budú chodiť ich deti do škôl? Sú na to školy pripravené? Ako si vedú budovať vzťahy, nájsť priateľov? Ako sa dozvedia o dôležitých informáciách o živote v Bratislave či o kultúrnych aktivitách? Budú pre nich dostupné služby, keď dosiahnu seniorský vek?

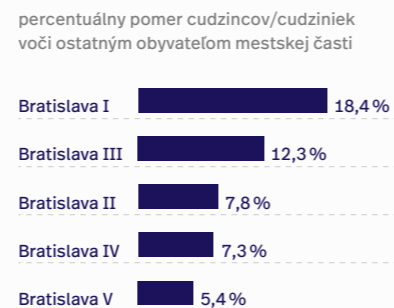
K januáru 2020 žilo v Bratislave oficiálne registrovaných 38 210 cudzincov, ktorí pochádzali až zo 140 krajín sveta. V rámci EÚ najväčšie komunity cudzincov pochádzajú hlavne zo susedných krajín, mimo EÚ sú to Ukrajina, Srbsko, Ruská federácia a Vietnam (**obr. 14**).

V prípade Srbov ide predovšetkým o ľudí, ktorí majú status zahraničného Slováka, a preto majú oproti iným cudzincom zvýhodnený pobyt na Slovensku. V pomerne nízkej miere sú zastúpené aj africké krajiny (napr. Pobrežie Slonoviny, Botswana či Zimbabwe).

³⁸ V januári 2020 boli ešte obyvatelia Veľkej Británie evidovaní ako občania EÚ.

Obr. 15: Počet cudzincov v jednotlivých okresoch Bratislavy / Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty z dát UHCP – k 22. 1. 2020

Cudzinci v Bratislave sú veľmi rozmanití, ale typický bratislavský cudzinec je pracujúci muž

V skupine cudzincov/cudziniek v Bratislave prevládajú muži (61%) oproti ženám (39%). Vo vekových kategóriách sú rozdelení nerovnomerne, najmenej je starších ľudí nad 60 rokov (2 450 = 6,4 %) a detí do 18 rokov (4 093 = 11 %). Najvýraznejšiu skupinu cudzincov tvoria ľudia od 19 do 50 rokov (viac ako 70 %). Približne polovica (52 %) cudzincov má v Bratislave udelený trvalý pobyt, čo znamená, že títo ľudia majú v Bratislave aj právo voliť v komunálnych voľbách. Vzťahujú sa na nich aj mnohé ďalšie práva a povinnosti súvisiace so službami poskytovanými obyvateľom s trvalým pobytom. Pri prechodnom pobyte sú cudzinci znevýhodnení

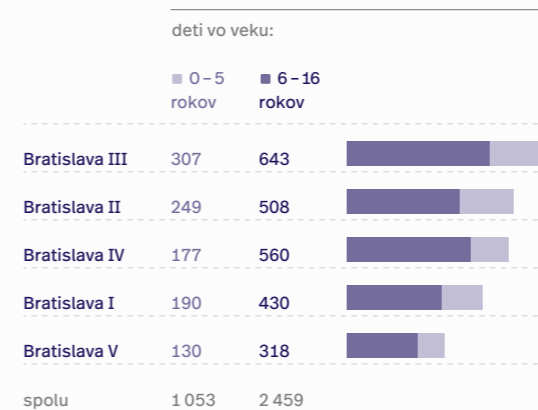
oproti občanom SR s prechodným pobytom, pretože si nemôžu nahlásiť trvalý pobyt, pokiaľ nespĺňajú pomerne prísne podmienky určené zákonom o pobyte cudzincov (okrem iného aj dĺžku pobytu v SR)³⁹.

Podiel cudzincov v jednotlivých bratislavských okresoch sa výrazne líši

Ak berieme do úvahy absolútne čísla, cudzinci sú v Bratislave rozptýlení pomerne rovnomerne. Najmenej cudzincov žije v okrese Bratislava V (5 981) a najviac v okrese Bratislava II (8 999). Ak sa však pozrieme na percentuálny podiel voči celkovému počtu obyvateľov v danej mestskej časti, je vidno, že výrazne najviac cudzincov žije v okresoch Bratislava I⁴⁰ a Bratislava III (**obr. 15**).

Cudzinci prichádzajú do Bratislavy aj s deťmi. Najviac ich je v okrese Bratislava III

Vzhľadom na verejné politiky a služby pre cudzincov je dôležité vedieť, koľko detí žije v jednotlivých okresoch mesta. Dôležité je vedieť, koľko detí je vo veku povinnej školskej dochádzky, takže školy by mali reagovať na ich potreby – či už ide o materské alebo základné školy, kde sú zriaďovateľmi práve miestne samosprávy (**obr. 16**).

Obr. 16: Počet detí cudzincov v jednotlivých okresoch Bratislavy vo veku 0-5 rokov a vo veku povinnej školskej dochádzky / Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty na základe dát UHCP ku dňu 22. 1. 2020

Starších cudzincov je v meste ešte pomerne málo, ale v budúcnosti musíme pamätať aj na nich

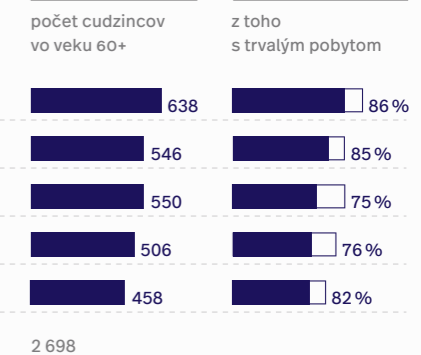
Ďalšou skupinou sú starší ľudia, ktorí môžu byť v súčasnosti aj budúcnosti odkázaní na rôzne druhy sociálnych služieb (**obr. 17**). V súčasnosti je počet cudzincov vo veku 60+ ešte stále pomerne nízky, je možné však predpokladať, že v budúcnosti bude ich počet narastať, podobne ako všeobecne narastá podiel starších ľudí v populácii.

Bohatý a nerovný mestský región

Bratislava a jej zázemie predstavujú najvýznamnejší ekonomický región Slovenska. Jeho ekonomická úroveň je porovnateľná s niektorými

rozvinutejšími regiónmi západnej Európy. Tieto a mnohé ďalšie faktory, spolu so vstupom Slovenska do Európskej únie v roku 2004, viedli k výraznému nárastu príjmov obyvateľov Slovenska a predovšetkým dynamicky sa rozvíjajúceho bratislavského regiónu, osobitne hlavného mesta⁴¹.

Hoci Slovensko patrí medzi najviac rovnostárske krajiny v zmysle rovnomerného rozdelenia príjmov medzi obyvateľmi v rámci EÚ aj OECD⁴², aj tu pozorujeme výraznú mieru regionálnych nerovností. Pri bližšom pohľade na analýzu nerovností medzi mestami a obcami metropolitného regiónu hlavného mesta odhalíme, že príjmové nerovnosti merané Giniho koeficientom⁴³ sú v Bratislave, ako aj vo viacerých obciach v blízkosti hlavného mesta omnoho vyššie než vo zvyšku krajiny⁴⁴.

Obr. 17: Počet cudzincov vo veku 60+ v bratislavských okresoch / Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty na základe dát UHCP ku dňu 22. 1. 2020

39. Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

40. Poznámka: Nie je prekvapením, že centrum mesta je najkonzompolitnejšou časťou Bratislavy.

41. VÝBOŠŤOK, J., ŠVEDA, M., MICHÁLEK, A. Zarábam dosť, aby som mohol žiť v suburbii?: Analýza príjmovej diferenciácie v zázemí Bratislavy. In ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. (ed.). Suburbanizácia 2: Sondy do meniaceho sa zázemia Bratislavy. 2021.

42. MICHÁLEK, A., VÝBOŠŤOK, J. Economic Growth, Inequality and Poverty in the EU. In Social Indicators Research. 2018. OECD. Gini index. 2017. Eurostat. Data Explorer. 2020. (Pomer 20 % vysokopríjmových vs. 20 % nízkoopríjmových)

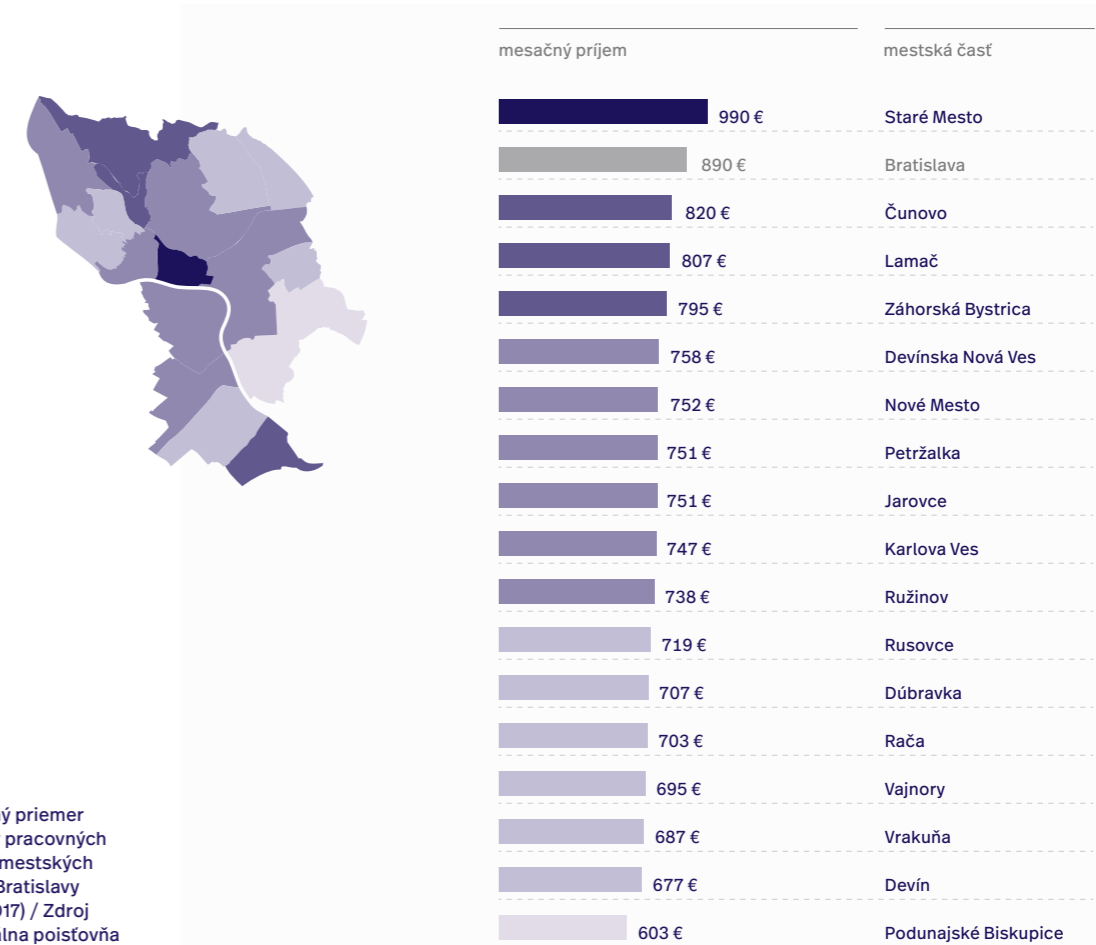
43. Giniho koeficient: GINI, C. Variabilita a mutabilita. 1912.

44. VÝBOŠŤOK, J., ŠVEDA, M., MICHÁLEK, A. Zarábam dosť, aby som mohol žiť v suburbii?: Analýza príjmovej diferenciácie v zázemí Bratislavy. In ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. (ed.). Suburbanizácia 2: Sondy do meniaceho sa zázemia Bratislavy. 2020.

V tejto kapitole sme poukázali na to, že cudzinci/cudzinky tvoria dôležitú časť populácie hlavného mesta. Pri nastavovaní participatívneho procesu musíme myslieť na prístupnosť zvolených nástrojov. Táto skupina ľudí nie vždy ovláda domáci jazyk, nemusia sa cítiť vítaní, a teda ani pozvaní do plánovania mesta. Možno ani necítia zodpovednosť za tvorbu mesta, či podceňujú svoju rolu v jeho tvorbe. Ako sme naznačili, cudzinci/cudzinky netvoria homogénnu skupinu, preto musíme myslieť na ich špecifiká. Aké majú vzdelanie či pracovné zaradenie? Žijú skôr izolovane alebo v klastroch, neformálnych sieťach? Majú vlastné spolky, cez ktoré by sme ich vedeli osloviť? V ktorej mestskej časti sa nachádzajú a aké služby a kultúru tu tvoria? Môžeme ich osloviť priamo, alebo budeme potrebovať sprostredkovateľov?

Hoci príjmy v Bratislave sledujú narastajúce trendy západných krajín, ide o zvyšovanie na úkor prehĺbovania rozdielov v príjmoch medzi jednotlivými skupinami obyvateľov. Priemerný obyvateľ mestskej časti Bratislava–Staré Mesto zarobí až o 400 Eur mesačne viac ako priemerný obyvateľ mestskej časti Bratislava–Podunajské Biskupice.

A.2 Ekonomická situácia

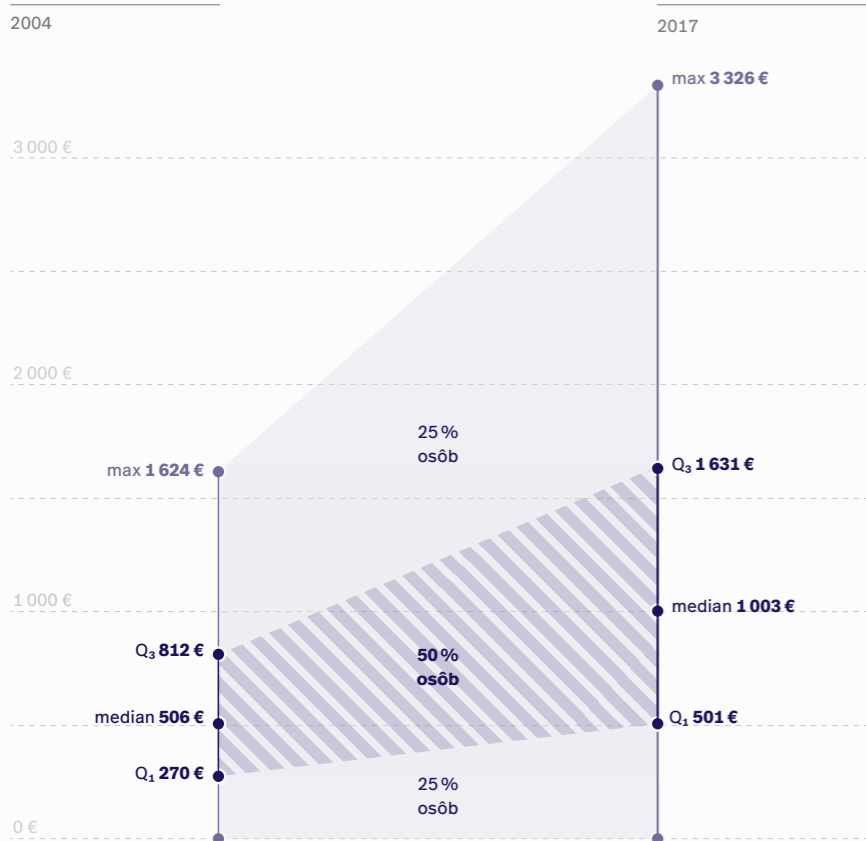
Obr. 18: Štvorročný priemer mediánov pracovných príjmov v mestských častiach Bratislavy (2014 – 2017) / Zdroj dát: Sociálna poisťovňa

Pracovné príjmy v Bratislave

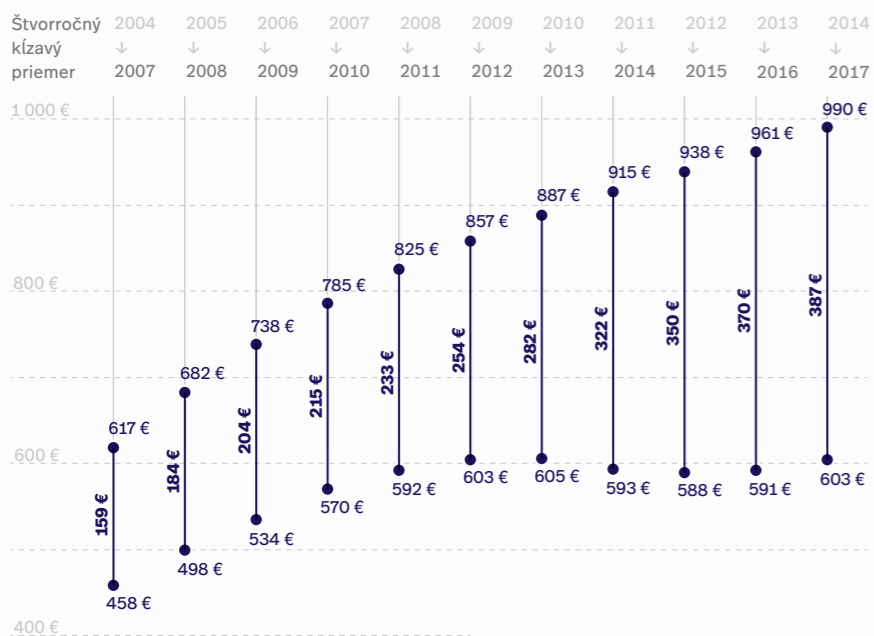
Pracovný príjem chápeme ako synonymum hrubej mzdy. Oproti výške platu hovorí viac o príjmoch samotných obyvateľov. Z dôvodu lepšej reprezentatívnosti údajov využívame iba dáta zamestnancov na plný alebo čiastočný úväzok a vynechávame údaje o podnikateľoch, poberateľoch rôznych dávok a podobne. **Obr. 18** zobrazuje porovnanie miezd obyvateľov mest-

ských častí Bratislavy s najvyššou a najnižšou úrovňou pracovných príjmov. **Najvyššie mzdy (pracovné príjmy) majú v Bratislave obyvatelia Starého Mesta. Za ním nasledujú obyvatelia Čunova, Lamača aj vzdialenejšej severnej časti Záhorskej Bystrice. Naopak najmenej zarábajúce pracovné miesta obsadzujú obyvatelia Vrakuňa, Vajnory, Podunajských Biskupíc a Devína.** Je zrejme, že pomyselné nožnice medzi nízkopríjmovými a vysokopríjmovými obyvateľ-

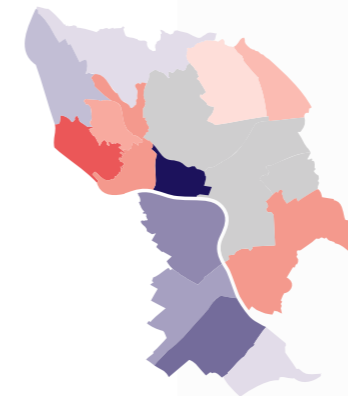
mi sa roztvárajú (**obr. 19**). **Rozdiel medzi obyvateľstvom s nižšími a vyššími príjmami sa prehĺbuje. V porovnaní medzi rokmi 2004 a 2017 došlo k tomu, že sa zdvojnásobil rozdiel v príjmoch osôb medzi najnižším a najvyšším kvartilom v pracovných príjmoch obyvateľov.**

Obr. 19:
Distribúcia mzdy
v Bratislave
(2004 vs. 2017)
Zdroj dát: Sociálna
poisťovňa

Obr. 20:
Rozdiel medzi mini-
málnym a maximálnym
mediánom mesačného
príjmu v mestských
častiach (v eurách)⁴⁵
Zdroj dát: Sociálna
poisťovňa

Obr. 21
Zmena mediánu príj-
mu mestských častí
(ako percentuálneho
podielu priemerného
mediánu vo všetkých
mestských častiach)
v percentuálnych
bodoch (pb)^{48,49}
Zdroj dát: Sociálna
poisťovňa

zmena medzi 2004 – 2007 a 2014 – 2017	mestská časť	medián príjmu 2004 – 07 → 2014 – 17
	medián	529 € → 747 €
+16 pb	Staré Mesto	617 € → 990 €
+9 pb	Rusovce	462 € → 719 €
+7 pb	Petržalka	493 € → 751 €
+5 pb	Jarovce	502 € → 751 €
+3 pb	Devínska Nová Ves	519 € → 758 €
+2 pb	Záhorská Bystrica	555 € → 795 €
+1 pb	Čunovo	576 € → 820 €
žiadna zmena	Nové Mesto	532 € → 752 €
žiadna zmena	Vrakuňa	487 € → 687 €
žiadna zmena	Ružinov	524 € → 738 €
-2 pb	Rača	506 € → 703 €
-4 pb	Vajnory	515 € → 695 €
-5 pb	Dúbravka	526 € → 707 €
-6 pb	Karlova Ves	559 € → 747 €
-6 pb	Podunajské Biskupice	458 € → 603 €
-6 pb	Lamač	603 € → 807 €
-15 pb	Devín	561 € → 677 €

Systematicky sa zväčšoval aj rozdiel medzi mestskými časťami s najnižšími a najvyššími pracovnými príjmami (**obr. 20**).

Ľudia v Starom Meste zarábali najviac

Úroveň a vývoj (mediánu⁴⁶) príjmov v mestských častiach Bratislavy poukazuje na výrazné postavenie obyvateľov Starého Mesta v porovnaní s ostatnými mestskými časťami (**obr. 21**). **V ostatných desiatich rokoch si Staré Mesto v porovnaní s ostatnými mestskými**

časťami vedie stále lepšie. V priebehu rokov 2004 – 2017 neklesol medián príjmov ľudí Starého Mesta ani raz pod úroveň hlavného mesta ako celku. Príjem⁴⁷ v tejto časti Bratislavy dosahoval v roku 2017 hodnotu takmer 12 000 € ročne. Znamená to, že rovná polovica obyvateľov Starého Mesta dosahovala v rokoch 2014 – 2017 hrubú mzdu na úrovni aspoň 1 000 € mesačne.

Najslabšie postavenie z hľadiska príjmov má v rámci Bratislavy mestská časť Podunajské Bisku-

pice. Nižšie mzdy pozorujeme aj v Devíne, vo Vrakuňi, Vajnoroch, v Rači, Dúbravke a v Rusovciach.

⁴⁵ Poznámka: Rozdiel v priemernom mesačnom príjme medzi najmenej a najviac prosperujúcimi mestskými časťami pravdepodobne čoskoro presiahne 400 eur.

⁴⁶ Poznámka: Medián označuje strednú hodnotu rozloženia údajov. V prípade mediánu pracovných príjmov to znamená, že rovnaký počet obyvateľov (polovica) zarábala v danom období viac ako uvedenú hodnotu a rovnaký počet obyvateľov zarobil menej oproti tejto hodnote.

⁴⁷ Poznámka: Príjem za roky 2014 – 2017 je vypočítaný ako priemer štyroch ročných príjmov (mediánov) v jednotlivých mestských častiach za roky 2014 – 2017.

Vo väčšine týchto častí nedosahuje medián mesačnej mzdy ani 700 € (8 400 € ročne). Rozširuje sa tak rozdiel medzi bohatšími a chudobnejšími časťami, ako aj rozdiel medzi ich obyvateľmi navzájom.

Rozdiel medzi mestskou časťou s najvyššou mzdou (Staré Mesto) a najnižšou ročnou mzdou (Podunajské Biskupice) narástol z 1 900 na 4 600 €, pričom pomer medzi príjmom jedného a druhého postupne vzrástol z 1,35-násobku na 1,64-násobok. Znamená to, že priemerný obyvateľ Starého Mesta zarobí ročne o 64 % viac ako obyvateľ Podunajských Biskupíc. Staré Mesto je zároveň aj mestskou časťou, ktorej priemerný pracovný príjem narastal omnoho rýchlejšie oproti mzdám v rámci hlavného mesta ako celku. Mzdy tu rástli o šestinú (16 %) rýchlejšie oproti priemeru Bratislavy. Naopak mestská časť Devín zaznamenala najpomalší nárast mzdy oproti ostatným mestským častiam. Rast pracovných príjmov bol zhruba o šestinú (15 %) pomalší oproti priemeru hlavného mesta.

Ohrozenie príjmovou chudobou v Bratislave

V niektorých západných krajinách (napr. USA⁵⁰) sú mestá lákadlom pre nízkoпрíjmové obyvateľstvo z dôvodu ich ekonomickej robustnosti. Naopak v Bratislave nie je situácia až taká vypuklá. Do mesta sa sťahujú skôr ľudia s vyšším dosiahnutým vzdelaním prevažne vo veku 20-39 rokov. Ak sa ale pozrieme na úroveň migrácie z Bratislavy, vidíme, že sa mierne zvýšil podiel obyvateľov s nižším dosiahnutým vzdelaním⁵¹. Znamená to, že menej vzdelané obyvateľstvo, ktoré je často nositeľom nižšieho príjmu, je vytláčané z mesta von. V Bratislave môžu ľudia najst

vo všeobecnosti lepšie platené voľné pracovné miesta aj pracovné miesta, aké by sa v iných regiónoch nenašli, a to láka i ľudí s horšou ekonomickou situáciou. Preto sa v Bratislave môžu objavovať tiež komunity s podpriemernými až veľmi nízkymi príjmami.

Pri nastavení hranice rizika chudoby ako 60 % mediánu⁵² mzdy v rámci tej-ktorejestskej časti dosiahneme v roku 2017 celkovú mieru chudoby v Bratislave na úrovni takmer 30 %. Ak hranicu rizika chudoby vypočítame na základe celoštátneho mediánu, dosiahne podiel chudobných v rovnakom roku úroveň 18 %. V oboch prípadoch je evidentný nárast po krízovom roku 2009 a nárast počtu nízkoпрíjmového obyvateľstva sa spomalil až v rokoch 2015 – 2016 (**obr. 22**).

Staré Mesto predstavuje územie s veľmi nízkou mierou chudoby, pričom ostatné mestské časti dosahujú pomerne podobnú úroveň s najhoršou situáciou v Podunajských Biskupiciach (**obr. 23**). V Starom Meste je iba 14 % obyvateľov ohrozených chudobou, zatiaľ čo v Podunajských Biskupiciach je tento podiel až 31 %.

Z hľadiska príjmovej chudoby sú najohrozenejšou vekovou kategóriou ľudia vo veku 65+ rokov. Starší ľudia dosahujú dlhodobu nadpriemernú úroveň chudoby. Pre všetkých ekonomicky aktívnych obyvateľov Bratislavy sa v rokoch 2014 – 2017 táto hodnota pohybovala v rozpätí 24-30 %. Nakoľko však množstvo ľudí vo veku 65+ rokov namiesto práce poberá dôchodok, údaje o príjmoch zo zamestnania nezachytávajú ohrozenie chudobou pre túto vekovú kategóriu objektívne. Údaje o disponibilných

príjmoch domácností v Bratislavskom kraji, ktoré zahŕňajú všetky typy príjmov, naznačujú, že ľudia vo veku nad 65 rokov mali v roku 2018 v priemere o 17 % nižšie príjmy a súčasne aj vyššiu mieru ohrozenia chudobou ako ľudia v produktívnom veku.⁵⁴

48. Poznámka: Pod pojmom percentuálny bod rozumieme rozdiel percentuálnych hodnôt medzi prvým (2004 – 2007) a druhým (2014 – 2017) sledovaným obdobím. Staré Mesto dosahovalo v úvodnom období o 17 % vyšší príjem oproti priemeru mestských častí. Neskôr už dosahovalo príjem o 33 % vyšší oproti priemeru. Celkovo sa tak jeho príjem polepšil oproti priemernej hodnote o 16 percentuálnych bodov (p. b.).

49. Poznámka: V posledných desiatich rokoch si Staré Mesto v porovnaní s ostatnými mestskými časťami vedie stále lepšie.

50. GLAESER, E., KAHN, M. E., RAPPAPORT, J. Why do the poor live in cities? The role of public transportation. In Journal of Urban Economics. 2008.

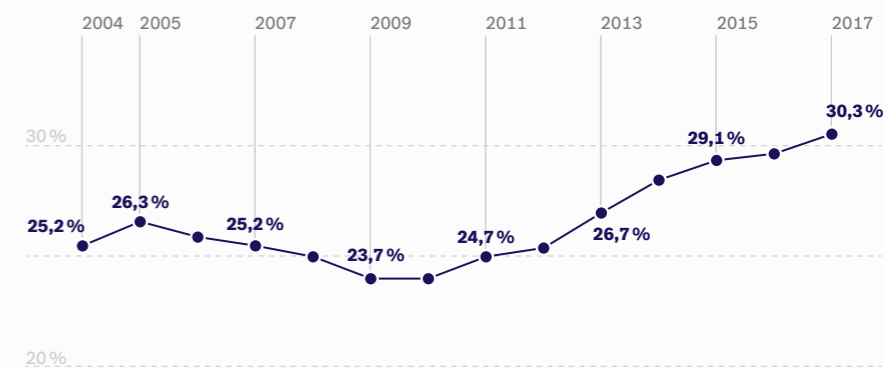
51. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Štatistika vnútorných migrácií na území Slovenska v rokoch 2000 – 2019. 2020.

52. Poznámka: Medián označuje strednú hodnotu rozloženia údajov. V prípade mediánu pracovných príjmov to znamená, že rovnaký počet obyvateľov (polovica) zarábala v danom období viac ako uvedenú hodnotu a rovnaký počet obyvateľov zarobil menej oproti tejto hodnote.

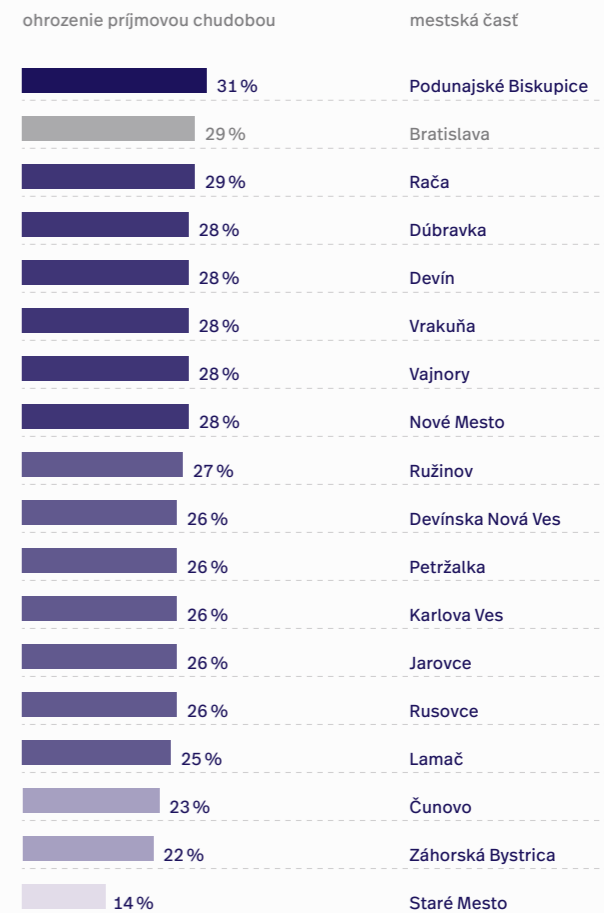
53. Poznámka: Nárast počtu ľudí s nízkymi príjmami sa spomalil len nedávno, aj napriek tomu však je na vzostupe.

54. VLAČUHA, R., KOVÁČOVÁ, Y. EU SILC 2018 : Indikátory chudoby a sociálneho vytúčenia. 2019.

55. Obr. 23 ukazuje hrozbu chudoby (alebo hrozbu chudoby na základe príjmu jednotlivca z povolania). Hodnota výstupu predstavuje priemernú hodnotu v bratislavských mestských častiach medzi rokmi 2014 až 2017. Ako vidíme, najmenej ohrozená je mestská časť Staré Mesto. Na druhej strane najohrozenejšou je okres Podunajské Biskupice. V Starom Meste je iba 14 % obyvateľov ohrozených chudobou, zatiaľ čo v Podunajských Biskupiciach je tento podiel až 31 %.

Obr. 22: Miera ohrozenia chudobou v Bratislave⁵³
Zdroj dát: Sociálna poisťovňa

Obr. 23: Ohrozenie príjmovou chudobou v mestských častiach Bratislavy (2014 – 2017)⁵⁵ / Zdroj dát: Sociálna poisťovňa

Ľudia mimo štatistík a oficiálnych príjmov

dvojnásobný. Magistrát hlavného mesta, ako aj poskytovatelia sociálnych služieb odhadujú počet ľudí bez domova v počte 4 000-5 000⁵⁷.

Na území hlavného mesta sa uskutočnilo v roku 2016 sčítanie ľudí bez domova⁵⁶, podľa ktorého sa tu nachádza približne 2 064 ľudí bez domova (tab. 1). Tretina zo sčítaných ľudí žila na ulici alebo v nocľahárni. Podľa kvalifikovaných odhadov môže byť však skutočný počet ľudí bez domova v Bratislave až

Počet	Miesto sčítania	Percentuálny podiel
Na ulici alebo v nocľahárňach		
→ 1 286	→ dospelí	→ 62,3 %
→ 24	→ deti	→ 1,2 %
V zariadeniach (ubytovne, útulky, nemocnice...)		
→ 494	→ dospelí	→ 23,9 %
→ 260	→ deti	→ 12,6 %
→ 2 064	Spolu	→ 100 %

Tab. 1
Vybrané charakteristiky sčítaných ľudí bez domova v Bratislave v roku 2016
Zdroj: Sčítanie ľudí bez domova v Bratislave, 2016

56. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Historicky prvé sčítanie ľudí bez domova. 2016.

57. Analýza a akčný plán na rok 2016 Stratégie riešenia problematiky ľudí bez domova v Bratislave. Podľa: Notabene. Odhady ľudí bez domova a sčítanie. n.d.

V ktorej mestskej časti sa nachádzajú a aké služby a kultúru tu tvoria? Môžeme ich osloviť priamo, alebo budeme potrebovať sprostredkovateľov? V tejto kapitole sme načrtli, že ľudia v Bratislave žijú v rozličných ekonomických podmienkach, ktoré môžu ovplyvniť to, aké miesto pre život si v meste vyberajú. Ak to chceme zohľadniť pri participatívnom procese, znamená to, že vyberieme cieľové skupiny a dizajn samotných procesov tak, aby sme zachovali princíp spravodlivého a inkluzívneho plánovania, tzv. mesta pre všetkých, a teda nielen tých, ktorí si ho môžu dovoliť.

S rozdielnymi životnými podmienkami súvisia aj rôzne motivácie a miera záujmu zapájať sa do vecí spoločného plánovania. Všeobecne ľudia s nižšími príjmami žijú iné životy, pričom ich základným cieľom je zabezpečenie príjmu pre vlastné fungovanie. Táto časť je mimoriadne

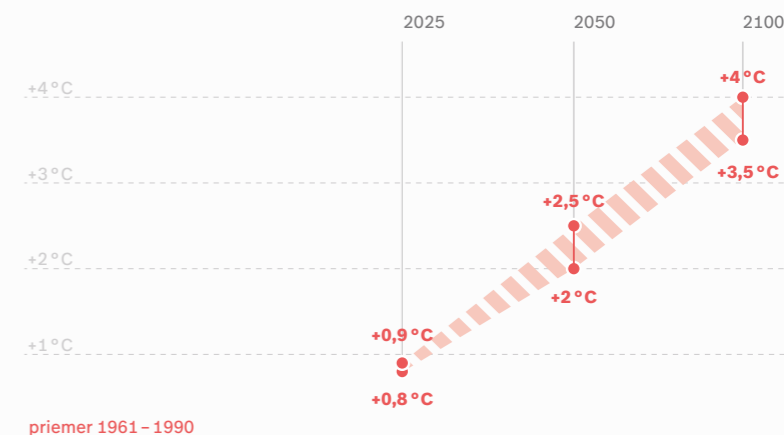
osožná pre politikov a predstaviteľov samosprávy pri určovaní priorít, ale aj pri plánovaní obnovy spoločnej infraštruktúry. Ponúka tiež náhľad do miest Bratislavy, kde už je/bude potreba sociálnych služieb pre znevýhodnené skupiny.

Zmena klímy sa prejavuje aj v Bratislave. Sú to hlavne horúčavy, nedostatok zrážok, inokedy zasa ich nadbytok, ktoré významne menia životné podmienky obyvateľov/obyvateliek mesta. Najviac postihnuté sú/budú oblasti, ktoré sú najmenej adaptované na dôsledky zmeny klímy — hlavne oblasti intenzívnej zástavby s vysokým podielom nepriepustných povrchov, napr. väčšina Starého Mesta, okolie Avionu v Ružinove alebo Einsteinovej ulice a Kopčian v Petržalke. Intenzívne zrážky zasa môžu spôsobovať škody najmä tam, kde je sklon terénu ukončený zníženinou. Ide hlavne o mestské časti na úpäti Malých Karpát alebo aj o podchody, podjazdy a tunely, ktoré pri výdatných zrážkach pravidelne čelia ich návalom.

Eva Streberová, Milota Sidorová, Nina Fabšíková,
Karol Piekarski, Waldek Węgrzyn, Zuzana Žurkinová

Obr. 24:

Predpokladaný ročný priemer teploty vzduchu v oblasti južného Slovenska v rokoch 2025 – 2100 (v porovnaní s obdobím 1961 – 1990) / Zdroj dát: Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy

Dopady klimatickej zmeny v Bratislave

Prejavy a dopady klimatickej zmeny sa prejavujú aj v Bratislave. Zatiaľ čo globálny priemer teploty stúpol od začiatku 20. storočia o takmer 1 °C, Slovensko vykazuje za to isté obdobie približne dvojnásobné oteplenie (o 1,7 až 2 °C). Rýchlejšie sa zvyšuje aj maximálna a minimálna teplota vzduchu počas celého roka. Výrazný vzostup teploty vzduchu je sprevádzaný aj poklesom zrážok a na druhej

strane nárastom ich extrémnosti (intenzívne dažde). Je vysoko pravdepodobné, že ročný priemer teploty vzduchu sa v oblasti južného Slovenska do roku 2025 zvýši o 0,8-0,9 °C, do roku 2050 o približne 2,0-2,5 °C, do roku 2100 o 3,5-4,0 °C v porovnaní s obdobím 1961 – 1990 (obr. 24). Očakávame, že dni aj noci budú čoraz teplejšie. Do roku 2050 predpokladáme v Bratislave významný nárast počtu letných, tropických dní⁵⁸, zatiaľ čo poklesne počet mrazových dní⁵⁹.

58. Tropický deň je definovaný teplotou nad 30 °C, letný deň teplotou nad 25 °C a mrazový deň teplotou pod 0 °C. Slovenský hydrometeorologický ústav. Slovník vybraných meteorologických pojmov a výrazov. c2021.

59. Hlavné mesto SR Bratislava. Útvár hlavnej architektky. Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy. 2020. Ľudí bez domova a sčítanie. n.d.

Silné horúčavy zhoršia život ľuďom hlavne v husto zastavaných oblastiach bez zelene a vody

Na základe analýz zo satelitných snímok vidíme, že najväčšie riziko predstavujú extrémne letné horúčavy pre obyvateľov mestskej časti Ružinov (Trnávka), rovnako Starého Mesta, čiastočne aj Petržalky (Kopčany, Einsteinova ulica) a do istej miery aj Nového Mesta (obr. 25).

Uvedené mestské časti patria medzi tie s najväčším podielom teplých a veľmi teplých plôch k celkovej rozlohe. Značná časť týchto území je tvorená najmä zastavanými a vode nepriepustnými plochami (budovy, cestné komunikácie, parkovacie plochy ap.). Ostrovmi tepla sú najmä okolie nákupného centra Avion s príslušnými parkovacími plochami a ďalšími obchodnými domami a skladovými halami, ďalej Kopčany v Petržalke, okolie Einsteinovej ulice v blízkosti Auparku a Incheby, areál firmy Volkswagen v Devínskej Novej Vsi či centrum mesta.

Najbližšie desaťročia bude stúpať priemerná ročná teplota, ako aj počet tropických dní a nocí⁶⁰. Pre územia mesta, kde prevažuje kompaktná zástavba a nachádza sa málo zelene či vodných plôch a tokov, nebude ľahké vyrovnať sa s dopadmi zmeny klímy. Vlny horúčav sa na ľuďoch prejavujú vyčerpanosťou a horšie ich znášajú seniori a ľudia s respiračnými a kardiovaskulárnymi ochoreniami. Najviac ohrození sú obyvatelia/obyvateľky žijúci v týchto zónach alebo v ich blízkosti.

📍 **Vysoká koncentrácia zastavanosti, spevnené plochy a fabrika s mnohými výrobnými halami je zdrojom sekundárneho tepla. V okolí je poľnohospodárska pôda, ktorá prostredie nedostatočne ochladzuje.**

📍 **Stará Vajnorská a Vajnorská je oblasťou s množstvom skladových priestorov a výrobných hál, s minimálnym podielom zelene.**

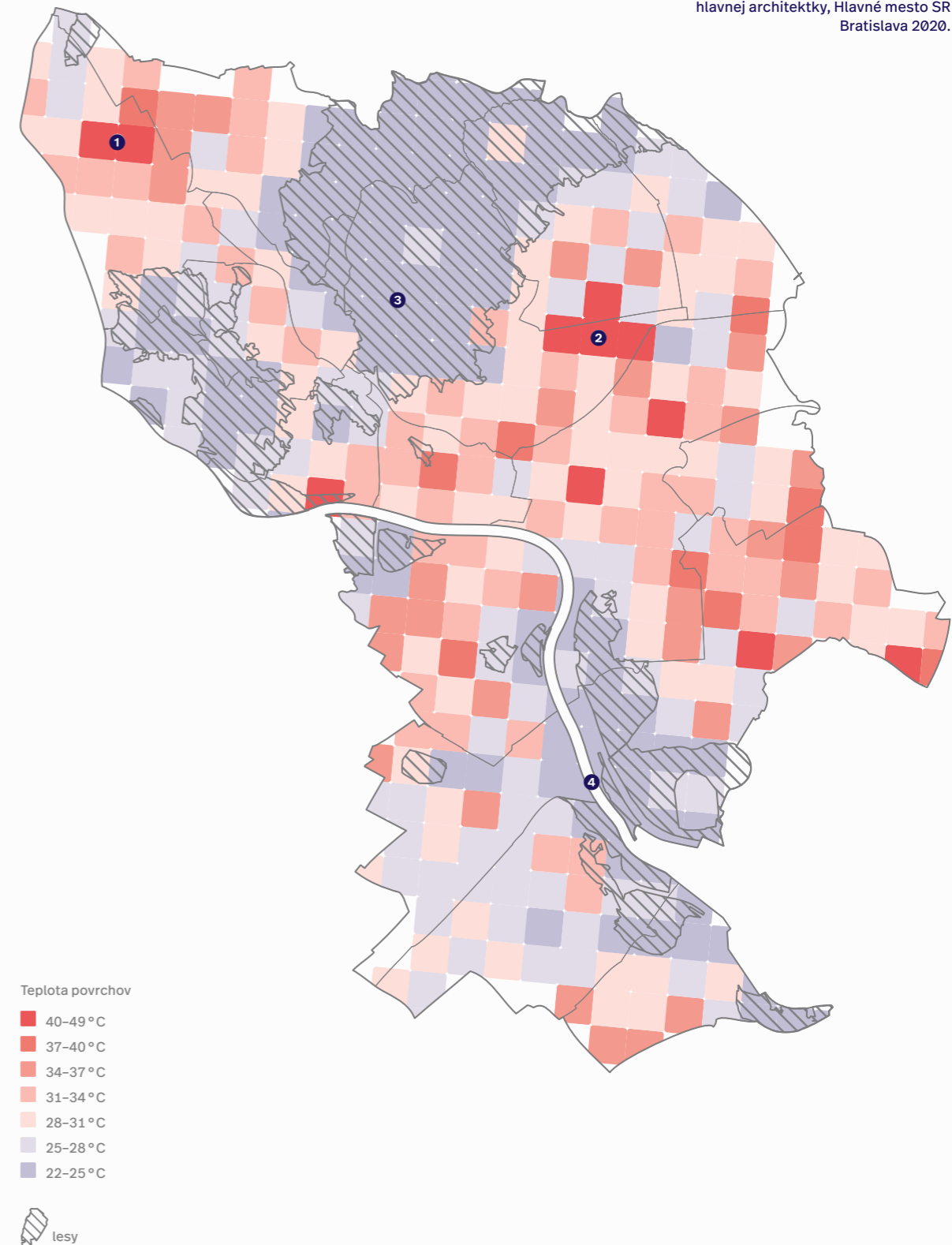
📍 **Mestské lesy a Malé Karpaty veľkou mierou ovplyvňujú počasie na území mesta. V menšom meradle zlepšujú mikroklimu**

obyvateľov na okraji mestských častí (Lamač, Nové Mesto, Rača, Záhorská Bystrica, Devín a Dúbravka).

📍 **Dunaj a lužné lesy pretínajú mesto najmä v jeho juhovýchodnej časti a na rozdiel od poľnohospodárskej pôdy sa toto prostredie neprehrieva.**

60. Hlavné mesto SR Bratislava. Útvar hlavnej architektky. Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy. 2020.

Obr. 25:
Ohrozenie horúčavami
Zdroj dát: USGS/NASA Landsat 8
Program, 2018. Spracoval: Útvar
hlavnej architektky, Hlavné mesto SR
Bratislava 2020.

Viac intenzívnych zrážok bude ohrozovať ľudí, budovy a mestskú infraštruktúru

Pri hodnotení dopadov intenzívnych zrážok sme hodnotili reliéf povrchu, zaťaženie kanalizačnej siete vodou z domácností, ale aj dažďovou vodou, podiel priepustných a nepriepustných povrchov či rôznu výšku hladiny podzemnej vody. Súčasťou hodnotenia bola aj existencia adaptačných opatrení v jednotlivých mestských častiach, ako napr. retenčné nádrže, zrážková kanalizácia a pod., ktoré by im pomohli vyrovnať sa s dopadmi tzv. „prietrží mračien“.

Najviac exponovanými mestskými časťami boli práve Ružinov, Staré Mesto, Nové Mesto a Rača (**obr. 26**). Ak lokality hodnotíme čisto z pohľadu podielu nepriepustných plôch, tak najviac rizikové sú mestské časti Staré Mesto a Ružinov. Podobne je to aj pri výsledkoch hodnotenia ohrozenia cestnej infraštruktúry a budov. Rizikové sú najmä budovy a infraštruktúra, ktoré sa nachádzajú v zníženinách, kde sa hromadí zrážková voda.

Dnes vieme, že pri plánovaní zariadení územia sa nestačí spoliehať na zrážkovú kanalizáciu, ale musíme ju zachytávať v mieste dopadu a nájsť druhotný spôsob jej využitia. Takto je možné efektívne predísť znehodnoteniu majetku alebo poškodeniu infraštruktúry.

Terénne depresie sú miesta, ktoré sú v prípade intenzívnych zrážok ako prvé zatápané vodou z povrchu. Preto sú potenciálne rizikové pre budovy a infraštruktúru, ktorá sa v nich nachádza.

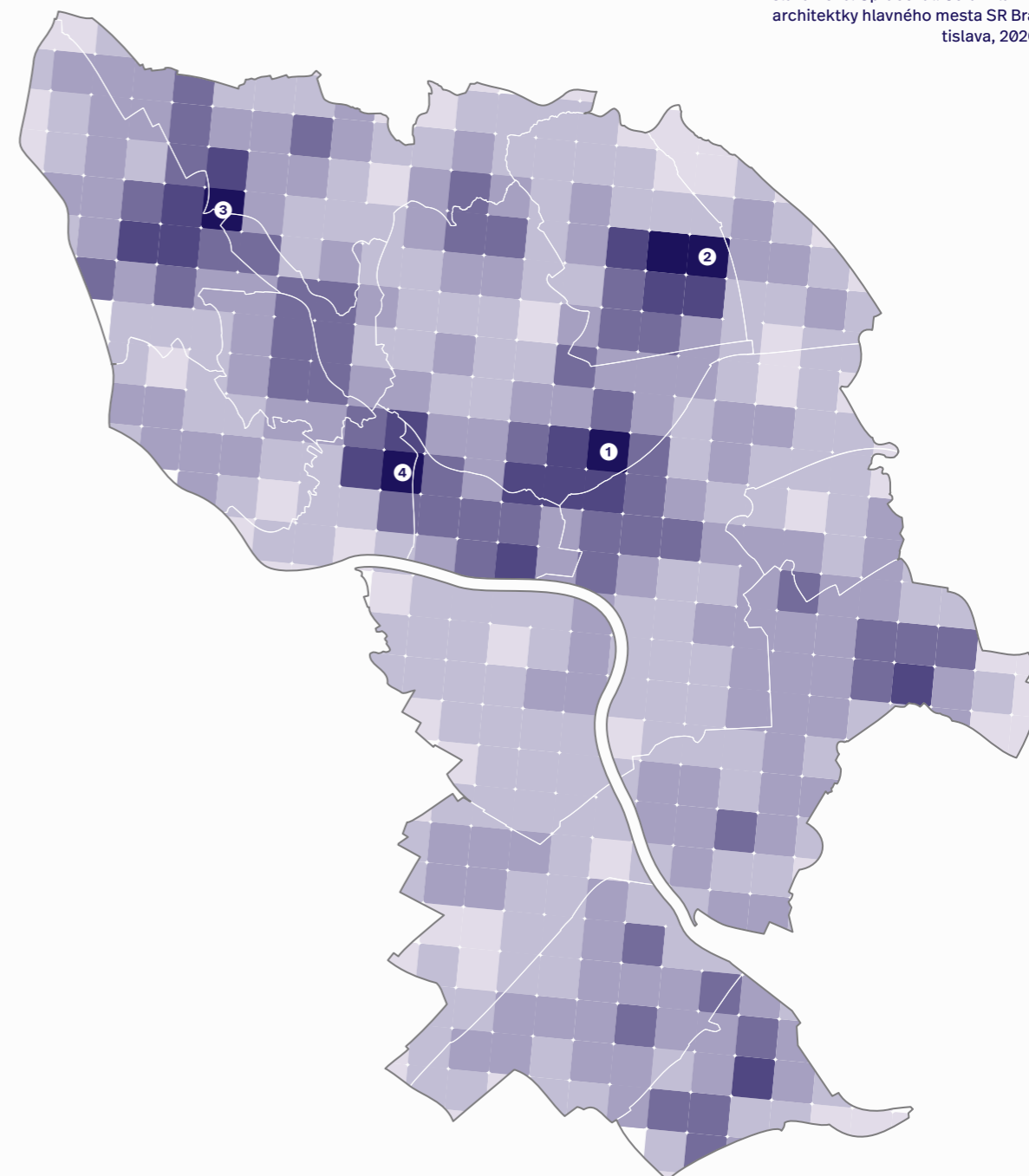
☉ Trnavské mýto a Tehelné pole sú oblasti hustej zástavby a častých terénnych depresíí. Zrážky stekajú do verejnej kanalizácie, kde okrem iného riedia odpadovú vodu.

☉ Rača-Krasňany, Barónka. Zrážky znemožňujú priechodnosť jedného z hlavných dopravných koridorov. Existujúci systém retenčných nádrží a odvodňovacích priekop na úpätí Malých Karpát evidentne nie je postačujúci. Týmto lokalitám tiež neprospieva zastavovanie územia na úkor vinogradov.

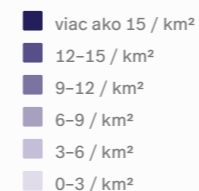
☉ Devínska Nová Ves v súčasnosti nie je riziková pre obyvateľov, pretože sa nachádza v oblasti polí, hoci s vysokou hladinou podzemnej vody. Situácia sa môže zmeniť pri postupujúcej výstavbe.

☉ Dôležitý dopravný uzol a administratívne centrum Patrónka môže byť problémové, ak dôjde k zahusťovaniu výstavby pri významnom využití vodu nepriepustných materiálov na rozsiahlych plochách.

Obr. 26:
Ohrozenie zrážkami
Zdroj dát: Hlavné mesto SR Bratislava 2016. Spracoval: Útvar hlavnej architektky hlavného mesta SR Bratislava, 2020.

Pocet terénnych depresíí

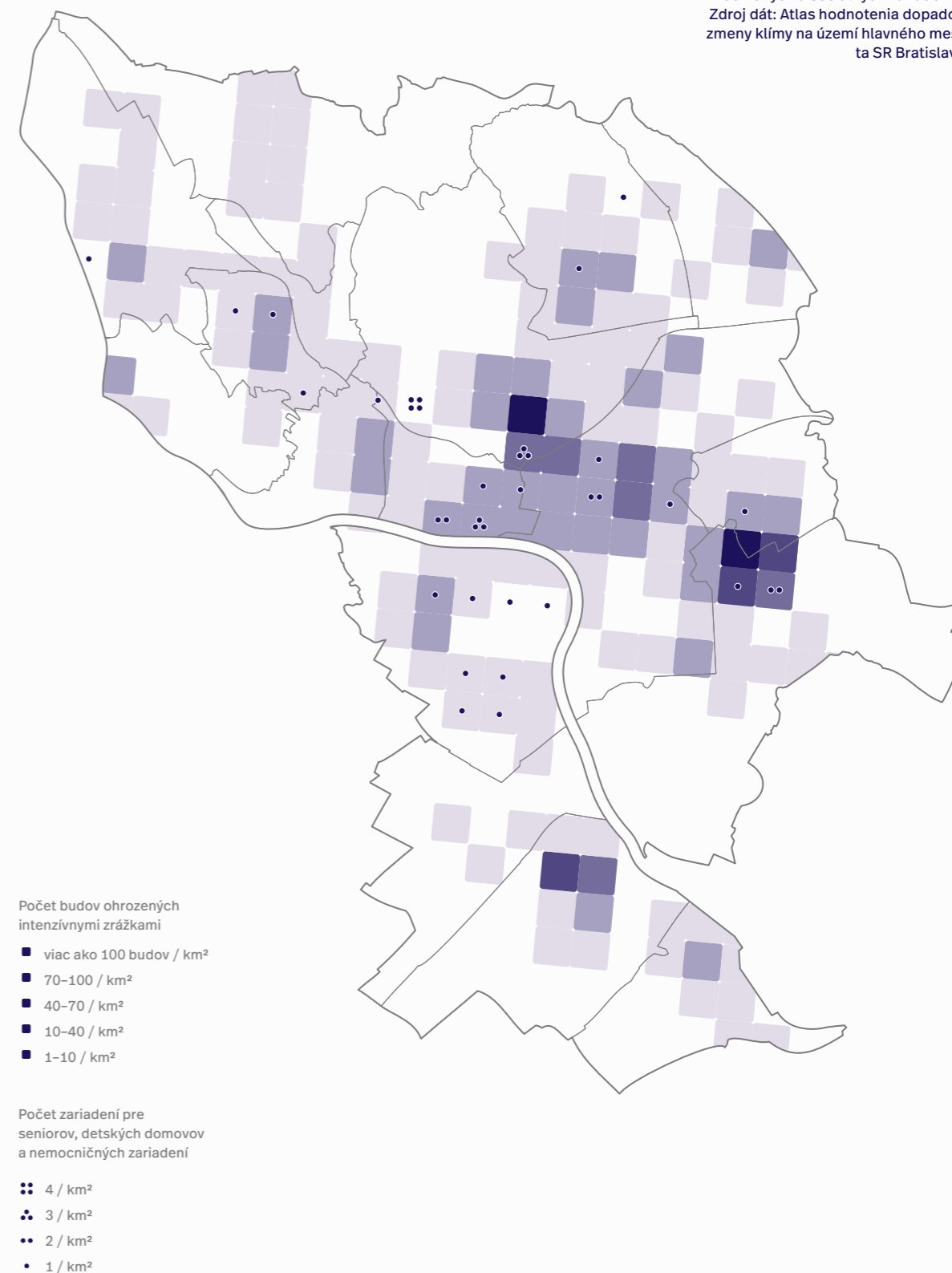
Ohrození ľudia, budovy a mestské oblasti

Pri hodnotení miery ohrozenia mesta prejavmi zmeny klímy sa musíme zamerať na najviac zraniteľné časti mesta, jeho budovy, komplexy a areály, ktoré v prípade, že nie sú adaptované, utrpia škodu (napr. očakávanou intenzitou a rozsahom privalových zrážok). Pri celkovej zraniteľnosti musíme hľadať prieniky medzi jej jednotlivými aspektmi a charakterom hrozby. Dostupnosť lekárskej starostlivosti je prínosom, preto znižuje zraniteľnosť mestskej oblasti. Ak sa však pýtame na riziko spojené s ohrozením zraniteľných obyvateľov z hľadiska napríklad dopadu horúčav, tak musíme predpokladať, že pri najväčších horúčavách sa budú ľudia zdržiavať v budovách. Tých najzraniteľnejších nájdeme práve v nemocničných alebo sociálnych zariadeniach, preto sa v tejto časti zaoberáme zraniteľnosťou budov. Ak vieme, v akých teplotných medziach sa pohybujú rôzne oblasti v Bratislave, vieme tiež, ktoré zariadenia sú najviac ohrozené (**obr. 27**). Podobne je to aj s privalovými

zrážkami. Podľa správania zrážkovej vody v teréne vieme tiež určiť, ktoré budovy alebo iná infraštruktúra môžu byť najviac dotknuté pri intenzívnych zrážkach.

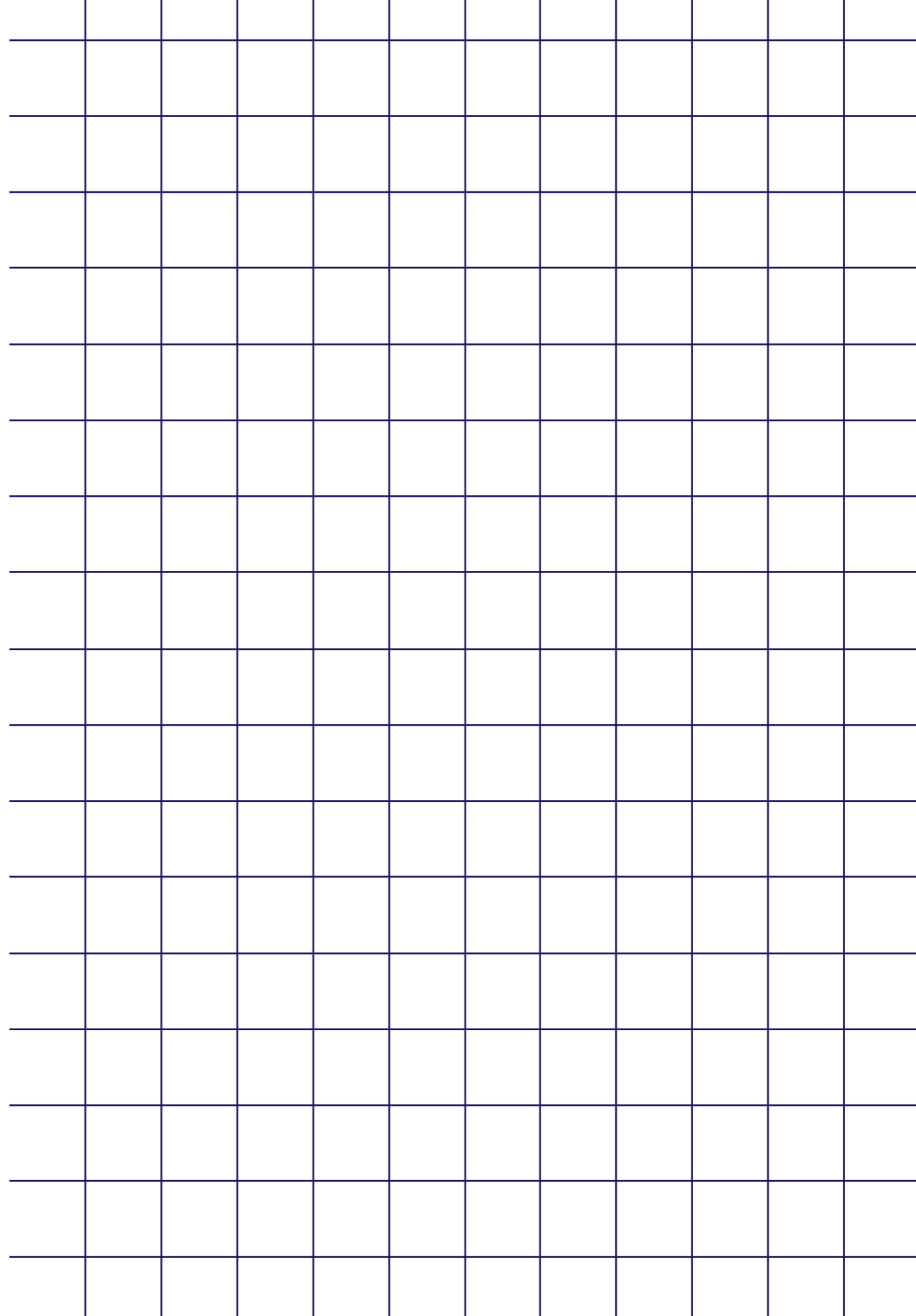
Preto z hľadiska hodnotenia rizika a miery ohrozenia môžeme prioritizovať v implementácii adaptačných opatrení také, ktoré zasahujú zraniteľnú populáciu. Sú to ľudia so zhoršeným zdravotným stavom, starší obyvatelia alebo chudobní ľudia bez adekvátnych možností chrániť sa v kvalitnom bývaní, napr. ľudia bez domova spiaci na ulici či žijúci v menej kvalitných domoch.

Obr. 27:
Ohrozenie budov zrážkami podľa štvorcov v spojení s výskytom nemocničných a sociálnych zariadení / Zdroj dát: Atlas hodnotenia dopadov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy

V tejto kapitole sme ukázali, že mestské prostredie nie je rovnocenne odolné voči zmene klímy. Ukázali sme tiež, že existujú lokality, v ktorých sa môžu z pohľadu zdravia zdržiavať najviac ohrozené skupiny obyvateľov/obyvateliek. Práve preto si tieto lokality zaslúžia najviac pozornosti, investícií a intervencie na zmiernenie dopadov globálnych zmien.

Pre participatívne plánovanie majú tieto vedomosti význam v scitlivovaní pri výbere lokalít, kde je také plánovanie potrebné, respektíve jeho výsledky by mali vyšší význam pre cieľové skupiny. Musíme vnímať zraniteľnejšie cieľové skupiny verejnosti, ktoré by mali byť zapojené do procesu. Celkovo tieto poznatky rozširujú rozmer komplexného, spravodlivého plánovania, informovania a zvyšovania dôležitosti témy klimatickej krízy a jej dopadov na mestá.

V nasledujúcej typológii verejnosti popisujeme životné situácie a prednostne sa zameriavame na priestorové potreby rozličných skupín ľudí žijúcich v meste. Pre potreby participácie tvoria základ poznania špecifík cieľových skupín ľudí, ktorých do plánovacích procesov zapájame. Ich pochopenie nám pomôže skvalitniť plánovací proces, jeho inkluzivitu a reprezentatívnosť.

A.4 Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby

A.4.1 Špecifiká užívateľských skupín podľa veku a pohlavia

Milota Sidorová

Nasledujúci text preberáme s láskavým dovolením Magistrátu mesta Viedeň z publikácie Gender Mainstreaming in Urban Development⁶¹.

Deti do 6 rokov

Mobilita a využívanie priestoru malými deťmi sú úzko previazané s ľuďmi, ktorí sa o ne starajú. Aj napriek tomu, že sa nachádzajú blízko pri dome, deti v tomto veku môžu otvorené priestranstvá využívať samostatne len výnimočne a za istých podmienok. Najmladší musia byť vždy na dohľad a dosluch starších – toto vyžaduje priamy prístup na miesto, kde sa nachádzajú. Infraštruktúra pre deti – detské ihriská s ľahko dostupnými, otvorenými verejnými priestranstvami zabezpečujú vysokú kvalitu každodenného života malých detí. Rodové rozdiely vo využívaní priestorov a v mobilite sa začínajú prejavovať od školského veku, čiastočne ako výsledok školského systému a stereotypných modelov, ktoré podporujú isté vzorce správania. Napríklad je dokázané, že pri tomto nastavení sa dievčatá radšej hrajú v tichšom, bezpečnejšom prostredí, často pod dohľadom dospelých, zatiaľ čo chlapci sa venujú viac fyzickým aktivitám⁶² v prostredí vzdialenejšom od domova, ergo vnímanom ako menej bezpečný. Ak je na území nedostatok otvorených priestranstiev či detských ihrísk, vyžaduje to viac času od poskytovateľov starostlivosti na to, aby deťom zabezpečili kvalitný pobyt vonku. Preto sú bezpečné ulice a ihriská v blízkosti domova mimoriadne dôležité.

Deti vo veku 6-12 rokov

Staršie deti v školskom veku sa v každodennom živote na krátke vzdialenosti (do školy, na krúžky, do parkov) pohybujú zväčša samostatne. Rozvážanie detí rodičovským autom predstavuje negatívny trend pre rodičov, ako aj pre deti. Spoznávanie susedstva a mesta je pre deti dôležitý spôsob ako zlepšovať svoje schopnosti a trénovať svoju samostatnosť. Keďže doobedia trávia deti v škole, ich voľný pohyb po meste sa odohráva skôr v popoludňajších hodinách a cez víkend. Spôso-

by pohybu pre ne sú rôznorodé: chôdza, verejná doprava, bicykel, kolobežka či rozvoz rodičmi. Deti sa mimo školy a krúžkov radi pohybujú i po parkoch a námestiach, kde ich často sprevádzajú súrodenci či kamaráti.

Táto fáza je typická zintenzívňovaním rodovo špecifických vzorcov správania, ktoré sa prejavujú aj v hre a pohybe. Dizajn verejných priestorov a verejných budov by mal dovoliť príjemné využívanie pre dievčatá, ako aj pre chlapcov. Rozdielnosť v mobilite sú tiež výrazné. Mnohé dievčatá sa môžu vonku pohybovať samy až vo vyššom veku a rodičia im dovoľujú kratší pohyb než chlapcom. Rozdiely vnímame aj medzi dievčatami a chlapcami rôzneho etnika a ekonomickej triedy. Práve dievčatá z chudobnejších sociálnych vrstiev a rôzneho etnického pôvodu sa často starajú o svojich súrodencov.

Mladší tínedžeri (13-19 rokov)

Pohyb tínedžerov je široký a zasahuje ďaleko mimo rezidenčnej štvrť. Voľný čas rozdelený medzi školu či prácu zahŕňa obednú prestávku, neskoré popoludnie, večery a víkendy. Mužskí tínedžeri sú oproti tínedžerkám výrazne motorizovanejší⁶³, a tak v tejto vekovej kategórii aj zaznamenávame vyššiu nehodovosť.

Tínedžeri sa radi stretávajú vo verejných parkoch, na námestiach, v spoločenských priestoroch vo štvrtiach (nákupných centrách, klubovniach,

61. MA 18 – Urban Development and Planning, Vienna. Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development. c2013.

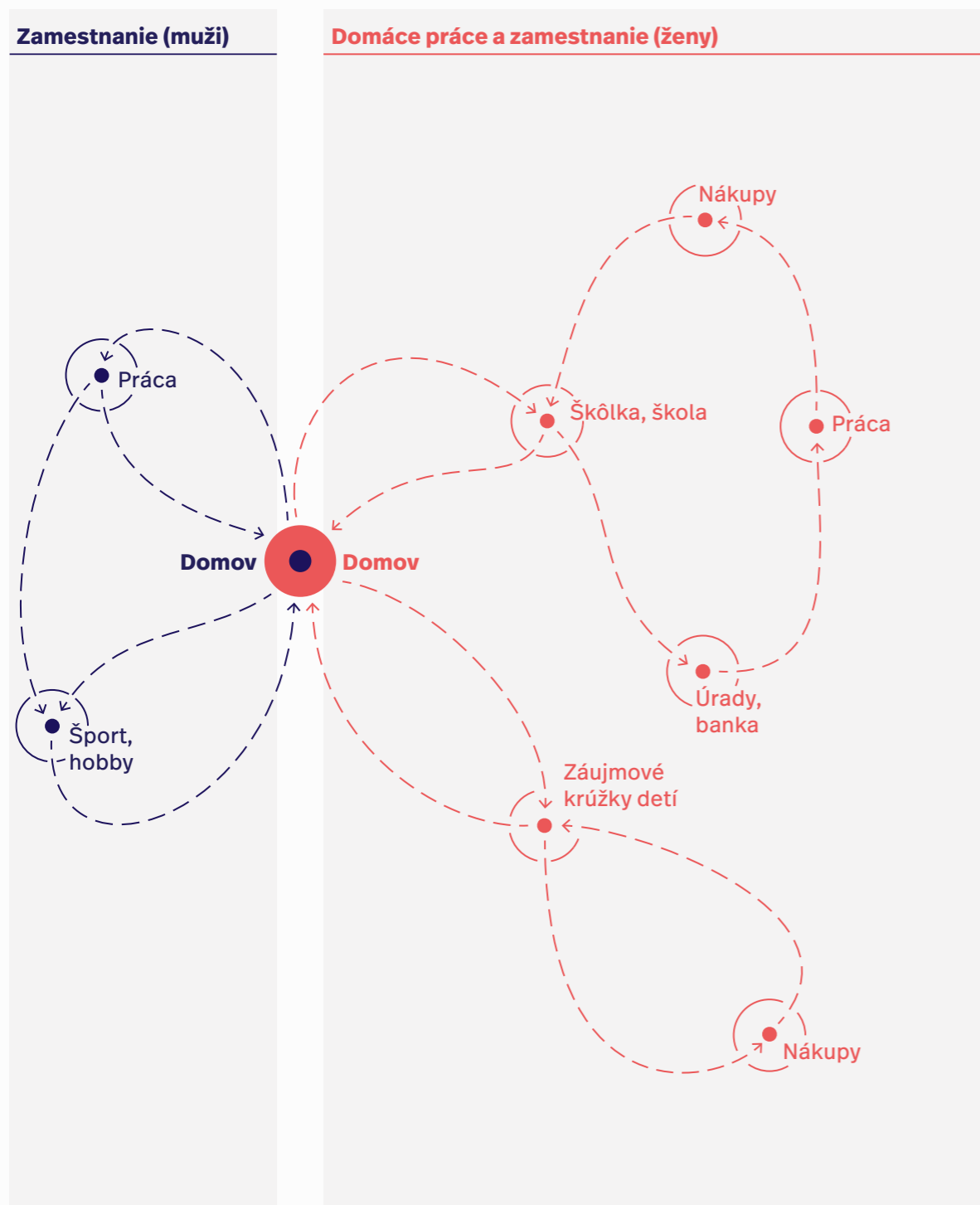
62. EDWARDS, C.P., KNOCHÉ, L., KUMRU, A. Play Patterns and Gender. In WORELL, J. Encyclopedia of Women and Gender. 2001.

63. Mužskí tínedžeri často využívajú motorizované vozidlá svojich príbuzných. Tieto skúšajú často i napriek tomu, že nemajú požadovaný vek a vodičské oprávnenie. Všeobecne majú aj menej skúseností s riadením vozidiel, a práve tieto faktory či ich kombinácia prispievajú k zvýšenej nehodovosti.

AVOY
RESTAURANT

TRKA NA
INY PR
STIE

Obr. 28:
Reťazce mobility zohľadňujúce rodové
hládisko a starostlivosť
Zdroj: Mind the Gap, Mobility and Gender,
Civitas report, vlastné spracovanie

kaviarňach či baroch). Ale tínedžeri tiež potrebujú tiché miesta, v ktorých si oddýchnu (od zvyšku sveta).

Prítomnosť tínedžerov vo verejnom priestore je silne ovplyvnená ich pohlavím, etnickým a sociálnym pozadím. Mladí muži často využívajú oveľa širšie (rozľahlejšie) prostredie a aktivity, ako mladé ženy. O mladšie ženy, ktoré sú častejšie terčom sexuálneho obťažovania či útokov, sa rodičia boja oveľa viac. Pokiaľ je vo verejnom priestore veľa stresujúcich situácií (obťažovanie, útoky) a rovnako susedstvo trpí nedostatkom bezpečných verejných priestorov, skupina tínedžerov sa z tohto priestoru prirodzene stiahne. Je dôležité zmieniť, že hoci sú to mladší tínedžeri mužského pohlavia, ktorí figurujú častejšie v štatistikách kriminality násilností, v bežnom živote sú obťažovaniu vystavené práve mladšie tínedžerky. Paradoxne sa však sexuálne obťažovanie tejto skupiny najčastejšie vyskytuje doma a násilníkmi sú zväčša rodinní známi obete.

Muži a ženy v pracovnom veku

Táto skupina je veľmi rôznorodá a väčšinou ju môžeme rozdeliť podľa typu povolania, životného štýlu, pozície v rodine, typu rodiny či ekonomickej zodpovednosti v rodine. V realite každodenného života sú výsledkom veľmi odlišné požiadavky a spôsob mobility v mestskom prostredí. Pokiaľ sú v rodine deti, uvedená skutočnosť je výrazným faktorom ovplyvňujúcim mobilitu tejto skupiny. V stredoeurópskej realite sú to hlavne ženy, ktoré zabezpečujú starostlivosť o deti, starších členov rodiny, o domácnosť a nákupy. Výsledkom sú pomerne komplexné siete pohybov, často v sprievode detí (obr.28). Veľa poskytovateľov/poskytovateľiek starostlivosti nosí ťažké nákupy, pričom zväčša chodia pešo či využívajú verejnú dopravu. Tento životný štýl definuje zväčša práca na čiastočný pracovný úväzok, nákupy, návšteva škôl, otvorených verejných priestorov, parkov, stredísk zdravotnej starostlivosti. Princíp výstavby mesta krátkych vzdialeností môže obsiahnuť tieto komplexné požiadavky. Vysoko kvalitné bývanie a susedstvo má pre osoby v tejto skupine mimoriadny význam. Viacpočetné rodiny s deťmi patria obyčajne medzi slabšie ekonomicke zabezpečené skupiny. Parky, ihriská v blízkosti domova sú pre nich teda veľmi dôležitou infraštruktúrou.

Ľudia v seniorskom veku

Po ukončení pracovného života prichádza éra tzv. tretieho veku, ktorá je zväčša charakteristická znížením motorických schopností, ktoré samozrejme závisia od individuálneho zdravotného stavu a okolností. V každodennom živote staršej osoby rozoznávame viacero okolností, napríklad staršia osoba môže vykonávať neplatené sociálne aktivity (starostlivosť o vnúčatá, starostlivosť o domácnosť rodinných príslušníkov), alebo pokračovať vo svojej profesijnej kariére. Veľa závisí od zdravotného stavu, bežný zlom v zdravotnom stave sa zvyčajne objavuje okolo 75 rokov. Každodenný život do veľkej miery ovplyvňuje aj zariadenie domov, miera bezbariérovosti, možnosť priestoru pre opatrovateľa/opatrovatelku, otvorené priestory v blízkosti domova, možnosti mobility a transportu, dostupnosť občianskej vybavenosti a sociálnych služieb.

Ako sme ukázali na začiatku kapitoly, v tejto skupine je viac žien než mužov a naša populácia bude postupne starnúť, takže téma aktívneho starnutia, v ktorom vnímame aktívne občianstvo ako jeden z elementov, bude oveľa dôležitejšia.

V závislosti od veku a motorických schopností všeobecne rozoznávame tri skupiny, medzi ktorými sú veľké rozdiely:

- Ľudia vo veku 60-65 rokov: ľudia, ktorí sú mentálne a fyzicky veľmi aktívni,
- Ľudia vo veku okolo 75 rokov: seniori, ktorí už zaznamenávajú isté fyzické a mentálne limity,
- Ľudia vo veku 85 rokov a vyššie: ľudia so silnými obmedzeniami, ktorých aktivity sú pomerne závislé od opatrovateľov.

A.4 Uživateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby

A.4.2 Ďalšie skupiny ľudí so špecifickými potrebami

Elena Gallová Kriglerová, Dominika Jašeková, Miriam Kanioková, Barbora Brichtová, Milota Sidorová, Zuzana Žurkinová

Neorganizované deti a mladí ľudia

Ide o deti a mladých ľudí, ktorí trávajú svoj voľný čas na ulici, zahŕňajúc aj rôzne subkultúry mladých ľudí venujúcich sa napr. skateboardingu či graffiti. Špecifickou skupinou sú mladí zo skateboardovej či z graffiti komunity. Tí majú špecifické priestorové potreby: skateparky či rôzne miniprvky ako súčasť bežnej ulice a viaceré dostupné bezpečné veľkoplošné legálne plochy.

Deti a mladí ľudia, ktorí trávajú svoj voľný čas na ulici, ho nemajú štruktúrovaný a oproti iným svojim rovesníkom/rovesníčkam ho trávajú zdanlivo bezcieľne a bez dozoru dospelých. Ich potreby môžu byť rôzne, od veľmi tvorivého „dobrodružného ihriska“, bezpečného sedenia na lavičke sprevádzaného terénnym pracovníkom/pracovníčkou, či práve v tom priestore s tzv. profesionálnym kamošom, s ktorým môžu prebrať rôzne poradenské a prevenčné témy. Hlavnou potrebou pre túto skupinu detí a mladých ľudí je bezpečné a tvorivé prostredie.

Cudzinci a cudzinky

Ľudia z cudziny sú obyvateľmi mesta rovnako ako všetci ostatní. To znamená, že by sme k nim mali pristupovať obdobne ako k všetkým ostatným obyvateľom/obyvatelkám. Vzhľadom na jazykovú bariéru, nedostatok informácií o fungovaní inštitúcií a pre nízky sociálny kapitál však často čelia rôznym bariéram, ktoré bránia ich integrácii do spoločnosti.

To, čo iní obyvatelia považujú za samozrejmosť, ako je napríklad platenie dane z nehnuteľností, poplatky za vývoz odpadu alebo za psa, cudzinci často nemajú ako zistiť. Rovnako nemusia vedieť, ako zapísať deti do školy, kde v prípade potreby hľadať pomoc odborníkov a ako získať prístup k rôznym sociálnym či iným verejným službám.

Preto je dôležité, aby služby mesta fungovali aj v iných jazykoch, tak ako je to už zaužívané v zahraničí. Môže to pomôcť zabrániť ich sociálnemu vylúčeniu a vzniku rôznych konfliktných situácií.

Druhou dôležitou témou je nadväzovanie vzťahov, ktoré cudzincom/cudzinkám pomáhajú prekonať každodenné situácie, aby sa cítili zapojení do spoločnosti. Mnohí sú často izolovaní, najmä ak nepracujú vo väčších medzinárodných firmách, kde si môžu jednoduchšie vytvárať väzby. Špecificky zraniteľné sú ženy (alebo celkovo rodičia) s malými deťmi a starší ľudia. Rôzne neformálne združenia, aktivity mesta či aktívne zapájanie cudzincov do kultúrneho diania sú vhodné spôsoby, ako prekonávať prvotnú izoláciu, a možnosti, ako byť sprostredkovateľom mestských služieb. Výskumy realizované v zahraničí poukazujú na to, že cudzinci sa obvykle cítia integrovaní vtedy, ak ich spoznávajú susedia a pozdravia ich na ulici⁶⁴. To znamená, že nielen zapojenie na trhu práce, do vzdelávacieho systému či integrácia v oblasti bývania, ale aj mäkké väzby sa významnou mierou podieľajú na vytváraní pocitu náležitosti ku krajine, v ktorej žijú.

V neposlednom rade aj podieľanie sa na spolurozhodovaní, teda participácia, je veľmi dôležitý nástroj začlenenia. Cudzinci/cudzinky môžu mať rôzne špecifické potreby, ktoré musíme brať do úvahy pri tvorbe politík. Zároveň môžu prichádzať s nápadmi, akorobiť mesto lepším pre život všetkých. V podstate všetky participatívne procesy v meste, či už formou volebného práva, zapájania do tvorby verejných politík alebo konzultovania cudzineckých komunit pri dizajnovaní verejných priestorov sú kľúčové preto, aby sa títo ľudia v meste cítili ako skutoční obyvatelia.

Ľudia so zdravotnými znevýhodneniami

Táto skupina zohráva veľkú úlohu pri dizajne architektúry a otvorených priestranstiev. Požiadavky na inkluzívny dizajn musia odpovedať na tieto otázky:

- kráča táto osoba s palicou, barlami, opiera sa o chodúľku či využíva vozík?
- má táto osoba znevýhodnený zrak či sluch?
- má táto osoba mentálne znevýhodnenie?

Tab.2 ukazuje, ako sa môže líšiť rýchlosť chôdze rôznych skupín a čas potrebný na prekonanie danej vzdialenosti. Tieto skutočnosti musíme brať do úvahy v súvislosti s dostupnosťou zastávok MHD či obchodov, služieb.

Skupina	Rýchlosť	Čas, za ktorý prekoná 1 kilometer	Vzdialenosť, ktorú prekoná za 10 minút
osoby s vysokou obmedzenosťou pohybu	→ približne 1,8 km/hod	→ 33 min	→ 300 m
malé deti, starí ľudia, muži a ženy s malými deťmi	→ približne 2,5 km/hod	→ 24 min	→ 420 m
deti medzi 6-10 rokmi	→ približne 4 km/hod	→ 15 min	→ 660 m
dospelé ženy a muži	→ približne 4, 7-6, 1 km/hod	→ 9-13 min	→ 780-1020 m
tínedžeri/tínedžerky	→ približne 6,5 km/hod	→ 9 min	→ 1080 m

Ľudia ohrození stratou bývania

Keď hovoríme o ľuďoch ohrozených stratou bývania, máme na mysli tých, ktorí aktuálne majú štandardné bývanie, no nevedia sa vysporiadať so zvyšovaním nákladov na bývanie, so stratou právneho záväzku k domu, či dokonca strácajú príjmy. Pre nepriaznivú a zhoršujúcu sa situáciu na trhu s bývaním sa táto skupina rozširuje.

K zvýšeniu rizika straty bývania vedú nasledujúce okruhy situácií:

- nedostatok finančných prostriedkov na platbu úhrad spojených s bývaním (nájom, hypotéka, odvoz odpadu a ostatné náklady spojené s bývaním) je spojený so životnými situáciami, akými sú strata zamestnania, choroba člena domácnosti a i.
- neplnenie finančných záväzkov spojených s bývaním (omeškanie platieb a i.) býva spojené s uprednostňovaním iných životných nákladov (potraviny, lieky a i.),
- neplnenie nefinančných záväzkov spojených s bývaním (udržiavanie dobrých susedských vzťahov a i.)
- strata právneho nároku na existujúce bývanie sa spája so životnými situáciami, keď pomíne nárok na bývanie v dôsledku ukončenia platnosti zmluvy na užívanie, napr. pre úmrtie, rozchod a i.⁶⁵

So stratou bývania v Bratislave úzko súvisí zvyšujúca sa nedostupnosť bývania spojená s rastom cien a s postupnou výmenou ekonomicky zabezpečenejších ľudí v niektorých častiach mesta v neprospech tých s menšími zdrojmi. Náklady na bývanie a život rastú rýchlejšie ako mzdy. Vysoká cena bývania vytvára tlak, aby viac pracujúcich do mesta iba dochádzalo, ale neusadzovali sa tam. Pre časť ľudí zvyšujúce sa náklady na bývanie, aj v spojitosti s ďalšími životnými situáciami (rozvod, choroba a i.), vytvárajú riziko straty bývania.

65. ŠIMÍKOVÁ, I. et al. Metodika prevencie ztráty bydlia. 2015.

66. Ako sme preukázali v kapitole Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?.

67. LORENC, I., ONDRUŠOVÁ, D. ETHOS typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania: Stručná charakteristika, základné tézy a možnosti slovenskej terminológie. In ONDRUŠOVÁ, D. et al. Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva. 2015.

Ľudia bez domova

Stereotypná predstava zobrazuje človeka bez domova ako staršieho muža posedávajúceho s alkoholickým nápojom na lavičkách v navštevovaných lokalitách. Ohrozenie stratou domova sa však týka širšieho spektra ľudí, napr. starších ľudí, matiek a otcov samoživiteľky/samoživiteľov, žien⁶⁶, ľudí so zdravotným či s mentálnym postihnutím a s finančnou záťažou.

V Európe aj na Slovensku sa stále častejšie používa kategorizácia ľudí bez domova zostavená Európskou federáciou organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova, podľa ktorej sú takto označovaní⁶⁷:

- ľudia bez strechy (osoby žijúce vonku, osoby žijúce v nočľahárňach ap.),
- ľudia bez bytu (osoby žijúce v pobytových zariadeniach, ako sú krízové centrá, osoby po prepustení z výkonu trestu ap.),
- ľudia bývajúci v neistých podmienkach (ubytovne ap.),
- ľudia bývajúci v neprimeraných podmienkach (chatky, garáže ap.).

Rôznorodé životné osudy spájajú skúsenosti s nestabilným a slabým rodinným zázemím, s neliečenou psychickou chorobou, s pobytom v inštitúciách, akými sú detské domovy a väzenie, či so závislosťou od drog⁶⁸. Rôznorodosť životných histórií sa pretavuje do rozmanitosti členov skupiny ľudí bez domova. Asi tretina ľudí bez domova sú ženy a veľká časť osôb má zdravotné postihnutie či psychické ochorenie⁶⁹.

68. Podľa odhadov až tretina ľudí bez domova bola v minulosti chovancami detských domovov. Fakt, že taká veľká časť ľudí bez domova má minulosť z týchto inštitúcií, tiež napovedá o neadekvátnosti nastavených mechanizmov podpory pre ľudí v inštitúciách. Inštitúcie by teda vo väčšej miere mali poskytovať sociálnu prácu a iné formy podpory na prevenciu vylúčenia z trhu s bývaním. (Pozri Inštitút environmentálnej politiky. Práca s ľuďmi bez domova prináša ovocie celej spoločnosti : Analýza vplyvu aktivít OZ Vagus na verejné financie. 2019. a ONDRUŠOVÁ, D., FICO, M. Nástroje prevencie bezdomovectva pri ohrození stratou bývania a pri prepúšťaní z inštitucionálnej starostlivosti v SR. In ONDRUŠOVÁ, D. et al. Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva. 2015.)

69. ONDRUŠOVÁ, D. et al. Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území mesta Bratislavy v roku 2016. 2016.

Človek bez domova nemá zabezpečenú potrebu súkromného priestoru: využíva verejný priestor na väčšinu svojich aktivít, pričom nezažíva psychologické bezpečie. Verejný priestor sa stáva priestorom pre napĺňanie aj takých intímnych potrieb, akými sú stretávanie sa s inými ľuďmi či hygiena. I tu sa život bez domova prejavuje rozlične u mužov a žien. Napríklad byť ženou či osobou so zníženou pohyblivosťou bez domova si vyžaduje špeciálnu vynaliezavosť a odolnosť vo vytváraní každodenných životných stratégií. Ženy sa musia vysporiadať s neustálou hrozbou fyzického a sexuálneho násillia a s tým spojeným neželaným tehotenstvom⁷⁰. Čelia tiež obmedzenému prístupu k vode a limitujúcim hygienickým podmienkam pre zvládanie pravidelnej menštruácie⁷¹.

Časť z týchto potrieb sa dá naplňovať sociálnymi službami, časť inkluzívnym mestským dizajnom. Kapacity sociálnych služieb sú však v Bratislave stále nedostatočné, prípadne vysokoprahové, a teda nie sú uspôsobené na aktuálne potreby ľudí bez domova. Sociálne služby by sme mali pretvárať na mieru ľuďom, ktorým majú slúžiť, zapájaním užívateľov služby do jej chodu a tiež do pretvárania fyzického priestoru napríklad aj participatívnym plánovaním.⁷²

70. FRIŠAUFOVÁ, M., KOLÁŘOVÁ, J. Strategie řešení násilných situací. In KOLÁŘOVÁ, J., LINDOVSKÁ, E. (ed.). Stojíme na jejích straně! ... Protože dvě jsou více než jedna : Závěrečná zpráva o ženském bezdomovectví a násillí. 2016.

71. BÍROVÁ, B., KANIOKOVÁ, M., ŠARÍKOVÁ, D. (ed.). Lidé v centru : Analýza potřeb a návrhy řešení pro lidi dlouhodobě se zdržující v exponovaných lokalitách statutárního města Brna. 2018.

72. Pre viac rád, pozri FEANTSA, GRUNDTVIG. Participation Toolkit. 2013.

Tip od MIBu

Participatívne plánovanie s ľuďmi bez domova môžeme realizovať priamym zapojením i nepriamymi metódami, napríklad prieskumom. Vhodným prostriedkom môže byť antropologické mapovanie, keď výskumník/výskumníčka priamo v teréne zaznamenáva správanie a životné situácie tejto skupiny. Na základe výskumu potom vznikne štúdia, z ktorej môžeme pochopiť špecifiká správania, ale aj potreby a nároky ľudí bez domova v konkrétnej lokalite a ktorá sa môže stať východiskom pre dizajn verejného priestoru tak, aby zohľadnil aspekty prístupnosti, ale i bezpečnosti. Táto štúdia môže byť súčasťou komplexnejšej socio-priestorovej analýzy územia, pozri časť B.

Naša skúsenosť z plánovania viacerých verejných priestorov (Kamenné námestie, Šafárikovo námestie, Kollárovo námestie) hovorí o tom, že aj s ľuďmi bez domova môžeme viesť otvorený a produktívny dialóg o verejnom priestore. Klúčovou otázkou už nemusí byť, ako s nimi diskutovať, ale ako dosiahnuť, aby prišli na stretnutie. Pri ich zapájaní môžu pomôcť terénni pracovníci/ pracovníčky a neziskové organizácie, ktoré sprostredkujú kontakt s nimi. Cieľom je, aby sme vytvorili taký komunikačný kanál, ktorý je pre ľudí bez domova bezpečný, ľahko dosiahnuteľný a môžu mu dôverovať.

Dôležité je, aby sme ponúkli bezpečné prostredie pre všetkých zúčastnených. Plánovanie stretnutia so zrozumiteľnými informačnými plaťami, s pestrým programom pre dospelých i pre deti, s jasne postavenými cieľmi a pravidlami a s jednoduchým občerstvením môžu takto pritiahnúť nielen susedskú komunitu, ale aj ľudí bez domova. Nezabudnime preto ani na manažovanie očakávaní ľudí, čo sa zapájajú a vopred informujeme, že sa plánovania zúčastnia rôzne cieľové skupiny.

Ľudia, ktorí užívajú drogy

Z hľadiska využívania verejného priestoru je potrebné zohľadniť predovšetkým potreby tých ľudí, ktorí užívajú drogy a sú bez domova, so špeciálnou pozornosťou venovanou tým, ktorí sú bez domova a zároveň užívajú drogy injekčným spôsobom. Ďalšou zraniteľnou skupinou sú mladí ľudia, ktorí vo verejnom priestore trávajú voľný čas v rovesníckych skupinách, kde experimentovanie s drogami a užívanie alkoholu nie sú ani v Bratislave neobvyklým sprievodným javom.

Pre ľudí, ktorí injekčne užívajú drogy, je z pohľadu verejného priestoru dôležitá potreba bezpečnej likvidácie infekčného odpadu, ktorý nemajú kde vyhadzovať. K zníženiu počtu pohodených injekčných striekačiek vo verejnom priestranstve pomôže inštalácia špeciálnych nádob na injekčné striekačky. Keďže prístup k sterilnému zdravotníckemu materiálu je pre týchto ľudí značne obmedzený a v lekárnach im tento materiál odmietajú predať, čelia značnej stigmatizácii zo strany personálu⁷³. Doplnením programov výmeny injekčných striekačiek občianskych združení by preto mohli byť automaty na predaj zdravotníckeho materiálu, kde bude zabezpečená anonymita tejto cieľovej skupiny. Rovnako by bolo vhodné zabezpečiť dostupnosť automatov aj na miestach, kde dochádza k pouličnému sexbiznisu, nakoľko niektoré pracovníčky v sexbiznise sú zároveň aj užívateľkami drog.

Užívanie drog na verejnosti prináša so sebou viac rizík ako len stigmatizáciu a odsúdenie zo strany verejnosti. Na území Bratislavy je minimum sociálnych služieb pre ľudí, ktorí užívajú drogy, keďže je všeobecne presadzovaná ich abstinencia. Rozšírenie ponuky sociálnych služieb pre túto cieľovú skupinu by nepochybne zabezpečilo ich lepšie postavenie v spoločnosti.

V európskych mestách je prax zriadenie miestností na bezpečnú aplikáciu drog spolu so sociálnou pomocou, ktoré slúžia nielen prevencii predávkovania. No je takto čiastočne naplnená potreba verejnosti, predovšetkým rezidentov v exponovaných lokalitách, ktorým prítomnosť injekčného užívania drog vo verejnom priestore

73. Zdroje: výpovede klientov, ale aj štúdia: OKRUHLICA, L., FORMÁNKOVÁ, S. Úloha lekární v prevencii infekcie HIV u vnútrožilových užívateľov drog na Slovensku. In Alkoholizmus a drogové závislosti : Protialkoholický obzor. 2005.

alebo v spoločných priestoroch bytových domov znižuje kvalitu života, spôsobuje obavy o bezpečnosť a zdravie. Kapániu ľudí závislých od drog pristupujeme podobne ako u ľudí bez domova, teda nepriamymi i priamymi metódami. Títo ľudia môžu trpieť nielen nedostatkom fyzických prostriedkov, ale aj psychickými poruchami. Preto vhodný spôsob, ako získať prehľad o ich životných situáciách a potrebách, je antropologické mapovanie prostredníctvom terénnych pracovníkov či organizácií, ktoré im poskytujú sociálne služby.

Výstupy z participácie zapojenia sú rôzne: môžu byť východiskom pri plánovaní verejných priestorov a pri posilnení ich prístupnosti (inkluzivity), ale aj bezpečnosti, najmä s ohľadom na iné cieľové skupiny. Výstupy sa však môžu premietnuť aj do verejných politik, ktoré sa koncepcne pozerajú na sociálne aspekty rozvoja mesta.

Ako docieľiť vyššiu u mieru inkluzivity?

Antropologický výskum marginalizovaných skupín obyvateľstva:

- pozorovanie denného správania cieľových skupín (bežné participatívne metódy nemusia byť dostatočne inkluzívne) – výskyt, pohyb, aktivity, interakcia s inými, využívanie priestoru;
- mapovanie existencie a dostupnosti sociálnych či iných služieb, určených pre dané cieľové skupiny;
- fokusové skupiny – so samotnými aktérmi, s aktivistami, so samosprávou;
- štruktúrované a pološtruktúrované rozhovory;
- mentálne mapovanie s vybranými cieľovými skupinami – metóda, pri ktorej sa do máp zaznamenáva vnímanie priestoru. Nejde len o zachytenie problémových miest, ale aj osobného prežívania, spomienok či iných percepcií.

Verejnosť delíme nielen na základe rôznych socio-ekonomických kategórií, ale aj podľa stupňa jej organizovanosti. Pri rozhodovaní, koho zapojíme do participatívneho procesu, je vhodné zvážiť aj tento pohľad (tab. 3).

Tip od MIBU

V zapájaní verejnosti nezvažujeme len socio-ekonomický pohľad, ale pozeráme sa aj na stupeň jej organizovanosti. Výhodou zapojenia organizovanej skupiny obyvateľov je podchytenie väčšej skupiny ľudí, ktorých spája spoločná motivácia. Často môžu byť dôležitým sprostredkovateľom kontaktu so širšou verejnosťou v lokalite.

Typológiu zapájania podľa organizovanosti využívame i pre definovanie cieľových skupín pri rozličných typoch projektov a politik. Všeobecnou praxou, avšak nie výlučným pravidlom, je zapájať organizovanejšie a odbornejšie skupiny do viac abstraktných a komplexných projektov a dokumentov (príprava strategického dokumentov, tvorba politik, územného plánu). Naopak širšiu verejnosť na úrovni obyvateľov/obyvateliek, návštevníkov/návštevníčok zvyčajne aktívnejšie zapájame do projektov, ktoré sa ich priamo dotýkajú, napr. novej výstavby či revitalizácie verejného priestoru.

Verejnosť

Široká/laická verejnosť

- jednotlivci
- občianske iniciatívy (napr. krátkodobé spojenie jednotlivcov kvôli jednému projektu)

organizovaná verejnosť

- organizácie komunitného života
- profesijné združenia
- organizácie občianskej spoločnosti (napr. mimovládne organizácie zamerané na ochranu životného prostredia)

odborná verejnosť

- odborníci/odborníčky na jednotlivé témy

B

Mapovanie (nielen) verejného priestoru

B.

Rebeka Petrtylová, Zuzana Žurkinová,
Lenka Kudrnová, Zora Pauliniová

B.	Mapovanie (nielen) verejného priestoru	120
B.1	Socio-priestorová analýza	125
B.2	Vymedzenie riešeného územia	130
B.3	Mapové podklady a analýzy	134
B.4	Metódy mapovania územia a ľudí v ňom	140
B.4.1	Mapovanie pohybu a správania ľudí	140
B.4.2	Mapovanie zainteresovaných aktérov	146
B.4.3	Anketa ako súčasť prieskumu územia	149
B.4.4	Mapovanie prevádzok a inštitúcií	150
B.4.5	Mapovanie parkujúcich áut	153
B.5	Prípadová štúdia – Zóna Pribinova	156

Mesto je viac než iba systém prírodných a človekom vytvorených prvkov. Je živým organizmom v neustálom procese seberealizácie. Život mesta by sme mali dokonale poznať a vedieť ho interpretovať.

Významnou súčasťou mestského rozvoja je dobré nastavenie zadania projektov, ktoré sa chystáme realizovať. Okrem samotného participatívneho procesu by sme mali uskutočniť mapovanie, ktoré môže participácii predchádzať a byť jej súčasťou.

Zmapovanie územia, resp. jeho detailná socio-priestorová analýza poskytuje okrem iného základný prehľad o jeho užívateľoch/užívateľkách, komunitách, lokálnych aktéroch, fyzickom priestore, o jeho celkovom fungovaní, o problémoch či príležitostiach. Umožňuje nám teda nazrieť

do života v území, bližšie ho spoznať a ušetriť množstvo času v ďalších fázach celkového procesu. Mapovanie je tiež dôležité z pohľadu prepájania informácií z rôznych oblastí, ktoré následne analyzujeme a interpretujeme. Participácia tak môže byť nielen hnacou silou interdisciplinárneho prístupu, ale môže do procesu priniesť okrem hlasu expertov/expertiek i hlas verejnosti.

Nasledujúca kapitola poskytuje prehľad a popis mapovacích metód, ktoré sa dajú robiť participatívne i neparticipatívne a je možné ich využiť pre pomerne rýchlu analýzu priestoru. Pre rôzne typy zadání môžeme použiť rôzne metódy mapovania, prípadne ich kombináciu.

„Mapovanie — či už komunit, existujúcich zámerov, stakeholderov alebo problémov či príležitostí — je základ a ušetrí veľa času v neskorších fázach participatívneho plánovania projektov či plánov.“⁷⁴

Dostupnosť, bezpečnosť, rôznorodosť a vybavenosť prostredia sú základné piliere zdravého a spravodlivého mesta. Mnohým to síce môže znieť ako samozrejmosť, ale budovanie demokratického verejného priestoru je závislé od našej schopnosti prispôsobiť náš prístup špecifickému kontextu, v ktorom sa tieto priestory nachádzajú. Preto kritickou súčasťou našej praxe musí byť dôsledné mapovanie špecifik rôznych prvkov a aspektov priestranstva, pričom nesmieme skĺznúť do tendenčnej interpretácie jeho významu⁷⁵.

Verejný priestor sa skladá z troch dimenzií, ktoré ho spoločne tvoria: fyzická realita, užívatelia/užívateľky priestoru a abstraktná realita, zahŕňajúca vlastnícke vzťahy, ekonomiku či politiku⁷⁶. Komplexný pohľad na verejný priestor berie do úvahy všetky tri úrovne, pričom na výslednú kvalitu verejného priestranstva majú rozhodujúci vplyv ich vzájomné vzťahy.

Čo je mapovanie?

Mapovanie, resp. socio-priestorová analýza územia v našom kontexte znamená skúmanie priestoru, a to jeho fyzických a sociálnych aspektov, abstraktnej reality a ich vzájomného prepojenia. Ittelson, Rivilin a Prohansky skúmali správanie človeka s ohľadom na fyzické prostredie a vyvinuli metodiku mapovania⁷⁷, ktorú neskôr adaptovali výskumníci W. H. Whyte či J. Gehl. Mapovanie vo všeobecnosti využíva interdisciplinárny prístup – kombináciu prístupu environmentálnej psychológie, spoločenských vied a plánovania a umožňuje zahrnúť perspektívu užívateľov/užívateľiek do procesu plánovania.

75. CODE, L. Manufactured Uncertainty : Epistemologies of Mastery and the Ecological Imaginary. In RAWES, P. (ed.) Relational Architectural Ecologies : Architecture, Nature and Subjectivity. 2013.

76. LEFEBVRE, H. The Production of Space. 1992.

77. ITTELSON, W. H. et al. The use of behavioural maps in environmental psychology. In PROHANSKY, H. M., ITTELSON, W. H., RIVILIN, L. G. (ed.). Environmental Psychology : Man and his Physical Setting. 1970.

Môžeme ho použiť ako predbežnú štúdiu pre plánovanie územia, poskytuje nám tiež prehľad o jeho základnom stave, ktorý je dôležité poznať, aby sme s ním mohli porovnávať budúce zlepšenia či zhoršenia a vyhodnocovať úspechy zásahov.

Mapovanie by malo byť diferencné – skúmajúce rozličné názory či konflikty v území, aby sme dokázali podporiť ciele zaobchádzanie s rôznymi záujmami skupín a so samotnými užívateľmi/užívateľkami priestoru. Rozličné názory na územie môžeme získať napríklad prostredníctvom desk researchu – analýzou dostupných dát (strategické dokumenty, články, štúdie ap.) či anketovaním ľudí v danom území. Nezhody v území môžeme zaznamenať napríklad prostredníctvom pozorovacích metód mapovania a z nich postrehnúť niektoré trecie plochy medzi jednotlivými užívateľskými skupinami, konflikty rôznych druhov dopravy, konflikt v zmysle vlastníctva územia ap. Mapovanie môže byť teda tiež prevenciou voči potenciálnym konfliktom v budúcnosti. Mapovanie uskutočnené pred samotným participatívnym plánovaním nám umožní efektívne definovanie ľudských kapacít v rámci plánovaného procesu.

Cieľom mapovania je, aby sme sa oboznámili najmä s kontextom lokality v jej priestorových, demografických, geografických, sociálnych, ekonomických a iných parametroch. Účelom je tiež zvýšenie kvality plánovania a navrhovania nielen verejných priestranstiev, ale i sociálnych a iných služieb. Rešpektovaním rôznych potrieb využívania verejného priestoru sa môžeme dopracovať k lepšiemu prijatiu plánov, návrhov a samotných premien⁷⁸.

78. MA 18 – Urban Development and Planning, Vienna. Raum erfassen : Überblick und Wegweiser zu Funktions- und Sozialraumanalysen für den öffentlichen Raum. c2012. (prebraté s úpravami)

Čo mapovanie zahŕňa?

Ak v rámci mesta či obce čokoľvek plánujeme, je najskôr dôležité poznať, aké dokumenty tento rozvoj limitujú či umožňujú. Zhromaždené strategické dokumenty na úrovni mesta či vyššieho územného celku určujú, ako je možné územie ďalej rozvíjať, aký je jeho potenciál, aké sú rôzne inštitucionálne a iné bariéry, s ktorými musíme rátať. Rámcové a smerodajné pre nás teda môžu byť dokumenty ako územný plán obce, program rozvoja obce či komunitný plán sociálnych služieb, ale i rôzne generely, koncepcie alebo akčné plány ap., ktoré sa môžu líšiť v závislosti od tej či onej obce.

Analýza týchto dokumentov je súčasťou *desk researchu*⁷⁹, ale mapovanie môže okrem tohto procesu, pri ktorom sa skúmajú skôr fyzické či abstraktné aspekty priestoru, predstavovať aj rôzne inovatívne formy zberu dát, bližšie popísané v kap. B.4 Metódy mapovania a ľudí v ňom. Tieto metódy – mapovanie pohybu a správania ľudí, mapovanie parkujúcich áut, mapovanie zainteresovaných aktérov a i. – berú do úvahy človeka ako súčasť daného priestoru, ktorého potrebám by mal byť priestor uspokojený. Do mapovania tak prinášajú tretí aspekt – sociálny.

Do procesu by sme však vždy mali zahrnúť každý zo štyroch metodických pilierov, aby sme pri analýze mohli zohľadniť rovnako kvalitatívne a kvantitatívne informácie a dáta. Táto vyvážená kombinácia metód umožňuje pri analýze vzájomne prepojiť plánovacie a spoločenské perspektívy.

Metodické piliere mapovania⁸⁰:

- interpretácia existujúcich dát,
- mapovanie funkcií a vybavenia (priestoru/územia),
- pozorovanie využitia (priestoru/územia),
- rozhovory s odborníkmi/odborničkami a užívateľmi/užívateľkami (priestoru/územia) – pre participatívne metódy pozri kap. C.3.

Možnosti a oblasti využitia

Zmapovanie územia, resp. jeho socio-priestorová analýza, by nám malo poskytovať dôležité argumenty, umožňovať rozhodnutia založené na dátach, a teda profesionálne upevniť odôvodnenie plánovacích rozhodnutí: informovanosť o estetickú kvalite dizajnu by sme mali kombinovať s vysokou sociálnou inteligenciou a citlivosťou. Tento proces je dôležitý najmä pri plánovaní a navrhovaní verejných priestranstiev, kde si musíme stanoviť priority v prospech jednotlivých skupín užívateľov a ich aktivít. Pomáha nám to lepšie vyvážiť konflikty záujmov vďaka komplexným informáciám.

Oblasti využitia mapovania sú predovšetkým:

- návrhy parkov a námestí,
- plánovanie a projektovanie verejných priestranstiev,
- rozvoj susedských štvrtí a mestských štvrtí zameraných na verejný priestor,
- rekonštrukcia komunikácií,
- plánovanie nových dopravných riešení mesta vo verejnom priestore,
- plánovanie nových politík mesta.

Kedy sa odporúča využiť mapovanie?

- pri plánovaní verejného priestoru, ktorý má význam pre celé mesto,
- ak existujú zložité problémy pred plánovaním (napr. verejné priestory s viacerými protichodnými funkciami, existujúce konflikty v území a i.),
- pre projekty, kde sa plánuje architektonická/krajinno-architektonická súťaž,
- ak existuje málo informácií o špecifických potrebách užívateľov/užívateľiek a o ich konkrétnom využití predmetného priestoru,
- pri projektoch, v ktorých sú stanovené priority v prospech jednotlivých špecifických skupín používateľov (a teda potenciálne protichodné ciele).

Metodické požiadavky a nutné kompetencie

Na spracovanie mapovania potrebujeme zostaviť interdisciplinárny tím, ktorý kombinuje spoločenské vedy a plánovanie a využíva kvalitatívne aj kvantitatívne prieskumné metódy:

- spoločenskovedný výskum (viac o metódach participatívneho výskumu v kap. C.3),
- plánovanie (napr. GIS – analýza socio-priestorových údajov).

V závislosti od cieľov a oblastí uplatňovania výskumu môžeme vyžadovať, aby v spracovateľskom tíme boli zaradené ďalšie zručnosti a profesie, ako sú napr. dopravný inžinier alebo znalosť z oblasti ekonomiky. Ak z určitých dôvodov do tímu tieto profesie nedokážeme zapojiť, mali by sme problematiku s ľuďmi z daných oblastí aspoň konzultovať. Spoločná interdisciplinárna interpretácia umožňuje prepojiť parciálne výsledky a čiastkové analytické zistenia predmetného výskumu.

79. desk research – zber a analýza sekundárnych zdrojov

80. MA 18 – Urban Development and Planning, Vienna. Manual for Gender Mainstreaming in Urban Planning and Urban Development. c2013. (prebraté s úpravami)

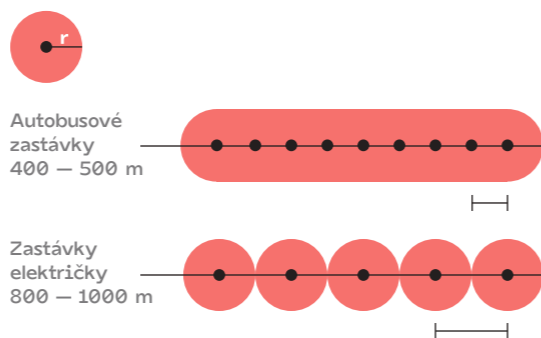

Predtým, než sa začne s mapovaním, musíme vymedziť mapované územie. Rozsah mapovaného územia do veľkej miery závisí od typu projektu. Z našej skúsenosti vyplýva, že pri väčšine projektov je vhodné od daného miesta stanoviť rádius 500 metrov – vzdialenosť, ktorú človek prejde bežnou chôdzou do 5 minút pešo. Z typu projektu však môže tiež vyplývať, že potrebujeme uskutočniť mapovanie na väčšom území, napr. na úrovni štvrte či dokonca celého mesta.

Tip od MIBu

Ak je pre projekt relevantné využívanie hromadnej dopravy, musíme brať do úvahy vzdialenosti, ktoré sú ľudia ochotní prejsť za zastávkami MHD (obr. 29). Tie sa líšia v závislosti od rôznych faktorov, napr. osobných (vek, zdravotný stav, príjem a i.)⁸¹, externých (počasie, hustota zástavby a i.), charakteru samotnej cesty (dĺžka celkovej trasy, pocit bezpečnosti, frekvencia spojov, dôvod cesty a i.) či typu a rýchlosti hromadnej dopravy. Ľudia sú vo všeobecnosti ochotní prejsť dlhšie vzdialenosti za rýchlejšou, kolajovou dopravou – električkou, metrom ap. Prijateľná vzdialenosť autobusových zastávok je 400–500 metrov, zatiaľ čo pre električku je to často až dvojnásobok⁸².

Územie môže byť vymedzené tiež organicky, napr. bariérami ako sú cesty, železnice, rieka ap. Tieto bariéry môžeme graficky znázorniť a podľa toho rádius upraviť (mapované územie teda nemusí mať tvar kruhu, pozri obr. 30). Ideálne je vymedziť územie s lokálnymi aktérmi na základe funkcionality a definovať tak logiku vymedzeného územia. Vymedzenie rádiusu 500 metrov od riešeného územia však neznamená, že táto vzdialenosť predstavuje dochádzkovú vzdialenosť 500 metrov pre celý tento kruh. Dochádzková vzdialenosť závisí od danej uličnej siete, prevýšenia územia či rozličných bariér, ktoré prechod územím určitým smerom sťažujú či priamo znemožnia. Na vymedzenie reálnej dochádzkovej vzdialenosti preto používame izochrómy dostupnosti – línie spájajúce body na mape, ktoré je z východiskového bodu možné prejsť v rovnakom čase⁸³ (pozri obr. 31). V prípade, že ide o väčšie záujmové územie, resp. je záujmovým územím určitá zóna, vymedzenie územia tomu prispôbime. V tomto území sa môžu vyskytovať rôzne typy či úrovne verejných priestorov. Na obr. 32 je vidieť vymedzenie riešeného územia – zóny Pribinova, v ktorej sa nachádzajú verejné priestory ako námestie pred divadlom, priestor za divadlom, nábrežné schody, nábrežná promenáda ap.

81. Pozri tabuľku rýchlostí a vzdialeností na základe veku a zdravotného stavu v kapitole Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?

82. SOEST, D. van., TIGHT, M., ROGERS, C.D.F. Exploring the distances people walk to access public transport. In Transport Reviews. 2019.

83. DESAI, K. Isochrones: Analysis of Local Geographic Markets. n.d.

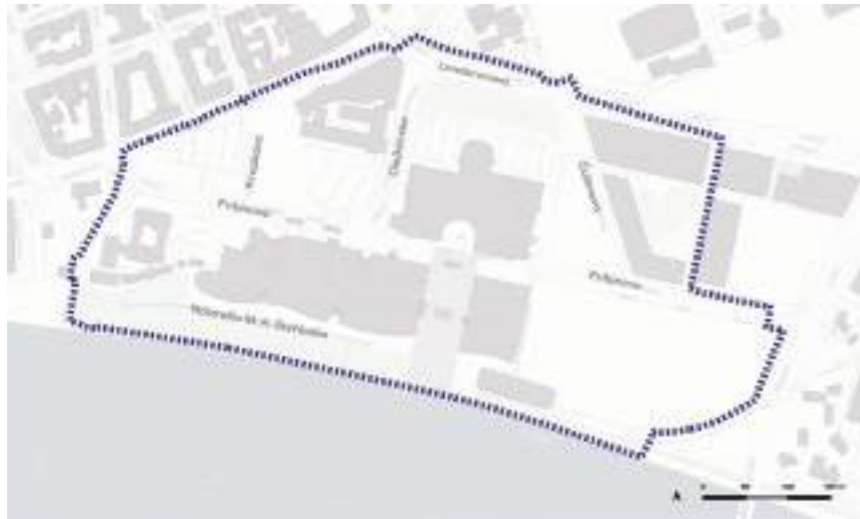

Obr. 30: Organické vymedzenie mapovaného územia bariérami (diaľnica D1 a cesta I. triedy) pre projekt Šustekova, MČ Petržalka / Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy

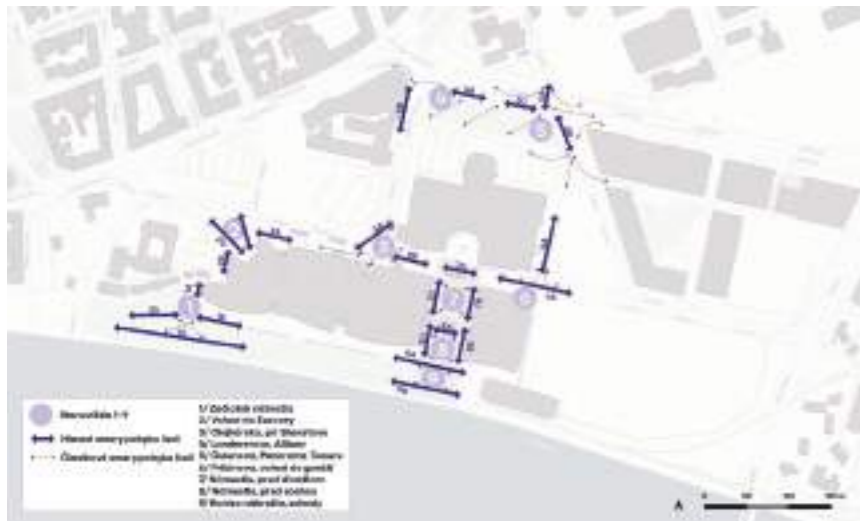

Obr. 31: Vymedzenie mapovaného územia na základe izochrómy pešej dostupnosti 5 min. pre projekt Šustekova, MČ Petržalka / Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy

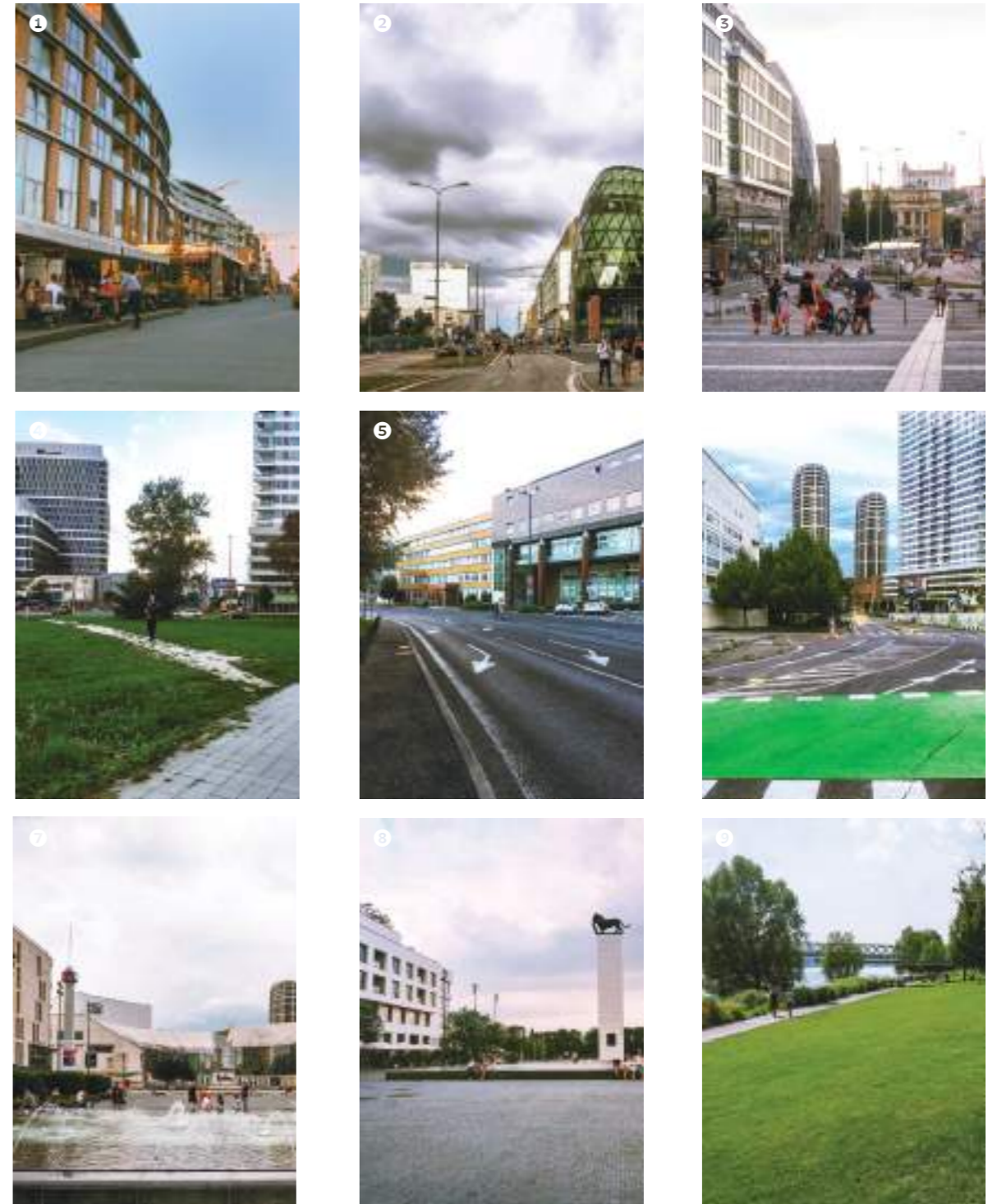
Pokiaľ ide o väčšie územie, ktoré je prirodzene členité a rôznorodé, pri jeho mapovaní priamo v teréne ho môžeme rozdeliť a mapovať z viacerých stanovíšť (obr. 33, 34), resp. územie rozdeliť do viacerých zón (pozri B.4.1 Mapovanie pohybu a správania ľudí). Týmto spôsobom zabezpečíme zachytenie pohybu (ľudí, cyklistov, áut) zo všetkých potrebných smerov a vo frekventovanejších úsekoch tak človek, ktorý mapuje stíha pohyb zaznamenávať bez väčších problémov.

Obr. 32: Vymedzenie mapovaného územia pre projekt Zóny Pribinova / Zdroj: Záverečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

Obr. 33: Vymedzenie stanovíšť mapovania a hlavných a čiastkových pohybov ľudí v rámci Zóny Pribinova / Zdroj: Záverečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

1 Nábřežie Europea pri promenáde — blízko Starému Mostu 2 Pribinova — nábřežie blízko vchodu smerom od Šafárikovho námestia 3 Začiatok pešej zóny na Pribinovej — blízko vstupu do hotela Sheraton 4 Križovatka ulíc Olejárka a Landererova 5 Križovatka ulíc Pribinova a Čulenova — parkovisko za SND v blízkosti Panorama City 6 Koniec pešej zóny na Pribinovej — blízko vstupu do garáže Europea 7 Námestie pred Europea — časť bližšie pri SND 8 Námestie pred Europeou — časť pri soche M. R. Štefánika 9 Námestie pred Europeou — časť promenáda

Obr. 34: Stanovišťa mapovania pohybu ľudí a ich správania v rámci Zóny Pribinova / Zdroj: Záverečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

Po vymedzení mapovaného územia musíme na oboznámenie sa s danou lokalitou spracovať rôzne analýzy. Väčšinu analýz spracovávame formou desk research⁸⁴ a údaje následne overujeme a prípadne dopĺňujeme v teréne. Je dôležité povedať, že zoznam analýz nie je pevne stanovený a dá sa podľa potrieb daného územia obmieňať či dopĺňať o ďalšie. Množstvo nutných dát a analýz do veľkej miery ovplyvňuje typ či mierka daného projektu. Nasledujúci zoznam tak ponúka príklady analýz, z ktorých môžeme zvoliť tie, ktoré sú pre projekt najrelevantnejšie.

Priestorová analýza

- sídelná štruktúra
- sídelné rozloženie
- hustota zástavby
- funkčná analýza budov
- výšková analýza budov
- indexy zelene, spevnených a zastavaných plôch
- zastavané vs. nezastavané plochy
- analýza povrchov
- prírodné prvky (kvantitatívny a kvalitatívny pohľad)
- analýza vizuálneho smogu
- analýza osvetlenia
- vybavenosť priestoru (prvky mestského dizajnu a ich stav)
- bariéry v priestore (špecificky bariéry spôsobujúce bariérovosť ucelených trás, napr. citylighty, biskupské klobúky, operatívne bariéry ap.)

Priestorová analýza predstavuje proces skúmania priestorových vzťahov a vzájomného priestorového pôsobenia študovaných objektov, resp. vlastností priestoru. V menšej miere môže ukázať, kde v priestore existujú bariéry, ktoré obmedzujú pohyb priestorom, a zobrazíť miesta poskytujúce možnosti posedenia či miesta s prvkami zelene. Zameriava sa teda na objekty s priradenou polohou, vplývajúce na daný priestor. Tak ako množstvo zelených prvkov na mape nie vždy znamená jej dostačujúcu kvalitu, takisto množstvo bariér

v priestore nie vždy indikuje neprístupný priestor. Preto je dôležité, aby sme kritériá dôkladne metodicky definovali a objektívne vyhodnotili. V rámci priestorovej analýzy výkresy rozdelíme do jednotlivých kategórií a následne vytvoríme jeden sumárny výkres, v ktorom prehľadne vidíme vzájomné vzťahy sledovaných objektov.

Analýza vlastníckych vzťahov

- analýza vlastníctva jednotlivých území, resp. priestorov alebo budov
- analýza správy jednotlivých území, resp. priestorov alebo budov

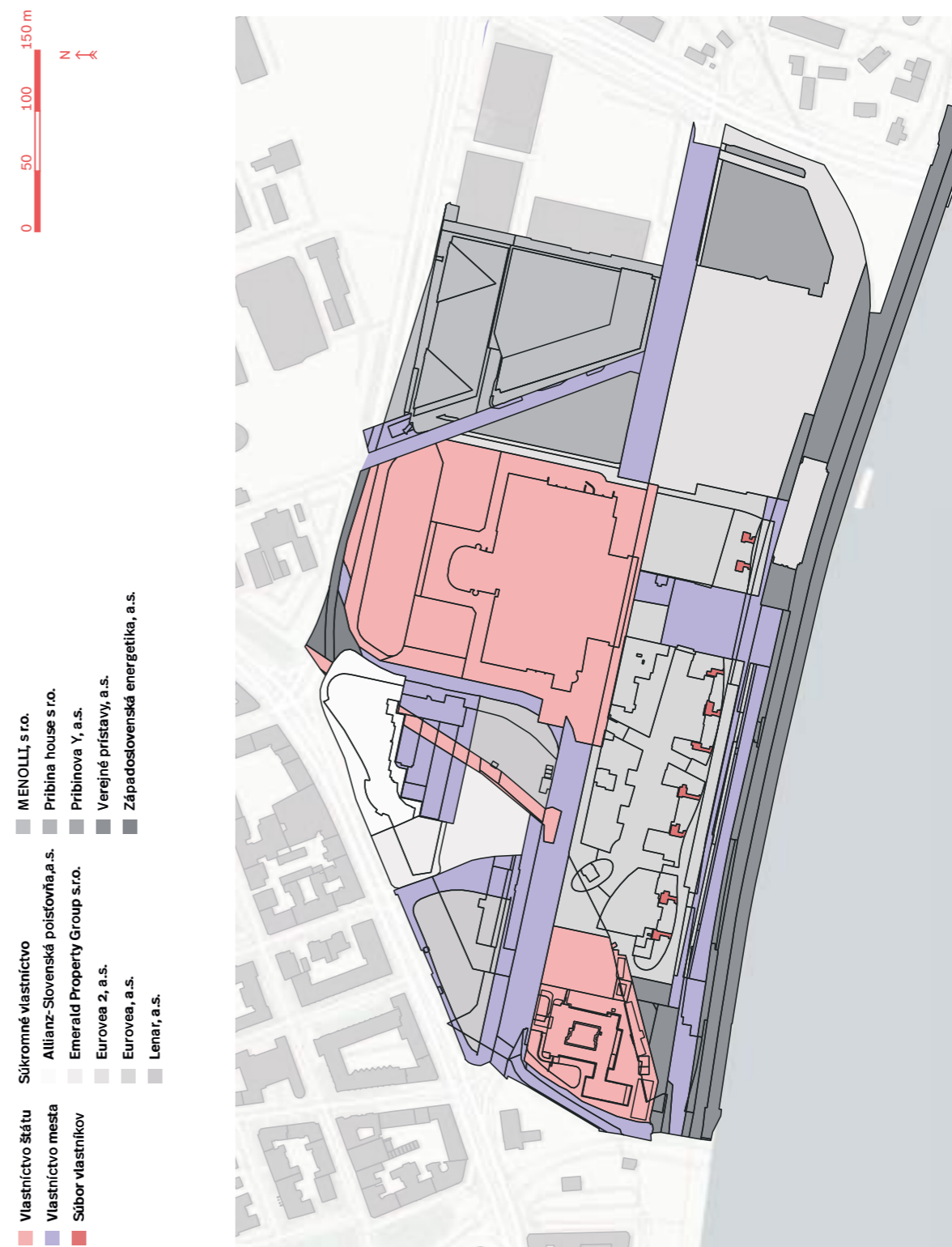
Analýza vlastníckych vzťahov je dôležitá pre pochopenie rozloženia území vo vlastníctve štátu, mesta či súkromníkov v rámci riešeného územia. (obr. 35) Pozostáva z údajov o parcelách, ich vlastníkoch a spoluvlastníkoch – vlastníckych vzťahoch, ktoré sú vzájomne prepojené. Môže taktiež zahŕňať údaje o správe jednotlivých území či priestorov, ktoré sa nie vždy zhodujú s údajmi o vlastníctve.

Daná analýza nám poskytne informácie o tom, aké možnosti dáva súčasné usporiadanie pozemkového vlastníctva, prípadne akým spôsobom by bolo možné ho vyriešiť. Analýzu vlastníckych vzťahov môžeme doplniť o grafy, ktoré nám ukážu prehľad o vlastníkoch s najväčším podielom riešeného územia.

Analýza dopravnej infraštruktúry

- pešia infraštruktúra (špecificky analýza bezbariérových peších trás)
- cyklistická infraštruktúra
- cestná infraštruktúra
- dostupnosť MHD
- dochádzkové vzdialenosti (špecificky pre chodcov, ľudí s obmedzením pohybu a orientácie, cyklistov, MHD, automobily ap.)
- analýza parkujúcich áut (viac v kap. B.4.5)
- analýza parkovacích miest (špeciálne pre ľudí s obmedzením pohybu a orientácie)

Obr. 35
Vlastnícke vzťahy v rámci Zóny Pribinova / Zdroj: Záverečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. Zdroj dát: Úrad geodézie, kartografie a katastra SR, 2020

Analýza dopravnej infraštruktúry hovorí o dostupnosti priestoru rozličnými druhmi dopravy. Môže nám ukázať, ktoré časti sú prístupné pešo, na bicykli, automobilom či verejnou dopravou a kde dochádza ku konfliktu týchto trás. Automobily by nemali dominovať na významných miestach mesta⁸⁵ a pri riešení by sme sa mali, pokiaľ možno, snažiť dosiahnuť vyváženosť medzi mobilitou chodcov, cyklistov a automobilov. Pri analýze cyklotrás zasa môžeme zistiť, kde majú cyklotrasy kontinuálny charakter a na ktorých miestach sú prerušené (obr.36).

Tip od MIBu

Ak spojíme čiastkové analýzy do jedného výkresu, získame komplexný pohľad na dané územie. To nám uľahčí pochopenie ložiky usporiadania a komplexnosti jednotlivých dopravných trás. Pri analýze dopravnej infraštruktúry si teda rozdelíme výkresy do jednotlivých kategórií (cestná, cyklistická a pešia infraštruktúra) a následne vytvoríme jeden sumárny výkres (obr. 37).

Analýza demografických dát

- počet obyvateľov a jeho vývoj
- veková štruktúra obyvateľstva
- vzdelanostná štruktúra
- národnostná štruktúra
- ekonomické triedy obyvateľstva, resp. príjmové skupiny
- nezamestnanosť, zamestnanosť

Pri analýze územia je dôležité poznať, akí ľudia priestor využívajú, kto v území žije, resp. koho sa zmeny v území budú dotýkať (obr. 38). Preto musíme zistiť, aké vekové skupiny v území prevládajú, aká je vzdelanostná či národnostná štruktúra obyvateľov a podobne. Užívateľia/užívateľky priestoru sú tí, pre ktorých by mal slúžiť a byť prispôbený ich potrebám (pre špecifické potreby užívateľských skupín pozri kap. A.4).

85. KARSSSENBERG, H., LAVEN, J., HOFF, M. van. 80 Lessons to a good city at eye level. In KARSSSENBERG, H. et al. (ed.). The City at Eye Level : Lessons for street plinths. 2016.

Tip od MIBu

Pri analýze demografických dát nie vždy môžeme zobraziť dané údaje v mapovom formáte. Môžeme však využiť rôzne grafy či tabuľky a v nich porovnať vývoj dát v rámci viacerých rokov. Niektoré dáta však môžeme získať vo forme grídu (štvorcov v mape), pokrývajúce celé územie mesta či ako plošné údaje za jednotlivé mestské časti. Na mape potom zobrazíme napr. percentuálny podiel staršieho obyvateľstva či vývoj zmeny mzdy v rámci jednotlivých častí mesta.

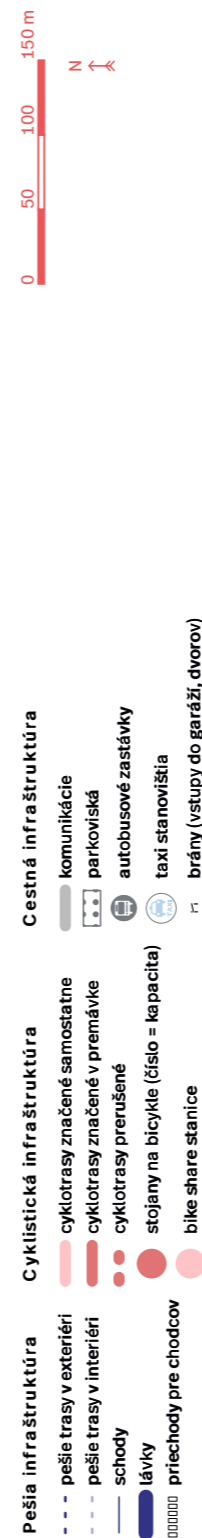
Funkčno-prevádzková analýza

- analýza prevádzok a ich rozdelenie do funkčných kategórií (viac o mapovaní prevádzok v kap. B.4.4)
- rozmanitosť funkcií
- analýza kvality služieb
- identifikovanie chýbajúcich služieb, resp. užívateľských potrieb
- súčasný stav občianskej vybavenosti
- analýza parteru (aktívny/pasívny, vstupy)⁸⁶
- programová náplň územia (krátkodobá, dlhodobá)

Funkčno-prevádzková analýza skúma rozmanitosť a kvalitu územia z pohľadu občianskej vybavenosti a funkcií. Výskumnými otázkami môžu byť napríklad: Aká je kvalita služieb v danom území?, Sú miestne prevádzky určené všetkým skupinám obyvateľstva?, Ktoré služby/funkcie v území nie sú zastúpené? ap. Zmapovanie miestnych prevádzok môže zároveň slúžiť na identifikáciu kľúčových aktérov v danom území a tiež poskytnúť zoznam kontaktných údajov na ich oslovenie pre účely participatívneho procesu. Pri analýze priamo v teréne je zasa možné doplniť informácie o súčasnom stave občianskej vybavenosti či o atraktivite parteru budov (aktívny/pasívny). Parter budovy síce môže tvoriť iba jej veľmi malú časť, do veľkej miery však určuje prínos budovy ku kvalite verejného priestoru⁸⁷.

86. Gehl Architects. Downtown Seattle: Public Spaces & Public Life. 2009.

87. KARSSSENBERG, H., LAVEN, J., HOFF, M. van. 80 Lessons to a good city at eye level. In KARSSSENBERG, H. et al. (ed.). The City at Eye Level : Lessons for street plinths. 2016.

Obr. 36
Sumárny výkres analýzy dopravnej infraštruktúry v rámci Zóny Príbinova / Zdroj: Záverečná správa mapovania Zóny Príbinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. Zdroj dát: Geofabrik GmbH and OpenStreetMap Contributors 2020, vlastné mapovanie 2020

Všetky vyššie spomenuté aspekty prispievajú ku kvalite daného územia, keďže verejné priestory by mali byť miestom rozmanitých funkcií a pestrosti aktivít. Rôznorodosť jednotlivých prevádzok má priamy vplyv na pestrosť skupín ľudí, ktorí sa tu pohybujú⁸⁸. Ideálne by lokalita mala ponúkať služby všetkým, a to bez ohľadu na ich príjem, vek, pohlavie či etnický pôvod.

Analýza environmentálnych dát a dát o zraniteľnosti voči dôsledkom zmeny klímy

- analýza teploty povrchov
- analýza teplotných ostrovov (heat islands)
- analýza oblastí citlivých na privalové dažde, záplavy, horúčavy ap.
- analýza znečistenia ovzdušia, smogu
- analýza hluku, zápachov
- analýza čistoty prostredia
- analýza environmentálnych záťaží

To, ako je priestor citlivý na zmenu klímy, môžeme vyčítať z dát o zraniteľnosti voči dôsledkom zmeny klímy. Tie nám zároveň hovoria, napríklad do akej miery je pobyt v území (ne)príjemný počas horúcich letných dní či do akej miery je územie schopné absorbovať privalové dažde. Získané údaje by sme následne mali zohľadniť pri navrhovaní zmien – implementovaním opatrení v danom území, napríklad zvýšením množstva a kvality zelene, použitím vodopriepustných povrchov, zabezpečením dostatočnej tepelnej izolácie budov a podobne.

Tip od MIBu

Dané dáta pre oblasť Bratislavy je možné získať napr. z Atlasu hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy⁸⁹, ktorý obsahuje viacero užitočných máp, či zo Stratégie adaptácie na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy na území HM SR Bratislavy⁹⁰. Užitočný je tiež portál Informačný systém environmentálnych záťaží⁹¹.

89. Hlavné mesto SR Bratislava. Útvar hlavnej architektky. Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy. 2020.

90. Hlavné mesto SR Bratislava. Útvar hlavnej architektky. Stratégia adaptácie na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy. 2014.

91. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. Informačný systém environmentálnych záťaží.

88. Project for Public Spaces. What Makes a Successful Place?. n.d.

Mapovanie pohybu a správania ľudí je sociologická metóda, ktorou výskumníci či urbanisti ako Jane Jacobs, William H. Whyte či Jan Gehl skúmali život v mestách. Pomocou tejto metódy je možné oboznámiť sa s druhmi aktivít, so spôsobom pohybu, skupinovosťou, s vekovým zložením ľudí či s pomerom mužov a žien v danom území. Tieto informácie nám poskytnú lepší obraz o danom priestore a živote v ňom, dokážu odhaliť jeho špecifickú a porozumieť tomu, ako a prečo sa ľudia v danom priestore správajú určitým spôsobom. Túto metódu sme využili najmä pri socio-priestorovom mapovaní zóny Pribinova⁹².

To, či sa vo verejnom priestore napríklad vyskytujú viac muži než ženy, resp. naopak, môže vypovedať o jeho kvalite. Z viacerých štúdií totiž vyplýva, že ženy si cielene vyberajú priestory, v ktorých sa cítia bezpečne, ktoré sú čisté, dobre osvetlené či bezbariérové⁹³. To, či sa v priestore vyskytujú ľudia ako jednotlivci, dvojice či skupiny, nám napovedá o aspektoch bezpečnosti či atraktívnosti daného priestoru. Z našej praxe výskyt dvojíc totiž indikuje cieľný výber tohto miesta na spoločné trávenie voľného času.

Metodika mapovania pohybu a správania ľudí

Mapovanie môžeme vykonávať manuálne, alebo využitím aplikácie, ktorá zaznamenáva GPS súradnice pozorovaných vstupov. Pred manuálnym mapovaním pohybu a správania ľudí v teréne si pripravíme mapu s mierkou, do ktorej budeme pohyb zapisovať. Keďže je tento typ mapovania detailnejší, zvyčajne pracujeme s územím menšej mierky. Mapa by mala byť jednoduchá, môže obsahovať napríklad len obrysy budov. Podľa charakteru územia si tiež vopred určíme pozorovacie stanovišťa tak, aby sme zachytili každý žiaduci smer pohybu ľudí.

Je ideálne skúmať život v území v rôzne dni (pracovné/víkendové a špecifický piatok) aj denné

doby (doobeda/poobede/večer). Časové úseky mapovania môžu byť podľa potreby krátke – 10/15/30 minút, alebo dlhé – celý deň.

Tip od MIBu

Existujú faktory, ktoré pri výskume v teréne môžu zohrávať určitú rolu a ovplyvniť tak jeho výsledky. Preto je dobré si ich poznačiť do mapy. Je to napríklad počasie, teplota, deň v týždni, čas. Ak sledujeme správanie ľudí, výsledky môže ovplyvniť aj skutočnosť, či vedieť, že ich pozorujeme (Hawthornský efekt⁹⁴). Je teda dobré zaznačiť si aj prípadné interakcie s ľuďmi do tzv. pozorovateľského denníka.

Základné výskumné otázky, na ktoré musíme pri mapovaní myslieť:

→ Čo tam ľudia robia?

Mapovanie správania a prehľad aktivít (prechádzajú územím, sedia, jedia a i.) sú vhodné pre zistenie kvality prostredia (napr. či ľudia priestor využívajú viac na prechod, alebo v ňom trávia čas) a tiež na zistenie, ako jednotlivé aktivity súvisia s mestským dizajnom a funkciami v priestore. Môžeme si napríklad všimnúť, či priestor ponúka dostatok aktivít pre potenciálnych užívateľov/užívateľky, či je živý a či poskytuje niečo pre každého⁹⁵.

→ Kadiaľ ľudia chodia?

Pri tejto otázke môžeme zistiť, ktoré sú skutočné smery pohybu ľudí a tiež ich významnosť. Na základe významnosti jednotlivých smerov môžeme vyčítať najčastejšie destinácie ľudí a najfrekventovanejšie trasy. Pri analýze získaných dát môžeme tiež pozorovať to, že živý parter s množstvom obchodov je pre ľudí zväčša zaujímavejší a celkovo bez-

pečnejší na prechádzku než prázdna stena alebo prázdny pozemok⁹⁶.

→ Akým spôsobom sa pohybujú po území?

So sčítaním individuálnej automobilovej dopravy sa môžeme bežne stretnúť, no pre verejný priestor je zásadne dôležité identifikovať najmä pohyb chodcov, cyklistov či ľudí so špecifickými potrebami pohybu a orientácie v danom území. To, či a akým spôsobom sa ľudia po území pohybujú, nám môže indikovať, kto patrí medzi bežných užívateľov/užívateľky priestoru a či tu určití ľudia nemajú sťažený prístup. To, že sa v území nevyskytujú ľudia s rôznymi nárokmi na pohyb a orientáciu, však nemusí nevyhnutne znamenať, že je pre túto skupinu priestor neprístupný. Niektoré skupiny v území nie je ľahké zachytiť, keďže predstavujú menší podiel celkovej populácie. Naše predpoklady o prítomnosti rôznych skupín si preto môžeme overiť pomocou ďalších participatívnych metód. Prítomnosť ľudí na vozíku či rodičov s kočíkom však môže byť dôležitým signálom o dobrej prístupnosti verejného priestoru.

→ Majú sprievod, alebo idú sami?

O danej lokalite nám môže indikovať rôzne skutočnosti aj to, či sa v priestore vyskytujú ľudia ako jednotlivci, dvojice či skupinky. Výskyt žien bez sprievodu vo večerných hodinách môže vypovedať o vyššej bezpečnosti priestoru, zatiaľ čo výskyt dvojíc indikuje cieľný výber tohto miesta na spoločné trávenie voľného času – hovorí teda o atraktivite danej lokality. Napríklad výskyt väčších skupín zasa môže znamenať, že sa v priestore ľudia radi zhromažďujú a stretávajú.

→ Aký majú vek?

To, či sa v danom území vyskytujú ľudia naprieč všetkými vekovými skupinami (deti/mladí ľudia/pracujúci/seniori) hovorí o tom, či priestor funguje pre všetkých. Práve to je jedna z kvalít dobre fungujúceho verejného

priestoru⁹⁷. Ak sa v priestore vyskytujú zastupcovia z každej vekovej skupiny, dodáva to územiu diverzitu, rozmanitosť a živosť.

→ Aké majú pohlavie?

Ak sa vo verejnom priestore vyskytujú prevažne muži než ženy, resp. naopak, môže nám to otvoriť otázky jeho kvality. Viaceré štúdie totiž potvrdzujú fakt, že ženy si cielene vyberajú priestory, v ktorých sa cítia bezpečne, ktoré sú čisté, dobre osvetlené či bezbariérové. Ženy sú na určité aspekty priestoru citlivejšie než muži, a tak sa dajú na základe tejto otázky vyhodnotiť viaceré aspekty kvality verejného priestoru⁹⁸.

Pre jednotlivé sledované elementy si musíme stanoviť kódy, ktoré zefektívnia zápis v teréne (obr. 37, 38, 41).

92. Závěrečná správa je dostupná na: www.bit.ly/zona_pribinova

93. WHYTE, W.H. The Social Life of Small Urban Spaces. 1980.

94. LANDSBERGER, H.A. Hawthorne Revisited : Management and the Worker: Its Critics, and Developments in Human Relations in Industry. 1958.

95. Project for Public Spaces. What Makes a Successful Place?. n.d.

96. / 97. Project for Public Spaces. What Makes a Successful Place?. n.d.

↑ Obr. 37
Ilustrácia priradovania mapovacích kódov podľa mapovacieho háčku / Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

↖ Obr. 38
Mapa jedného zo stanovišť v rámci zóny Pribinova, vyplnená za pomoci kódov z mapovacieho háčku / Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

↑ Obr. 39
Výsek Zóny Pribinova — zobrazenie jednotlivých aktivít v území pred SND, 1 bod = 1 človek zaznamenaný počas 15-minútového časového úseku / Zdroj: Závěrečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. / Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020

↖ Obr. 40
Referencia možného spracovania výsledkov mapovania pohybu ľudí — heatmapa (mapa koncentrácie) zobrazujúca pobytové aktivity v rámci Zóny Pribinova / Zdroj: Závěrečná správa mapovania Zóny Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020

Mapovací hárok

Pohybujúci sa v priestore boli identifikovaní na základe nasledujúcich kategórií:

- **pohlavie;**
- **veková kategória;**
- **sprievod: jednotlivec/pár/skupina;**
- **spôsob pohybu: peší/chodec, ľudia so špeciálnymi nárokmi na pohyb, bicykel**

Kódy:

Pohlavie (označujeme farbou)	☐ Žena	☐ Muž		
Vekové kategórie (označujeme číslom)	☐ 0 - 14	☐ 15 - 24	☐ 25 - 64	☐ 65+
Počet ľudí (koľko ľudí, toľko guľičiek)	☐ jednotlivec	☐ pár	☐ skupina	

Spôsob pohybu

☐	☐	☐
A. chodec	B. ľudia s obmedzením pohybu a orientácie	C. človek pohybujúci sa na
(t) tranzit/prechod územím	(b) s barlami	(b) bicykli
(p) prechádzanie sa	(v) na vozíku	(k) kolobežke
(s) státie	(p) so slepeckou palicou	(s) skateboarde
(v) venčenie psa		
(k) kočikovanie		
(b) beh		
(o) tlačenie bicykla		
(st) sedenie na trávě		
(sl) sedenie na lavičke, na pobytových schodoch		
(r) rande		
(z) spanie		
(a) nástup/výstup do/z áut		

Obr. 41
Mapovací hárok ako pomôcka do terénu
pri mapovaní pohybu ľudí / Zdroj: Metro-
politný inštitút Bratislava, 2020

Zainteresovaní kľúčoví aktéri/aktérky v skúmanom území sú tí, ktorí majú k danej lokalite jasný vzťah – žijú v nej, navštevujú ju, sú s ňou zviazaní spomienkami, čerpajú z nej svoju identitu a nároky si právo vyjadriť sa k jej rozvoju. Patria sem všetci, ktorí budú mať záujem na rozvoji územia alebo potenciálny vplyv na jeho úspešnosť a ďalej tí, ktorí budú viac či menej ovplyvnení tým, ako sa bude územie (ulica, park alebo mesto) vyvíjať.

Kým predošlé mapovanie bolo zamerané na správanie ľudí (mapovanie fyzických, voľným okom pozorovateľných prejavov vo fyzickom prostredí), mapovanie zainteresovaných aktérov sa spája s mapovaním jemnejších nuáns – aspektov, ktoré nie sú navonok až také viditeľné. Ak by sme to však nespravili, nedozvedeli by sme sa mnohé dôležité veci, ktoré môžu výrazne pomôcť pri rozvoji mesta, prípadne ho spomaliť či skomplikovať.

Medzi zainteresovaných aktérov obvykle patria významní vlastníci nehnuteľností, majitelia a prevádzkarí obchodov a iných prevádzok, miestni obyvatelia a predstavitelia samosprávy a štátnej správy, ktorí budú mať na vznik projektu a jeho realizáciu vplyv, alebo naopak ovplyvnia ich samotných. Rovnako by sme medzi hlavných aktérov v predmetnom území mali zahrnúť predstaviteľov verejných inštitúcií (škôl, komunitných centier a knižníc, galérií, klubov ap.) či občianskeho sektora (miestne združenia, spolky, občianske združenia).

Prehľad o podnikateľských subjektoch či verejných inštitúciách získame prostredníctvom mapovania prevádzok a organizácií (pozri kap. B.4.4); v tomto prípade nám však nejde o kamené sídla a budovy, ale o živých ľudí, ktorí takéto organizácie predstavujú.

Základné výskumné otázky, na ktoré musíme pri mapovaní myslieť:

→ **Aké sú hlavné užívateľské skupiny v území? Aké rôzne skupiny aktérov/aktérok sú prítomné?**

Pri týchto otázkach si musíme ujasniť, ktoré užívateľské skupiny v území bývajú a ktoré

priestor navštevujú. Mali by sme si tiež uvedomiť, prečo sú pre nás jednotlivé skupiny dôležité a ktoré ich charakteristiky si máme všímať. Do mapy územia si zaznačíme, v ktorých priestoroch sa tieto skupiny zdržiavajú, aké trasy využívajú, v akých vzorcoch sa pohybujú a/alebo v ktorých miestach dochádza k ich vzájomným priestorovým konfliktom. Jednou z najužitočnejších metód je mapa komunity, ktorá vizuálne zachytáva ľudí v priestore. Pripraviť si ju môžeme buď vopred, alebo až na základe samotného pozorovania.

→ **Aké záujmy a potreby tieto aktéri majú? Ako sa premietajú do ich predstáv o území?**

Zisťovanie názorov pomocou ankety či diskusia s danými skupinami nám poskytnú informácie o ich hodnotových východiskách i postojoch, ktoré sa premietnu do ich predstáv o tom, ako by mala vyzerať lokalita, v ktorej žijú/plánujú žiť. Hustota zástavby, prítomnosť zelene, viacgeneračnosť pri zdieľaní verejných priestorov, ochota využívať verejnú dopravu – to všetko sú veci, potenciálne ovplyvnené postojmi a hodnotami verejnosti, ktorej názory zisťujeme.

→ **Aká je miera organizovanosti, angažovanosti záujmu rôznych skupín o rozvoj územia? Aká je vzájomná interakcia medzi jednotlivými užívateľskými skupinami?**

Kým v predošlých krokoch sme skúmali prítomnosť rôznych skupín a ich názorové východiská, musíme sa pozrieť aj na heterogénnosť či homogénnosť obyvateľov (pri menšej miere miestnej komunity), ďalej na to, aká je vzájomná interakcia medzi rôznorodými skupinami, do akej miery sú tieto skupiny obyvateľov organizované a pripravené sa zapojiť do plánovania územia, alebo proti nemu protestovať. Samozrejme, tieto informácie nezískame (len) priamym pozorovaním, z tlače a zo sociálnych médií, ale aj pomocou ďalších participatívnych metód – ankiet či rozhovorov.

Metodika mapovania zainteresovaných aktérov

Mapovanie zainteresovaných aktérov/aktérok je v kontexte mapovania ďalších aspektov územia špecifické – môžeme ho uskutočniť s využitím interných (expertných) kapacít, ale aj participatívne, so zapojením samotných obyvateľov/obyvateliek.

Expertné mapovanie

Cieľom tohto mapovania je získať komplexný prehľad o vyššie spomínaných aspektoch – kto sú dôležití aktéri/aktérky v území, aké majú názory na rôzne veci, napríklad na rozvoj územia, a aké je ich sociálne správanie. Najviac sa pri takomto mapovaní osvedčili rozhovory s ľuďmi, ktorí daný priestor a jeho obyvateľov/obyvatelky dobre poznajú. Po vytvorení zoznamu zainteresovaných strán môžeme uskutočniť anketu, dotazník či fokusové skupiny, vďaka ktorým podrobnejšie preskúmame rôzne aspekty podľa toho, čo náš participatívny proces vyžaduje.

Mapovanie so zapojením verejnosti

Prínosnou metódou môže byť priame zapojenie miestnej verejnosti, napr. diskusia v komunitnom centre, školskom klube či v klube seniorov, ale aj na akcii v rámci úvodnej projektovej fázy. Kto sú vaši susedia? Kto organizuje brigády? Kto sa venuje deťom na dvore? Kto rozbehol susedskú burzu? Na koho by ste sa obrátili, ak by ste potrebovali s niečím pomôcť? To všetko sú otázky, ktoré nám prinesú dôležité odpovede a umožnia identifikovať napríklad to, kto sú miestni lídri/líderky. V mnohých situáciách funguje aj už spomínaná vizualizácia získaných informácií vo forme mapy zainteresovaných aktérov či mapy komunity.

Tip od MIBu

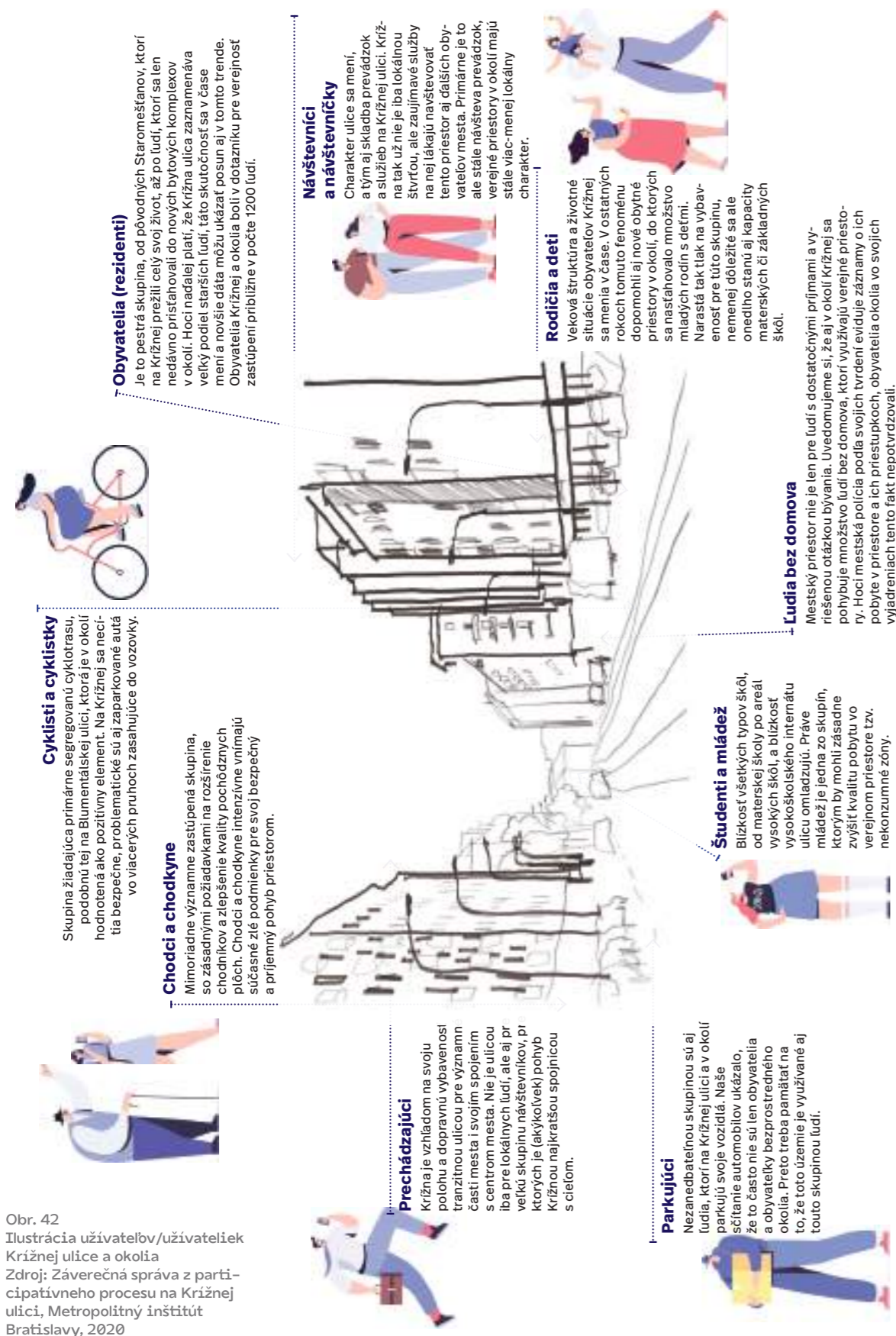
Hlavné užívateľské skupiny väčšinou môžeme identifikovať už počas prvej návštevy územia. Ich výskyt býva často spojený s prítomnosťou určitej inštitúcie. Napríklad neďaleký domov dôchodcov môže byť dôvodom zvýšeného využívania daného územia seniormi, škôlka v okolí zasa pravdepodobne v určitých hodinách bude znamenať zvýšený výskyt detí a ich rodičov. Prítomnosť danej inštitúcie však nemusí byť vždy tým hlavným dôvodom. Dá sa predpokladať, že napríklad na väčších trávnatých plochách sa budú prirodzene vyskytovať psičkári, pri vodnej ploche to zasa môžu byť rybári.

Užívateľské skupiny sa líšia v závislosti od danej lokality, preto je vhodné územie najskôr navštíviť a spraviť si prvý odhad hlavných užívateľských skupín. Následne si určíme na každú skupinu kontaktný bod pre prípad potreby.

Ak v rámci plánovaného projektu očakávame náročnejšiu situáciu, uskutočníme analýzu zainteresovaných aktérov. Zainteresovaný aktér je človek alebo organizácia, ktorí môžu v dôsledku výstupov konkrétneho projektu, programu alebo procesu niečo získať, ale aj stratiť⁹⁹.

Na základe analýzy zainteresovaných strán môžeme identifikovať, aké sú ich potreby, záujmy a motivácie a v nadväznosti na to s nimi komunikovať a vtaiahnuť ich do rôznych úrovní procesu podľa toho, aké očakávania majú.

99. Viac o analýze zainteresovaných aktérov (stakeholder analysis) napr.: HOVLAND, I. Successful Communication: A Toolkit for Researchers and Civil Society Organisations. 2005, s. 8. Research to Action. Stakeholder Analysis: A basic introduction. 2012.

Cyklisti a cyklistky

Skupina žiadajúca primárne segregovanú cyklotrasu, podobnú tej na Blumentájskej ulici, ktorá je v okolí hodnotená ako pozitívny element. Na Krížnej sa necíti bezpečne, problematické sú aj zaparkované autá vo viacerých pruhoch zasahujúce do vozovky.

Chodci a chodkyne

Mimoriadne významne zastúpená skupina, so zásadnými požiadavkami na rozšírenie chodníkov a zlepšenie kvality pochádzajúcich plôch. Chodci a chodkyne intenzívne vnímajú súčasne zlé podmienky pre svoj bezpečný a príjemný pohyb priestorom.

Prechádzajúci

Krížna je vzhľadom na svoju polohu a dopravnú vybavenosť tranzitnou ulicou pre významnú časť mesta i svojím spojením s centrom mesta. Nie je ulicou iba pre lokálnych ľudí, ale aj pre veľkú skupinu návštevníkov, pričom je (akýkoľvek) pohyb Krížnou najkratšou spojnicou s cieľom.

Parkujúci

Nezanedbateľnou skupinou sú aj ľudia, ktorí na Krížnej ulici a v okolí parkujú svoje vozidlá. Naše sčítanie automobilov ukázalo, že to často nie sú len obyvatelia a obyvateľky bezprostredného okolia. Preto treba pamätať na to, že toto územie je využívané aj touto skupinou ľudí.

Študenti a mládež

Blízkosť všetkých typov škôl, od materskej školy po areál vysokých škôl, a blízkosť vysokoškolského internátu ulicu omladzujú. Práve mládež je jedna zo skupín, ktorým by mohli zásadne zvýšiť kvalitu pobytu vo verejnom priestore tzv. nekonzumné zóny.

Ľudia bez domova

Mestský priestor nie je len pre ľudí s dostatočnými príjmami a vyriešenou otázkou bývania. Uvedomujeme si, že aj v okolí Krížnej sa pohybuje množstvo ľudí bez domova, ktorí využívajú verejný priestor. Hoci mestská polícia podľa svojich tvrdení eviduje záznamy o ich pobyte v priestore a ich prístupkoch, obyvatelia okolia vo svojich vyjadreniach tento fakt nepotvrzovali.

Obyvatelia (rezidenti)

Je to pestrá skupina, od pôvodných Staromešťanov, ktorí na Krížnej prežili celý svoj život, až po ľudí, ktorí sa len nedávno prisťahovali do nových bytových komplexov v okolí. Hoci naďalej platí, že Krížna ulica zaznamenáva veľký podiel starších ľudí, táto skutočnosť sa v čase mení a novšie dáta môžu ukázať posun aj v tomto trende. Obyvatelia Krížnej a okolia boli v dotazníku pre verejnú zastúpenie približne v počte 1200 ľudí.

Návštevníci a návštevníčky

Charakter ulice sa mení, a tým aj skladba prevádzok a služieb na Krížnej ulici. Krížna tak už nie je iba lokálnou štvrťou, ale zaujímavé služby na nej lákajú návštevovať tento priestor aj ďalších obyvateľov mesta. Primárne je to ale stále návšteva prevádzok, verejných priestorov v okolí majú stále viac-menej lokálny charakter.

Rodičia a deti

Veková štruktúra a životné situácie obyvateľov Krížnej sa menia v čase. V ostatných rokoch tomuto fenoménu dopomohli aj nové obytné priestory v okolí, do ktorých sa nasťahovalo množstvo mladých rodín s deťmi. Narastá tak tlak na vybavenosť pre túto skupinu, nemenej dôležité sa ale onedlho stanú aj kapacity materských či základných škôl.

B.4 Metódy mapovania územia a ľudí v ňom

B.4.3 Anketa ako súčasť prieskumu územia

Užívatelia/užívateľky priestoru sú tí, ktorí často dané miesto poznajú najlepšie. Keď mapujeme ich pohyb a správanie, získame informácie o pohybe, pohlaví, vekom, zložení, skupinovosti či o aktivitách ľudí v danom priestore, no nedokážeme podrobnejšie odhaliť dôvod ich návštevy, pocity návštevníkov z daného miesta, ich potreby a názory, predstavu o priestore v budúcnosti ap.

V území teda môžeme realizovať anketu, ktorej prostredníctvom zistíme napríklad názor ľudí na dané územie v súčasnom stave či názor na potenciálnu zmenu v budúcnosti. Ankety s užívateľmi/užívateľkami priestoru nám ho pomôžu spoznať z ich perspektívy a tieto názory z perspektívy užívateľa následne zahrnieme do procesu plánovania. Súčasne uskutočnením ankety vo verejnom priestore vysielame viditeľné signály, že sa tu niečo deje a že samospráva má záujem o názory ľudí. Cez sociálne médiá, na webe či na plagátkoch môžeme avizovať konanie ankety. Je to výborný test, ako ľudia na niektoré témy reagujú a pomôže nám pri formulovaní otázok do sofistikovanejšieho dotazníkového prieskumu v ďalších etapách participácie.

Metodika anketovania

Vo všeobecnosti by anketa mala na rozdiel od dlhého dotazníka obsahovať menšie množstvo krátkych otázok, ktoré môžeme respondentom/respondentkám položiť v rýchlom slede a nezdržať ich na dlhší čas. Ideálne je v tomto kontexte, aby sme sa vyhli otvoreným otázkam a umožnili čo najjasnejšiu formuláciu postojov k problematike¹⁰⁰ (obr. 43).

Click here to enter text.Ľudí môžeme oslovovať za účelom anketovania napríklad v rámci prestávok počas mapovania pohybu a správania ľudí v území či počas mapovania prevádzok. Je vhodné, keď to spojíme s inou aktivitou či podujatím. Ak pripravíme susedské stretnutie, kde bude aj program pre deti, pridajú sa k nim tiež dospelí a je tak ľahšie nadviazať kontakt. Ak anketu neo-

rientujeme na špecifickú vekovú skupinu či pohlavie, vzorka oslovených ľudí by mala umožniť rovnomerné zastúpenie mužov a žien, ale aj ľudí rôznych vekových kategórií.

Tip od MIBu

Dôležité je byť v dostatočnej blízkosti od miesta, na ktoré sa v ankete dopytujeme. Tak môže oslovený/oslovená územie lepšie identifikovať. Zohľadňujeme tiež, v akom priestore, čase či za akého počasia anketu realizujeme. Treba rátať s tým, že v mraze, daždi či podvečerných hodinách nezachytíme toľko ľudí, ako by tomu bolo v priaznivejších podmienkach. Pamätajte na to, že by sme v ľudoch mali vzbudiť pocit dôvery a účasť by mala byť dobrovoľná.

Pri realizovaní ankety je dobré mať na sebe označenie inštitúcie, pre ktorú anketovanie vykonávame (odznak, tričko a pod.) a hneď úvodom sa predstaviť a vysvetliť, na čo výstupy použijeme. Mali by sme súčasne uviesť približný čas nutný pre odpovede na otázky (tento čas sa môže líšiť v závislosti od typu ankety, no preferovane sú krátke ankety, trvajúce len pár minút). Rovnako odporúčame spomenúť, že prieskum je anonymný¹⁰¹. Pohlavie a vekovú kategóriu respondenta si človek vykonávajúci anketovanie označí sám — na tieto otázky teda nie je nutné sa spytovať.

Dáta získané z ankety následne analyzujeme a interpretujeme, resp. doplníme výstupy z iných metód mapovania. Výstupy zobrazujeme formou grafov, mapiek, schém ap. (obr. 44).

Anketa – Podmostie SNP

Zámerom mesta je skvalitňovať verejný priestor a tak aj upravovať a oživovať dlho neriešené a zanedbané plochy. Predmetom projektu je vytvorenie skateparku a športoviska v časti pod Mostom SNP na strane Petržalky, ktorá je v súčasnosti vo veľkej miere nevyužívaná a v zlom technickom stave. Pretože nám ide o interdisciplinárny pohľad a chceme navrhnúť čo najlepšie a najrealizovateľnejšie riešenie, radi by sme od Vás získali podnety.

Základné informácie

Pohlavie muž žena

Vek 15-18 19-25 26-40 41-60 61+

Otázky týkajúce sa Sadu Janka Kráľa

Ako často navštevujete okolie Sadu Janka Kráľa? každý deň týždenne mesačne príležitostne

Za akým účelom navštevujete okolie Sadu Janka Kráľa?

Čo sa Vám najviac páči na Sade Janka Kráľa a okolí?

Čo sa Vám najviac nepáči na Sade Janka Kráľa a okolí?

**Hodnotiace otázky týkajúce sa Sadu Janka Kráľa
Ako by ste ohodnotili nasledujúce aspekty Sadu?**

1 – veľmi dobré / 2 – dobré / 3 – ani dobré ani zlé / 4 – skôr zlé / 5 – veľmi zlé / nechcem sa vyjadriť

bezpečnosť 1 2 3 4 5

program 1 2 3 4 5

zeleň 1 2 3 4 5

mobiliár 1 2 3 4 5

Otázky týkajúce sa podmostia

Ako vnímate priestor pod mostom?

Na čo by sa podľa Vás dal priestor využiť?

Hodnotiace otázky týkajúce sa podmostia.

Vedeli by ste si v priestore podmostia predstaviť niektorú z nasledujúcich aktivít?

kultúrny program áno nie outdoor posilňovňa áno nie

skatepark áno nie viacúčelové ihrisko áno nie

street / basketbalové ihrisko áno nie iné áno nie

Výsledky ankety – Podmostie SNP

Referencia spracovania výsledkov otázky v ankete pre projekt Podmostia SNP
Za akým účelom navštevujete okolie Sadu J. Kráľa?

Prechádzka parkom**66 %****Tranzit****18 %****Oddych****18 %****Iné****16 %****Šport****10 %**

B.4 Metódy mapovania územia a ľudí v ňom

B.4.4 Mapovanie prevádzok a inštitúcií

Pre hlbšie pochopenie riešeného územia odporúčame zmapovať si existujúcu občiansku vybavenosť a ostatných potenciálnych zainteresovaných aktérov. Orientácia v prevádzkach, verejných či kultúrnych inštitúciách lokality (úrady, kiná, divadlá, komunitné centrá a i.) nám poskytne základný prehľad o vybavenosti územia a tiež o jeho charaktere. Zoznam prevádzok zároveň predstavuje zdroj kontaktných informácií miestnych aktérov, s ktorými môžeme spolupracovať napríklad pri rozosielaní dotazníkov pre prevádzky či pozvánok na susedské stretnutie.

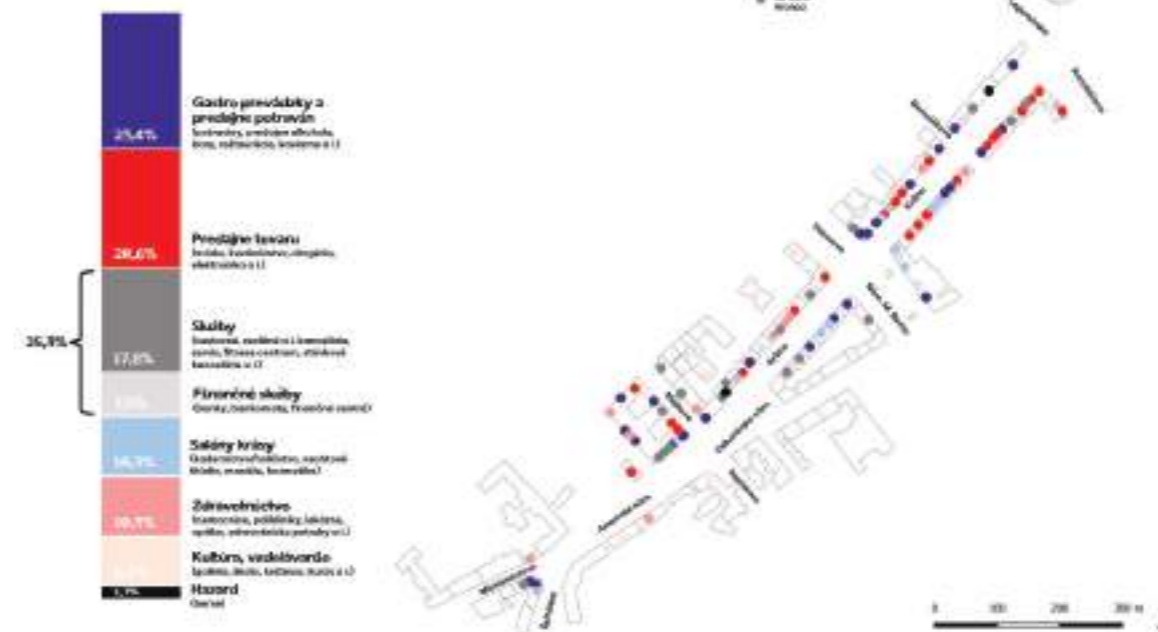
Metodika mapovania prevádzok a inštitúcií¹⁰²

Mapovanie môžeme realizovať formou desk researchu¹⁰³, a teda analýzou prevádzok, napríklad pomocou služby Google Maps, keď k jednotlivým prevádzkam dohľadáme aj kontaktné informácie. Následne vykonáme terénny prieskum, počas

ktorého vytvorený zoznam skontrolujeme, opravíme, resp. doplníme. Pri mapovaní miestnych prevádzok teda môžeme zisťovať napríklad nasledujúce atribúty:

- názov prevádzky;
- ulica a popisné číslo;
- kontaktná osoba;
- e-mailová adresa na danú prevádzku;
- telefónne číslo na danú prevádzku;
- webová stránka danej prevádzky;
- sektor: verejný/súkromný/mimovládny sektor;
- funkčná kategória: rozdelenie do kategórií, napr. predajne tovaru, gastro prevádzky, služby, zdravotníctvo, náboženstvo a i.

Pri grafickom zobrazovaní prevádzok v území nám môže pomôcť graf so schémou územia, ktorý odrzkadlí ich percentuálne zastúpenie podľa zvolených funkčných kategórií (obr. 45).

102. HAVELSKÁ, P., MARKO, I., SIDOROVÁ, M. Obchodná ulica, Bratislava: Socio-ekonomický výskum. 2015.

103. desk research – zber a analýza sekundárnych zdrojov

Obr. 45
Prevádzky na ulici Krížna a okolie k 02/2020 / Zdroj: Záverečná správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. / Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020

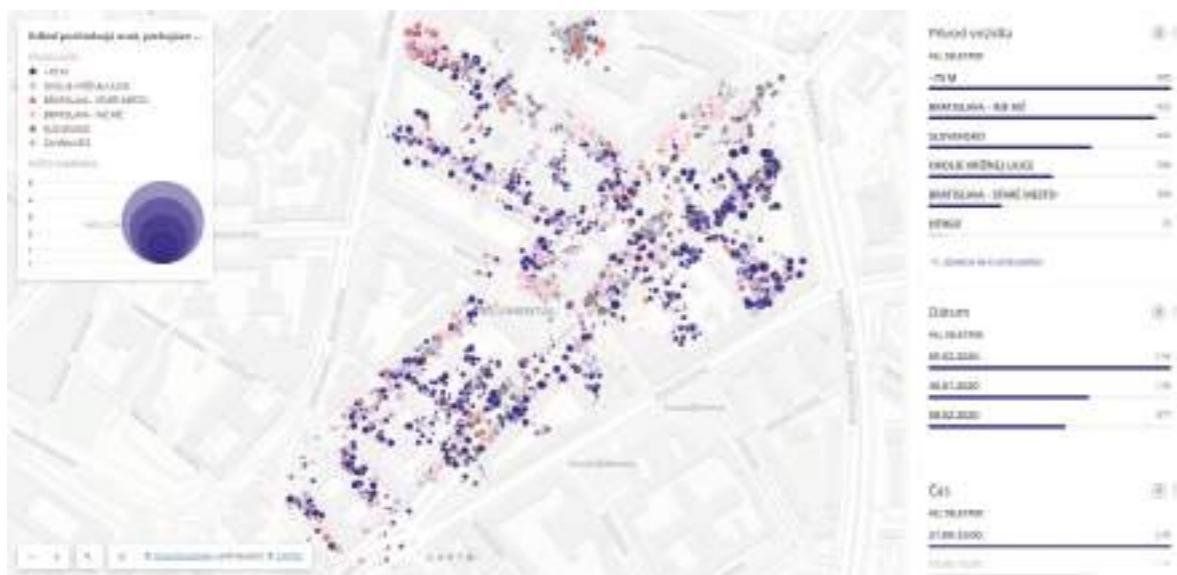
Mapovanie parkujúcich áut a ich evidenčných čísel môžeme využiť ako doplnkovú metódu skúmania a riešenia dopravnej situácie v rámci projektu, ale aj pri poukázaní na určité trendy. Túto metódu v Bratislave v minulosti využila napríklad MČ Petržalka pred zavedením novej parkovacej politiky. Náš tím sčítaval parkujúce autá pri projekte Krížna.¹⁰⁴, kde poslúžili ako podklad pri riešení celkovej situácie s parkovaním v danom území.

Výstupy z tohto typu mapovania nám môžu naznačiť viaceré veci (obr. 46). Vizualizované dáta na mape ukazujú, na ktorých uliciach je zvýšený výskyt parkujúcich áut, kde sú autá zaparkované celodenne (veľkosť bodov) alebo na ktorých miestach parkujú miestni obyvatelia, ďalej obyvatelia z iných mestských častí či z iných miest ap. (farebné rozlíšenie bodov). S analýzou získaných dát nám pomôže napríklad oddelenie dopravy, s ktorým odporúčame túto metódu od začiatku konzultovať.

Metodika mapovania parkujúcich áut

Predtým než sa pustíme do mapovania, vyznačíme si na mape, ktoré ulice máme zmapovať. Napriek tomu, že je naším záujmovým územím napríklad len jedna ulica, je vhodné zmapovať aj tie, ktoré na ňu nadväzujú. Dostaneme tak jasnejší obraz o parkovacej situácii v území.

Na samotné mapovanie je nutný smartfón s nainštalovanou aplikáciou, ktorá pri vytvorení fotografie zároveň zaznamená jej GPS súradnice. Mapujeme každé vozidlo zvlášť, a to odfotením jeho evidenčného čísla pomocou aplikácie. Aby výstupy boli čo najreprezentatívnejšie, malo by mapovanie prebehnúť počas pracovných dní i počas víkendov, ideálne trikrát počas dňa – ráno, cez deň a večer¹⁰⁵. Zaparkované autá sa totiž na ulici počas dňa a tiež v rámci týždňa striedajú, a tak je možné tieto zmeny zachytiť. Rôzne časti dňa či

Obr. 46

Využitie platformy CARTO na zobrazenie pôvodu sčítaných áut, parkujúcich na Krížnej ulici a okolí / Zdroj: Záverečná správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020

týždňa so sebou môžu tiež prinášať určité špecifiká pri priestorovom rozmiestnení parkujúcich áut. Tento typ mapovania je určený najmä na oboznámenie sa so situáciou, týkajúcou sa parkujúcich áut, no mapovať môžeme aj ďalšie dopravné prostriedky, resp. spôsob, ako sa ľudia v území pohybujú.

Tip od MIBu

Pri prvom mapovaní je dobré, ak si trasu zaznačíme do mapy a všetky nasledujúce mapovania vykonáme v rovnakom smere. Z aplikácie po vykonaní mapovania môžeme zozbierané dáta vyexportovať do tabuľky a ďalej ich analyzovať. Na prenesenie týchto dát do podoby grafov či máp môžeme využiť platformy, napr. CARTO, Datawrapper či RAW GRAPHS, ktorých rozhranie je pomerne užívateľsky priateľské a nie sú na ich využitie nutné špecifické zručnosti.

Fotografický prieskum

Fotografie sú skvelý vizuálny nástroj. Z fotografií môžeme identifikovať a tiež ilustrovať popisované javy, napríklad:

- celková situácia v území (napr. križovanie peších trás a cyklotrás, pobytové plochy, čistota, osvetlenie, bariéry, súčasné rozloženie a stav prevádzok a i.)
- typické javy v území (napr. parkovanie na chodníkoch, prechádzanie cez cestu mimo priechodu pre chodcov a i.)
- správanie ľudí (napr. pohyb, interakcie s ostatnými cieľovými skupinami, využitie územia a i.)

Každé zadanie vyžaduje iný typ fotografickej dokumentácie, mali by sme však pamätať na niektoré veci:

- uprednostniť dobré svetelné podmienky (sa-

mozrejme, ak nie je cieľom zachytiť napríklad nočné prostredie)

- obmedziť rozostrenie fotografie (napr. držaním fotoaparátu v oboch rukách a najmä zospodu)
- zamerať sa na verné zobrazenie a dokumentárny charakter
- zaistiť dobré rozlíšenie fotografie. Pri používaní mobilného telefónu pre fotografovanie musíme pamätať na to, že rozlíšenie takýchto fotografií je (v závislosti od typu telefónu) výrazne nižšie ako požadované štandardné rozlíšenie pre tlač (300 dpi). Ak chceme vytlačiť kvalitnú fotografiu napr. vo veľkosti A4, pri rozlíšení 300 dpi odporúčame, aby mala aspoň 2480 × 3508 pixelov.

Ako príklad, kde sme využili väčšinu popisovaných metód a analýz, uvádzame socio-priestorové mapovanie pre projekt Zóna Pribinova, ktoré realizovala Sekcia mestského plánovania a participácie v lete 2020.

Krátky popis:	<ul style="list-style-type: none"> → Projekt schvaľovania zmien a doplnkov trasy novej električkovej trate v okolí Slovenského národného divadla v zóne Pribinova sprevádzala pomerne búrlivá diskusia, odborná aj laická. Keďže debate o kvalite verejného priestoru chýbali dáta, Sekcia mestského plánovania a participácie v lete 2020 realizovala socio-priestorové mapovanie územia. → To prinieslo poznatky o využívaní zóny podporené dátami, ktoré pomohli kompetentným urobiť najlepšie informované rozhodnutie, rovnako ako aj oboznámiť širokú verejnosť s dennými realiami riešeného územia. Štúdia slúžila ako podklad pre ďalšie participatívne aktivity – expertnú pracovnú skupinu.
Významnosť projektu:	→ celomestský význam
Trvanie participatívneho procesu:	<ul style="list-style-type: none"> → 08-09/2020 (2 mesiace) → analýza súčasného stavu – príprava podkladov, analýz, dát, opakované mapovanie v teréne (1 mesiac)¹⁰⁶ → záverečná správa – spracovanie a interpretácia dát, spracovanie textov a záverov do záverečnej správy, grafické zalomenie a jazyková korektúra, pripomienkovanie a finalizácia výstupu (2 mesiace)
Rozpočet:	→ interné kapacity na personálne zabezpečenie projektu
Ľudské zdroje/kapacity:	→ mapovači, spracovatelia mapových podkladov, spracovatelia zmapovaných údajov do GISu, analytici, grafička, jazykový korektor
Metódy a analýzy:	<ul style="list-style-type: none"> → priestorová analýza (prírodné prvky, vybavenosť priestoru, bariéry v priestore) → analýza vlastníckych vzťahov → analýza dopravnej infraštruktúry (pešia, cyklistická a cestná infraštruktúra, dostupnosť MHD) → analýza užívateľských skupín → funkčno-prevádzková analýza (rozmanitosť funkcií, analýza parteru) → analýza environmentálnych dát a dát o zraniteľnosti voči dôsledkom zmeny klímy (teploty povrchov) → mapovanie pohybu a správania ľudí → fotografický prieskum

Pridaná hodnota a inovácie mapovacieho procesu:

- Z priestorových analýz v spojení s analýzami pohybu a správania ľudí v území je možné vyčítať veľa poznatkov:
- overili sme, ako funguje verejný priestor zóny Pribinova v dennej interakcii s jeho návštevníkmi/návštevníčkami;
 - zmapovali sme užívateľské skupiny tejto zóny, špecifiká ich správania, aktivít a pohybu;
 - definovali sme rôzne kvality, sociabilitu, atraktivitu a funkčnosť verejných priestranstiev zóny Pribinova;
 - overili sme a kontextualizovali sme výsledky mapovania s etablovanými poznatkami urbánnych štúdií;
 - prehĺbili sme a posunuli sme diskutovanú tému kvality verejného priestoru v zóne Pribinova

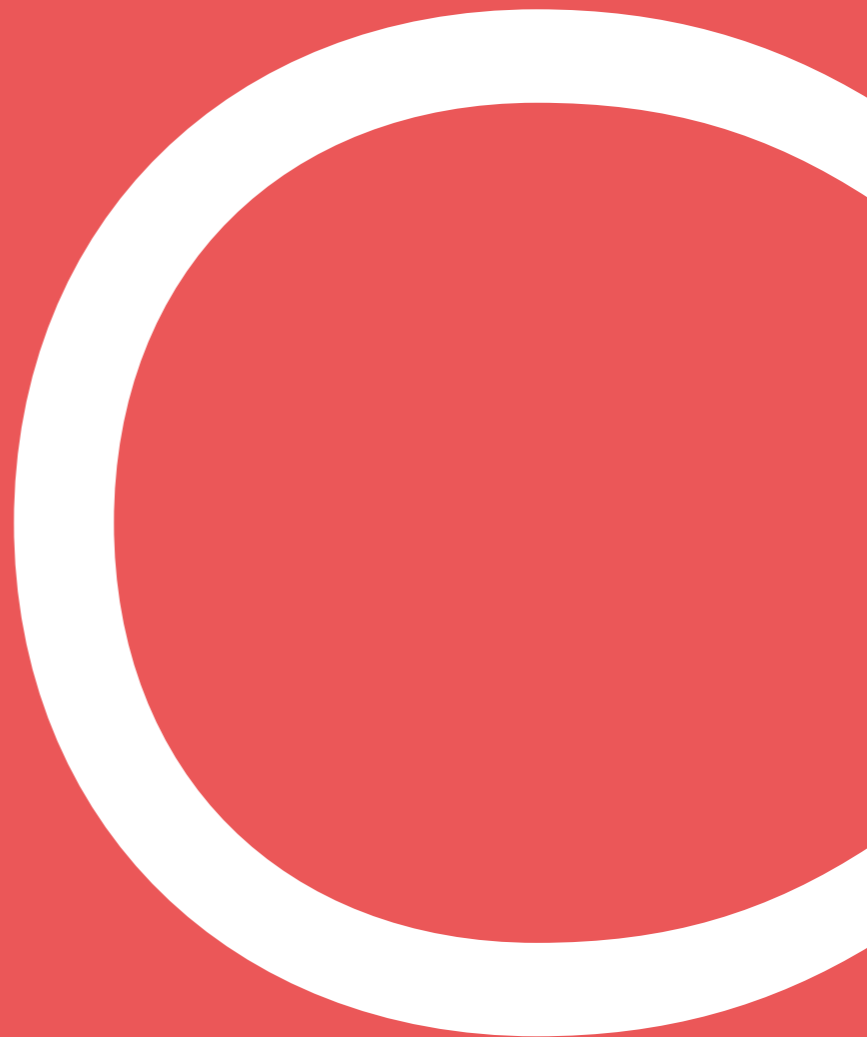
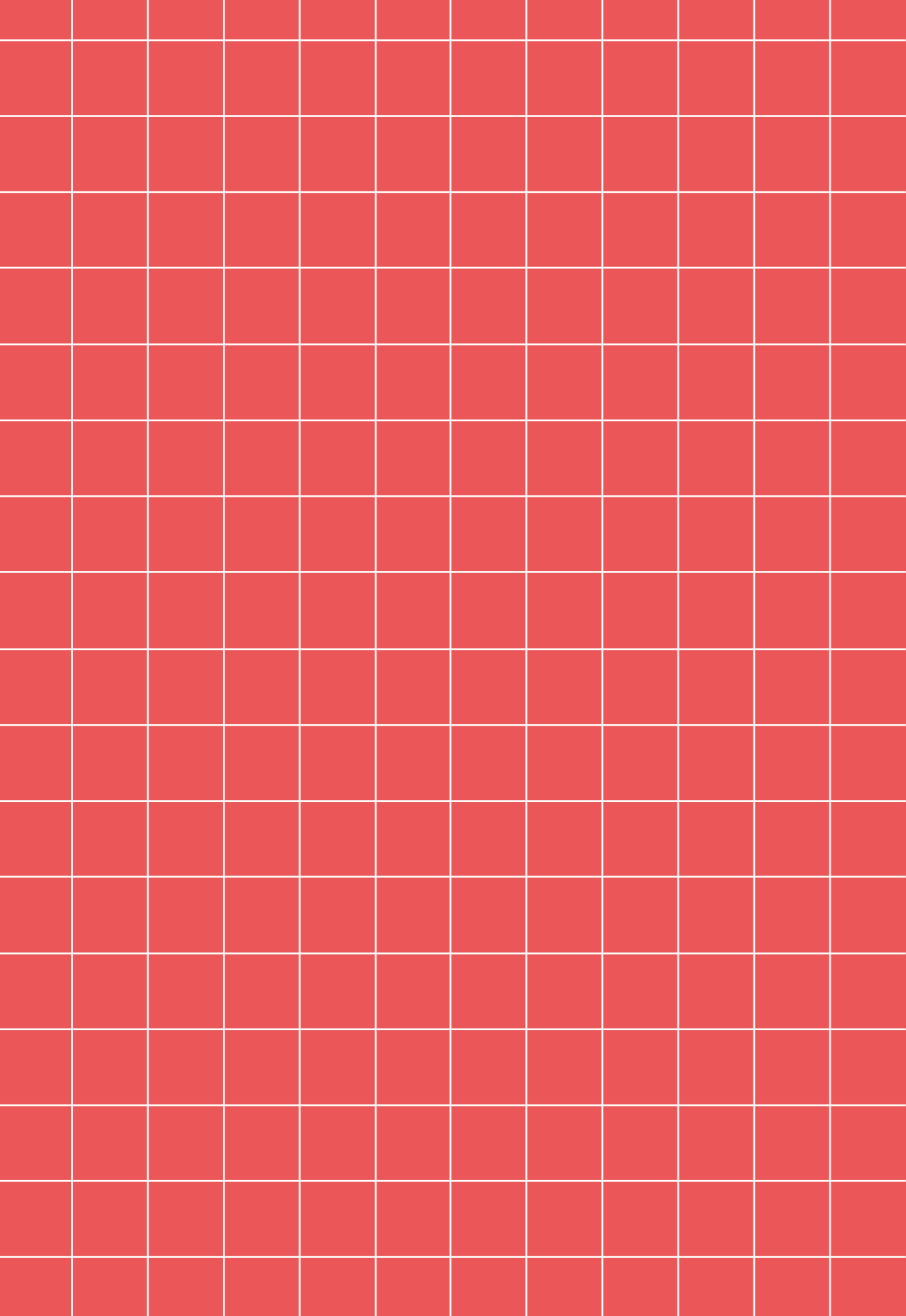
Limity:

- Faktory ovplyvňujúce výsledky mapovania boli:
- letné prázdniny (menej študentov, divadelné prázdniny)
 - epidemiologická situácia (celková mobilita, menej turistov)
 - počasie (teplé a dlhé dni, hľadanie zatienených plôch, zvýšený čas pobytu vo večerných hodinách v exteriéri)
- Mapovania sme preto opakovali na jeseň, teda po istom čase, čo znížilo vplyv vyššie uvedených faktorov.

Odkaz a QR kód na záverečnú správu:

https://bit.ly/zona_pribinova

Participatívne plánovanie

C.

C.	Participatívne plánovanie	160
C.1	Plánovač participatívneho procesu krok za krokom	165
C.1.1	Rozhodnite sa, čo a ako participovať	166
C.1.2	Stanovte si jasný rozsah a ciele projektu	168
C.1.3	Zoznámte sa s kontextom projektu	173
C.1.4	Stanovte si realistický časový rámec	174
C.1.5	Zmapujte, koho zapojiť, určite rolu a zodpovednosť jednotlivých aktérov	176
C.1.6	Alokujte dostatočné ľudské a finančné kapacity	180
C.1.7	Vytvorte si vlastný projekt	182
C.2	Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov	187
	Strategické dokumenty	189
C.2.1	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce	189
C.2.2	Územný plán	195
C.2.3	Zmeny a doplnky územného plánu	201
C.2.4	Komunitný plán sociálnych služieb	205
C.2.5	Tvorba verejných politík a stratégií	209
	Investičné projekty	213
C.2.6	Revitalizácia verejného priestoru	213
C.2.7	Revitalizácia brownfieldu	217
C.2.8	Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy	223
C.2.9	Výstavba novej budovy	227
C.3	Metódy participatívneho plánovania	232
C.3.1	Deň otvorených dverí	236
C.3.2	Dotazníkový prieskum	238
C.3.3	Fokusové skupiny	242
C.3.4	Metropolitné fórum	244
C.3.5	Okrúhly stôl	248
C.3.6	Plánovací víkend	250
C.3.7	Pracovná skupina	254
C.3.8	Rozhovor	256

C.3.9	Susedské stretnutie nad mapou	260											
C.3.10	Verejné prerokovanie	264											
C.3.11	Vychádzka/cyklovychádzka	268											
C.3.12	Výstava	272											
C.3.13	Workshop	276											
C.3.14	World café	278											
C.4	Participácia v online priestore	280											
C.5	Prípadová štúdia – Revitalizácia Krížnej ulice	284											

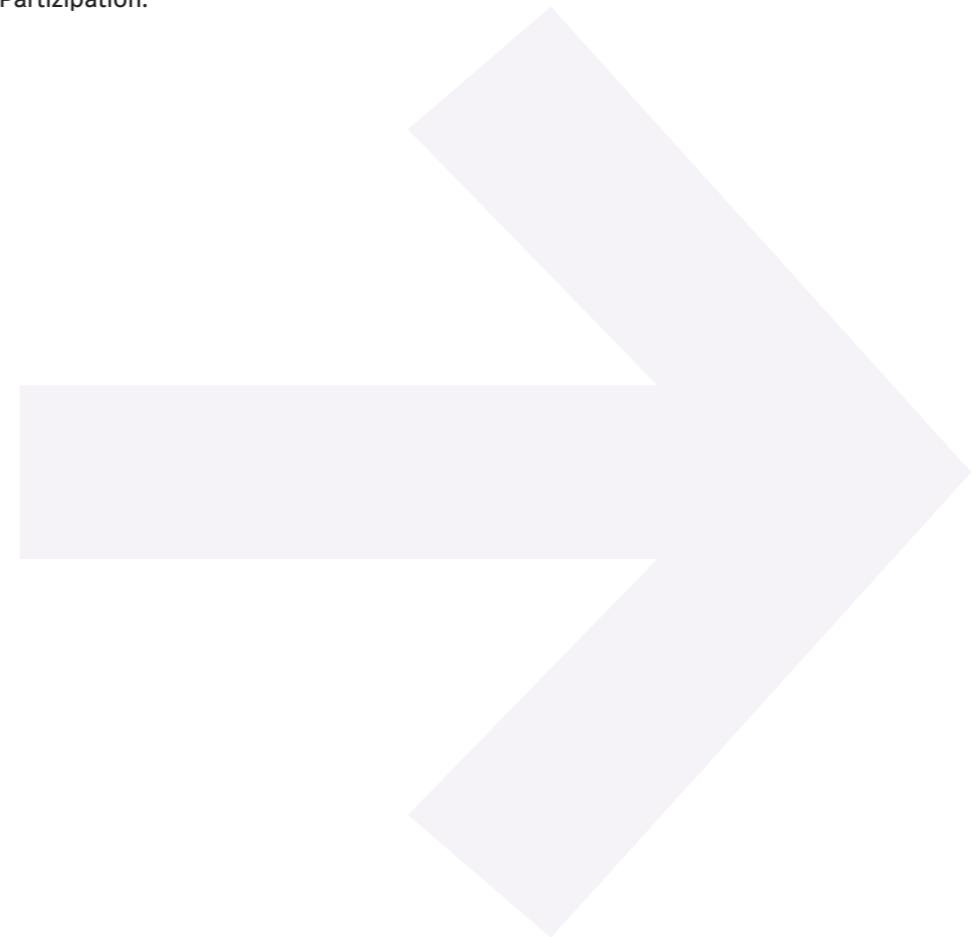
V tejto kapitole uvádzame otázky a odpovede, ktoré je možné použiť pri navrhovaní participatívnych procesov. Ak navrhujeme participatívny proces prvýkrát, jednotlivé otázky nás navedú k tomu, čo si musíme vopred vyjasniť. Nemusíme sa striktne držať všetkých otázok, avšak tento plánovač procesov nám pomôže v prípade, že nepracujeme s externými expertmi/expertkami. V prípade potreby do procesu môžeme prizvať aj odborných expertov, s ktorými si vyjasníme naše otázky a prekonzultujeme nami navrhnutý participatívny proces. Podíme teda na to!

C. Participatívne plánovanie

C.1 Plánovač participatívneho procesu krok za krokom

Lenka Kudrnová

V nasledujúcom plánovači participatívneho procesu čerpáme s láskavým dovolením Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy z jeho Manuálu participace v plánování města a rovnako s dovolením Magistrátu Viedne z materiálu Praxisbuch Partizipation.

Na začiatku zadania alebo projektu je otázka, či vôbec verejnosť zapojiť, alebo nie. Vo väčšine prípadov je žiadúce verejnosť aspoň informovať. I keď veríme, že zapojenie prináša veľa výhod, žiaden projekt, nová koncepcia ani politika by nemali automaticky participovať, pokiaľ nedokážeme zaručiť dostatočné naplnenie cieľov participácie a vyhradiť si na to dostatočné kapacity. Ak nemáme interné, odborné kapacity pre uskutočnenie participatívneho procesu, pripravíme jasné zadanie, zohľadňujúce to, čo by sme chceli prostredníctvom procesu docieľiť a následne pripravíme zadanie pre uskutočnenie verejného obstarávania participatívneho procesu. Viac informácií o príprave zadania participatívneho procesu je v kap. C.1.6.

Mám zapojiť verejnosť?

Vyžaduje si náš projekt informovanie, konzultáciu či dokonca spoluprácu verejnosti (odbornej alebo laickej)? Podľa nasledujúcich otázok môžeme zväziť, či s participáciou vôbec začneme.

1

Môžu výstupy zo zapojenia verejnosti zmeniť podobu zámeru/návrhu?

→ Pokiaľ je už rozhodnuté, napríklad ak už bolo vydané stavebné povolenie alebo návrh bol schválený zastupiteľstvom a akékoľvek vyjadrenie verejnosti ho už nemôže zmeniť, potom nemá zmysel s participáciou začínať.

2

Dotýka sa projekt verejnosti či ďalších aktérov, resp. zaujímajú sa o zámer oni?

→ Táto podmienka súvisí aj s rozhodnutím, koho do participácie zahrnúť. Cieľové skupiny by mali spĺňať aspoň jedno kritérium: sú nejakým spôsobom ovplyvnené predmetným zámerom, alebo sa oň zaujímajú.

3

Sú dostatočné časové, finančné a ľudské zdroje na to, aby sme zaistili efektívne zapojenie verejnosti?

→ Pokiaľ je odpoveď záporná, neznamená to, že by sme sa mali vzdať myšlienky na parti-

cipatívne plánovanie. Mali by sme však najprv zaistiť dostatočné zdroje (finančné, ľudské, časové), bez nich by mohol celý proces skončiť neúspešne. „Nedostatok zdrojov by sa nemal stať opakovaným argumentom pre vynechanie verejnosti z informovanosti, diskusie a rozhodovania.“¹⁰⁷ Eventuálne môžeme obstaráť alebo zamestnať (externého) konzultanta, ktorý vypracuje zadanie pre verejné obstarávanie tímu expertov v oblasti participatívneho plánovania.

4

Má zapojenie verejnosti v tomto projekte dostatočnú politickú podporu či podporu investorov?

→ Závazok politickej reprezentácie (starostovia, mestské zastupiteľstvo, miestne zastupiteľstvo) zaoberať sa návrhmi verejnosti je dôležitým predpokladom, bez ktorého by participácia bežala na prázdno. Toto platí aj v prípade participatívnych procesov iniciovaných občianskou spoločnosťou. V Bratislave boli úspešné tie, ktoré si dokázali získať politickú podporu. Podpora investorov je rovnako dôležitá, aby nakoniec došlo k zhode a realizácii. Môže ísť o mestské podniky či o súkromných investorov.

5

Existuje objektívna prekážka zapojenia verejnosti do participatívneho procesu?

→ Ak v súčasnosti existujú objektívne prekážky (napr. konflikty záujmov, dlhoročné vyhrotené spory, ukončené stavebné konanie a i.) v zapojení verejnosti do nášho projektu, s participatívnym procesom začíname až v momente, keď urobíme všetky nevyhnutné kroky, ktoré minimalizujú možné konflikty.

Pokiaľ sme si po zodpovedaní týchto otázok uvedomili, že v danom prípade nie je participácia možná, je nutné verejnosť o zámere alebo návrhu informovať a zároveň vysvetliť, prečo neprebehne aj participatívny proces.

Tip od MIBu

Na úvod sa ešte raz zamyslime aký je želaný vplyv participácie na projekt?

- Sme v projekte pripravený na participáciu? Vie verejnosť niečo v projekte ovplyvniť, či zmeniť?
- Môžu výstupy z participatívneho procesu ovplyvniť zadanie, či projektovú a inú dokumentáciu?
- Je v území historický či existujúci konflikt? Môže participatívny proces pomôcť harmonizovať záujmy strán či vyriešiť konflikt?
- Nepotrebujeme v skutočnosti verejnosť len informovať?

Aký cieľ chceme dosiahnuť na konci participatívneho procesu? Prečo neplánujeme „iba“ v rámci našej inštitúcie, alebo „iba“ s externými odborníkmi? Snažíme sa o dosiahnutie cieľa jednej strany, alebo o harmonizovanie záujmov viacerých strán? Snažíme sa informovať a vzdelávať verejnosť? Predstavuje participácia „nultý bod“ v procese projektu alebo už existuje dokumentácia, či dokonca rozhodnutie? Chceme zapojiť verejnosť až po vypracovaní projektovej alebo inej dokumentácie?

Pokiaľ sme sa na základe prvého kroku rozhodli pre zapojenie verejnosti do predmetného projektu, v druhom kroku musíme vymedziť jeho rozsah (časový rámec, rozpočet, personálne kapacity, miera zapojenia jednotlivých zainteresovaných aktérov, požadované výstupy a i.) a stanoviť si ciele, ktoré chceme dosiahnuť. K čomu sa verejnosť má presne vyjadrovať, čo sa v túto chvíľu môže zmeniť a čo je naopak nemenné? Napríklad nás môžu obmedzovať legislatívne či technické predpisy alebo dané východiská, ako je rozpočtové obmedzenie, predošlý vývoj alebo už dosiahnuté politické dohody (napr. preferencia verejnej dopravy pred individuálnou).

V rámci participácie musíme obmedziť témy na to, čo je predmetom pripravovaného projektu a vysvetliť, čo ním nie je. Rozsah a dizajn procesu sa môžu meniť aj v priebehu procesu, ak sa napríklad vyskytnú nové, dôležité otázky, na ktorých by sme mali pracovať. Pre tento účel má zmysel spätná väzba aj s politicky zodpovednými aktérmi (primátor, starosta, mestskí/miestni poslanci), resp. so zodpovednými pracovníkmi za predmetnú inštitúciu.

to, že napríklad s rozmiestnením zastávok alebo s ich podobou sa už nedá nič urobiť. Definovanie rozsahu nás rovnako upozorní na témy, ktoré v návrhu môžu byť zohľadnené, ale obvykle o nich verejnosť nediskutuje (napr. intenzita alebo farba osvetlenia ulice). Zároveň by sme mali eliminovať diskusiu o témach, ktoré sú dané technickými predpismi. Napríklad nie je nutné diskutovať o bezbariérovej úprave hrán chodníkov, aj keď z praxe vieme, že túto tému treba pripomínať.

Obdobne, pokiaľ je predmetom participácie strategický dokument, napr. PHSR, musíme určiť, čo sa z jeho obsahu a štruktúry už nemôže zmeniť, napríklad vzhľadom na nadradené predpisy alebo už dosiahnuté dohody, a čo je naopak predmetom konzultácie. Takéto nastavenie mantinelov je dôležité nielen pre riadenie očakávaní účastníkov participatívnych aktivít, ale aj pre samotné nastavenie participatívneho procesu. Na základe stanovenia rozsahu sme schopní definovať ciele zapojenia verejnosti, žiaducu podobu výstupov, úroveň zapojenia verejnosti a nakoniec aj vhodné metódy participácie. Nezabúdajme ani na stanovenie termínov odovzdania výstupov.

Tip od MIBu

Dôležité však je, aby účastníci/účastníčky participatívneho procesu boli po celý čas jasne informovaní o jeho rozsahu a o tom, čo je predmetom diskusie. Toto je dobré pravidelne pripomínať. Sami sa tak budú môcť rozhodnúť, či sa chcú daného participatívneho procesu zúčastniť a či môžu niečo v danej veci ovplyvniť.

Definovanie cieľov participatívneho procesu nám môže pomôcť s výberom vhodných metód (o jednotlivých metódach viac v kap. C.3.), s ich zaradením medzi kroky plánovacieho procesu a s nastavením ďalších parametrov participatívneho procesu.

„K čomu sa verejnosť má presne vyjadrovať, čo sa v túto chvíľu môže zmeniť a čo je nemenné?“

Tip od MIBu

Predstavme si, že pripravujeme participáciu pre nový urbanistický návrh hlavnej ulice, v ktorej pred rokmi došlo k rekonštrukcii električkovej trate, ale už nenastala rekonštrukcia chodníkov a obnova mobiliára. Mali by sme pripraviť verejnosť na

Definovanie cieľov

Čo chceme na konci participatívneho procesu dosiahnuť? Všeobecne je možné ciele participatívneho procesu rozdeliť do týchto kategórií:

1

Akým spôsobom chceme zapojiť relevantných aktérov

- informovať ich (napr. budujeme povedomie o témach, povahe plánovacieho procesu a samotného procesu jeho prípravy, informujeme verejnosť o začiatku, priebehu a o výsledkoch plánovacieho procesu, o procese prípravy návrhu koncepčného dokumentu alebo investičného zámeru a i.)
- zapojiť do diskusie (napr. zhromažďujeme spätnú väzbu bez toho, aby bolo nutné budovať spoločné stanoviská; aktivovanie verejnosti a posilnenie identity s daným miestom; pripravíme spoločný návrh možných riešení a ich alternatív, vzájomné učenie a počúvanie jeden druhého, ktoré umožní ďalší rozvoj návrhu na základe nových poznatkov s tým, že rozdielne stanoviská môžu zostať nespracované a i.)
- získať podnety (napr. aktivujeme verejnosť a posilňujeme identitu s daným miestom pri lokálnych projektoch revitalizácie, pri tvorbe miestnej stratégie rozvoja alebo pri diskusiách o určitej téme pred vytváraním novej koncepcie, napr. o správe a využívaní verejných priestorov)
- získať pripomienky/spätnú väzbu (napr. analyzujeme a hodnotíme súčasný stav, súčasnú hodnotu, problémy u súčasných, ale i budúcich užívateľov ešte predtým, ako dôjde k samotnému návrhu, bez toho, aby sa účastníci museli zhodnúť, alebo budovať spoločný názor, pričom jednotlivé poznatky môžu byť aj vo vzájomnom rozpore a i.)
- pripraviť návrh odporúčaní (napr. zhromažďujeme spätnú väzbu ku konceptu návrhu alebo k návrhu v jeho takmer finálnej podobe; možné sú i protichodné stanoviská a nejde o vytvorenie konsenzu; spoločný návrh možných riešení a ich alternatív, vzájomné učenie a počúvanie jeden druhého, ktoré umožní ďalší rozvoj návrhu na základe nových poznatkov, pričom rozdielne stanoviská môžu zostať nespracované a i.)
- spolurozhodovať (napr. zostavíme spoločný návrh možných riešení so všetkými, na ktorých

budú mať dopad, s cieľom nájsť konsenzus s jednotlivými záujmovými skupinami, napr. v patových situáciách alebo v prípadoch, keď chceme budovať vzťah a pocit vlastníctva medzi budúcimi užívateľmi, alebo keď sa chceme vyvarovať možného konfliktu a i.)

- spoluvoríť (napr. vytvoríme lokálny manažment/občianske združenie, ktoré sprostredkuje/spolurozhoduje/vykonáva všetky nutné aktivity a potreby v susedstve; môže to byť aj príklad lokálnej správy, ktorej účelom je zabezpečenie vopred dohodnutých potrieb daného územia a i.)

2

Koho chceme zapojiť

- expertov z rôznych rezortov a inštitúcií (napr. verejná správa, MVO, akadémia a i.)
- zainteresovaných aktérov z podnikateľského i neziskového prostredia
- angažovanú verejnosť (napr. mladých ľudí verejne sa angažujúcich v téme – prostredníctvom občianskych iniciatív, neziskových organizácií a školských rád a i.)
- širokú verejnosť vrátane zraniteľných skupín či cudzincov

Pri stanovení cieľov participatívneho procesu je okrem rozsahu participácie, ktorý sme stanovili na začiatku tejto podkapitoly, by sme mali vziať do úvahy tiež predmet participácie. Cieľ zapojenia verejnosti musí odpovedať veľkosti a typu verejnosti, ktorú chceme do participatívneho procesu zapojiť. Napríklad pri projektoch revitalizácie vnútrobloku môžeme definovať ciele, ako je posilnenie komunitných väzieb alebo spolupatričnosť s miestom. Pokiaľ sa projekt týka väčšieho územia alebo celého mesta, sú takéto ciele ťažko predstaviteľné.

Správnosť definície cieľov si najlepšie overíme položením nasledujúcich otázok:

- Čo chceme na konci participatívneho procesu dosiahnuť? Prečo chceme zahrnúť verejnosť do plánovacieho procesu prípravy koncepcie/projektu? Sú všetky tieto dôvody vystihnuté v cieľoch? Zároveň sa uistíme, že sme ciele formulovali jasne a zrozumiteľne tak, aby nedochádzalo k ich rozdielnym interpretáciám.
- Skôr ako sa v návrhu participatívneho procesu posunieme ďalej, musíme sa na cieľoch dohodnúť so zadávateľom aj so spracovateľským tímom, aby sme predišli nedorozume-

niam počas samotného participatívneho procesu. Definíciu cieľov venujeme dostatok času, aby ďalej slúžili ako pevné referenčné body pre návrh a realizáciu celého participatívneho procesu či pre návrh komunikačnej stratégie. Poskytnú nám tiež dôležité argumenty vo chvíli, keď budeme musieť odpovedať na kritické otázky a dotazy ohľadom nastavenia participatívneho procesu.

C.1 Plánovač participatívneho procesu krok za krokom

C.1.3 Zoznámenie sa s kontextom projektu

Existuje celý rad faktorov a východiskových podmienok, ktoré môžu mať na projekt priamy vplyv. S týmito faktormi sa musíme vopred zoznámiť a v návrhu participatívneho procesu ich zohľadniť. Veľa informácií o území a podmienkach vieme zistiť mapovaním pred začiatkom procesu. Pre viac informácií pozri kap. B.

Znalosť kontextu

Pre zmapovanie kontextu projektu môžete použiť nasledujúce otázky:

- V akom právnom rámci sa tento proces pohybuje? Aké obmedzenia alebo podmienky z toho plynú, napríklad čo sa týka časových lehôt alebo účastníkov procesu?
- Aké procesy (a hlavne participatívne aktivity) už v rámci tejto témy/projektu prebehli? Aké z nich máme výstupy? Na čo je nutné nadviazať? Aké zistenia z tohto prameňa?
- Ako je dané územie popísané v relevantnej plánovacej dokumentácii? Aké ďalšie informácie k územiu je možné zhromaždiť?

- Aké uznesenia mestského/miestneho zastupiteľstva samosprávy boli k tejto veci prijaté?
- Je naša samospráva aktívne zapojená do Agendy 21¹⁰⁸ alebo do iného programu podporujúceho participatívne plánovanie? Je možné plánované participatívne aktivity prepojiť, alebo môže byť daná téma predmetom plánovacích stretnutí Agendy 21 či iných programov/schém?
- Zaujímajú sa o témy/územie občianske iniciatívy? Aké aktivity podnikli? Aká spolupráca v minulosti prebehla medzi iniciatívami vzájomne a so samosprávou?
- Ako sa o návrhu bude rozhodovať? Kto sú hlavní aktéri/aktérky (sekcie, oddelenia, referáty, komisie, rada, zastupiteľstvo), ktorí budú rozhodovať o návrhu? V akom poradí sa k nemu budú vyjadrovať kľúčoví aktéri? Ako je možné participatívny proces časovo skĺbiť s rozhodovacím procesom?
- Ako je zámer či návrh vnímaný? Ide o nové, citlivé alebo dokonca o kontroverzné či naliehavé témy? Informujú už o ňom médiá? Pokiaľ áno, ako?
- Koho zapojiť (viac informácií pozri v kap. C.1.5)?

108. Program udržateľného rozvoja, tzv. Agenda 21, bol prijatý na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji v Riu de Janeiro v roku 1992. Agenda 21 znamená „rozvojový program pre 21. storočie“, ktorý sa opiera o tri piliere: ekonomický (ekonomická prosperita), environmentálny (kvalitné životné prostredie) a sociálny (spoločenský a kultúrny rozmer). Program Agenda 21 by sa mal vypracovávať a uplatňovať na viacerých úrovniach – medzinárodnej, národnej, regionálnej a na miestnej. Zdroj: HUBA, M., KOZOVÁ, M., MEDERLY, P. Miesta agenda 21: Udržateľný rozvoj obcí a mikroregiónov na Slovensku. Bratislava, 2002. Viac informácií – KOZOVÁ, M. et al. Miestna Agenda 21 na Slovensku: Metodická príručka. 2003.

Keď sme sa už zoznámili s kontextom projektu, musíme vypracovať podrobný časový harmonogram participatívneho procesu. Ako pomôcka nám poslúžia prípadové scenáre deviatich participatívnych procesov (viac v kap. C.2).

Návrh časového harmonogramu

Pre zmapovanie kontextu projektu môžeme použiť nasledujúce otázky:

- stanovenie času pre jednotlivé fázy procesu
- stanovenie termínu odovzdania záverečných výstupov
- časovú rezervu (v prípade potreby akejkoľvek zmeny v rámci procesu)
- zohľadnenie celkového načasovania procesu v rámci kalendárneho roku (sviatky, prázdniny a i.)
- participatívny proces sa nekončí odovzdaním záverečných výstupov (určíme osobu, ktorá bude odpovedať na otázky aj po ukončení participatívneho procesu)

- Aby bol participatívny proces úspešný, kladieme rovnaký dôraz na prípravu participatívnych aktivít, ich priebeh aj na spracovanie výstupov. Musíme ponechať adekvátny čas tiež spracovateľom plánovacích a projektových dokumentácií pre zapracovanie výstupov z participatívneho procesu. Pre lepšiu odhad časovej náročnosti jednotlivých metód participácie je táto charakteristika zhrnutá v kap. C.3. Dĺžka participatívneho procesu sa môže líšiť vzhľadom na rozsah projektu, výšku finančných zdrojov, výber metód a i. Napríklad participatívny proces revitalizácie Krížnej ulice (obr. 47) je ukážkou dlhšieho procesu, naopak participatívny proces vývoja ReUse centra (obr. 48) je ukážkou kratšieho procesu. Oba ukazujú harmonogram prvotnej fázy projektu, v nasledujúcich rokoch sa časová os bude rozvetvovať o ďalšie kroky projektu.

Je dôležité vymedziť si priestor pre časovú rezervu, ktorá zaručí, že nedôjde k výraznému sklzu plánovaných aktivít. To môže nastať napríklad pri rôznych praktických komplikáciách alebo predĺžením doby pri hľadaní vzájomnej dohody v prípade vyhranených protichodných názorov. V plánovacích procesoch, ktorých postup je upravený v platnej legislatíve, sú zákonom upravené aj lehoty pre zadávanie pripomienok k návrhom v jednotlivých fázach prípravy a schvaľovania plánov.

Príklad harmonogramu participatívneho procesu revitalizácie Krížnej ulice

Fáza zberu potrieb verejnosti a tvorby návrhu

Február 2020	→ Príprava participatívneho procesu (harmonogram procesu)
Február – máj 2020	→ Informovanie a mapovanie (mapovanie stavu a typu prevádzok a obchodov, sčítanie parkujúcich áut, dotazník pre verejnosť, individuálne hĺbkové rozhovory, dotazník pre prevádzky, fotoprieskum)
Jún – august 2020	→ Realizácia participatívnych aktivít (susedské stretnutie, 3 tematické prechádzky ulicou)
Október – november 2020	→ Záverečná správa z participatívneho procesu
November 2020	→ Interná evaluácia

Príklad harmonogramu participatívneho procesu zriadenia nového Reuse centra

Expertná participácia pre prípravu projektu

Február 2020	→ Príprava participatívneho procesu (harmonogram procesu)
Marec – apríl 2020	→ Informovanie a mapovanie (desk research, individuálne pološtruktúrované rozhovory)
Apríl 2020	→ Realizácia participatívnych aktivít (workshop)
Máj 2020	→ Záverečná správa z participatívneho procesu

C.1.5 Zmapujme, koho zapojiť a stanovme rolu a zodpovednosť jednotlivých aktérov

V rámci participatívneho procesu musíme zapojiť tých, ktorých sa daný projekt priamo dotýka a zároveň tých, ktorí sa oň zaujímajú. Do procesu môžeme zapojiť aj tých, o ktorých si myslíme, že ich zapojenie bude v prospech vecí (viac v tab. 4). Pri zapájaní verejnosti do rôznych plánovacích procesov sa miera záujmu o účasť môže výrazne líšiť. Nezáujem verejnosti je bežným javom, s ktorým musíme počítať. Pre lepšie definovanie a pochopenie rôznorodosti cieľových skupín pozri kap. A – Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?.

Koho zapojiť do participatívneho procesu?

- 1 **Dotknuté osoby/organizácie**
 - Do tejto kategórie patria spravidla obyvatelia/obyvatelky dotknutej oblasti a jej okolia, podnikatelia, dochádzajúci za prácou či vzdelaním, návštevníci, ale tiež zástupcovia aktívnych občianskych iniciatív a spolkov v meste, odbory samosprávy, ktoré majú danú oblasť na starosti, poprípade správcovia infraštruktúry či zamestnanci miestnej samosprávy. Rovnako sem patria minoritné skupiny obyvateľov, ktoré sa nachádzajú v špecifickej životnej situácii, alebo majú potreby, na ktoré sa vo verejných procesoch a politikách zvyčajne neprihliada. Viac informácií v kap. A – Ľudia Bratislavy – čo nám hovoria dáta?.
- 2 **Angažované osoby/organizácie**
 - Ide o osoby alebo organizácie, ktoré o témy prejavujú záujem, i keď sa ich priamo netýkajú, napríklad organizácie zaoberajúce sa ekologickými alebo dopravnými témami, kultúrne organizácie, obchodné komory a iné profesijné združenia.
- 3 **Ďalší, ktorých prizvanie zvažujeme**
 - Väčšinou špecializovaní odborníci/odborničky, ktorí môžu prispieť do diskusie svojou expertízou, alebo osoby, organizácie a podniky z miestnej samosprávy (napr. Komunálny podnik, Dopravný podnik a i.), miestne komunity (kultúrne, voľnočasové, náboženské) či vzdelávacie organizácie, ktoré pokladáme za dôležité pre priebeh participatívneho procesu a ktoré by sa bez pozvania pravdepodobne nezapojili.

Zmapovanie zainteresovaných aktérov

Analýzu cieľových skupín môžeme uskutočniť v nasledujúcich krokoch:

- Ohraničíme oblasť dosahu projektu alebo návrhu koncepcie, územne či tematicky.
- Získame informácie o populácii v tejto ohraničenej oblasti. Zistíme, aké komunity žijú v predmetnej oblasti a/alebo aké skupiny sa danou témou zaoberajú.
- Analyzujeme, ktoré skupiny budú daným projektom ovplyvnené a aké záujmy sú v centre ich pozornosti.

- Zostavíme zoznam všetkých skupín, ktoré by sme mali do daného participatívneho procesu zapojiť. V rámci tohto zoznamu popíšeme kontaktné údaje a špecifikujeme, aké oblasti (tematické, územné a i.) sú v ich záujme, resp. či k nim majú čo povedať.
- Zamyslíme sa, akú dynamiku so sebou prinesie zapojenie jednotlivých skupín v pozitívnom či negatívnom zmysle.

Aby participatívny proces priniesol želané pozitíva, musíme ho realizovať odborne a profesionálne. V tab. 5 bližšie popisujeme rolu a zodpovednosť jednotlivých aktérov/aktérok v rámci participatívneho procesu.

Rola

Zodpovednosť (úloha v rámci participatívneho procesu)

- 1 **Rozhodovanie** (primátor/starosta, politická reprezentácia, prednosta, investori, developeri, mestské podniky a i.)
 - zadanie participatívneho procesu a prijatie politickej zodpovednosti za jeho priebeh (nemusí platiť pri súkromných investičných zámeroch)
 - zohľadnenie výstupov z participatívneho procesu pri rozhodovaní o návrhu
 - tlmočenie záujmu verejnosti (napr. na území HMBA je to typická rola politikov MČ pri rokovaní so zástupcami HMBA o celomestských projektoch alebo plánovacej dokumentácii)
- 2 **Nastavenie procesu, participatívne plánovanie a jeho koordinácia** (experti na participatívne plánovanie)
 - návrh procesu participácie
 - koordinácia procesu participácie v reakcii na jeho priebeh
 - priebežné zaškolenie ostatných členov tímu v metodike zapojenia verejnosti
 - dohľad nad transparentnosťou participatívneho procesu, aby z neho neboli vyradené žiadne záujmové skupiny
- 3 **Komunikácia** (Komunikačné oddelenie danej inštitúcie)
 - príprava informačnej kampane pre jednotlivé cieľové skupiny
 - informácie o priebehu participácie na webe, sociálnych sieťach, v miestnych novinách
 - komunikácia výstupov participatívneho plánovania (procesu)
 - príprava tlačových správ pre miestne médiá a komunikácia s nimi
 - správa fotiek, videí a ďalších výstupov a ich uverejňovanie na webe a sociálnych sieťach

4

Facilitácia aktivít

(facilitátor interný/externý)

Význam a využitie tejto roly závisí od zvolených metód postupu zapojenia verejnosti. Obvykle zahŕňa:

- moderovanie diskusií a seminárov
- facilitácia dialógu verejnosti s odborníkmi/odborníčkami
- mediácia konfliktov
- Je vhodné, aby táto rola bola personálne oddelená od roly odborníka alebo spracovateľa návrhu.

5

Zohľadnenie výstupov so zapojením verejnosti

(experti na danú problematiku)

- nájdenie riešenia v konkrétnych aspektoch návrhu zohľadňujúc potreby a záujmy jednotlivých skupín
- vyjadrenie a odborné posúdenie jednotlivých požiadaviek účastníkov participatívneho procesu (napr. vyjadrenie k pripomienkam návrhu, odôvodnenie, ktoré pripomienky boli a ktoré neboli zohľadnené a prečo)
- zohľadnenie výstupov participatívneho procesu v projektových návrhoch, koncepciách a plánovacích dokumentáciách

Komunikácia**V rámci participatívneho procesu komunikujeme so zainteresovanými aktérmi a širokou verejnosťou:**

- kto rozhoduje o projekte z administratívneho a politického hľadiska,
- čo môžu ovplyvniť (aké typy podnetov a témy),
- kedy sa môžu zapojiť – v akej fáze procesu,
- v akej forme sa môžu zapojiť,
- kde sa dozvedia dôležité informácie,
- kedy a ako dostanú spätnú väzbu týkajúcu sa ich príspevkov a podnetov.

Tip od MIBu

Zpracovanie podnetov verejnosti z participatívneho procesu je veľmi dôležité. Odpovede na jednotlivé komentáre pripraví projektant/projektantka alebo pracovná skupina. Následne sú všetci účastníci/účastníčky informovaní o zapracovaní komentárov prostredníctvom vyjasňujúceho e-mailu, alebo si všetky informácie nájdu zverejnené na online stránkach.

Tab. 5
Rola a zodpovednosť
v participatívnom
processe, rozpracované,
/ Zdroj: Manuál
participace, IPR Praha, 2016

Participatívny proces sa nezaobíde bez finančných zdrojov vyhradených na jeho realizáciu.

Vypracovanie rozpočtu

Medzi základné náklady patrí:

- zaistenie zázemia (priestory na realizáciu jednotlivých participatívnych metód, ozvučenie, premietacia technika, záber verejného priestoru a i.),
- materiály spojené s participatívnymi aktivitami (prípravou, realizáciou a zapracovaním výstupov) a ich propagáciou (tlač, prenájom panelov, modely, fixky, občerstvenie a i.),
- ľudské zdroje podieľajúce sa na príprave, realizácii a spracovaní výsledkov participatívnych aktivít. Výška tejto položky závisí od nutnosti využitia externých dodávateľov a konzultantov, napr. pre spracovanie sociologického výskumu, mapovania, facilitácií, mediácií ap.

Náročnosť jednotlivých metód participácie je súčasťou ich popisu v kap. C.3. Podoba rozpočtu závisí od existujúcich možností samosprávy pokryť niektoré položky z dostupných zdrojov, napríklad od možnosti využiť priestory vlastnené samosprávou pre realizáciu susedského stretnutia nad mapou alebo od umiestnenia reklamy na plánovanú udalosť v mestských novinách, internetovej stránke, regionálnej televízii ap.

Zabezpečenie expertízy

Pokiaľ ako samospráva chceme realizovať participatívne projekty na pravidelnej báze, je vhodné zamyslieť sa nad vytvorením pracovnej pozície alebo rovno kancelárie, v ktorej budú na plný či skrátenej úväzok pracovať odborníci/odborničky na túto oblasť. Ideálne je, aby zamestnanci mali kombináciu viacerých znalostí a zručností, napríklad:

- facilitácia, mediácia, verejná prezentácia,
- metódy sociálneho a aplikovaného výskumu v mestskom prostredí,

- projektový manažment,
- komunikácia a základné znalosti PR,
- základné grafické a dáta vizualizačné schopnosti,
- znalosť procesov v architektúre, územnom plánovaní a v tvorbe mesta; prínosom je znalosť základných rámcov samosprávnych investícií,
- produkčná činnosť (príprava a organizácia rôznych typov verejných podujatí),
- znalosť najnovších trendov v oblasti mestského a komunitného rozvoja, ako aj životného prostredia.

Málokedy nájdeme osobu, ktorá vie pokryť všetky tieto zručnosti, lenže všetky sú nutné pre plnohodnotný participatívny proces. Niektoré z činností môžeme outsourcovať, alebo využiť odbornosť iných zamestnancov v rámci úradu (napr. produkčná činnosť, grafické schopnosti, komunikácia a PR). Veľakrát môžeme čiastkové či kompletne služby participatívneho plánovania vysúťažiť, alebo zaobstarat' externe. Na prípravu kvalitného zadania však potrebujeme experta na participatívne plánovanie. V minimalistickom variante má teda zmysel vytvoriť aspoň jedno pracovné miesto, a to pre tzv. koordinátora participácie. V ideálnom prípade je vhodné najat' tím aspoň troch zamestnancov.

Sekcia mestského plánovania a participácie

Kancelária participatívneho plánovania Metropolitného inštitútu Bratislavy poskytuje konzultácie projektov bratislavským mestským častiam a prostredníctvom vzdelávacích aktivít sa snaží zvýšiť kapacity tak, aby čo najmenej projektov bolo v dlhodobom horizonte realizovaných Inštitútom. Naopak, ten by sa dlhodobo mal sústrediť na to, aby si čo najviac mestských častí a organizácií vytvorilo dostatočné interné kapacity a kultúru pre realizáciu vlastných projektov.

Tip od MIBu

Zadanie výzvy participatívneho procesu (pre externého spracovateľa)

Na úvod prípravy zadania výzvy participatívneho procesu musíme definovať, či máme internú kapacitu (zamestnancov so skúsenosťami s participatívnym plánovaním), alebo potrebujeme externého konzultanta. V prípade, že potrebujeme externého konzultanta, môžeme osloviť inštitúcie s expertmi v oblasti participatívneho plánovania alebo samosprávy, ktoré už s participáciou majú skúsenosti, aby nám pomohli pripraviť zadanie. Ak však nemáme ani jednu z týchto možností, môžeme zamestnať/najať experta prostredníctvom verejného obstarávania.¹⁰⁹ Konzultant pripraví zadanie, ktoré bude obsahovať návrh participatívneho procesu a bude slúžiť aj pre výber tímu expertov pre participatívne plánovanie. Výber takéhoto tímu rovnako musíme realizovať v súlade so zákonom o verejnom obstarávaní.

Zadanie

Odporúčame, aby návrh participatívneho procesu bol súčasťou výzvy na predkladanie ponúk (ďalej len „výzva“), resp. aspoň jeho základná predstava. Návrh participatívneho procesu by mal obsahovať:

- ciele a rozsah,
- časový harmonogram,
- rozpočet,
- personálne kapacity s jasne definovanými úlohami a kompetenciami pre participáciu a komunikáciu,
- výstupy participatívneho procesu,
- evaluáciu participatívneho procesu.

V prípade, ak súčasťou výzvy nebol návrh participatívneho procesu a každý uchádzač predkladá vlastný návrh, je možné ako súčasť výberového procesu zaradiť aj vypočítanie uchádzačov zamerané na návrh participatívneho procesu a overenie požadovaných kompetencií.

Kritériá na hodnotenie ponúk (aj na výber externého konzultanta pri výbere cez verejné obstarávanie):

Vyhlasovateľ súťaže bude hodnotiť predložené ponuky prostredníctvom výberovej komisie, v ktorej budú vopred nominovaní odborníci. Pre obstaranie čo najkvalitnejšieho tímu expertov, ktorý zabezpečí participatívny proces, odporúčame pri vyhodnocovaní procesu verejného obstarávania okrem najnižšej ceny hodnotiť aj kvalitatívne kritériá. Ako kvalitatívne kritériá môžu byť použité napríklad:

- skúsenosti v odbore, preukázanie spracovania predošlých konkrétnych projektov, referencie ktoré súvisia s predmetom zákazky,
- vzdelanie či znalosti v oblasti rodovo citlivého plánovania, jazykové znalosti, odbornosť v mapovaní či spracovaní dát, vizualizovanie dát a i.,
- veľkosť a zloženie (interdisciplinárna) tímu,
- rôznorodosť vybraných metód (offline/online) a miera inkluzivity v rámci navrhovaného participatívneho procesu,
- výber cieľových skupín a nástrojov komunikácie s týmito skupinami.

Ponuky môžu byť hodnotené podľa príkladov vyššie uvedených kritérií s váhami vyjadrenými v % (v závislosti od zákazky). Úspešným uchádzačom sa stane ten, ktorý získa celkový najvyšší počet percent v hodnotiacich kritériách.

¹⁰⁹ Výber takéhoto externého konzultanta je potrebné realizovať v súlade so zákonom č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ďalej len „zákon o verejnom obstarávaní“.

Podme si to zhrnúť. Pre zjednodušenie práce a ušetrenie času sme vytvorili rekapitulujúci zoznam úloh¹¹⁰, ktorých previedie participatívnym procesom. Projekt sme rozdelili na štyri fázy (začiatočnú, analytickú, realizačnú, záverečnú a evaluačnú). V praxi musíme myslieť na kontinuitu celkového procesu a zároveň pracovať súbežne na viacerých častiach procesu. Je to projekt ako každý iný, kde si definujeme ciele, postupy a výstupy. Nasledujúci zoznam úloh nám dá jasný, stručný prehľad toho, na čo by sme nemali pri plánovaní participatívneho procesu zabudnúť.

Ako na vlastný participatívny projekt?

1.

Prípravná fáza

Definovanie cieľov, harmonogramu a úloh participatívneho procesu

- Premyslíme vplyv participácie na projekt ako celok. Objasníme si, aký je želaný vplyv participácie na daný projekt.
- Má projekt schválený projektový (investičný) zámer? Má projekt projektového lídra?
- Rozhodneme sa, na aký účel slúžia výstupy participatívneho procesu (napr. zadanie architektonickej súťaže, zadanie rámcovej zmluvy pre architekta, príprava politiky, koncepcie a i.).
- Zistíme kto je vlastník a správca pozemku/nehnutelnosti.
- Zistíme, aké procesné kroky a aktivity už boli vykonané v rámci predmetného územia/projektu.
- Zistíme, aké zákony, usmernenia či nariadenia existujú k formálnemu procesu participácie.
- Skontrolujeme, do akej miery je projekt ovplyvnený ďalšími zákonnými požiadavkami či rozhodnutiami samosprávy.
- Jasne definujeme ciele participatívneho procesu a zaznamenáme si ich písomne. (Chceme zainteresovaných aktérov informovať? Chceme mapovať aktérov a prostredie? Chceme, aby zainteresovaní aktéri mali možnosť pripomienkovať projekt? Chceme zainteresovaných aktérov aktívne zapojiť do plánovacieho procesu? Chceme zainteresovaných aktérov nechať rozhodovať o parciálnych častiach?)
- Definujeme si priority medzi hlavnými a sekundárnymi cieľmi. Ak existuje viacero cieľov, rozhodneme sa, v ktorej fáze projektu je požadovaná a mož-

ná participácia (prípravná, analytická, realizačná, záverečná a evaluačná fáza projektu).

- Vyjasníme si, aký rozpočet a prostriedky sú k dispozícii na participatívny proces a realizačnú fázu projektu.
- Zabezpečíme náležité personálne kapacity v závislosti od počtu účastníkov, riešenej situácie a rozsahu plánovaného procesu.
- Objasníme si, kto musí byť zapojený do realizácie participatívneho procesu a aké odborné znalosti z iných oblastí by mohli byť pre tento proces prínosné.
- Objasníme si, kto má akú úlohu a zabezpečíme sa, že každý si je vedomý svojich povinností.
- Objasníme si formu, v ktorej by sa spolupráca mala uskutočniť (forma práce, miesto, pravidelnosť a i.) a kto je zodpovedný za organizáciu spolupráce (napr. prípravu, dokumentáciu či pracovné stretnutia).
- Objasníme si priebeh postupu so všetkými zúčastnenými stranami a uzavrieme dohody o právach a povinnostiach a o spôsobe, akým sa rozhodnutia prijímajú (napr. konsenzuálne rozhodnutia alebo rozhodnutie väčšiny). Objasníme si, kto má rozhodovacie právomoci.
- Stanovíme si časový rámec (harmonogram) a dôležité medzníky (napr. predstavenie prvých priebežných výsledkov), uvedieme v ňom, kto je za akú úlohu zodpovedný.
- Uistíme sa, že plán zahŕňa dostatočne veľký časový rámec vrátane rezervy, aby sme boli schopní reagovať na neočakávané okolnosti počas procesu.
- Zabezpečíme dostatočné informovanie politikov a uistíme sa, že projekt má politickú podporu.
- Definujeme, aké metódy participácie v rámci procesu použijeme. Môžeme si definovať aj alternatívne metódy, ak by sa proces participácie vyvíjal rôznymi smermi. Integrujeme do procesu participácie inkluzívne metódy špecifické pre všetky cieľové skupiny (veková, rodová, etnická rozmanitosť, ľudia so špeciálnymi potrebami). Viac o metódach participácie v kap. C.3.
- Zvážime, či realizácia participatívneho procesu vyžaduje externých expertov/expertky.
- Transparentne komunikujeme všetky fázy procesu. Premyslíme, kto a kedy má dostať aké informácie

2. Analytická fáza Získanie základných informácií o projekte

- Spracujeme socio-priestorovú analýzu (pre spracovanie socio-priestorovej analýzy vyberieme podklady a analýzy, ktoré sú relevantné pre daný projekt). Viac informácií v **kap. B**.
- Na základe mapovania zainteresovaných aktérov a lokality zistíme či nevznikajú situácie, aktivity, ktoré by mohli projekt spomaliť, zastaviť alebo naopak podporiť.

3. Realizačná fáza Proces participácie

- Na základe mapovania prispôbime aktivity, udalosti a metódy participácie konkrétnej téme a dostupným časovým a finančným zdrojom.
- Naplánujeme, kedy a s akou podporou sa budú jednotlivé metódy vykonávať.
- Realizujeme metódy participácie.
- Určíme kontaktné osoby pre účastníkov/účastníčky procesu (napr. obyvateľov, politikov, MVO a i.).
- Uistíme sa, že všetky nutné informácie sa dostanú ku všetkým dotknutým osobám (na komunikáciu využívame všetky dostupné kanály).
- Uistíme sa, že informácie sú neustále aktualizované (ak je to nutné, určíme osobu, ktorá bude zodpovedná za túto úlohu).

4. Záverečná a evaluačná fáza Ukončenie procesu participácie a evaluácia*

- Uistíme sa, že proces je starostlivo a zrozumiteľne dokumentovaný.
- Rozhodneme sa čo a v akej forme sa sprístupní verejnosti.
- Dohodneme sa s projektovým tímom na obsahu záverečnej správy (prezentácii, brožúre či akomkoľvek vopred dohodnutom záverečnom výstupe) a dokumentácii.
- Overíme si či sme zverejnili všetky potrebné dokumenty (napr. zverejnená mapa zo susedského stretnutia, zverejnená záverečná správa, zápisnica zo susedského stretnutia a i.) z participatívneho procesu. Ak nie, musíme vysvetliť, prečo sa tak nestalo.

- Pripravíme výsledky/výstupy tak, aby ich bolo možné použiť v ďalšej fáze projektu (napr. podklad pre tvorbu komunikačných materiálov, tvorba zadania pre súťaž návrhov, a i.).
- Pokiaľ je súčasťou záverečnej fázy vyhodnotenie pripomienkovania objasníme, prečo môžu/nemôžu byť návrhy prijaté a čo sa s nimi stane.
- Výstupy sprístupníme verejnosti, projektovým partnerom a inštitúciám.
- Poskytneme informácie o ďalšom vývoji v oblasti plánovania a implementácie projektu.
- Zhodnotíme možnosti zapájania, účasti a komunikácie, ktoré boli uskutočnené počas participatívneho procesu.
- Pomenujeme, aké boli naše očakávania v súvislosti s ukončeným participatívnym procesom, ktorý sme zrealizovali. Do akej miery sa splnili? V čom mohli byť jednotlivé fázy procesu pripravené kvalitnejšie? Vieme si predstaviť iný spôsob participácie, ktorý by bol efektívnejší? Uchováme si spätnú väzbu a zoberieme poznatky do úvahy pri budúcom participatívnom procese.
- Pripravíme odporúčania pre pokračovanie zapojenia verejnosti aj po zrealizovaní danej fázy projektu. Definujeme či participácia môže pokračovať.
- Pomenujeme kontaktnú osobu, ktorá bude naďalej zodpovedná za komunikáciu projektu verejnosti.

* Úplnú evaluáciu dopadu participácie možno uskutočniť až s časovým odstupom.

Cieľom tejto kapitoly je priblížiť deväť príkladov prípadových scenárov, ktoré ukazujú, ako môžu byť jednotlivé metódy participatívneho plánovania navzájom kombinované v typizovaných situáciách a v akých fázach tohto procesu je vhodné zapájať verejnosť či iných aktérov (viac v kap. C.3).

Prípadové scenáre sú rozdelené na strategické dokumenty a investičné projekty. V rámci jednotlivých príkladov nie je nutné využiť všetky metódy, ale pri plánovaní participatívneho procesu ich prispôbiť v čo najväčšej miere potrebám daného projektu, plánu či dokumentácie. Jednotlivé prípadové scenáre vychádzajú z platného legislatívneho rámca a zo všeobecne záväzných nariadení hlavného mesta Bratislavy.

C. Participatívne plánovanie

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Lenka Kudrnová,
Zuzana Žurkinová

Ako čítame prípadový scenár?

Participácia vs. komunikácia

Komunikácia je neoddeliteľnou súčasťou participácie a samotného projektu. Preto nájdete v tejto podkapitole „Princípy komunikácie projektu“ a „Tip od MIBu pre komunikáciu“, ktoré vám pomôžu pri nastavení participatívneho procesu a komunikácie v rámci strategického dokumentu či investičného projektu. Okrem toho v rámci jednotlivých scenárov sú odkazy ku komunikácii v participatívnom procese, ktoré zdôrazňujú, kedy potrebujeme informovať verejnosť o stave projektu.

Princípy komunikácie projektu

- Už v úvode projektu pripravíme komunikačnú stratégiu. Prostredníctvom komunikácie sa snažíme aj vzdelávať obyvateľov/obyvateľky. Túto stratégiu pripraví komunikačné oddelenie, resp. osoba poverená komunikáciou.
- Všetky náklady na komunikáciu zahrnieme do rozpočtu projektu.
- V začiatkovej fáze koordinujeme stratégiu komunikácie na všetkých úrovniach samosprávy (Magistrát HMBA, MČ, oddelenie participácie a i.).
- Komunikujeme prečo je daný projekt/strategický dokument pre obyvateľov/obyvateľky a mesto dôležitý a čo im prinesie.
- Komunikujeme formami, aby sme zasiahli všetky skupiny obyvateľov – online (mediá/lokálne mediá, web, sociálne mediá, TV, rádio, reklamný priestor), offline (mediá/lokálne mediá, reklamný priestor, citylight, nástenka, TV, rádio, rozhlas) a i.
- Uvedieme, kde, kedy a ako je možné zapojiť sa do participatívneho procesu. Informujeme aj o limitoch participácie. O možnostiach zapojenia informujeme dostatočne vopred a dodržiavame vopred stanovený harmonogram.
- Všetky výstupy transparentne komunikujeme a zverejňujeme zrozumiteľnou formou.
- Zložité témy a procesy sa snažíme čo najviac zjednodušiť a vizuálne zatriktívniť, napr. pomocou infografiky.
- Priebežne informujeme kam sa môžu ľudia obrátiť v prípade otázok, podnetov.

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Strategické dokumenty

C.2.1 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (PHSR) je strednodobý strategický dokument, ktorý sa spracováva na základe zákona o podpore regionálneho rozvoja¹¹¹. Vypracovanie tohto dokumentu nariaďuje obciam uvedený zákon, pričom obce ho musia podľa § 4 ods. 2 mať spracovaný obzvlášť v prípade, ak sa uchádzajú o akékoľvek financie z eurofondov alebo o štátne dotácie.

Strategický dokument PHSR (Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja) sa zameriava na odstránenie alebo zmiernenie nežiaducich rozdielov v rovine ekologického, sociálno-ekonomického, kultúrno-historického a tiež územno-technického rozvoja obce (mesta či mestskej časti) voči jej okoliu. Dôležitú úlohu pritom zohráva účinné využívanie disponibilných (hlavne vnútorných) zdrojov, ktoré je zamerané na zvyšovanie konkurencieschopnosti, ekonomickej výkonnosti a rozvoja inovácií v území¹¹².

Metodika tvorby PHSR upravuje proces prípravy a obsah strategických dokumentov PHSR obcí, skupín obcí a VÚC ako nezáväzný, ale odporúčaný materiál. Zavedenie takéhoto komplexného systému strategickej práce sa musí opierať o solídny metodický a systémový rámec pre prípravu, tvorbu a implementáciu strategických dokumentov, ako aj inštitucionálne, organizačné a legislatívne prostredie vrátane kvalifikovaného personálneho zabezpečenia strategických a analytických kapacít nevyhnutných na realizáciu systému strategického riadenia a plánovania¹¹³. PHSR, ako aj všetky jeho prípadné následné zmeny schvaľuje obecné/mestské zastupiteľstvo.

Tip od MIBu ku komunikácii

- V rámci prípravy nového PHSR pripravíme samostatnú webovú stránku. Súčasťou webu odporúčame sekciu "často kladené otázky", a zverejňovanie relevantných dokumentov a výstupov.
- Využívajme zaujímavé fakty o meste a ich názorové vizualizácie pre medializáciu procesu prípravy PHSR.
- Informujeme o akčných plánoch a pokroku v ich implementácii.
- Smerom k verejnosti zrozumiteľne komunikujeme hodnotiacu správu o realizácii, čo bolo už urobené a aký to malo dopad na život v meste.
- Transparentne informujeme a zverejníme Správu o hodnotení procesu zapojenia verejnosti do tvorby PHSR.

111. Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov.

112. Inštitút priestorového plánovania. Metodika tvorby programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce/obcí/VÚC. 2016, s. 5.

113. Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. Metodika tvorby a implementácie programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja regiónov, programov rozvoja obcí a skupín obcí s uplatnením princípov udržateľného smart (inteligentného, rozumného) rozvoja. 2020.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o príprave nového PHSR)

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Identifikácia potreby nového PHSR

Poverenie spracovateľa PHSR

Vytvorenie organizačného rámca a harmonogramu spracovania

► Určenie **koordinátora procesu**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu riadiacej a koordinačnej pracovnej skupiny. Táto rola môže byť oddelená od role odborného gestora celého procesu tvorby PHSR.

► Zriadenie **riadiacej pracovnej skupiny**. Riadiacu pracovnú skupinu tvorí: manažér procesu, vedenie samosprávy, prípadne vedúci jednotlivých odborov. Riadiaca pracovná skupina vymenuje členov koordinačnej pracovnej skupiny.

Pracovná skupina → s. 254

► Zriadenie **koordinačnej pracovnej skupiny**. Koordinačnú pracovnú skupinu tvorí: manažér/manažérka procesu, facilitátor/facilitátorka, dramaturg/dramaturgička, analytik/analytička, metodik/metodička, expert/expertka na participáciu, koordinátor/koordinátorka MČ. V prípade, ak obec alebo mesto viac MČ, ďalší členovia podľa potreby mesta

Pracovná skupina → s. 254

Stanovenie hlavných tematických okruhov

► **Definovanie hlavných tém PHSR** v zmysle vyhodnotenia jestvujúceho strategického dokumentu

Zber projektov pre vyhodnotenie minulého PHSR a definovanie nových indikatívnych opatrení

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

Zber a analýza dát

► Zber dát prostredníctvom rôznych zdrojov (desk research)

► Zber dát a spätnej väzby od odborníkov, zamestnancov mesta a mestských inštitúcií

Pracovná skupina → s. 254

Podľa zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov

Informovanie o výstupoch z analytickej časti

Neexistuje bod 0, pozrite sa na projektový záznam z minulých rokov.

- opendat.portal.sk
- dátová analýza údajov z programového rozpočtu
- dátové zdroje Štatistického úradu SR
- analytické útvary ministerstiev
- analytické výstupy Národného kontrolného úradu SR

Pracovné skupiny v tejto fáze pozostávajú z interných (mestských) a aj externých odborníkov / odborníčov na všetky definované tematické oblasti.

3

3 STRATEGICKÁ FÁZA

Formulovanie strategických cieľov a opatrení

Pracovná skupina → s. 254

► **Pripomienkovanie konceptu mestskými časťami** – ak MČ nepristúpili k spoločnej tvorbe PHSR, k strategickému rámcu vyjadrujú len prostredníctvom Mestskej rady (starostovia). Ak by MČ pristúpili k PHSR ako k spoločnému dokumentu, tak sa vyjadrujú aj ich zastupiteľstvá.

Zpracovanie pripomienok

4 PRIPRAVA NAVRHU

Konzultácia návrhu

► Prerokovanie návrhu s odbornou verejnosťou, poslancami/poslankyňami, neposlaneckými členmi/členkami komisií, s predstaviteľmi mestskými podnikmi a pod.

Metropolitné fórum → s. 244

► MČ môžu identifikovať svoje opatrenia a aktivity a vytípať také, v ktorých potrebujú súčinnosť mesta. Ak by MČ pristúpili k PHSR mesta ako k spoločnému dokumentu, tak si tvoria vlastný projektový záznamník a Akčný plán.

Zpracovanie pripomienok

5 REALIZAČNÁ A FINANČNÁ FÁZA

Zber projektových zámerov a ich vyhodnocovanie

► **Vypracovanie akčných plánov**. Tvorba akčného plánu by mala byť zosúladená s procesom tvorby programového rozpočtu, na základe výstupu portfólia projektov – t. j. akčný plán definujú oddelenia a sekcie magistrátu/MČ si tvoria vlastné akčné plány, ak pristúpia k spoločnému PHSR.

Vypracovanie rozpočtu

► **Nastavenie systému monitorovania implementácie** a jej dopadov prostredníctvom merateľných ukazovateľov

6 ZOSTAVENIE DOKUMENTU

► **Zostavenie dokumentu**. Editor/editorka zostavuje dokument v spolupráci s riadiacou pracovnou skupinou a odbornými pracovnými skupinami.

Informovanie o možnosti pripomienkovania

Informovanie o možnosti pripomienkovania

Táto fáza sa opakuje každý rok.

Existujú rôzne prioritizačné nástroje (design thinking)

V prípade zosúladenia s procesom tvorby Programového rozpočtu je to v rámci tvorby „Hodnotiacej spravy programového rozpočtu“.

V budúcnosti je ideálne sledovanie ukazovateľov dopadu prostredníctvom kontinuálneho zberu dát.

6

Zostavenie dokumentu je ukotvené v zákone 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja.

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Strategické dokumenty

C.2.2 Územný plán

Aspekty územného plánovania a samotného územného plánu definuje zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon). Územný plán slúži na to, aby ľudia vedeli, kde a čo možno stavať. Úrady môžu povoliť len takú stavbu, ktorá je v súlade s územným plánom a za podmienok, ktoré sú dané územným plánom. Podľa stavebného zákona¹¹⁴ sú mestá a obce s viac ako 2 000 obyvateľmi povinné mať územný plán obce. Územným plánovaním sa rieši najmä priestorové a funkčné usporiadanie územia, určujú sa zásady využívania územia a koordinujú sa rôzne činnosti tak, aby boli v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja.

Územnoplánovaciú dokumentáciu tvoria:

- Koncepcia územného rozvoja SR (schvaľuje vláda)
- Územný plán regiónu (schvaľuje samosprávny kraj)
- Územný plán obce (schvaľuje obec, konkrétne obecné/mestské zastupiteľstvo)
- Územný plán zóny (schvaľuje obec, konkrétne obecné/mestské zastupiteľstvo).

Prerokovanie návrhu územného plánu obce, resp. mesta oznámi mesto verejnosti spôsobom v mieste obvyklým, najčastejšie zobrazením na úradnej tabuli. Návrh územného plánu musí byť vystavený počas 30 dní na verejné nahliadnutie. Verejnosť je oprávnená podať pripomienky k návrhu územného plánu do 30 dní odo dňa oznámenia.

Schválený územný plán obce a schválený územný plán zóny sú uložené v obci, na stavebnom úrade a na krajskom stavebnom úrade. Každé následne vydané územné a stavebné povolenie musí rešpektovať podmienky územného plánu. Stavebný úrad nesmie vydať povolenie na takú stavbu, ktorá je v rozpore s územným plánom.

Tip od MIBu ku komunikácii

- V rámci prípravy nového ÚPN pripravíme samostatnú webovú stránku. Súčasťou webu odporúčame sekciu „často kladené otázky“ a zverejňovanie relevantných dokumentov a výstupov.
- Participujeme už vo fáze nastavenia procesu prípravy ÚPN (interná participácia).
- Informujeme o mechanizme konzultačného procesu a poskytneme ilustračný príklad podávania pripomienok.
- Zverejňujeme zapracovanie pripomienok.
- Transparentne informujeme a zverejníme Správu o hodnotení procesu zapojenia verejnosti do tvorby nového ÚPN.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Územný plán

1

• Odsúhlasenie rozpočtu pre prípravu nového ÚPN

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

• Vytvorenie organizačného rámca

- Určenie **projektového koordinátora**. Projektový koordinátor určí odborne spôsobilú osobu (OSO) ÚPN, spracovateľa ÚPN a gestora participatívneho procesu.

- Vytvorenie **riadiacej pracovnej skupiny**. Projektový koordinátor spolu s gestorom pre obstaranie nového ÚPN, spracovateľom, a gestorom pre participatívne plánovanie tvoria riadiacu pracovnú skupinu.

Pracovná skupina → s. 254

- Definovanie **zadania, cieľov projektu** a diskusia o vzájomnom porozumení

Rozhovor → s. 256

Workshop → s. 276

Okrúhly stôl → s. 248

2 PRÍPRAVNÉ PRÁCE

• Identifikácia potreby obstarania

• Oznámenie o strategickom dokumente SEA

• Vytvorenie pracovných skupín ku každej z hlavných tém ÚPN

Pracovná skupina → s. 254

- Diskusia a vzájomné porozumenie a nájdenie cieľa medzi pracovnými skupinami a takisto v rámci nich

Rozhovor → s. 256

Workshop → s. 276

Okrúhly stôl → s. 248

• Definícia hlavných tém

- Prieskumy verejnej mienky širokej a odbornej verejnosti o vybraných témach rozvoja mesta

Dotazníkový prieskum → s. 238

- Zisťovanie názorov obyvateľov/obyvateliek

Workshop → s. 276

Výstava → s. 272

Okrúhly stôl → s. 248

World café → s. 280

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o tvorbe nového územného plánu)

§ 19 ods. 1 Stavebného zákona

Informovanie o nastavení procesu prípravy ÚPN

- **Metropolitné forum** – expertný poradný orgán, ktorý poskytuje odbornú spätnú väzbu a doporučenia k riešeniam konkrétnych otázok súvisiacich s rozvojom mesta. Cieľom pravidelného stretávania sa je interdisciplinárna debata o rozvoji mesta a nastavení pravidelného dialógu medzi odbornou verejnosťou a politickou reprezentáciou.
- **Okrúhle stoly** odbornej verejnosti – zastúpenie sociológov, ekonómov, demografov, ekológov, prírodovedcov, urbánnych geografov, odborníkov na dopravu, územných plánovačov, priestorových plánovačov a akademikov pôsobiacich v dotknutých oblastiach.

Verejné pripomienkovanie – každú pripomienku je nutné podať písomne cez pripomienkový formulár či list.

List pre MŽP, potrebné rozhodnutie, či ide o strategický dokument → ak je rozhodnutie kladné, môže ísť na strategické posúdenie – SEA. Strategické posúdenie má vyhodnotiť predpokladané dopady ÚPN-O, prípadne odhalí jeho limity a zväžiť alternatívne riešenia. Súčinnosť týchto nástrojov má byť jedným zo základných garantov udržateľnosti krajiny.

3 PRIESKUMY A ROZBORY

• Prieskumy a rozbor

- Získanie poznatkov o stave a možnostiach vývoja priestorového usporiadania a funkčného využívania územia, určenie problémov a stretov záujmov v riešenom území potrebných na spracovanie zadania.

Okrúhly stôl → s. 248

Metropolitné forum → s. 244

- Zber podnetov o vízii zainteresovaných aktérov

Výstava → s. 272

Deň otvorených dverí → s. 236

4 ZADANIE

• Spracovanie návrhu zadania

Metropolitné forum → s. 244

Okrúhly stôl → s. 248

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 270

• Prerokovanie návrhu zadania

- Konzultácia s verejnosťou daná zo zákona

Verejný prerokovanie → s.264

- Konzultácia nad rámec zákona

Metropolitné forum → s. 244

Okrúhly stôl → s. 248

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 272

• Vyhodnotie pripomienok a spracovanie zadania

• Zadanie so zapracovanými pripomienkami

• Posúdenie zadania

• Oznámenie o strategickom dokumente SEA

• Schválenie zadania – zadanie je komplexný materiál, ktorý obsahuje: správa o prerokovaní, dôvodová správa, návrh uznesenia, vyhodnotenie pripomienok a námietok, návrh zadania ÚPN

5 KONCEPT

• Spracovanie variantného konceptu

• Prerokovanie konceptu ÚPN

- Konzultácia s verejnosťou daná zo zákona

Verejný prerokovanie → s.264

- Konzultácia nad rámec zákona

Metropolitné forum → s. 244

Online platforma → s. 280

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 272

• Vyhodnotenie pripomienok konceptu ÚPN

• Zapracovanie pripomienok koncept ÚPN

• Spracovanie súborného stanoviska

• Dorokovanie v zmysle Stavebného zákona

• Schválenie súborného stanoviska

§ 19c Stavebného zákona

Informovanie o priebehu priprav návrhu ÚPN

Informovanie o priebehu spracovania zadania ÚPN

§ 20 Stavebného zákona

24/2006 zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie

§ 22, ods. 6 Stavebného zákona

§ 20 Stavebného zákona

Informovanie o koncepte (variantného riešenia)

§ 21 Stavebného zákona

Vyhláška č.55/2001 Z.z. § 14

§ 21, ods. 9 Stavebného zákona

Iba ak sa zmení zadanie vo veľkej miere, treba aplikovať § 20, ods. 7 Stavebného zákona

Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi všetkými aktérmi zapojenými do procesu tvorby ÚPN.

2

Pracovné skupiny sú pre tvorbu ÚPN a jeho jednotlivých tém kľúčové. Ich cieľom je nielen tvoriť jeho obsah, ale tiež pomáhať s jeho prezentáciou vo všetkých fázach procesu jeho tvorby a následnej implementácie. Interné pracovné skupiny vytvárajú tzv. filozofickú základňu nového ÚPN.

Témy môžu byť napr. zahusťovanie vs. suburbanizácia, verejná vs. individuálna doprava, kvalita verejných priestorov a zelene, a pod.

Vhodné je zriadiť internetovú stránku, kde sa vysvetlí proces, zapojenie a jednotlivé termíny

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Strategické dokumenty

C.2.3 Zmeny a doplnky územného plánu

Vyššie spomínaný stavebný zákon¹¹⁵, podľa §30, pozná dva druhy aktualizácie územného plánu:

- 1 doplnok územného plánu,
- 2 zmenu územného plánu.

Doplnok územného plánu sa obstaráva vtedy, keď je nutné do existujúceho územného plánu niečo nové doplniť. Zmena územného plánu sa obstaráva vtedy, keď je nutné nejakú časť existujúceho územného plánu zmeniť. Zmeny a doplnky územného plánu menia záväznú časť územného plánu. Touto formou prebiehajú napríklad zmeny funkčného využitia územia a zmeny hraníc plôch funkčného využitia územia, zmeny miery využitia, zmeny verejne prospešných stavieb, zmeny vymedzenia veľkých rozvojových území a i.

Podnet na zmenu územného plánu mesta alebo zóny predkladá zväčša vlastník pozemku, resp. pozemkov (fyzická alebo právnická osoba), v prípade územného plánu zóny môže byť predkladateľom podnetu aj vlastník stavby.

Tip od MIBu ku komunikácii

- Informujeme o mechanizme konzultačného procesu, zverejňujeme zapracovanie pripomienok. Poskytneme ilustračný príklad podávania pripomienok.
- V prípade potreby môžeme doplniť verejné prerokovanie seminárom (alebo sériou diskusií) k prerokovávanému zneniu ZaD ÚPN približne týždeň vopred.
- Po zapracovaní zmien a doplnkov ÚPN komunikujeme dobré príklady ich realizácie.
- Transparentne informujeme a zverejníme Správu o hodnotení procesu zapojenia verejnosti do tvorby ZaD ÚPN.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Zmeny a doplnky územného plánu

1

Môže spočívať:

- v zmene funkčného využitia
- v zmene priestorového usporiadania
- v zmene dopravného alebo technického vybavenia
- v navrhnutí novej koncepcie riešenia nezastavaného územia
- v rôznych technických úpravách a opravách, napr. rozhrania funkčných plôch
- iné

V rámci spracovania uš odporúčame participovať v etape zadania aj v etape návrhu s obyvateľmi a vlastníkmi nehnuteľností v riešenom území, ako aj v území vymedzenom v širších vzťahoch. Spôsob výberu metódy závisí od druhu územia a návrhu jeho transformácie. Účelom zapojenia verejnosti môže byť získanie spätnej väzby pre varianty riešenia, informovanie o zámere, získanie informácií o stave v území od miestnych, získanie podnetov a pod.

- **Pracovná skupina** môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže/nemusi vykonávať úlohu poradného odborného orgánu t. j. môže/nemusi mať rozhodovaciu právomoc.
- Pred jej zostavením je vhodné vytvoriť analýzu zainteresovaných aktérov, ktorí majú vplyv a záujem o tematickú oblasť predmetnej politiky/stratégie.

1 PODNET (K ZMENE ÚPN)

Podnet na obstaranie zmien a doplnkov ÚPN. Podnetom je žiadosť o prehodnotenie, resp. zmenu územného plánu mesta alebo zóny, ktorý obstaralo hlavné mesto SR Bratislava.

Metropolitné forum → s. 244 Plánovací víkend → s. 250

Dotazníkový prieskum → s. 238 Okrúhly stôl → s. 248

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268

Urbanistická štúdia. Urbanistickú štúdiu obstaráva obec alebo navrhovateľ zmeny pri zmene a doplnkoch územného plánu. Slúži ako podklad pre zmenu funkčného využitia a priestorového usporiadania riešeného územia a na zmenu dopravného alebo technického vybavenia, alebo ak ide o návrh novej koncepcie riešenia nezastavaného územia.

Verejný prerokovanie → s. 266 Plánovací víkend → s. 252

Dotazníkový prieskum → s. 238 Okrúhly stôl → s. 248

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268

- **Orgán územného plánovania predloží informačný materiál do Mestského zastupiteľstva,** ktorý bude obsahovať zoznam vybraných podnetov vhodných na zaradenie do ZAD.

2 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

- **Vyčlenenie rozpočtu pre spracovanie ZAD ÚPN a participatívneho procesu**

- **Vytvorenie organizačného rámca**

► Určenie **projektového koordinátora / koordinátorky.** Projektový koordinátor určí odborne spôsobilú osobu (OSO) pre obstaranie ZAD ÚPN, spracovateľa ZAD ÚPN, gestora participatívneho procesu a spracovateľský tím expertov/expertiek.

► Vytvorenie **pracovnej skupiny.** Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/koordinátorka. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

 Informovanie o nastavení procesu prípravy ZAD ÚPN

 Stratégia komunikácie: nastavenie procesu komunikácie ZAD ÚPN

3

3 OBSTARANIE NÁVRHU ZAD ÚPN

- **Spracovanie návrhu ZAD ÚPN**

Metropolitné forum → s. 244

- **Prerokovanie a pripomienkovanie návrhu ZAD ÚPN**

Verejný prerokovanie → s. 266 Výstava → s. 272

Deň otvorených dverí → s. 236

- **Vyhodnotenie a zapracovanie pripomienok návrhu** v zmysle vyhodnotenia pripomienok

- **Dohodnutie** v zmysle Stavebného zákona

- **Dorokovanie** v zmysle Stavebného zákona

- **Upravený návrh so zapracovanými pripomienkami** – spracovanie upraveného návrhu ZAD ÚPN

- **Zaslanie komplexného materiálu na posúdenie**

4 PODKLADY NA SCHVAĽOVANIE

- **Zverejnenie návrhu všeobecne záväzného nariadenia**

- **Predloženie správy o prerokovaní, vyhodnotenia pripomienok, návrhu ZAD územného plánu a návrhu všeobecne záväzného nariadenia schvaľujúcemu orgánu**

5 SCHVÁLENÉ ZAD ÚPN

- **Zverejnenie čistopisu ZAD ÚPN**

- **Zverejnenie záväzných častí ZAD ÚPN** (schvaľovacia doložka, zaslanie schváleného ÚPN príslušným orgánom, zaslanie registračného listu na Ministerstvo dopravy a výstavby SR)

Metropolitné forum → s. 244 Výstava → s. 272

Deň otvorených dverí → s. 236

- **Verejná prezentácia schváleného územného plánu s evaluáciou participatívneho procesu**

6 EVALUÁCIA PARTICIPATÍVNEHO PROCESU

- **Vyhodnotenie efektivity zapojenia verejnosti**

Dotazníkový prieskum → s. 238 Rozhovor → s. 256

Workshop → s. 276

- **Vypracovanie Správy o hodnotení zapojenia verejnosti do tvorby zmien a doplnkov ÚPN**

 Informovanie o priebehu schvaľovania ZAD ÚPN

 Informovanie o schválenom ZAD ÚPN.

6

Toto vyhodnotenie by malo zodpovedať otázku či bolo zapojenie verejnosti prínosom.

Za prípravu vyhodnotenia je zodpovedný ten, kto bol poverený spracovaním plánu zapojenia verejnosti.

 Stavebný zákon umožňuje podanie písomných pripomienok v lehote 30 dní od doručenia návrhu zmien ÚPN. Je preto vhodné, aby obstarávateľ pre podávanie pripomienok pripravil webové rozhranie, ktoré uľahčí ich následné spracovanie → §31 SZ, §22 SZ

 Dohodnutie → §22 SZ, ods. 4

 Dorokovanie → §22 SZ, ods. 7

 §25 Stavebného zákona

 §24 Stavebného zákona

 Vyhláška č. 55/2001 Z.z. §18 – Obsah registračného listu územného plánu

 Informovanie o Správe o hodnotení procesu zapojenia verejnosti do tvorby ZAD ÚPN

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Strategické dokumenty

C.2.4 Komunitný plán sociálnych služieb

Sociálne služby predstavujú pomoc ľuďom v nepriaznivej životnej situácii. Patria medzi nich zariadenia pre seniorov, centrá pre rodiny s deťmi, jasle, ale aj terénne sociálne služby, napr. domáca opatrovateľská starostlivosť, prepravná služba či terénna sociálna služba krízovej intervencie. Komunitné plánovanie sociálnych služieb predstavuje proces, ktorý mapuje potreby obyvateľov a porovnáva ich s existujúcou sieťou sociálnych služieb. Komunitné plánovanie sociálnych služieb predstavuje otvorený proces a nemá končiť samotným vypracovaním plánu. Plnenie plánu je nutné vyhodnocovať a obec by mala neustále zisťovať aktuálne potreby a hľadať najlepšie riešenia.

Prečo zapojiť verejnosť do tvorby komunitného plánu sociálnych služieb?

Analýzu sociálnej situácie a zisťovanie potrieb a požiadaviek prijímateľov sociálnych služieb a ďalších obyvateľov ukladá samosprávam zákon o sociálnych službách¹¹⁶.

Cieľom zapojenia obyvateľov do procesu tvorby komunitného plánu sociálnych služieb by malo byť:

- získanie informácií priamo od dotknutých aktérov – dotknutá verejnosť poskytne relevantné informácie pre nastavenie siete sociálnych služieb, prípadne iných služieb, ktoré sú potrebné,
- zefektívnenie plánovania a zvyšovanie šance toho, aby riešenia fungovali pre tých, ktorí ich potrebujú,
- predchádzanie potenciálnym konfliktom,
- zvyšovanie informovanosti verejnosti o procese tvorby KPSS a zvyšovanie legitimity KPSS,
- participácia môže viesť aj k procesu tvorby inovatívnych politík.

Tip od MIBu ku komunikácii

- Vytvárame povedomie, resp. informujeme o príprave nového Komunitného plánu sociálnych služieb napríklad prostredníctvom verejnej Konferencie –

„Partnerstvo Bratislavy pre všetkých“.
 → Vytvoríme katalóg sociálnych služieb a nadväzných služieb a sprievodcu po sociálnych službách v Bratislave.
 → Vypracujeme Monitorovaciu a hodnotiacu správu (schvaľovaná Mestským zastupiteľstvom).

Tip od MIBu

Podľa zákona č. 448/2008 Z. z. zákon o sociálnych službách¹¹⁷ by KPSS mal obsahovať najmä analýzu poskytovaných sociálnych služieb a poskytovateľov sociálnych služieb. Podľa skúseností participatívneho spracovania KPSS by sa tieto analýzy mali rozšíriť aj o neregistrovaných poskytovateľov sociálnych služieb (okrem registrovaných poskytovateľov sociálnych služieb, na území SR pôsobia aj rôzne spolky, občianske združenia ap., ktoré nie sú v zmysle zákona o sociálnych službách registrované, napr. materské centrum, klub abstinentov či rôzne občianske združenia. Tieto subjekty pracujú s rôznymi cieľovými skupinami a poskytujú im rozmanité služby, ktoré nie sú v kapacitách registrovaných poskytovateľov). Rovnako by sa mali analýzy rozšíriť o potenciálnych prijímateľov sociálnych služieb. KPSS by mal obsahovať aj analýzu požiadaviek prijímateľov sociálnych služieb a ďalších obyvateľov a cieľových skupín spolu s analýzou demografických údajov a sociálnej situácie. Tu opätovne z pohľadu participatívneho spracovania KPSS odporúčame zaoberať sa rôznymi cieľovými skupinami, fyzickými osobami (FO) žijúcimi na danom území (bez ohľadu na trvalý/prechodný pobyt vrátane cudzincov) a nezamerať sa len na obyvateľov, t. j. osoby s trvalým pobytom na danom území.

^{116.} /^{117.} Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z. z. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Komunitný plán sociálnych služieb

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Rozhodnutie o zostavení nového KPSS

Vytvorenie organizačného rámca

► Určenie **projektového koordinátora**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi všetkými aktérmi zapojenými do procesu tvorby KPSS.

► Zostavenie **pracovných skupín**. Pracovná skupina predstavuje participatívny prvok a zároveň prvok verejného záväzku. Podľa princípov komunitného plánovania je pracovná skupina zložená zo zadávateľov KPSS, poskytovateľov a prijímateľov sociálnych služieb.

Pracovná skupina → s. 254

► Zostavenie **riadiacej pracovnej skupiny**. Riadiaca skupina je zložená z vedúcich pracovných skupín. Medzi členmi riadiacej pracovnej skupiny sa nachádzajú aj predstavitelia MČ, poskytovateľov a prijímateľov sociálnych služieb.

Pracovná skupina → s. 254

► Zostavenie **participatívnych skupín**. Participatívne skupiny sú skupiny ľudí so skúsenosťou konkrétnej sociálnej situácie, teda prijímateľa sociálnej služby. Výstupom sú konkrétne odporúčania pre realizovanie politik, ktoré sú zdieľané na stretnutiach pracovných skupín. Zástupca participatívnej skupiny je štandardným členom pracovnej skupiny.

Pracovná skupina → s. 254

Podľa § 80, písm. a), zákona č. 448/2008 Z. z. Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, obec vypracúva, schvaľuje komunitný plán sociálnych služieb vo svojom územnom obvode.

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o príprave KPSS)

Zisťovanie potrieb a koordinovanie podpory:

- Pre starších obyvateľov
- Pre osoby so zdravotným znevýhodnením
- Pre deti, mladých ľudí a rodiny v ohrození
- Pre cudzincov a etnické menšiny
- Pre ľudí bez domova
- V oblasti dostupného bývania pre ohrozené skupiny
- V oblasti drogovej politiky a exponovaných lokalít
- V oblasti násillia, rodovej rovnosti a pre ľudí pracujúcich v sexbiznise
- V oblasti zvyšovania kvality sociálnych služieb – prierezová pracovná skupina

2

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

Spracovanie zadania analytickej časti KPSS

- Vypracovanie dátovej mapy (audit dát)
- Mapovanie aktérov komunitného plánovania
- Analýzu poskytovaných sociálnych služieb
- Analýzu požiadaviek prijímateľov sociálnych služieb a ďalších obyvateľov
- Analýzu demografických údajov a sociálnej situácie

Analytickú časť zväčša vypracováva externý dodávateľ v spolupráci s odbornou sekciou samosprávy.

Informovanie o nastavení procesu prípravy KPSS a zároveň informujte aj o výstupoch analytickej časti.

3

Ideálne verejné prerokovanie zamerané podľa jednotlivých oblastí (napr. osoby so zdravotným postihnutím, starší obyvatelia ai.).

Analytická časť

Konzultácie analýz súčasného stavu KPSS musí byť vypracovaný spolu s prijímateľmi sociálnych služieb a s poskytovateľmi sociálnych služieb na území mesta, pozri organizačný rámec, krok 1. Zároveň musí obsahovať minimálne zákonom dané analytické údaje.

Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248

Workshop → s. 276

PRÍPRAVA NÁVRHU RIEŠENÍ

Definovanie cieľov a priorít (v rámci jednotlivých oblastí)

Návrh rámcových opatrení a indikátorov úspešnosti

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 272

Konzultácie opatrení a indikátorov

Verejné prerokovanie → s. 266

Zpracovanie pripomienok a príprava materiálu k schváleniu

Spracovaný finálny materiál určený pre schvaľovací proces

SCHVAĽOVACÍ PROCES

Materiál musí byť schválený v komisiách, Mestskej rade a Mestskom zastupiteľstve

REALIZÁCIA

Akčné plány sú previazané s programovým rozpočtom mesta na 1 rok, je potrebné s akčným plánom PHSR.

MONITOROVANIE A HODNOTENIE NAPLNENIA OPATRENÍ

Príprava monitorovacej a hodnotiacej správy (MHS) predkladaná do zastupiteľstiev

Dotazníkový prieskum → s. 238

Okrúhly stôl → s. 248

Rozhovor → s. 256

Fokusové skupiny → s. 244

EVALUÁCIA

Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238

Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248

Workshop → s. 276

Podľa § 83 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Informovanie o priebehu príprav návrhu KPSS a jeho pripomienkovania.

Informovanie o schválení KPSS

Informovanie o realizácii KPSS a Akčných plánoch.

Informovanie o monitorovaní a hodnotení naplnenia opatrení

Informovanie po skončení projektu

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Strategické dokumenty

C.2.5 Tvorba verejných politík a stratégií

Politiky a stratégie mesta reagujú na problémy v rôznych oblastiach, ktoré vyžadujú dôkladnú analýzu, formuláciu východísk a cieľov a identifikáciu nástrojov ich dosiahnutia. Predstavitelia samosprávy/verejnej správy rozhodujú o tom, do akej „hĺbky“ tvorby konkrétnej politiky/stratégie chcú verejnosť zapojiť.

Stupne aktívnej roly verejnosti na tvorbe verejnej politiky¹¹⁸:

- verejnosť je informovaná o tvorbe verejnej politiky/stratégie;
- verejnosť sa zúčastňuje na diskusii o alternatívach verejnej politiky/stratégie;
- verejnosť sa zúčastňuje na rozhodovaní o verejnej politike/stratégii;
- verejnosť sa podieľa na dosahovaní dohody o prioritách verejnej politiky, ako aj na jej realizácii.

Medzi tieto stratégie a politiky patrí celé spektrum dokumentov z rôznych tematických oblastí rozvoja mesta, ako sú napr. Štúdiá demografického potenciálu, Zásady vybavovania petícií, Konceptia pomoci ľuďom bez domova na roky 2018 – 2023 a i. Ich spracovanie môže byť aj podmienkou kladenou európskou legislatívou pre čerpanie európskych štrukturálnych fondov v určitých oblastiach, napríklad ak by sa mesto chcelo uchádzať o titul Európske hlavné mesto kultúry, musí mať vypracovanú Konceptiu kultúry¹¹⁹. Aktuálnym príkladom participatívnej tvorby verejnej politiky je aj Konceptia udržateľného rozvoja kultúry Bratislava 2030, ktorá má zadefinovať rolu kultúry v udržateľnom rozvoji mesta a nastaviť nástroje pre systémovú podporu kultúry v nadväznosti na aktuálne výzvy a problémy v spoločnosti.

Tip od MIBu ku komunikácii

Pre úspešnú implementáciu novej politiky/stratégie, pripravíme sériu seminárov a vytvoríme metodické zázemie (napr. informačné materiály či školenia).

Informujeme a popularizujeme novú prijatú politiku/stratégiu medzi ľuďmi, ktorých sa nová politika/stratégia týka.

118. MIKOVÁ, K. et al. Participovať? Participovať : učebnica participatívnej tvorby verejných politík. 2020.

119. European Commission. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. European Capitals of Culture 2020 to 2033 : A guide for cities preparing to bid. n.d.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Tvorba verejných politík a stratégií

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Identifikácia dlhodobého problému – potreba prípravy stratégie / politiky

Rozhodnutie o príprave politiky / stratégie.

Rozhodnutie robí gestor politiky, t. j. subjekt, ktorý je za ňu vecne zodpovedný.

Vytvorenie organizačného rámca a plánu konzultácií

- Určenie **koordinátora procesu**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohľadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi všetkými aktérmi zapojenými do procesu tvorby novej politiky / stratégie.

- Zriadenie **riadiacej pracovnej skupiny**. Pracovná skupina je odporúčaná / odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor / koordinátor / koordinátorka.. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

- Expertná analýza**. Je dôležité poznať rôzne aspekty oblasti, v ktorej sa má politika realizovať. Preto bude potrebné zapojiť aj expertízu, napr. legislatívnu, ekonimickú, technickú a i.

Pracovná skupina → s. 254 | Okrúhly stôl → s. 248

Rozhovor → s. 256 | Workshop → s. 276

- Zber a analýza dát** od užívateľiek a užívateľov predmetnej služby a ďalšie osoby, ktoré majú bezprostrednú skúsenosť s danou problematikou

Pracovná skupina → s. 254 | Dotazníkový prieskum → s. 238

Okrúhly stôl → s. 248 | Rozhovor → s. 256 | Workshop → s. 276

Definícia predbežných priorít a cieľov

Konzultácia analýzy súčasného stavu

Deň otvorených dverí → s. 236 | Metropolitné fórum → s. 244

Výstava → s. 272

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o tvorbe novej politiky / stratégie)

Informovanie o výstupoch analytickej časti

Tento rámec by mal definovať gestor politiky, ktorý následne koordinuje určenie projektového koordinátora a zostavenie pracovnej skupiny.

- Pracovná skupina môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže / nemusí vykonávať úlohu poradného odborného orgánu, t. j. môže / nemusí mať rozhodovaciu právomoc.
- Pred jej zostavením je vhodné vytvoriť analýzu zainteresovaných aktérov, ktorí majú vplyv a záujem o tematickú oblasť predmetnej politiky / stratégie.

Experti môžu byť požiadaní o jednorázový vstup, alebo môžu byť členmi pracovnej skupiny.

3

Zároveň je potrebné určiť merateľné ukazovatele, na základe ktorých sa dá na konci vyhodnotiť, či ciele boli splnené, t. j. či politika bola celkovo úspešná.

V prípade, že mesto má mestské časti, podľa povahy stratégie / politiky môže spracovať konzultovať návrh aj s nimi.

Projektový koordinátor, riadiaca pracovná skupina a gestor zdôvodnia prečo navrhujú daný variant návrhu.

3 PRÍPRAVA NÁVRHOV RIEŠENÍ

Definícia priorít a cieľov

Metropolitné fórum → s. 244 | Okrúhly stôl → s. 248

Workshop → s. 276 | World café → s. 280

Formulácia variant riešení

Formulácia možných opatrení a indikátorov pre daný variant

Konzultácia návrhov politík / stratégií

- Konzultácia návrhu s odbornou verejnosťou

Metropolitné fórum → s. 244 | World café → s. 280

- Konzultácia návrhu so širokou verejnosťou

Deň otvorených dverí → s. 236 | Výstava → s. 272

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Vyhodnotenie pripomienok a príprava materiálov na schválenie

Definovanie najvhodnejšieho variantu riešenia. Tento bude predložený do schvaľovacieho procesu nižšie vo forme návrhu.

4 SCHVAĽOVACÍ PROCES

Prerokovanie a schválenie samosprávou

5 REALIZÁCIA

Realizácia

- Spolurealizácia** – zapojenie relevantných aktérov v danej oblasti do implementácie politik / stratégií vrátane MVO, súkromnej a akademickej sféry.

6 EVALUÁCIA

Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238 | Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248 | Workshop → s. 276

- Sledovanie mechanizmov a výstupov stratégie / politiky**. Je potrebné vyhodnotiť či a ako sa podarilo splniť ciele, ktorých dosiahnutie bolo v politke zadané cez merateľné ukazovatele. Nasledovať by mala priebežná aktualizácia.

Informovanie o príprave návrhu politiky / stratégie a možnosti zapojenia sa

Informovanie o schválení politiky / stratégie

Informovanie po skončení projektu

Informovanie o monitorovaní a hodnotení naplnenia politiky / stratégie

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Investičné projekty

C.2.6 Revitalizácia verejného priestoru

Verejný priestor a verejné priestranstvá sú pojmy, s ktorými sa v súčasnosti veľmi často stretávame. Verejný priestor je základným prvkom, ktorý zaisťuje životaschopnosť sídla, vnútornú komunikáciu, spoločenský život, orientáciu, relax a ďalšie funkcie, nevyhnutné pre fungovanie miest. „Dalo by sa však povedať aj to, že je to priestor, ktorý používajú všetci ľudia. Nemusí ísť iba o mestské komunikácie a infraštruktúru. Vo verejnom priestore sa stretávajú ľudia, rozprávajú sa, obchádzajú sa na chodníkoch, stoja na červenu, bicyklujú, ale aj demonštrujú či usporadúvajú podujatia.“¹²⁰ Verejné priestory sú významným prvkom, ktorý zaisťuje súdržnosť obyvateľov a ich identifikáciu so sídlom samotným.

Verejný priestor je dnes dôležitejší ako kedykoľvek predtým,¹²¹ a preto je vo veľkej miere potrebná jeho revitalizácia, t. j. sfunkčnenie zanedbaných, znečistených či nefunkčných objektov a samotného prostredia. Dobre navrhnuté verejné priestory sú pre mestá veľkým prínosom a výrazne formujú aj ich identitu. Reprezentujú mesto aj obyvateľov, ktorí v ňom žijú. V súčasnosti je enormný dopyt po ich čiastočnej alebo úplnej revitalizácii. Vídiť to môžeme na príklade dolnej časti Námestia SNP (dnes Nám. Nežnej revolúcie) pred Starou tržnicou, ktoré sa po malých, rýchlych zásahoch (quick wins) stalo jedným z najnavštevovanejších. Aktuálne sú verejné priestory jedným z najčastejších projektov, ktoré samosprávy riešia a vyhradzujú na ne množstvo finančných prostriedkov.

Tip od MIBu ku komunikácii

- Pre navnímanie rôznych možností spracovania projektu širokou verejnosťou môžeme použiť referenčné príklady podobných realizácií.
- Využívajme vizualizácie (pred/po), fotografie s možnosťou porovnávania stavu pred/po alebo iné atraktívne metódy pre medializáciu.
- V prípade ak organizujeme súťaž návrhov, vhodnými prostriedkami komunikujeme priebeh a hlavne výsledky súťaže. Dáme priestor porote, ale aj finalistom, aby predstavili návrh súťaže.
- Dostatočne včas informujeme o možných obmedzeniach a zmenách užívania daného verejného priestoru.
- Sprostredkujeme dialóg medzi užívateľmi a dodávateľom. Na prípadné sťažnosti reagujeme skôr, ako sa z nich stane kríza alebo spor.
- Informujeme o užívaní a správe verejného priestoru.
- Pomenujeme kontaktnú osobu, ktorá bude naďalej zodpovedná za komunikáciu projektu.

^{120.} Vallo 2018. O Bratislave : Za šťastným mestom je ukázkový verejný priestor. c2021.

^{121.} Metropolitný inštitút Bratislavy. Manifest verejných priestorov. In Manuál verejných priestorov. 2020.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Revitalizácia verejného priestoru

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Rozhodnutie o revitalizácii verejného priestranstva

Vytvorenie organizačného rámca

- Určenie **projektového koordinátora**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi samosprávou a architektom/staviteľom a zainteresovanými aktérmi.

- Zostavenie **interdisciplinárnej pracovnej skupiny**. Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/ka. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

Definovanie zadania, cieľov projektu a diskusia o vzájomnom porozumení

Rozhovor → s. 256

Workshop → s. 276

Okrúhly stôl → s. 248

Vytvorenie rozpočtu a personálnych kapacít

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

Socio-priestorová analýza → s. XX

Upresnenie (spodrobnenie) zadania na základe vyššie uvedeného výskumu

Zhromaždenie podkladov/zámerov

Zisťovanie potrieb a hodnotenia súčasného stavu verejných priestorov

- Získanie informácií o potrebách a zámeroch kľúčových aktérov

Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248

- Zisťovanie potrieb a hodnotenia územia užívateľiek a užívateľov

Dotazníkový prieskum → s. 238

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Súhrnný výstup analýz (príprava záverečnej správy)

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o plánovanej revitalizácii)

Informovanie o výstupoch

- Pracovná skupina môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže/nemusi vykonávať úlohu poradného odborného orgánu, t. j. môže/nemusi mať rozhodovaciu právomoc.

Pre rôzne typy zadaní je vhodné použiť rôzne nástroje mapovania a ich kombináciu.

Potrebné podklady a prieskumy technického charakteru od orgánov štátnej správy a samosprávy, zákresy inžinierskych sietí, ochranné pásma sietí, plánované trasovanie nových sietí od správcov sietí

Vo vizuálne atraktívnej podobe: možnosť využitia infografiky, grafov, obrázkov a i.

3

V prípade, ak nie je v pláne architektonická súťaž, výber architekta/architektky môžete uskutočniť prostredníctvom verejného obstarávania/rámcovej zmluvy/priameho zadania.

Vyjadrovacie orgány sa vyjadrujú a usmerňujú návrh tak aby bol proces v ďalšej fáze úspešný

Iba pri zadaniach celomestského významu

Nastáva až vtedy, ak máme technicky overené, či je predstava zo štúdie realizovateľná v tej podobe, ako bola zamýšľaná

Projektovú dokumentáciu konzultujeme s verejnosťou keď:

- Máme technicky overené, či je predstava zo štúdie realizovateľná v tej podobe, ako bola zamýšľaná
- Máme v rukách/kladné/príslušné potrebné stanoviská a vyjadrenia štátnej správy, samosprávy a správcov inžinierskych sietí
- Máme overené, že stavebný úrad vie na základe týchto všetkých dokladov daný projekt povoliť.

Vyjadrovacie orgány sa vyjadrujú a usmerňujú návrh tak, aby bol proces v ďalšej fáze úspešný.

Revitalizácia verejného priestoru nie je obvykle predmetom posudzovania vplyvu na životné prostredie. Ak ale dané územie, či už svojou veľkosťou alebo požadovanými nárokmi spadá do posudzovania EIA, bude posúdené buď povinným hodnotením, alebo zisťovacím konaním.

Kde to je vhodné, môže sa miestna komunita zúčastniť časti realizácie

Tu môžete zapojiť užívateľské skupiny daného priestoru.

- Užívateľská skupina** je skupina (zainteresovaných) aktérov s rovnakými právami, potrebami a skúsenosťami k danému projektu resp. s daným územím. Viac informácií v kapitole A.4 – Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby v kapitole B.4.2 – Mapovanie zainteresovaných aktérov.

3 PRÍPRAVA NÁVRHU ŠTÚDIE

KRAJINÁRSKO-ARCHITEKTONICKÁ SÚŤAŽ

Zadania štúdie/krajinársko-architektonickej súťaže na základe vyššie uvedeného skúmania

Výber spracovateľa štúdie/víťaza krajinársko-architektonickej súťaže

Konzultácie s orgánmi štátnej správy a samosprávy a správcami inžinierskych sietí (v prípade potreby)

Predstavenie štúdie v komisiách, zastupiteľstvách a zapracovanie komentárov do návrhu

Konzultácia návrhu štúdie verejného priestoru

- Konzultácia návrhu štúdie s verejnosťou

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 272

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

- Konzultácia návrhu štúdie s hlavnými aktérmi

Okrúhly stôl → s. 250

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Spracovanie pripomienok a úprava návrhu

Schválenie samosprávou

4 SPRACOVANIE PROJEKTOVEJ DOKUMENTÁCIE

Konzultácia projektovej dokumentácie.

V priebehu prípravy DUR/PSP sa môže projekt v dôsledkoch vyjadrení úradov významne meniť, v takomto prípade je vhodné návrh opäť konzultovať s verejnosťou.

Deň otvorených dverí → s. 236

Výstava → s. 272

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Konzultácie s orgánmi štátnej správy a samosprávy

Posúdenie vplyvu na životné prostredie EIA (podľa typu zadania)

Verejný prerokovanie → s. 266

Schvaľovací proces (ohlásenie, územné rozhodnutie a stavebné povolenie)

5 REALIZÁCIA

Výber technického dozoru investora, dodávateľov, autorského dozoru

Realizácia

6 UŽÍVANIE A SPRÁVA

Stanovenie pravidiel užívania verejného priestoru

Správa a údržba

7 EVALUÁCIA

Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238

Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248

Workshop → s. 276

Informovanie o možnosti konzultácie návrhu a zapracovaných pripomienkach

Informovanie o príprave projektovej dokumentácie

Zákon č. 24/2006 Z.z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie + vyhláška MŽP č. 113/2006 Z.z., upravuje podrobnosti o odbornej spôsobilosti na účely posudzovania vplyvov na životné prostredie.

Informovanie o realizácii

Informovanie o užívaní a správe

Informovanie po skončení projektu

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Investičné projekty

C.2.7 Revitalizácia brownfieldu

Problematika brownfieldov sa v poslednom období na území Slovenskej republiky riešila iba okrajovo, v rámci iných projektov a na lokálnej úrovni. Zo skúseností viacerých revitalizácií brownfieldov mimo územia SR vyplýva, že najvhodnejším riešením je komplexné riešenie týchto území na celoštátnej úrovni (najmä pri tých brownfieldoch, ktoré majú problém s kontamináciou).

Brownfield v Slovenskej republike nemá legislatívne ukotvenie, no pod brownfieldom rozumieme zanedbané a dlhodobo nevyužívané územie. Brownfieldy sú územia, ktoré sú:

- dotknuté predchádzajúcim užívaním a užívaním okolitých pozemkov
- sú opustené alebo nedostatočne využívané
- majú skutočné alebo potenciálne problémy s kontamináciou
- nachádzajú sa hlavne v rozvinutých oblastiach sídel a pre svoje ďalšie prospešné využitie vyžadujú intervenciu¹²².

Príkladom strategického riešenia problému revitalizácie brownfieldov je príprava Urbanistickej štúdie brownfieldov na území hlavného mesta SR Bratislavy. Pre hlavné mesto je nevyhnutné mať spracovaný prehľadujúci dokument pre regeneráciu územia brownfieldov, ktorý bude slúžiť ako kvalifikovaný podklad pre strategické materiály mesta. Spracovaním registra brownfieldov v Bratislave formou urbanistickej štúdie sú vytvorené kvalitné dáta pre účely strategického a územného plánovania aj ako podklad pre nový územný plán hlavného mesta. Inventarizácia a posúdenie nevyužívaných území budú určujúce pre transformáciu, oživenie ekonomických aktivít a následné zapojenie predmetných území do mestskej štruktúry. Vytypované lokality vo vlastníctve mesta budú riešené v jednotlivých projektoch ich revitalizácie!¹²³

122. RAMSDEN, P. Report of the workshop 'Re-Using Brownfield Sites and Buildings' held at the Regions for Economic Change workshop in Brussels, 21 May 2010.

123. Hlavné mesto SR Bratislava. Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy. Brownfields 2019. Urbanistická štúdia. 2019.

Tip od MIBu ku komunikácii

- Pokiaľ lokalita nie je bežne prístupná a jej stav je verejnosti málo známy, kľúčovým predpokladom participácie je dobrá informovanosť o stave územia a o možnostiach zhodnotenia územia na základe platného územného plánu. Ak to situácia dovoľuje, usporiadame deň otvorených dverí.
- Pre navrhovanie rôznych možností spracovania projektu širokou verejnosťou môžeme použiť referenčné príklady podobných realizácií.
- Informujeme o možnostiach dočasného využitia.
- Vymyslíme atraktívny príbeh, ktorý bude lokálne špecifický (prelínanie histórie, súčasnosti a budúcnosti) a zobrazíme ho napríklad prostredníctvom infografiky alebo dátových vizualizácií.
- V prípade ak organizujeme súťaž návrhov, vhodnými prostriedkami komunikujeme priebeh a hlavne výsledky súťaže. Dáme priestor porote, ale aj finalistom, aby predstavili návrh súťaže.
- Využívajme vizualizácie (pred/po), fotografie s možnosťou porovnávania stavu pred/po alebo iné atraktívne metódy pre medializáciu.
- Dostatočne včas informujeme o možných obmedzeniach a zmenách užívania danej lokality.
- Sprostredkujeme dialóg medzi užívateľmi a dodávateľom. Na prípadné sťažnosti reagujeme skôr, ako sa z nich stane kríza alebo spor.
- Informujeme o užívaní a správe verejného priestoru.
- Pomenujeme kontaktnú osobu, ktorá bude naďalej zodpovedná za komunikáciu projektu.

Tip od MIBu

→ V rámci revitalizácie brownfieldu môžeme vybudovať tzv. komunitnú plánovaciu kanceláriu. To znamená pracovisko priamo v mieste revitalizácie (časť existujúcej stavby alebo dočasná štruktúra) poskytne urbanistom jedinečnú príležitosť pre pochopenie jeho súčasného fungovania a slúži tiež pre nadviazanie vzťahov s hlavnými aktérmi. Komunitná plánovacia kancelária aktívne funguje v priebehu analýz a prípravy plánu revitalizácie. Pri realizácii plynulo zmení svoju funkciu z plánovacej na koordinačnú kanceláriu. Po celú dobu slúži ako zdroj informácií a miesto stretnutí hlavných aktérov a zástupcov verejnosti.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Revitalizácia brownfieldu

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Identifikovanie a vymedzenie oblasti/územia

Identifikácia zainteresovaných aktérov v území

Mapovanie zainteresovaných aktérov → s. 74

Vytvorenie organizačného rámca

- Určenie **projektového koordinátora**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi samosprávou a architektom/staviteľom a zainteresovanými aktérmi.

- Zostavenie **interdisciplinárnej pracovnej skupiny**. Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/koordinátorka. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

Vytvorenie rozpočtu a personálnych kapacít

Výber tímu externých odborných konzultantov (v prípade potreby)

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

Analýza územia a zisťovanie potrieb

- Stavebno-technická analýza

- Socio-priestorová analýza → s. xx

- Zisťovanie potrieb a identifikácia súčasných hodnôt

Metropolitné forum → s. 244 Deň otvorených dverí → s. 238

Plánovací víkend → s. 252 Dotazníkový prieskum → s. 238

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268 Okrúhly stôl → s. 248

Susedské stretnutie → s. 262 Rozhovor → s. 256

3 DOČASNÉ VYUŽITIE LOKALITY

- Plán dočasného využitia**. Dočasné aktivity môžu zahrňať špecifickú umeleckú produkciu, kultúrne či športové podujatia.

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o príprave revitalizácie brownfieldu)

Informovanie o výstupoch z analytickej časti

Informovanie o možnosti dočasného využívania

- Pracovná skupina môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže/nemusi vykonávať úlohu poradného odborného orgánu, t. j. môže/nemusi mať rozhodovaciu právomoc.
- Pred jej zostavením je vhodné vytvoriť analýzu zainteresovaných aktérov, ktorí majú vplyv a záujem o tematickú oblasť predmetnej politiky/stratégie.

- Analýza kontaminácie územia
- Overovacia štúdia
- Geodetické zameranie
- Dendrologický posudok
- Svetlotechnická štúdia
- Hluková štúdia a i.

V rámci dočasného využitia je vhodné realizovať aktivity, ktoré pomôžu územiu otvoriť sa verejnosti, pomôžu komunikácii novej vízie a zároveň prinesú okamžité vyriešenie niektorých miestnych potrieb, ktoré už boli identifikované. Na základe týchto aktivít dočasného využitia a ich úspešnosti môžu vyplynúť pre spracovateľa dôležité dáta do prípravy plánu revitalizácie.

4

4 PRÍPRAVA PLÁNU REVITALIZÁCIE

- Overovacia štúdia**. Overovacia štúdia. Ak overovacia štúdia preukáže potrebu zmeny územnoplánovacej dokumentácie, spracuje sa urbanistická štúdia. Urbanistická štúdia komplexne preverí záujmové územie zo všetkých dôležitých aspektov (urbanisticko-architektonického, riešenia dopravy, technickej infraštruktúry, dopadov na základnú občiansku vybavenosť, ochranu zelene...) a bude slúžiť ako podklad na Zmeny a doplnky územnoplánovacej dokumentácie.

Zmeny a doplnky ÚPN

Konzultácia plánu revitalizácie

Metropolitné forum → s. 244 Deň otvorených dverí → s. 238

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268 Online platforma → s. 280

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260 Výstava → s. 272

5 ARCHITEKTONICKO-URBANISTICKÁ SÚŤAŽ

Zadanie architektonicko-urbanistickej súťaže

Architektonicko-urbanistická súťaž (výber víťaza)

Konzultácia víťazného architektonicko-urbanistického návrhu s verejnosťou

Deň otvorených dverí → s. 238 Plánovací víkend → s. 252

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268 Výstava → s. 272

Verejné prerokovanie → s. 266

6 SPRACOVANIE PROJEKTOVEJ DOKUMENTÁCIE

- Spracovanie investičného zámeru** v stupni architektonickej štúdie na základe konzultácie s užívateľmi a investorom.

Dokumentácia pre územné rozhodnutie (DÚR), dokumentácia pre stavebné povolenie (DSP), a dokumentácia pre realizáciu stavby (DRS).

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260 Výstava → s. 272

Deň otvorených dverí → s. 238 Plánovací víkend → s. 252

7 REALIZÁCIA

Výber technického dozoru investora, dodávateľov, autorského dozoru

Realizácia

8 EVALUÁCIA

Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238 Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248 Workshop → s. 276

8

Informovanie o príprave plánu revitalizácie

Informovanie o možnosti pripomienkovania plánu revitalizácie

Informovanie o realizácii

Informovanie o priebehu spracovania projektovej dokumentácie

Informovanie o realizácii, užívaní a správe

Informovanie po skončení projektu

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Investičné projekty

C.2.8 Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy

Prípadový scenár „Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy“ rozširuje v príslušnej mierke predošlý scenár Revitalizácie brownfieldu a môže byť zameraný na nevyužívanú, ako aj na využívanú budovu, ktorá si vyžaduje rekonštrukciu z rôznych dôvodov, napr. zlého technického stavu, zmeny účelu využitia a i. Tento scenár popisuje zapojenie verejnosti do vzniku komunitnej infraštruktúry, akou sú školy, knižnice alebo kultúrne centrá, domy s opatrovateľskou službou, domovy pre seniorov, nemocnice, cintoríny ap. Je dôležité povedať, že nejde iba o plánovanie samotných budov, ale rovnako tak aj o plánovanie priestoru, ktorý ich obklopuje. Je tiež možné sa ním inšpirovať i pri väčších verejných stavbách celomestského významu, ako sú napr. divadlo, výstavný priestor, športové areály ap.

Oproti súkromným investíciám u týchto projektov investor spravidla vynakladá verejné zdroje a užívatelia sú rovnako zástupcami verejnosti. O to viac investor i projektant musia komunikovať so skupinami potenciálnych užívateľov tak, aby pochopili ich potreby a spôsoby, akým budú môcť stavbu využiť. V tomto prípade by mal projekt reagovať na problémy a príležitosti celej komunity/mesta, ktoré priamo súvisia so zadaním investora. Napríklad nová knižnica môže posilniť identitu obyvateľov zo štvrte, v ktorej žijú, posilniť kultúrny a komunitný život, alebo dokonca sa stať základom nového centra lokality na periférii, napr. Karloveská knižnica v Bratislave.

 Tip od MIBu ku komunikácii

- Informujeme o možnostiach dočasného využitia.
- Pokiaľ budova nie je bežne prístupná a jej stav je verejnosti málo známy, kľúčovým predpokladom participácie je dobrá informovanosť o stave objektu a o možnostiach jeho nového využitia na základe platného územného plánu. Ak to situácia dovoľuje, usporiadame deň otvorených dverí.
- Pre navrhovanie rôznych možností spracovania projektu širokou verejnosťou môžeme použiť referenčné príklady podobných realizácií.
- V prípade ak organizujeme súťaž návrhov, vhodnými prostriedkami komunikujeme priebeh a hlavne výsledky súťaže. Dáme priestor porote, ale aj finalistom, aby predstavili návrh súťaže.
- Využívajme vizualizácie (pred/po), fotografie s možnosťou porovnávania stavu pred/po alebo iné atraktívne metódy pre medializáciu.
- Dostatočne včas informujeme o možných obmedzeniach a zmenách užívania danej budovy.
- Sprostredkujeme dialóg medzi užívateľmi a dodávateľom. Na prípadné sťažnosti reagujeme skôr, ako sa z nich stane kríza alebo spor.
- Informujeme o užívaní a správe verejného priestoru.
- Pomenujeme kontaktnú osobu, ktorá bude naďalej zodpovedná za komunikáciu projektu.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

Rozhodnutie o zámere investora

Vyčlenenie rozpočtu pre vytvorenie zadania, participatívneho procesu a projektovej dokumentácie

Vytvorenie organizačného rámca

► Určenie **projektového koordinátora**. Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi samosprávou a architektom/staviteľom a zainteresovanými aktérmi.

► Vytvorenie **pracovnej skupiny**. Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/ka. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

Definovanie cieľov, zadania a diskusia o vzájomnom porozumení

Okrúhly stôl → s. 248 | Rozhovor → s. 256 | Workshop → s. 276

Analýza zainteresovaných aktérov

Mapovanie zainteresovaných aktérov → s. 74

Vytvorenie rozpočtu a personálnych kapacít

Vytvorenie zadania pre spracovanie analýzy súčasného stavu

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

Analýza územia a zisťovanie potrieb

► Socio-priestorová analýza (xx)

► Stavebno-technická analýza

► Zisťovanie potrieb a identifikácia súčasných hodnôt

Metropolitné fórum → s. 244 | Plánovací víkend → s. 252

Dotazníkový prieskum → s. 238 | Rozhovor → s. 256

Deň otvorených dverí → s. 238 | Fokusové skupiny → s. 242

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Príprava zadania architektonickej súťaže/štúdie vrátane overovacej štúdie

☞ Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o projekte)

☞ Informovanie o výstupoch z analytickej časti

- Pracovná skupina môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže/nemusi vykonávať úlohu poradného odborného orgánu, t. j. môže/nemusi mať rozhodovaciu právomoc.
- Pred jej zostavením je vhodné vytvoriť analýzu zainteresovaných aktérov, ktorí majú vplyv a záujem o tematickú oblasť predmetnej politiky/stratégie.

Analýza zainteresovaných aktérov môže prebehnúť podľa rozsahu projektu až v analytickej časti.

2

V prípade, ak nie je v pláne architektonická súťaž, výber architekta/architektky môžete uskutočniť prostredníctvom verejného obstarávania/rámcovej zmluvy/priameho zadania.

3

Vysúťaženie architekt/architektka. V prípade ak vyberáme architekta/architektku bez architektonickej súťaže návrhov, preskočíme krok 3.

3 ARCHITEKTONICKÁ SÚŤAŽ

Zadanie architektonickej súťaže

Architektonická súťaž (výber víťaza)

Konzultácia víťazného návrhu s verejnosťou

Deň otvorených dverí → s. 236 | Plánovací víkend → s. 252

Vychádzka / Cyklovychádzka → s. 268 | Výstava → s. 272

Verejné prerokovanie → s. 266

4 SPRACOVANIE PROJEKTOVEJ DOKUMENTÁCIE

Spracovanie investičného zámeru v stupni architektonickej štúdie na základe konzultácie s užívateľmi a investorom.

Dokumentácia pre územné rozhodnutie (DÚR), dokumentácia pre stavebné povolenie (DSP), a dokumentácia pre realizáciu stavby (DRS).

Konzultácia jednotlivých častí projektovej dokumentácie

Verejné prerokovanie → s. 266

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

5 REALIZÁCIA

Výber technického dozoru investora, dodávateľov, autorského dozoru

Realizácia

6 UŽÍVANIE A SPRÁVA

Stanovenie pravidiel užívania stavby/budovy

Správa a údržba

Dotvorenie prostredia

7 EVALUÁCIA

Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238 | Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248 | Workshop → s. 276

V priebehu prípravy DÚR/DSP sa môže projekt v dôsledkoch vyjadrení úradov významne meniť, v takomto prípade je vhodné návrh opäť konzultovať s verejnosťou/užívateľmi.

Kde to je vhodné, môže sa miestna komunita, budúci užívatelia, zúčastniť realizácie napr. výsadby stromov alebo prevedenia náterov. Výkop alebo kolaudácia sú vhodnými udalosťami pre komunitnú oslavu.

- Počas prvých mesiacov môžu užívatelia stavbu „zabývať“ alebo spoločne s architektom/architektkou môžu dotvárať priestory tak, aby vyhovovali skutočnej prevádzke.
- Na začiatku procesu sú užívateľské skupiny iniciované samosprávou, no postupom času sa môžu aktívne zapájať aj do plánovacieho procesu až sa stávajú kľúčovými aktérmi zlepšenia podmienok v komunite.
- Viac informácií, v kap. A.4 (Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby) a v kap. B.4.2 (Mapovanie zainteresovaných aktérov)

☞ Informovanie o možnosti pripomienkovania návrhu

☞ Informovanie o priebehu spracovania projektovej dokumentácie

☞ Informovanie o realizácii, užívaní a správe

☞ Informovanie po skončení projektu

C.2 Prípadové scenáre pre rôzne typy participatívnych procesov

Investičné projekty

C.2.9 Výstavba novej budovy

Tento prípadový scenár popisuje zapojenie verejnosti do celkového procesu prípravy výstavby novej budovy. Mnoho samospráv na území SR čoraz viac podporuje zapojenie zainteresovaných aktérov, skupín či organizácií do svojich projektov verejnej infraštruktúry a výstavby budov. Je to možnosť, ako stransparentniť a otvoriť priestor pre všetkých aktérov procesu a rovnako tak učiť zodpovednosti v rozhodovacom procese.

Každá fáza projektu si vyžaduje inú mieru zapojenia zainteresovaných aktérov. Z inštitucionálneho hľadiska existujú štyri kľúčové etapy rozvojového projektu:

- analytická (výskumná) fáza
- návrhová fáza
- realizačná (implementačná) fáza
- evaluačná fáza¹²⁴

Výskum uskutočnený niekoľkými agentúrami (Svetová banka, Kanadská medzinárodná rozvojová agentúra a i.) naznačuje, že využitím participatívneho plánovania môže projekt získať veľa výhod. Hoci projekty s participatívnym procesom môžu mať vysoké počiatočné náklady, budú z dlhodobého hľadiska lacnejšie a udržateľnejšie. Rovnako tak v rámci uskutočnených štúdií bolo zistené, že tieto projekty lepšie reagujú na miestne potreby a sú pre miestne obyvateľstvo všeobecne relevantnejšie ako projekty bez participatívneho procesu¹²⁵.

Tip od MIBu ku komunikácii

- Pokiaľ lokalita nie je bežne prístupná a jej stav je verejnosti málo známy, kľúčovým predpokladom participácie je dobrá informovanosť o stave územia a o možnostiach využitia územia na základe platného územného plánu.
- Pre navnímanie rôznych možností spracovania projektu širokou verejnosťou môžeme použiť referenčné príklady podobných realizácií.
- V prípade ak organizujeme súťaž návrhov, vhodnými prostriedkami komunikujeme priebeh a hlavne výsledky súťaže. Dáme priestor porote, ale aj finalistom, aby predstavili návrh súťaže.
- Využívajme vizualizácie (pred/po), fotografie s možnosťou porovnávania stavu pred/po alebo iné atraktívne metódy pre medializáciu.
- Dostatočne včas informujeme o možných obmedzeniach a zmenách užívania daného verejného priestoru.
- Sprostredkujeme dialóg medzi užívateľmi a dodávateľom. Na prípadné sťažnosti reagujeme skôr, ako sa z nich stane kríza alebo spor.
- Informujeme o užívaní a správe verejného priestoru.
- Pomenujeme kontaktnú osobu, ktorá bude naďalej zodpovedná za komunikáciu projektu.

124. TUFTE, T., MEFALOPULOS, P. Participatory Communication: A Practical Guide. 2009.

125. JENNINGS, R. Participatory Development as New Paradigm: The Transition of Development Professionalism. 2000.

SCHÉMA PRÍPADOVÉHO SCENÁRA

Výstavba novej budovy

1

1 INTERNÁ PARTICIPÁCIA

- **Identifikovanie potreby novej budovy** resp. rozhodnutie o zámere investora (samospráva, developer, a i.).
- **Vyčlenenie rozpočtu pre vytvorenie zadania, participatívneho procesu a projektovej dokumentácie**

• Vytvorenie organizačného rámca

- Určenie **koordinátora procesu**
Projektový koordinátor je zodpovedný za plynulý priebeh projektu: určovanie rolí, zodpovedností a úloh, dohliadanie na dodržiavanie termínov a komunikáciu medzi samosprávou a architektom/staviteľom a zainteresovanými aktérmi.

- Zriadenie **riadiacej pracovnej skupiny**
Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/koordinátorka. Pracovná skupina je zostavená na základe pôsobnosti s predmetnou tematikou.

Pracovná skupina → s. 254

• Definovanie cieľov, zadania a diskusia o vzájomnom porozumení

Okrúhly stôl → s. 248 | Rozhovor → s. 256 | Workshop → s. 276

• Analýza zainteresovaných aktérov

Mapovanie zainteresovaných aktérov → s. 74

• Identifikácia a overenie možnosti financovania

• Vytvorenie zadania pre spracovanie analýzy súčasného stavu

2 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

• Analýza územia a zisťovanie potrieb

- Socio-priestorová analýza (xx)

- Stavebno-technická analýza

- Zisťovanie potrieb a identifikácia súčasných hodnôt

Metropolitné forum → s. 244 | Plánovací víkend → s. 252

Dotazníkový prieskum → s. 238 | Okrúhly stôl → s. 248

Rozhovor → s. 256 | Fokusové skupiny → s. 242

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Vytvorenie stratégie komunikácie (budovanie povedomia o výstavbe novej budovy)

Informovanie o výstupoch z analytickej časti

- Pracovná skupina môže byť prítomná počas celého procesu, alebo sa môže stretávať iba podľa potreby daného projektu (je potrebné správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva).
- Pracovná skupina v projekte môže/nemusi vykonávať úlohu poradného odborného orgánu, t. j. môže/nemusi mať rozhodovaciu právomoc.
- Pred jej zostavením je vhodné vytvoriť analýzu zainteresovaných aktérov, ktorí majú vplyv a záujem o tematickú oblasť predmetnej politiky/stratégie.

2

- Geodetické zameranie
- Dendrologický posudok
- Svetlotechnická štúdia
- Hluková štúdia a i.

V prípade ak nie je v pláne architektonická súťaž, výber architekta/architektky môžete uskutočniť prostredníctvom verejného obstarávania/rámcovej zmluvy/priameho zadania.

Výstupy z predchádzajúcich participatívnych aktivít by mali byť súčasťou zadania architektonickej súťaže.

V priebehu prípravy DÚR/DSP sa môže projekt v dôsledkoch vyjadrení úradov významne meniť, v takomto prípade je vhodné návrh opäť konzultovať s verejnosťou/užívateľmi.

Kde to je vhodné, môže sa miestna komunita zúčastniť časti realizácie. Zapojenie miestnych aktérov do revitalizácie: podnikateľov, kreatívov, športových a umeleckých spolkov a ďalších organizácií miestneho občianskeho života prispeje k tomu aby prínos revitalizácie pocítila aj miestna komunita.

- Počas prvých mesiacov môžu užívatelia stavbu „zabývať“ alebo spoločne sarchitektom/architektkou môžu dotvárať priestory tak, aby vyhovovali skutočnej prevádzke.
- Na začiatku procesu sú užívateľské skupiny iniciované samosprávou, no postupom času sa môžu aktívne zapájať aj do plánovacieho procesu až sa stávajú kľúčovými aktérmi zlepšenia podmienok v komunite.
- Viac informácií, v kap. A.4 (Užívateľské skupiny obyvateľov a ich priestorové potreby) a v kap. B.4.2 (Mapovanie zainteresovaných aktérov)

• Príprava zadania architektonickej súťaže/štúdie

- **Overovacia štúdia.** Cieľom overovacej štúdie je čo najpresnejšie určiť zámer vyhlasovateľa, jeho funkčno-prevádzkový diagram, preveriť súlad s uzemným plánom, určiť maximálny objem budovy a predpokladané investičné náklady

- **Vysúťaženie architekt/architektka.** V prípade ak vyberáme architekta/architektku bez architektonickej súťaže návrhov, preskočíme krok 3.

3 ARCHITEKTONICKÁ SÚŤAŽ

• Zadanie architektonickej súťaže

• Architektonická súťaž (výber víťaza)

• Konzultácia víťazného architektonického návrhu

Deň otvorených dverí → s. 236

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Plánovací víkend → s. 252 | Výstava → s. 272

4 SPRACOVANIE PROJEKTOVEJ DOKUMENTÁCIE

• Úprava návrhu na základe konzultácie s užívateľmi a investorom do podoby štúdie

• Dokumentácia pre územné rozhodnutie (DÚR), dokumentácia pre stavebné povolenie (DSP), a dokumentácia pre realizáciu stavby (DRS).

Deň otvorených dverí → s. 236

Susedské stretnutie (nad mapou) → s. 260

Plánovací víkend → s. 252 | Výstava → s. 272

5 REALIZÁCIA

• Výber technického dozoru investora, dodávateľov, autorského dozoru

• Realizácia

6 UŽÍVANIE A SPRÁVA

• Stanovenie pravidiel užívania stavby/budovy

• Správa a údržba

• Dotvorenie prostredia

7 EVALUÁCIA

• Zhodnotenie participatívneho procesu

Dotazníkový prieskum → s. 238 | Rozhovor → s. 256

Okrúhly stôl → s. 248 | Workshop → s. 276

Informovanie o možnosti pripomienkovania návrhu

Informovanie o priebehu spracovania projektovej dokumentácie

Informovanie po skončení projektu

Cieľom tejto časti manuálu je detailne opísať konkrétne náležitosti špecifických metód v kontexte participatívneho procesu, aby bolo jasné, na akej úrovni zapojenia a s akým účelom ich použiť. Podotýkame, že nejde o zoznam všetkých metód zapojenia verejnosti do plánovania, o metódach participatívneho plánovania existuje množstvo rozsiahlych publikácií. Zamerali sme sa hlavne na tie, ktoré sa pravidelne vyskytujú v našej praxi v rámci Bratislavy a iných miest, a tak o nich môžeme hovoriť aj z perspektívy vlastnej skúsenosti.

Každej z vybraných metód je venovaná samostatná časť, ktorá poukazuje na náročnosť jej realizácie, možnosť zapojenia konkrétnych aktérov/aktérok, ako aj na možnosti výstupu z danej

metódy. Osobitný dôraz je kladený na rozpravu o cieľových skupinách pri jednotlivých metódach. Opis jednotlivých metód sa týka aj rizík, vyplývajúcich z ich využitia.

Juraj Hurný, Zora Pauliniová

Pri tvorbe tejto kapitoly sme primárne vychádzali z *Manuálu participácie*, ktorý vypracoval IPR v Prahe. Okrem pražského manuálu sme vychádzali aj z poznatkov z Viedne zhrnutých v praktickej príručke *Partizipation – Gemeinsam die Stadt entwickeln*.

Participatívne procesy sa len v malej miere dajú všeobecne duplikovať, pre každú situáciu je preto vhodné dôsledné zváženie všetkých aspektov, ktoré nakoniec ovplyvňujú charakter participácie. Môže ísť o politické prostredie, predošlé skúsenosti dotknutých obyvateľov/obyvateliek, finančné nároky, sociálne prostredie, v ktorom sa participácia realizuje, alebo aj o akékoľvek formy bariér. Všetky tieto aspekty by mali byť zohľadnené pri finálnom rozhodnutí realizačného tímu o tom, akým spôsobom sa participácia udeje.

Hodnotovým ukotvením našej kancelárie je prístupnosť a dôsledné znižovanie prahu pre všetkých, ktorí by mohli a mali byť do procesu zapojení. V našej práci sa snažíme o to, aby jednotlivé metódy neslúžili len *typicky vnímanej* verejnosti, ktorá je najčastejšie definovaná *zdravými ľuďmi v produktívnom veku*, ale aby sme čo najviac rozširovali dosah použitých metód nad tento rámec (viac v časti A).

 TIP OD MIBu

Príkladom takéhoto rozširovania dosahu je participatívny projekt obnovy historických kúpeľov Grössling, kde sme hľadali metódy, ktoré nám umožnia dostať sa aj k cudzincom/cudzinkám alebo k ľuďom, ktorí často čelia bariéram prístupu. Preto sme vytvorili dvojjazyčný dotazník (slovenská/anglická verzia). Realizovali sme tiež fokusovú skupinu, ktorá bola vedená v anglickom jazyku pre obyvateľov/obyvatelky Bratislavy, ktorí nehovoria po slovensky. Do projektu bola zapojená aj pracovná skupina Prístupná Bratislava, ktorá spoločne definuje požiadavky organizácií zastupujúcich ľudí so špecifickými potrebami.

Metódy považujeme za základné stavebné kamene participatívneho procesu – aj od ich výberu závisí, aké výstupy z participácie získame. Pre praktikov participácie aj pre tých, ktorí sa chcú dozvedieť viac, ponúkame popis metód prostredníctvom základných parametrov, ale aj vysvetľujúceho textu.

Legenda pre metódy

Každá z opisovaných metód obsahuje informatívnu tabuľku so základnými parametrami slúžiacimi pre lepší prehľad o jednotlivých metódach. Všetky aspekty opísané v tabuľke sú vysvetlené nižšie. Metódy sú zoradené v abecednom poradí, ich vzájomná nadväznosť a možnosť kombinácie záleží na konkrétnom participatívnom projekte.

Názov	
Krátka anotácia	→ Krátka anotácia o tom, ako a kde sa dá metóda využiť.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov /účastníčok	→ Vyjadrený približným číslom požadovaných účastníkov/účastníčok, niekedy ohraničený vrchnou či spodnou hranicou počtu nutného pre úspešný priebeh.
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ široká → organizovaná → odborná <ul style="list-style-type: none"> • Viac o tomto rozlišovaní troch stupňov verejnosti podľa organizovanosti v kap. A.5
Fáza zapojenia	Použitie konkrétnych metód je naviazané na fázu, v ktorej sa projekt aktuálne nachádza. Viac o fázach projektu v kap C.1 → prípravná → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	Každá metóda je vhodná pre inú úroveň zapojenia verejnosti. → informovanie → konzultovanie → spolurozhodovanie
Ľudské zdroje	→ kto je potrebný pre prípravu a realizáciu aktivity
Doba prípravy Priebeh akcie Spracovanie výstupu	→ Približné časové údaje, pričom vychádzame primárne z našich skúseností pri realizácii konkrétnych aktivít. Časové odhady sú orientačné a slúžia pre všeobecný prehľad o tom, aká náročná je realizácia niektorých aktivít, a to vo všetkých fázach od prípravy až po spracovanie špecifických výstupov.
Aspekt inkluzivity	Aspekt inkluzivity je prirodzenou súčasťou každej z priložených metód. Tieto odporúčania vyplývajú z konkrétnych skúseností autorov/autoriek publikácie. Zároveň sú veľmi jasne a zrozumiteľne naformulované v zhutnenej forme v publikácii Metodika zapájania zraniteľných skupín na lokálnej úrovni, ktorú vydali expertky CVEK pod hlavičkou Úradu splnomocnenca pre rozvoj občianskej spoločnosti v roku 2020 ¹²⁶ .

Krátka anotácia	→ Metóda s potenciálom na zapojenie veľkého množstva ľudí, cieľom je priblíženie a informovanie verejnosti o pripravovanom projekte a prezentácia inštitúcie/organizácie.
Využitie v prípadových scenároch	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/ účastníčok	→ niekoľko stoviek až tisícov podľa rozsahu a množstva sprievodného programu
Cieľová skupina	→ široká verejnosť
Fáza zapojenia	→ analytická → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ informovanie → spolurozhodovanie ¹²⁷
Ľudské zdroje	→ produkcia, v rámci samotnej akcie žiaduca aj prítomnosť (aspoň čiastočná) osôb zodpovedných za projekt, ktorí budú môcť odpovedať na otázky
Doba prípravy	→ 2 mesiace
Priebeh akcie	→ 1 deň
Spracovanie výstupu	→ 1 týždeň

127. V prípade, ak je súčasťou dňa otvorených dverí aj doplnková aktivita, ako napr. zber podnetov či iná aktivita, ako poukážeme nižšie v texte.

Deň otvorených dverí je participatívna aktivita, ktorá širokej verejnosti otvára priestor na prezentáciu organizácie a jej aktivít v rámci celodennej kontaktnej akcie. Spravidla býva organizačne a logisticky náročným podujatím a vyžaduje si dôslednú prípravu.

Musíme si dôkladne premyslieť, čo a akým spôsobom sa na dni otvorených dverí bude prezentovať, napr. prostredníctvom výstavných panelov, projekcie či iným spôsobom. Zapojenie verejnosti je len časťou celého podujatia, pričom možnosť zúčastniť sa podujatia je aj bez väčšej formy zapojenia sa do procesu¹²⁸.

Logistická a organizačná náročnosť vyplýva zo samotnej povahy takéhoto podujatia, žiaduca je prítomnosť dôležitých aktérov zodpovedných za konkrétny projekt, ktorý sa na podujatí prezentuje. Títo ľudia spoločne s ďalšími predstaviteľmi samosprávy, ľuďmi zodpovednými za zapájanie verejnosti, osobami zodpovednými za komunikáciu a s kurátormi celého podujatia by počas trvania podujatia mali byť k dispozícii, aby mohli zodpovedať otázky, či zbierať podnety návštevníkov/návštevníčok.

Ak podujatie trvá dlhší čas (viac dní) a prítomnosť zodpovedných nie je možné zabezpečiť na celú dobu trvania, musíme domyslieť spôsob, ako sa ľudia môžu dopytovať na veci, ktoré im v rámci inštalácie chýbali, neboli im jasné, či mohli vyjadriť svoj názor. Takýto formát spätnej väzby by mal mať jednoduché, stručné a jasné pravidlá. Celkovo musíme zvážiť to, ako chceme získavať spätnú väzbu a aká konkrétna má v danej chvíli byť.

Pritiahnuť širokú verejnosť môžeme spojením s inými podujatiami, ako napríklad s trhom, dňami mesta ap., kultúrnym programom či s programom pre deti. V prípade, že sa tak neudeje a toto podujatie bude mať len charakter prezentácie výstupov, existuje riziko, že akcia priláka špecifický typ ľudí so záujmom o danú oblasť, nie však širokú verejnosť. Preto je vhodné program dňa otvorených dverí vyskladať z rozmanitých aktivít, ktoré môžu byť určené primárne rôznym cieľovým skupinám, udržia návštevníkov/návštevníčky

po dlhšiu dobu koncentrovaných na aktivity, ktoré chceme odprezentovať.

Samotné podujatie sa dá využiť aj pre ďalšie aktivity, ktoré sa v tomto konkrétnom alebo inom procese chystajú, napr. vyplnenie dotazníka k inému projektu, prípadne získanie e-mailového kontaktu pre zapojenie v budúcnosti pri iných projektoch.

Aspekt inkluzivity

Termín podujatia je nutné prispôbiť tak, aby bol zabezpečený vhodný čas pre všetky skupiny ľudí, pracujúcich či ľudí, ktorí sa starajú o iných členov domácnosti. Ideálne je zabezpečiť detský kútik alebo program pre deti, rovnako je vhodné mať program v cudzom jazyku.

Zväčša sa akcia odohráva priamo v budove organizácie, no musíme zabezpečiť možný vstup pre všetkých bez ohľadu na zdravotný stav či ekonomický status. Ak to daná budova neumožňuje, pokúsime sa aspoň časť programu otvoriť verejnosti vo verejnom priestore.

Pre zapojenie konkrétnych záujmových a organizovaných skupín je vhodné distribuovať pozvánku priamo cez ne a motivovať ich, aby šírili informáciu o podujatí ďalej.

128. ABELSON, J. et al. Deliberations about Deliberation: Issues in the Design and Evaluation of Public Consultation Processes. 2001.

Krátka anotácia	→ Pomerne rozšírená metóda s potenciálom zapojenia veľkého množstva ľudí, zameraná na zber údajov o hodnotách, postojoch, názoroch či vedomostiach aktérov. Často využívaná práve pre svoju flexibilitu a široké spektrum využitia v rôznych kontextoch, hlavne ak potrebujeme pracovať s väčšou vzorkou, čo následne môže pomôcť ako silný podklad pre argumentáciu o konkrétnom riešení.
Využitie	→ Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/ účastníčok	→ v závislosti od rozsahu a štruktúry v radoch stoviek až tisícov (projekty celomestského významu majú vzorku aj niekoľko tisíc respondentov)
cieľová skupina	→ aplikovateľné podľa témy na všetky typy verejnosti
Fáza zapojenia	→ analytická → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	→ sociológ (alebo človek s dostatočnými skúsenosťami v oblasti štatistiky a sociologického výskumu), tím na prípadný zber dát v teréne, spracovatelia výsledkov so schopnosťou spracovať a interpretovať dáta
Doba prípravy	→ 1 mesiac
Priebeh akcie	→ min. 2 týždne
Spracovanie výstupu	→ 2 týždne – 1 mesiac

Široko využiteľná výskumná metóda zameraná na väčšiu vzorku respondentov. Dotazníkový prieskum pre širokú verejnosť je vhodný hlavne v prípade procesov, keď riešime pre širokú verejnosť zrozumiteľné témy ako revitalizácia verejného priestoru či definovanie nových služieb v území. Štandardom je, že od širokej verejnosti získavame spätnú väzbu v podobe zisťovania ich potrieb, názorov, nálad či zdrojov (ne)spokojnosti¹²⁹. Využitie dotazníka je spojené s nutnosťou aspoň elementárnej znalosti prostredia, na ktoré sa dopytujeme, aby kladené otázky v danom kontexte dávali zmysel. Preto je vhodné sa pred tvorbou dotazníka zoznámiť s kontextom, napríklad prostredníctvom pilotných rozhovorov či iných metód. Dotazník však môže cieľiť aj na konkrétnych zainteresovaných aktérov (napr. prevádzkarov, prijímateľov sociálnych služieb a iné) či na odborníkov na konkrétnu oblasť, ak potrebujeme získať väčšiu vzorku v kratšom čase (napr. v porovnaní s rozhovormi)¹³⁰.

Samotnej príprave dotazníka musíme venovať náležitú pozornosť aj s ohľadom na to, akým spôsobom máme v pláne dáta zbierať. A sa zber dáť uskutočniť formou online formulára prípadne schránkovou metódou, dotazník musí obsahovať úplné a jasné informácie pre respondentov, ako pri vyplňovaní postupovať. Existujú aj iné formy dotazníkového prieskumu, či už telefonickou formou alebo priamym oslovením, no tieto sú oveľa náročnejšie. Zároveň musíme zohľadniť aj personálne, časové či finančné možnosti na zber dát. Rovnako tak musíme zvážiť, s akou návratnosťou môžeme pri jednotlivých druhoch zberu dát rátať (napr. schránková/korešpondenčná forma dotazníka sa borí s nízkou mierou návratnosti)¹³¹.

Musíme zvážiť aj fakt, akú veľkú a ako štruktúrovanú vzorku respondentov pre náš prieskum potrebujeme získať, čo sa vzhľadom na snahu kopírovať štruktúry verejnosti môže líšiť. Aj pri nastavovaní vzorky by mal byť aspoň v poradnej funkcii odborník/odborníčka alebo inštitúcia so skúsenosťou v spoločenskovednom výskumom.

Ak dotazník šírimo online, napríklad pomocou sociálnych sietí, klesá možnosť kontroly, kto dotazník vyplní, a tak môže dôjsť k odchýlkam v požadovanej vzorke (ak je našim cieľom reprezentatívna vzorka). Sociálne siete majú nástroj plateného presného zacielenia na konkrétne užívateľské skupiny (napr. iba ženy, iba ľudia vo veku nad 40 rokov, iba mladí dospelí a podobne), ktorým sa zobrazí príspevok s dotazníkom, a to vie pomôcť v situácii, keď vidíme, že niektorá zo skupín respondentov je podreprezentovaná oproti požadovanému stavu. Treba zohľadniť aj fakt, že pri online zbere nezacielenie na všetky skupiny v rovnakej miere (ak je to našim cieľom). Typickým príkladom je nižší podiel seniorov v online prieskumoch, vzhľadom na nižšiu mieru ich technologickej gramotnosti, menšiu dostupnosť a využívanie internetu a sociálnych sietí. Riešením tejto situácie je buď vyvažovanie dát pri samotnej analýze, alebo doplnenie zberu dát iným spôsobom so špeciálnym zreteľom na menej zastúpené skupiny respondentov.

Samotným zberom dát celý proces nekončí. Musíme zvážiť, nakoľko je v našich kapacitách vykonanie následnej analýzy dát a interpretácie výsledkov. Náročnosť analýzy dát je závislá od množstva, ako aj od typu otázok – podiel otvorených a zatvorených otázok. Pri nedostatku času alebo personálnych kapacít odporúčame menšie množstvo otvorených otázok, ktoré treba následne spracovať kvalitatívnou analýzou.

Čo všetko musíme zvážiť pri dotazníku?

- sú otázky formulované tak, že nikoho nevyľučujú?
- nie sú otázky sugestívne? nepodsúvame formuláciou otázok určité odpovede?

129. TOMŠÍK, R. Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách : Úvod do metodológie a štatistického spracovania. 2017.

130. ABELSON, J. et al. Deliberations about Deliberation : Issues in the Design and Evaluation of Public Consultation Processes. 2001.

131. National Coalition for Dialogue & Deliberation. Survey. 2008.

- dávame dostatočné množstvo možností v odpovediach?
- pýtame sa na správne veci, ktoré sa skutočne potrebujeme dozvedieť?
- nie je dotazník príliš dlhý?
- sú dostatočne jasné inštrukcie?
- ktoré otázky budú povinné?
- pýtame sa v každej otázke len na jednu vec?

Aspekt inkluzivity

Ak chceme mať reprezentatívnu vzorku respondentov/respondentiek, potrebujeme zabezpečiť dostatočný prístup všetkých skupín k dotazníku čo vyžaduje sledovanie naplnenie danej vzorky. Je dôležité mať na pamäti, kto je cieľová skupina dotazníka. Štandardne pri širokej verejnosti sa vyhýbame komplikovaným inštrukciám aj otázkam. Ak je to pre daný projekt vhodné, dotazník realizujeme aj v cudzom jazyku, prípadne myslíme na to ako vieme hodné zrealizovať aj v cudzom jazyku, prípadne myslieť na to, či a akým spôsobom vieme pomôcť osobám so špecifickými potrebami participovať (či už personálnou pomocou, špeciálnou úpravou dotazníka ap.)

Krátka anotácia	→ Fokusová skupina je kvalitatívna participatívna metóda prinášajúca silnú výhodu v podrobných a detailných informáciách, ktoré sa od respondentov dajú získať. Výhoda vyplýva aj zo samotnej interakcie medzi účastníkmi v jej priebehu.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ 4-12
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ široká → organizovaná verejnosť
Fáza zapojenia	→ realizačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	→ produkcia → facilitátor/facilitátorka
Doba prípravy	→ 2 týždne
Priebeh akcie	→ 2 hodiny
Spracovanie výstupu	→ 2 dni

Počet ľudí na jednu fokusovú skupinu závisí od viacerých faktorov, pričom ideálny počet sa pohybuje v rozmedzí 4-12 účastníkov/účastníčok¹³². Príliš nízky alebo vysoký počet môže ovplyvniť výsledok celej fokusovej skupiny. Pri menšom počte hrozí slabá interakcia medzi účastníkmi a menšia dynamika skupiny. Na druhej strane, príliš vysoký počet účastníkov môže spôsobiť, že niektorí z nich nebudú mať dostatočný priestor sa vyjadriť. Facilitovanie veľkej fokusovej skupiny je náročnejšie. Bežné časové rozmedzie pre fokusovú skupiny sú dve hodiny, maximálne však štyri¹³³.

Kľúčovú rolu zohráva facilitátor/facilitátorka, ktorý celé stretnutie vedie. Ideálna je prítomnosť zapisovateľa/zapísovateľky, ktorý následne vyhotoví zápis zo stretnutia, počas stretnutia stráži čas a je organizačnou podporou pre facilitátora/facilitátorku. Rola zapisovateľa/zapísovateľky je mimoriadne cenná aj vďaka tomu, že môže vo väčšej miere sústrediť svoju pozornosť na správanie účastníkov/účastníčok a ich vzájomnú interakciu, pričom sa tieto informácie môžu následne prejavíť v interpretačnej rovine výsledku fokusovej skupiny. Takáto interakcia môže nastať práve a ideálne v momente, keď je počet účastníkov dostatočný. Preto by zapisovateľ mal v rámci zápisu zohľadňovať aj emócie, vypäté situácie, neverbálny nesúlady medzi účastníkmi/účastníčkami a podobne. Tieto cenné vstupy sa následne prepoja s tvrdým prepisom z uskutočnenej fokusovej skupiny a v konečnom dôsledku prinesú lepší odraz skutočného diania.

Z fokusovej skupiny je dôležité vyhotoviť aspoň audiozáznam (ak dostanete súhlas od účastníkov), avšak na základe videozáznamu je jednoduchšie identifikovať toho-ktorého účastníka. Prepis nahrávky následne slúži na analytické účely pre tím spracovateľov, jednou zo štandardných foriem je napr. obsahová analýza.

Musíme premyslieť samotnú štruktúru účastníkov/účastníčok¹³⁴. V tomto ohľade je žiaduce, aby nikto zo zúčastnených necítil na seba vyvíjaný nátlak, prípadne aby nemal obavy vyjadriť svoj názor. Typickým príkladom je fokusová skupina v pracovnom kolektíve. V tejto konštelácii sa nepovažuje za vhodné, aby bol/bola účastníkom/účastníčkou aj nadriadený/nadriadená. V konečnom dôsledku tak môžu účastníci/účastníčky meniť svoje odpovede v obave ap. Odporúča sa teda, aby skupina bola aspoň v niektorých aspektoch homogénna¹³⁵.

Pre dobrý výsledok fokusovej skupiny je nezanebateľné príjemné nastavenie prostredia v miestnosti. Ideálne je, aj zabezpečíme okrúhly stôl alebo sedenie v kruhu, kde majú všetci účastníci dostatočný výhľad na seba navzájom. Facilitátor/facilitátorka podľa svojej preferencie môže zvoliť sedenie s ostatnými za stolom, alebo môže stáť a zapisovať na flipchart/tabuľu, na ktorom zaznamenáva základné výstupy celej skupiny. Pre dlhšie trvanie stretnutia je vhodné pre účastníkov zabezpečiť aspoň malé občerstvenie.

Aspekt inkluzivity

Prispôsobujeme termín konania v rámci dňa a týždňa, aby to vyhovovalo čo najväčšiemu počtu aktérov/aktérok.

Takisto zabezpečujeme dostatočnú mieru reprezentatívnosti na základe preberanej témy, aby žiadna skupina obyvateľstva ani záujmová skupina nebola ochudobnená o možnosť zúčastniť sa.

132. SLOCUM, N. Participatory Methods Toolkit : A practitioner's manual. 2003.

133. Participedia. Focus Group. n.d.

134. FRANZ, N.K. The Unfocused Focus Group : Benefit or Bane? 2011.

135. WILKINSON, S. Focus group methodology : a review. In International Journal of Social Research Methodology. 2014.

Krátka anotácia	<ul style="list-style-type: none"> → Metropolitné fórum je formát, ktorý sme priniesli ako participatívny prvok v rámci tvorby Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja 2020 – 2030 (ďalej ako PHSR). Je to náš názov, nie ustálené pomenovanie, v Prahe sa napr. podobný proces nazýval Metropolitní ozvučná deska. → Ide o pravidelné zapojenie odbornej a organizovanej verejnosti do procesu, v ktorom sa rozoberajú konkrétne strategické témy a je nutný ich vstup pre lepšie pochopenie požiadaviek zainteresovanej verejnosti. → Primárne je to dialóg medzi viacerými druhmi aktérov od zamestnancov samosprávy cez politickú reprezentáciu až po expertnú verejnosť.
Využitie	<ul style="list-style-type: none"> → Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7)
Počet účastníkov/účastníčok	→ nad 100
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ organizovaná/odborná verejnosť
Fáza zapojenia	<ul style="list-style-type: none"> → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	<ul style="list-style-type: none"> → moderátor/moderátorka → facilitátor/facilitátorka, → produkcia
Doba prípravy	→ 1 mesiac
Priebeh akcie	→ 1 deň
Spracovanie výstupu	→ 1 týždeň

Metropolitné fórum môžeme označiť ako zmiešanú participatívnu metódu, ktorá vo svojej podstate zahŕňa niekoľko rôznych metód v spoločnom formáte. Podľa vzoru pražskej metropolitnej ozvučnej dosky ako formátu, ktorý už fungoval vo viacerých väčších mestách, je cieľom tejto platformy participácia rôznych druhov organizovanej a odbornej verejnosti na vytváraní stratégie pre budúci vývoj mesta.

Avizovaná pluralita použitých metód sa dá jasnejšie vysvetliť na základe konkrétnych príkladov, ktoré uvádzame v ďalšej časti tejto kapitoly, kde jasnejšie hovoríme o tom, ako jednotlivé doposiaľ organizované fóra prebiehali.

Aj naša bratislavská skúsenosť hovorí o tom, že formát jednotlivých stretnutí môže byť odlišný. Doposiaľ šlo v princípe o kombináciu workshopu, diskusie, okrúhleho stola, pričom záležalo na konkrétnej téme, počte účastníkov/účastníčok a časových možnostiach, aký formát bol pre to-ktoré fórum zvolený.

Pražská ozvučná doska pracovala s formátom štyroch stretnutí do roka, pričom sa menili témy, o ktorých sa práve rokovalo. Bratislavské metropolitné fórum je nastavené spôsobom, že v roku 2020 bolo zorganizované päťkrát, pričom časť z nich vzhľadom na pandemickú situáciu prebiehala aj v online forme.

V prvých dvoch prípadoch sa fóra delili podľa preberaných tém. Vzhľadom na zámery PHSR pokrývajúce šesť tematických oblastí (mobilita, energetika a odpady, sociálne veci, kultúra, školstvo, životné prostredie) sa fórum rozdelilo na dve edície po tri témy s rovnakým scenárom. Podľa tém a možností sa počet pohyboval medzi 30-80 účastníkmi.

Tab.6 poukazuje na spektrum tém doteraz uskutočnených MF¹³⁶.

Metropolitné fórum I.	→ osobne	→ tematický úvod k témam mobilita, životné prostredie, energetika
Metropolitné fórum II.	→ online	→ tematický úvod k témam sociálne veci, školstvo a kultúra
Metropolitné fórum III.	→ osobne	→ globálne trendy
Metropolitné fórum IV.	→ osobne	→ vízia Bratislavy I. do r. 2030
Metropolitné fórum V.	→ online	→ vízia Bratislavy II. do r. 2030

Trvanie MF bolo v rozpätí 4-6 hodín. V prvých troch edíciách začínalo MF prezentačnou časťou v úvode a diskusnou časťou neskôr, v ďalších dvoch edíciách už práca prebiehala výlučne v menších skupinách za okrúhlymi stolmi moderovaných facilitátormi/facilitátorkami.

Zo všetkých pracovných skupín bol následne vyhotovený podrobný zápis, ktorý je v rámci transparentnosti zverejnený na stránke PHSR. Takýmto spôsobom sa aj záujemcovia, ktorí sa fóra nezúčastnili, majú možnosť pozrieť na to, čo sa v priebehu stretnutia preberalo. Zápis neskôr slúži aj organizačnému tímu pre spätné dohľadanie informácií a tvorbu PHSR.

Aspekt inkluzivity

Ako prvé je nutné si dôsledne zvážiť potenciálnych účastníkov/účastníčky, akú môžu prineść pridanú hodnotu a do akej miery môžu obohatiť konkrétne podujatie. Vo všeobecnej rovine musíme zvážiť, aká je téma a účel a či sme ku konkrétnej téme za danú oblasť prizvali všetky možné hlasy.

V rámci dramaturgie jednotlivých podujatí musíme premyslieť aj dramaturgiu pri rozdeľovaní osôb do diskusných skupín. Aby napríklad pri okrúhlym stole nevznikla situácia, že bude prítomných príliš veľa zástupcov inštitúcie organizátora a naopak málo externých expertov/expertiek. Ak taká situácia nastane, musíme situáciu zvládnuť na úrovni facilitácie.

Ako pri iných verejných podujatiach s vyšším počtom účastníkov, musíme myslieť aj na časové a priestorové možnosti všetkých účastníkov/účastníčok. Priestorové nároky sa týkajú napríklad bezbariérovosti, ale i možnosti opateru detí po dobu trvania akcie.

Vzhľadom na formát bežne môže nastať situácia, že prizveme aj zahraničných hostí, takže musíme zabezpečiť tlmočenie.

Krátka anotácia	→ Okrúhly stôl je skôr komornejšia diskusná metóda, ktorej cieľom je podnietiť výmenu názorov rôznych účastníkov/účastníčok na konkrétnu tému. Pestrosť a expertíza zapojených ľudí môžu viesť pri dobrej facilitácii k výmene názorov na skúmanú tému, pomenovaniu kľúčových téz a prípadne k identifikovaniu východísk či riešení pri ďalších krokoch.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ do 15
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ organizovaná → odborná verejnosť
Fáza zapojenia	→ prípravná → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	→ facilitátor/facilitátorka → produkcia
Doba prípravy	→ 1 týždeň
Priebeh akcie	→ 2 hodiny
Spracovanie výstupu	→ 1 deň

Okrúhly stôl zo svojej podstaty vyžaduje zapojenie aktérov v podobe cennej spätnej väzby na prerokovanú problematiku. S tým súvisia zvýšené nároky na usporiadateľov v zmysle kvalitnej prípravy a dostatočne včasného zaslania podkladov účastníkom. Zároveň, z hľadiska prípravy, okrúhly stôl je náročnejšia a intenzívnejšia forma zapojenia aktérov. Všetkých týchto aktérov by sme mali s programom a prerokovaným materiálom oboznámiť v dostatočnom predstihu.

Tento formát participácie nie je vhodný na zapájanie širšej verejnosti, a to nielen z hľadiska manažmentu očakávaní a vstupu do diskusie počas okrúhleho stola, ale aj vzhľadom na obmedzený počet účastníkov/účastníčok, ktorí by sa tejto aktivity mohli zúčastniť¹³⁷. Maximálny počet zúčastnených by nemal prevyšovať 15 osôb, najmä kvôli tomu, aby mali všetci účastníci primeranú možnosť zapojiť sa do diskusie. Mali by sme prihliadať na to, že všetci účastníci/účastníčky sú si pri stole rovní z hľadiska možnosti zapojenia do diskusie, ako aj z hľadiska dôležitosti vypočítania všetkých názorov¹³⁸.

Stretnutie musí prebehnúť za účasti facilitátora/facilitátorky, pričom jeho rolou je ustrážiť vyváženosť diskusie a časový harmonogram, ako aj držanie sa témy, prípadne moderovať a vracat diskusiu späť k prerokovanej téme. Okrúhly stôl by mal trvať ideálne do 2 hodín, aby sme udržali pozornosť účastníkov a rešpektovali ich časovú zaneprázdnenosť ap.

Konkrétne príspevky jednotlivých účastníkov/účastníčok majú pomôcť obohatiť tému z ich konkrétnej perspektívy, či dať spätnú väzbu na konkrétny projekt, ktorý je témou okrúhleho stola. Preto si musíme dopredu určiť primárny cieľ stretnutia a oboznámiť o tom na začiatku aj všetkých zúčastnených.

Základné a hlavné body z diskusie môžeme v priebehu podujatia zapisovať na flipchart, čo nám poslúži na udržanie pozornosti aktérov a posúvanie diskusie k ďalším bodom. Hlavné body a ich podrobnejší zápis sú obsahom výstupu, ktorý následne ako materiál zverejníme. Hoci široká verejnosť nie je zvyčajne zastúpená priamo pri aktivite, takýmto spôsobom má možnosť zistiť, aké základné body sa pri okrúhlym stole predebatovali.

Aspekt inkluzivity

Je vhodné myslieť na rovnomerné zapojenie z rodového hľadiska, aby sa nestalo, že sa k téme pri okrúhlym stole stretne čisto mužská (alebo ženská) skupina. To znamená prehodnotiť hlavne miesto a čas podujatia, prípadne ak ide o rodičov so starostlivosťou o deti, je vhodné zabezpečiť aj ich stráženie.

Inými slovami, musíme zabezpečiť možnosť účasti všetkých skupín, ktoré sú relevantné v danej problematike, a tak vytvoriť dostatočnú rôznorodosť, aby boli zapojené viaceré možné pohľady.

137. Participedia. Roundtable Discussion. n.d.

138. BRIDGEMAN, P.A. Round table discussion : An effective public engagement strategy. 2010.

Krátka anotácia	→ Plánovací víkend ponúka produktívny formát, ktorý dokáže počas jedného víkendu prepojiť ľudí a využiť ich expertízu pri plánovaní spoločného verejného priestoru.
Využitie	→ Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ približne 100
Cieľová skupina	→ všetky druhy verejnosti
Fáza zapojenia	→ realizačná
Úroveň zapojenia	→ spolurozhodovanie
Ľudské zdroje	→ produkcia, prítomnosť facilitátorov pri práci v menších diskusných skupinách
Doba prípravy	→ 3 mesiace
Priebeh akcie	→ 2 dni
Spracovanie výstupu	→ 2 týždne

Plánovací víkend je podujatie, ktoré vytvára priestor na prepojenie miestneho spoločenstva či ľudí z konkrétnej lokality a sprevádza ich krok za krokom pri tvorbe verejného priestoru. Ak je dobre nastavený a precízne pripravený, dokáže priniesť hodnotné výsledky nielen z hľadiska samotného plánovania (napr. dobre navrhnutý verejný priestor), ale aj z hľadiska prepojenia a posilnenia komunity. Práve plánovanie a tvorba verejných priestorov (tzv. placemaking) býva označované ako jeden z prístupov ku komunitnému rozvoju, kde sa participatívne plánovanie stáva nástrojom práce s komunitou.

Pred začiatkom plánovania si musíme ujasniť, aký máme cieľ. Plánovací víkend je vhodné využiť napríklad pri projektoch revitalizácie celých lokalít s nevyužitým potenciálom. Najzásadnejšie rozhodovanie v procese súvisí s výberom vhodného priestoru, ktorý budeme riešiť – lokalita by mala mať takú mierku a veľkosť, aby bolo možné ju naplánovať a v blízkej budúcnosti projekt realizovať so zapojením miestnych obyvateľov/obyvateliek. Plánovanie v komunite často iniciuje miestna iniciatíva či občianske združenie, ale dôležitou podmienkou, bez ktorej sa projekt nepodarí realizovať, je zapojenie samosprávy (a samozrejme aj majiteľa pozemku, napríklad cirkvi, športového klubu či školy). Zapojenie miestnych aktérov, výber lokality a príprava samotnej akcie sú prácou na niekoľko mesiacov a vyžadujú pozornú prípravu.

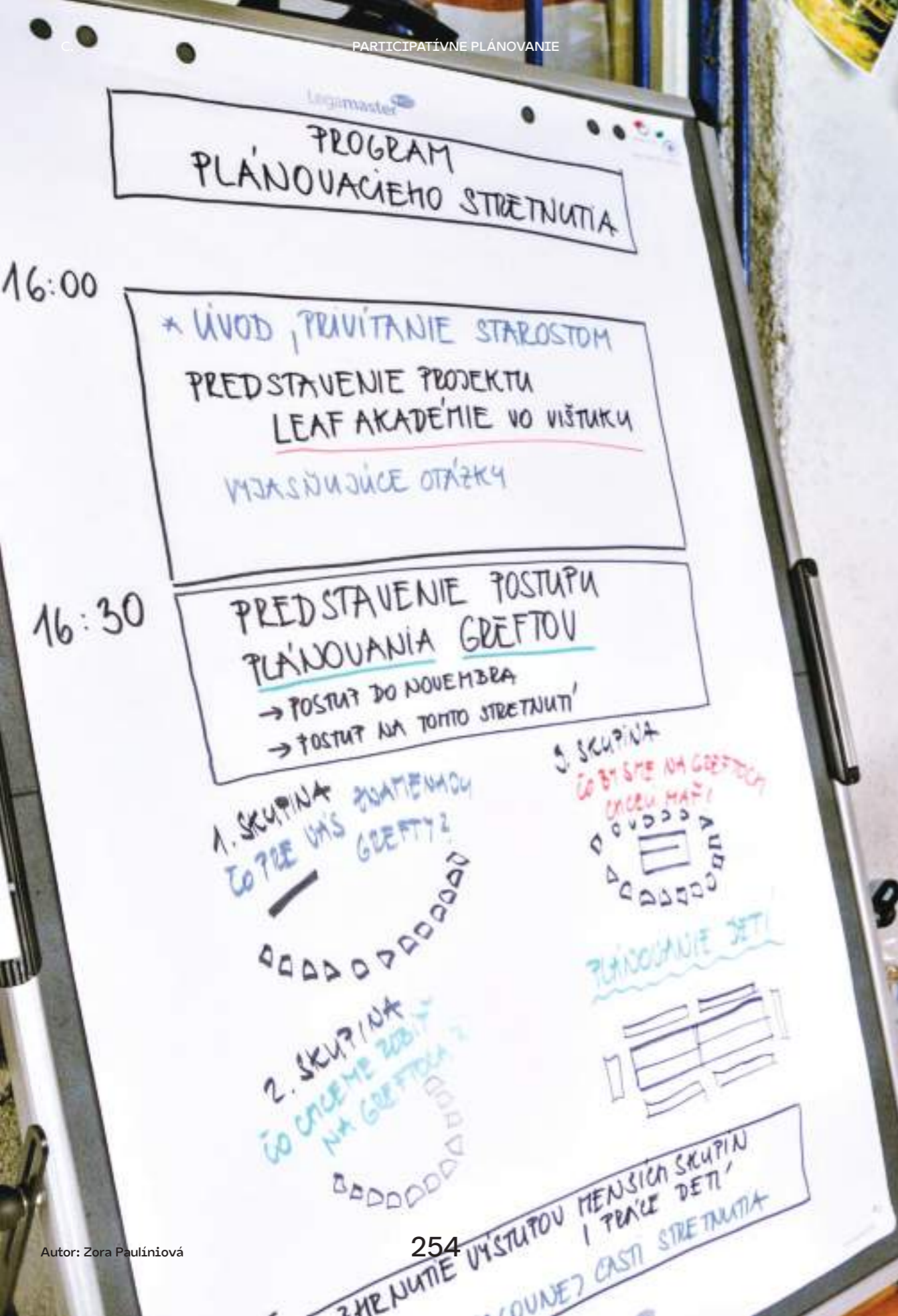
K plánovaniu by sme mali prizvať všetkých relevantných aktérov/aktérok od zastupiteľov samosprávy, cez politických predstaviteľov až po zástupcov odbornej i laickej verejnosti.

Aktivity plánovacieho víkendu (ideálne je realizovať ich na prelome jari a leta) rozložíme na 2-3 dni (od piatku do nedele) a využívame logiku skupinového rozhodovania o priestore. V spoločnom plánovaní zapojíme zainteresovaných hráčov do diskusie o možnostiach riešenia a do spoločného rozhodovania o prioritách. Jednotlivé aktivity sa sústreďujú na:

- vzájomné prepojenie a motivovanie ľudí v úvode;
- mapovanie priestoru a komunity – spoznanie daností a kontextu vybraného priestoru a identifikovanie kľúčových aktérov/aktérok, ktorí by mali priestor využívať;
- zistenie potrieb a záujmov zainteresovaných hráčov/hráčok vo vzťahu k priestoru;
- formulovanie vízie priestoru;
- navrhnutie viacerých variant riešenia a výber finálneho plánu.

Víkend často začíname spoločným piatkovým stretnutím účastníkov so zdieľaním osobných príbehov spojených s lokalitou. V sobotu doobeda účastníci najprv skúmajú lokalitu priamo v teréne a v nadväznosti na to aj navrhujú zmeny či opatrenia. Skúsení facilitátori/facilitátorky vedú celý proces, v ktorom striedajú prácu v pléne s prácou v menších skupinách. Preto je ideálne mať k dispozícii veľkú spoločnú miestnosť s priamym prepojením na riešenú plochu a s menšími priestormi pre skupiny.

Neodmysliteľným vyvrcholením plánovacieho víkendu je prezentácia návrhov a diskusia, kde vyberieme ten najlepší plán. Celodenný program sprevádzajú aj aktivity pre celé rodiny, aby boli súčasťou stretnutia deti a seniori/seniorky, a záver dňa vyústi neformálnym pokračovaním programu.

TIP OD MIBu

Pred organizovaním plánovacieho víkendu sa pokúsime spoznať prostredie aj cez fungujúce komunity a pokúsime sa využiť ich pomoc pri jeho organizácii či propagácii. Plánovací víkend môžeme spojiť s ďalšou akciou, ktorá má neformálnejší charakter, ako napr. piknik, premietanie či koncert; nielenže príde väčší počet účastníkov/účastníčok, ale aj atmosféra bude príjemnejšia.

Pre najmenšie deti pripravíme program, ktorý odbremení rodičov; staršie deti zapojíme do plánovania — ak dostanú priestor, dokážu prísť s výbornými nápadmi.

Aspekt inkluzivity

Plánovací víkend organizovaný miestnou komunitou býva vo svojej podstate inkluzívny – pestrosť rôznych cieľových skupín sa priam vyžaduje. Musíme pamätať aj na neviditeľné skupiny, ktoré by organizátorom nenapadlo pozvať, ale aj na zabezpečenie bezbariérových priestorov, v ktorých sa bude plánovanie odohrávať. Aby sa mohli rodičia venovať plánovaniu, osvedčilo sa pripraviť program pre deti. Je vhodné pripraviť sa aj na prítomnosť ľudí, ktorí nemusia hovoriť po slovensky, a teda prispôbiť aspoň časť aktivít v iných jazykoch.

Krátka anotácia	→ Pracovná skupina je odporúčaná forma zapojenia primárne pri väčších projektoch, kde je participácia jednou zo súčastí celého procesu, pričom ideálne je, ak počas celého participatívneho procesu vedie skupinu jeden konkrétny zodpovedný človek – koordinátor/koordinátorka. Pracovná skupina zahŕňa odborníkov/odborničky na rôzne oblasti, pričom participatívne plánovanie je len jednou z nich.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ 10-20
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ organizovaná/odborná verejnosť
Fáza zapojenia	→ prípravná → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ spolurozhodovanie
Ľudské zdroje	→ produkcia zabezpečujúca pravidelné konanie, → facilitátor/facilitátorka
Doba prípravy Pribeh akcie Spracovanie výstupu	→ nemožno určiť, nakoľko ide o pravidelné stretnutia, povedzme na báze 2 hod. trvajúceho stretnutia raz mesačne

Pracovná skupina je formát, ktorý zabezpečuje interdisciplinárny, efektívny tok informácií ku konkrétnej téme. Väčšinou o pracovných skupinách hovoríme v kontexte dlhodobiejšieho projektu vyžadujúceho si vyššiu mieru koordinácie zo strany všetkých účastníkov/účastníčok. V závislosti od urgency a fázy projektu musíme správne zvoliť časový odstup, v ktorom sa skupina stretáva. Koordinácia tak môže prebiehať aj mimo pravidelných stretnutí. V úvodnej fáze si musíme jasne stanoviť projektové úlohy, rovnako i termín odovzdania konkrétnych úloh, pričom zodpovednosť za kontrolu a priebežnú koordináciu by mal niesť vedúci celej pracovnej skupiny.

Účastníkmi pracovnej skupiny by mali byť všetci dostupní experti pre danú oblasť riešeného projektu, v prípade projektu samosprávy jej zamestnanci. Je vhodné si pozývať externých hostí aj opakovane, ak potrebujeme podrobnejšie konzultácie.

Formát pracovnej skupiny funguje ako diskusný formát, kde je pri väčšej skupine vhodné, aby skupinu viedol facilitátor/facilitátorka v koordinácii s vedúcou osobou projektu (môže to byť aj jedna osoba). Facilitátor/facilitátorka by mal mať dozor aj nad dramaturgiou jednotlivých stretnutí.

V rámci stretnutí pracovnej skupiny sa musíme držať niekoľkých základných pravidiel. Pre efektívne zdieľanie informácií je vhodné, keď facilitátor/facilitátorka v úvode zhrnie predošlé míľniky a dôležité udalosti v procese. Najpodstatnejšie je, aby dochádzalo k efektívnemu zdieľaniu podstatných dôležitých informácií, ktoré všetci členovia pracovnej skupiny potrebujú.

Aspekt inkluzivity

Povaha pracovnej skupiny do istej miery hovorí o jej odlišnosti oproti iným metódam. Zväčša sa snažíme o inkluzivitu (zapojenie širokej verejnosti, ak to daná metóda umožňuje). Pracovná skupina je však vo svojej podstate zameraná prevažne na expertov/expertky.

Pri pracovnej skupine musíme dbať primárne na vhodné zloženie jej členov/členiek tak, aby sme zabezpečili adekvátne hájenie všetkých záujmov. Odborníci/odborničky z organizovanej verejnosti tak môžu byť aspoň na nepravdepodobnej báze prizvaní do diania, ale nemusia sa zúčastňovať všetkých stretnutí.

Krátka anotácia	→ Rozhovor je široko uplatniteľná metóda pre množstva kvalitných informácií od širokého spektra aktérov.
Využitie	→ Územný plán (C.2.2) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ rozhovory sú zväčša realizované individuálne – jeden na jedného, je nutné zväziť, koľko ich potrebujeme zrealizovať
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ široká → organizovaná → odborná podľa kontextu
Fáza zapojenia	→ prípravná → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ludské zdroje	→ výskumník/výskumníčka so skúsenosťami vo vedení rozhovorov, → produkcia – dohadovanie termínov rozhovorov
Doba prípravy	→ niekoľko hodín
Priebeh akcie	→ 2 hodiny
Spracovanie výstupu	→ 2 dni *na jeden rozhovor

Jeden z možných spôsobov, ako rozhovory zapojiť do participatívneho procesu, je ich realizácia s kľúčovými aktérmi, ktorí sú pre projekt dôležití. Realizátori participatívneho procesu nemusia poznať dostatočne problematiku ani detailne všetky reálne konkrétneho miesta, kde sa participácia realizuje. Preto je v rámci procesu vhodné si tieto znalosti a vedomosti doplniť práve prostredníctvom rozhovorov s vopred vytipovanými aktérmi. Získané informácie môžeme následne využiť aj pri nastavovaní ďalších fáz participatívneho procesu, rovnako ako podklad pre formuláciu hypotéz, ktoré si prostredníctvom výskumu overíte.

TIP OD MIBu

Túto postupnosť sme aplikovali už na niekoľkých projektoch. Pred tvorbou dotazníka k projektu revitalizácie kúpeľov Grössling, v ktorom sa spája pobočka Mestskej knižnice v Bratislave a mestských kúpeľov, sme absolvovali niekoľko pološtruktúrovaných¹³⁹ rozhovorov so zamestnancami/zamestnankyňami knižnice, aby sme lepšie pochopili problémy, s ktorými knižnica zápasí.

Rovnako sme postupovali aj pri projekte revitalizácie Križnej ulice, kde sme absolvovali rozhovory s obyvateľmi z okolia, s majiteľmi prevádzok, so zástupcami inštitúcií sídliačich v blízkosti a so zástupcami iniciatív, ktoré v okolí fungujú.

Rozhovory s odbornou a organizovanou verejnosťou boli zásadnou súčasťou projektu ReUse centra, ktorý sme realizovali v spolupráci s ďalšími oddeleniami magistrátu a MIBu. Takýmto spôsobom boli oslovení experti/expertky na cirkulárnu ekonomiku, odpady a na ďalšie príbuzné témy.

139. Ak sa hovorí o metóde rozhovoru, zväčša sa myslí rozhovor pološtruktúrovaný. Je tomu tak aj v prípade našej publikácie. Existujú aj ďalšie druhy rozhovorov (ako napr. expertný, etnografický, naratívny a i.), pričom ich použitie je komplikovanejšie a ich realizácia si vyžaduje ďalšie skúsenosti realizátora rozhovoru a v konečnom dôsledku aj zásadnejší analytický vstup v ďalšej fáze.

Toto však nie je jediná možnosť, ako rozhovory do procesu zaradiť. Rozhovory môžeme použiť aj v ďalších fázach projektu, nielen v začiatkovej fáze. Ich využitie je skutočne široké, ale nie za každých okolností vhodné. Pri rozhovoroch si musíme premyslieť, či a do akej miery môžu byť prínosné vzhľadom na požadovaný výsledok a či máme k dispozícii dostatok výskumných znalostí a organizačných kapacít. Realizácia akéhokoľvek typu rozhovoru je časovo náročný proces, preto musíme aj podrobne zväziť jeho reálny prínos. Existuje niekoľko druhov rozhovorov, pričom medzi najčastejšie patrí pološtruktúrovaný rozhovor s jasne stanovenými okruhmi otázok a tém, no zároveň poskytujúci určitú voľnosť.

Pri rozhovore musíme dopredu myslieť aj na skutočnosť, že si to vyžaduje aj ďalšiu prácu pri jeho prepise či následnej kvalitatívnej analýze, napr. spôsobom kódovania. Nesmiernou výhodou tejto formy získavania dát je tvorba naratívov, s ktorými sa dá následne pracovať i pri tvorbe výskumných hypotéz a môžu byť kľúčové, napr. aj pre zostavenie záverečnej správy z celého participatívneho procesu. Rozhovory okrem iného nám môžu poslúžiť aj ako vhodná evaluačná metóda po ukončení participatívneho procesu pre získanie spätnej väzby.

TIP OD MIBu

Pandemická situácia v jarnom období roku 2020 spôsobila, že sme sa v rámci projektu revitalizácie Krížnej ulice nemohli stretnúť s účastníkmi participatívneho procesu. Namiesto toho sme realizovali približne 30 telefonických, pološtruktúrovaných rozhovorov so seniormi/seniorkami a s ľuďmi so špecifickými potrebami pohybu. Cieľom týchto rozhovorov bolo zistiť, či existujú odlišnosti pri formulovaní problémov a výziev, s ktorými sa stretávajú na Krížnej ulici a okolí, teda v štvrti, kde žijú. Pre zabezpečenie nízko-rahovosti prebiehali rozhovory telefonicky, aby nebola podmienkou znalosť a prístup k technológiám (videohovoru).

Išlo o pomerne náročný proces, no musíme dodať, že sa stretol s mimoriadne pozitívnou odozvou zo strany respondentov/respondentiek, keďže v dobe nutnej izolácie tieto rozhovory slúžili aj inému než participatívne účelu — mali rozmer spoločenskej pomoci v náročnom čase.

Aspekt inkluzivity

Musíme zohľadniť individuálne situácie, v ktorých sa respondenti/respondentky nachádzajú. Preto dôsledne zvažujeme spôsob oslovenia, navrhovaný termín realizácie, ale napr. aj prispôbenie jazyka. Ak realizujeme sériu rozhovorov s respondentmi s nižším vzdelaním, prípadne nehovoriacimi plynule v našej reči, tak prispôbujeme tomu aj jazyk komunikácie. Vyššia miera inkluzivity je zabezpečená aj dôsledným mapovaním všetkých relevantných aktérov, aby čo najširšia vzorka z nich mala možnosť zapojiť sa do rozhovoru.

Pri samotnom trvaní rozhovoru musíme myslieť aj na miesto realizácie, aby sa respondent/respondentka cítili komfortne, v bezpečí a rušivé prostredie nemalo vplyv na zodpovedanie otázok.

Krátka anotácia	→ Susedské stretnutie nad mapou je efektívny spôsob rýchleho a dôkladného zapojenia dotknutej verejnosti do rozhodovacieho procesu.
Využitie	→ Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ ideálne niekoľko desiatok (podľa prípravy organizačného tímu)
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ široká verejnosť
Fáza zapojenia	→ realizačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	→ produkcia → facilitátori na mieste → zapisovatelia
Doba prípravy	→ 1 mesiac
Priebeh akcie	→ 2 hodiny
Spracovanie výstupu	→ 2 týždne

140. Takto označené stretnutie priamo opisuje aktivitu, keď je použitá mapa, pri ktorej sa diskutujú konkrétne problémy lokality či komunity vo verejnom priestore. Samozrejme, susedské či komunitné stretnutie môžu fungovať aj bez aktivity s mapou, v rôznych formách je možné jej uplatnenie cez ďalšie metódy uvedené v tejto kapitole.

Táto metóda participácie môže pomôcť formulovať hneď niekoľko čiastkových cieľov (podľa povahy prerokovávaného projektu), ako napríklad: detailná formulácia status quo – kde sú v lokalite problémy, kde vznikajú konflikty, čo v lokalite chýba, ale aj aké sú pozitívne aspekty, formulácia budúceho stavu – čo sú aspekty, ktoré by mal nový návrh riešiť.

Susedské stretnutie nad mapou je formát, ktorý nemá pevne stanovené pravidlá, ale existuje niekoľko základných odporúčaní. Samotnej práci v skupine s mapou by mala predchádzať aspoň krátka prezentácia so základnými náležitostami konkrétneho projektu, napr. realizácie stavby v štvrti či revitalizácie verejného priestranstva. Kvalitu stretnutia môže zásadne zvýšiť účasť odborníkov, ktorí sú za daný projekt zodpovední, keďže často z voľnej diskusie vyplynú aj otázky, na ktoré vedia najlepšie odpovedať práve oni.

Od typu konkrétneho projektu závisí, ako je nastavená dramaturgia stretnutia, koľko času sa venuje voľnej diskusii a práci v skupine nad mapou. Od zváženia týchto aspektov závisí, akým spôsobom nastavujeme otázky pre prácu s mapou.

Štandardnými formami sú napríklad otázky o miestach, s ktorými sa viažu príjemné či nepríjemné pocity, o miestach, kde ľudia trávia čas a naopak, ktorým sa vyhýbajú. Celým stretnutím sprevádza facilitátor/facilitátorka, kladie otázky a vysvetľuje inštrukcie.

Musíme zabezpečiť dostatočne veľkú vytlačennú mapu v niekoľkých kópiách, v ktorej bude pre všetkých účastníkov jednoduché orientovať sa. Rovnako musíme myslieť na ďalšie pomôcky, napr. farebné body, špendlíky s farebnými hlavičkami či iné možnosti, ako odlišovať body s konkrétnymi odpoveďami. V tomto ohľade je dôležitá aj rola zapisovateľa, ktorý detailnejšie zapíše spomínaný problém pre následný záznam. Stretnutie nad mapou sa prirodzene vykonáva lepšie vo fyzickom prostredí, existuje ale aj možnosť realizácie online, pričom sa náležitostiam takejto online participácie venujeme v nasledujúcej kapitole.

TIP OD MIBu

Ako efektívna forma sa osvedčili farebné body očíslované podľa poradia, ktoré môžu ľudia voľne lepiť do mapy. Komentár následne zapisovateľ priradí ku konkrétnemu číslu a problém detailnejšie rozpisuje. Podnety môžeme tematicky rozdeliť podľa farieb – napr. žlté body sa vzťahujú na verejný priestor, modré na dopravu ap. Body následne preniesieme cez GIS do digitálnej formy mapy, alebo zvizualizujeme cez platformu CARTO.

Existuje množstvo foriem, ako s mapami pracovať, často sa stretávame aj s pojmom pocitová mapa. Rizikom pociťovej mapy je zaznačovanie bodov bez kontextu – bez toho, aby sme vedeli viac o tom, čo tieto jednotlivé body znázorňujú. Za týchto okolností veľké množstvo pozitívnych alebo negatívnych bodov môže priniesť obraz o tom, aké je všeobecné vnímanie, ale nepovie nám viac o konkrétnych problémoch lokality.

Aspekt inkluzivity

Susedstvá poväčšine tvorí mix ľudí v rôznych životných situáciách, preto to musíme mať na zreteli. V prvom rade musíme distribuovať pozvánku na takéto stretnutie v dostatočnom predstihu nielen online, ako aj vo fyzickej forme pre všetkých, ktorí nemajú prístup a možnosť nájsť pozvánku na internete.

Stretnutie zorganizujeme vo verejnom priestore v exteriéri, prípadne v interiéri v blízkosti riešeného územia. V prípade interiériu je ideálny priestor, ktorý dôverne v okolí poznajú a je dostatočne veľký a bezbariérový.

Stretnutie by sa malo konať ideálne v popoludňajších a/alebo vo večerných hodinách, keď je možné zabezpečiť prítomnosť čo najväčšieho počtu záujemcov a záujemkyň.

Krátka anotácia	Verejné prerokovanie je v našich pomeroch pomerne zaužívaná forma participácie, ktorá je spojená s legislatívnou povinnosťou verejných orgánov prezentovať výstupy konkrétneho materiálu ¹⁴¹ . Ide zväčša o stretnutie zamerané na prezentáciu predkladaných dokumentov s následnou moderovanou diskusiou. Verejné prerokovanie by malo umožniť zrozumiteľný výklad prezentovaných verejných politík (napr. územného plánu), aby umožnilo informované pripomienkovanie dokumentov.
Využitie	<ul style="list-style-type: none"> → Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ od niekoľko desiatok až po tisíc (v závislosti od formy)
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ široká/organizovaná/odborná verejnosť
Fáza zapojenia	<ul style="list-style-type: none"> → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	<ul style="list-style-type: none"> → informovanie → konzultovanie
Ľudské zdroje	<ul style="list-style-type: none"> → facilitátor/facilitátorka → produkčný/produkčná → odborníci/odborničky na konkrétne obsahové témy prerokovania
Doba prípravy	→ 2 mesiace
Priebeh akcie	→ 1 deň
Spracovanie výstupu	→ 1 mesiac

141. Napr. zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov či zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Neexistuje žiadny všeobecný úzus o tom, akým spôsobom musí prerokovanie prebehnúť. Zaužívaný spôsob je predovšetkým vo forme veľkej verejnej prezentácie, ktorej sa môžu zúčastniť kľúčoví aktéri aj široká verejnosť. Verejné prerokovanie je dôležitá aktivita, definovaná zákonom^{142,143}, veľmi často však zostáva izolovanou aktivitou, ktorej nepredchádzali žiadne participatívne kroky. Ak sa pozornosť verejnosti upriami na toto jediné stretnutie, pretože predtým nemala možnosť vstúpiť do prípravy dokumentu, ktorý je de facto hotový, často verejné prerokovanie poznačujú obavy a emócie vyplývajúce vo veľkej miere z nedostatočného informovania o predmete prerokovania.

Doterajšie skúsenosti s verejným prerokovaním definujú základné princípy, ako k tomuto povinnému kroku zo strany samospráv pristupovať. Štandardom je, že v rámci jedného dňa zorganizujeme dve fyzické stretnutia, jedno v priebehu doobedia pre všetkých kľúčových aktérov, druhé v priebehu poobedia pre širšiu zainteresovanú verejnosť.

Informovanie o tejto udalosti prebieha formou oficiálnej pozvánky pre všetky dotknuté subjekty¹⁴⁴. Zároveň je udalosť pre širokú verejnosť vyhlásená oficiálne prostredníctvom úradnej tabule.

Na stretnutí odznie prezentácia, ktorá detailnejšie priblíži povahu predkladaného materiálu. Po tomto kroku nasleduje formát diskusie s otázkami všetkých zúčastnených. Preto je vhodné, aby sa za stranu organizátorov zúčastnilo podujatia väčšie množstvo tých, ktorí môžu odpovedať na všetky druhy otázok, sčasti presahujúce aj rovinu predkladaného materiálu.

142. Definovaná je povinnosť zorganizovať prerokovanie, nie samotná forma.

143. Napr. zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov či zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

144. Napr. v bratislavských reáliách pri zmenách a doplnkoch územného plánu je to približne 80 subjektov z radu inštitúcií.

TIP OD MIBu

Na čo rozhodne nesmieme zabudnúť pri organizácii verejného prerokovania:

- jasne definovať cieľ stretnutia,
- zabezpečiť facilitáciu a jasne odkomunikovať pravidlá diskusie,
- jasne definovať výstup a čo sa s ním udeje,
- zabezpečiť včasnú a transparentnú informovanosť o prerokovaní,
- zabezpečiť všetky technické náležitosti – ozvučenie, dostatok miest na sedenie a ďalšie.

Rovnako je vhodné formát prezentácie prispôbiť publiku, pre ktoré aktuálne prezentáciu realizujeme. Ak prizveme inštitúcie, existuje vyšší predpoklad odbornejšieho zapojenia a vhladu do problematiky; pre širokú verejnosť musíme prerokovaný materiál naopak prispôbiť tomu, aby bol dostatočne jasne formulovaný v obmedzenom čase. Zároveň existuje vyššia pravdepodobnosť toho, že časť otázok bude presahovať rámec prerokovania.

V konečnom dôsledku musíme dbať na to, aby všetky pripomienky (aj tie naformulované na jednom alebo viacerých stretnutiach) boli doručené oficiálnou cestou cez vopred určený e-mailový aj fyzický komunikačný kanál zodpovedným pracovníkom/pracovníčkam, ktorí majú následne povinnosť sa všetkými týmito otázkami a podnetmi zaoberať a odpovedať na ne. Otázky na prezentáciách tak majú skôr charakter doplnkových otázok pre zúčastnených na lepšie pochopenie problematiky.

Pred samotným prerokovaním nesmieme podceňovať komunikáciu s možnými účastníkmi/účastníčkami a vzhľadom na počet pozvánok a formy pozvania aktérov musíme mať na zreteli napríklad aj časové a priestorové kapacity pre takúto udalosť.

Ešte na dôvetok: ak je verejné prerokovanie jedinou aktivitou smerom k odbornej aj širokej verej-

nosti, môžeme konštatovať, že nejde o skutočnú formu participácie v dostatočnom rozsahu. Ak už venujeme veľké množstvo energie aj prostriedkov na organizáciu takéhoto podujatia s predpokladanou vyššou účasťou, môžeme samotné prerokovanie spojiť s ďalšou aktivitou, ako napr. so sedením nad mapou či anketou. Takýmto spôsobom sa dá využiť vyšší level informovanosti aj záujmu účastníkov o danú problematiku.

TIP OD MIBu

Pandemická situácia v roku 2020 prinútila samosprávu hľadať nové východiská. Preto sme realizovali v spolupráci so všetkými dotknutými oddeleniami Magistrátu hl. mesta Bratislavy verejné prerokovanie zmien a doplnkov územného plánu Bratislavy (ZaD 07) v online prostredí, ktorého sa zúčastnili všetky dotknuté orgány. Zároveň bolo sprístupnené širšej verejnosti formou online verejného podujatia.

Neodškriepiteľnou výhodou takejto formy je, že z tohto vysielania je automaticky vyhotovený záznam, ku ktorému sa všetci záujemcovia môžu vrátiť aj v neskoršej fáze. Tento záznam slúžil aj pre informovanie aktérov, ktorí sa nemohli pripojiť v reálnom čase.

Toto podujatie sa uskutočnilo prostredníctvom platformy BičMarker, kde sa robil živý prenos po dobu niekoľkých hodín, počas ktorých sa ku konkrétnym preberaným aspektom zmien a doplnkov vyjadrovali jednotliví zodpovední aktéri/aktérky. Diskusné moderované vstupy vždy končili diskusnou časťou, kde sa riešili otázky z publika, ktoré do tejto platformy vkladali priamo diváci/diváčky. Pre potrebu zodpovedania všetkých otázok sa naživo počas diskusie odpovedalo aj na ďalšie otázky, na ktoré nebol priestor v živom vysielaní. Na to bolo nutné zabezpečiť ďalšiu ľudskú silu v podobe odborných zamestnancov/zamestnankýň, ktorí boli priamymi účastníkmi.

Živé štúdio znamenalo aj zapojenie technických pracovníkov zabezpečujúcich záznam v podobe zvukárov, kameramanov

a ďalších technikov. Spoločne s produkčným a obsahovým zabezpečením celého záznamu celý organizačný tím tvorilo dovedna takmer 40 ľudí.

Takto nastavený formát verejného prerokovania slúžil všetkým dotknutým aktérom/aktérkam a boli bližšie informovaní o všetkých náležitostiach celého procesu prijímania zmien a doplnkov územného plánu. Nadalej ale platí forma, na ktorú bežal pravidelne v priebehu vysielania odkaz, že všetky oficiálne kladené pripomienky bolo nutné v požadovanej lehote doručiť e-mailom alebo fyzicky oddeleniu územného plánovania, ktoré následne tieto pripomienky vyhodnocovalo.

Aspekt inkluzivity

Zasielanie pozvánok čo najširšiemu výberu pozývaných aktérov/aktérok realizujeme s dostatočnou časovou rezervou. Pre takéto typ stretnutia platia pri aspekte inkluzivity podobné pravidlá ako pri všetkých ostatných verejných podujatiach. Zvážime priestor, čas a možnosti starostlivosti o deti. Stretnutie by sa malo konať ideálne v popoludňajších a vo večerných hodinách s predpokladom, že zabezpečíme prítomnosť čo najväčšieho počtu záujemcov a záujemkýň.

Odlíšnosťou oproti iným metódam je možné prispôbenie celého stretnutia konkrétnemu publiku. Zaužívané postupy zväčša rozdeľujú publikum na odbornú a organizovanú verejnosť a na širokú verejnosť. Za takýchto okolností je vhodné prispôbiť jazyk aktuálnemu publiku.

V avizovanom online stretnutí sa limitom stáva štandardná nedostupnosť pre skupiny obyvateľstva, ktoré vôbec alebo len minimálne používajú internet.

Krátka anotácia	→ Vychádzka a cyklovychádzka sú výborné skupinové metódy, ktoré môžeme využiť na prieskum v teréne, získanie konkrétnych podnetov a na prepojenie účastníkov/účastníčok s odlišnými východiskami. Ak je prechádzka dobre nastavená, výsledkom môže byť aj scitlivenie zapojených ľudí v skúmanej problematike.
Využitie	→ Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7)
Počet účastníkov/účastníčok	→ 10-50. Všeobecne platí, že čím väčšia skupina, tým vyššie nároky na organizačné zabezpečenie.
Cieľová skupina	→ všetky typy verejnosti podľa dramaturgie prechádzky
Fáza zapojenia	→ realizačná
Úroveň zapojenia	→ informovanie, konzultovanie
Ľudské zdroje	→ facilitátor/facilitátorka → produkcia
Doba prípravy	→ 2 týždne
Priebeh akcie	→ 2 hodiny
Spracovanie výstupu	→ 1 deň

Dobrá a mimoriadne vhodná exploračná metóda pre projekty zamerané na plánovanie konkrétnych lokalít. Súčasťou prechádzok sú skôr diskusie o praktických aspektoch mobility (či iných tém), ktoré nadväzujú na samotný pohyb v území. Prechádzka však nie je vhodná na diskusiu o strategických témach, ktorá vyžaduje väčšie sústredenie a štruktúrovanejší a cielenejší diskusný formát. Zapojenie odbornej verejnosti do tejto metódy má svoje špecifiká – odborníci/odborničky si počas podujatia vymieňajú názory so širšou verejnosťou a vďaka tomu dochádza k spoločnému zladovaniu nazerania na danú problematiku.

Zásadnou výhodou tejto metódy je jej využitie priamo na mieste, ktorého sa má konkrétny projekt týkať, čo znamená, že vďaka nej môžeme získať zásadný a vyčerpávajúci prehľad o charakteristikách a problémoch danej lokality. Jednotliví účastníci/účastníčky totiž priamo na mieste môžu priniesť svoje požiadavky, upozorniť na konkrétne problémy a podobne. Pri použití iných foriem (napr. dotazníka) riskujeme, že ľudia pri svojich výrokoch a hodnoteniach nebudú schopní takej veľkej miery reflexie, ktorá by priniesla požadované vstupy vo forme čo najkonkrétnejších problémov.

Čiastočným limitom tejto metódy je vysoká organizačná náročnosť. Nutná je príprava materiálov, ktoré ľuďom môžeme ukázať na ilustráciu, zabezpečenie programu počas vychádzky a ďalšie. Výhodou vychádzky je aj prizvanie zaujímavého hosťa, ktorý v priebehu vychádzky predstaví zaujímavé poznatky a expertízu v oblastiach, ktoré môžu byť nové aj pre účastníkov/účastníčky bývajúcich danej štvrti. Účast osoby priamo zodpovednej za revitalizáciu, ktorá má dostatok informácií, môže ozvláštniť podujatie a zaujať zúčastnené publikum. Takýto človek publiku lepšie a zaujímavejšie osvetlí predpokladanú premenu fyzického priestoru v širších súvislostiach.

V rámci prípravy podujatia musíme premyslieť aj zber spätnej väzby. Dobrým spôsobom pre lepšiu koordináciu podujatia je potvrdzovanie účasti jednotlivých účastníkov, aby sme mali kontrolu nad tým, koľko ľudí sa podujatia zúčastní. Na základe toho si budeme môcť pripraviť, napríklad

ako rozdelíme ľudí do menších skupín, v ktorých budeme získavať spätnú väzbu. Dôležité je, aby sme jasne rozdelili roly facilitátorov/facilitátoriek a zapisovateľov/zapisovateľiek, ktorí pozorne vnímajú aj bežný rozhovor medzi účastníkmi a zaznamenávajú podnety, ktoré neskôr spracujeme. Rovnako si musíme premyslieť aj formát, či zostať pri tomto neformálnom zaznamenávaní, alebo postupovať systematickejšou metódou, podobnou metóde stretnutia nad mapou (C.3.9.) Vtedy konkrétne podnety zaznamenávajú samotní účastníci/účastníčky, prípadne facilitátor/facilitátorka a zapisovateľ/zapisovateľka na základe podnetov ľudí.

Dôležitou súčasťou je výber aktérov, ktorí by sa tejto aktivity mali zúčastniť. Ak chceme získať dostatočne široký záber podnetov od rôznych užívateľských skupín, je vhodné dodržať tento mix aj v skupinách. Vychádzať by sme mali z paradigmy, že to, čo je dobré pre najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, prináša úžitok všetkým. Preto odporúčame dbať na to, aby medzi účastníkmi boli napríklad rodičia s malými deťmi využívajúci na presun detský kočík, seniori so zníženou schopnosťou pohybu alebo osoby na invalidnom vozíku. Všetci títo ľudia totiž vo verejnom priestore často narážajú na bariéry a sú na kvalitu zmien citlivejší než ostatní.

TIP OD MIBu

Na čo pri plánovaní vychádzky/cyklovychádzky pamätať:

- **Definujeme svoj cieľ!** ktorú tému chceme preskúmať a aké výstupy chceme získať?
- **Pripravíme si trasu a pozorne vyberieme zastávky.** Pri výbere začiatku, jednotlivých zastávok aj záveru musíme zvažovať celkovú dramaturgiu podujatia — ako vtiesnať do dvoch hodín prejedenie trasy, úvod, prediskutovanie tém aj záverečnú reflexiu. Kde zvolíme zastávky, ktoré nebudú brániť prechodu ostatných návštevníkov ulice? Budeme

→ vzhľadom na veľkosť skupiny a rušnú premávku potrebovať ozvučenie? Ako budeme viesť diskusiu a zaznamenávať podnety? Zabezpečíme si nerušené miesto s občerstvením, kde prebehne záverečná reflexia.

Samostatnou (menej inkluzívnou) kapitolou v rámci vychádzok je cyklojazda, ktorá sa riadi podobnými pravidlami ako vychádzka. Tematicky je cyklojazda vhodná nielen na skúmanie priestorov z pohľadu cyklistov/cyklistiek. Hodí sa na prieskum lokalít v prírodnom prostredí aj nad rámec používania bicykla, kde by jazda autom neumožnila priamy kontakt s prostredím a pešia prechádzka by zasa trvala neúmerne dlho, až niekoľko hodín. Pri organizácii vychádzok a cyklojazd musíme brať do úvahy možnú dĺžku vzhľadom na to, aké vzdialenosti sú účastníci schopní/ochotní prekonať, a takisto neopomenúť ani poveternostné podmienky.

TIP OD MIBu

Pre lepšie pochopenie potrieb jednotlivých zraniteľných skupín sme v rámci participatívneho projektu revitalizácie Krížnej ulice zorganizovali tri vychádzky:

- historická prechádzka — bola určená širokej verejnosti; cez sprostredkovanie histórie bola zameraná na zvýšenie povedomia a informovanosti o historickom vývoji celej štvrte,
- nočná prechádzka — cielená primárne na ženy, ale aj na iné cieľové skupiny; bola zameraná na zjavné aj menej zjavné elementy pocitu bezpečia pri pohybe verejným priestorom,
- bezbariérová prechádzka — s účasťou osôb so špecifickými potrebami, s cieľom pomenovať zásadné bariéry v pohybe po Krížnej a okolí, ale aj scitlivovať zapojených odborníkov a verejnosť vo vnímaní problémov, s ktorými sa tieto skupiny stretávajú v dennej realite.

Aspekt inkluzivity

Čas vychádzky prispôbíme cieľovej skupine, resp. upravíme limity pre čo najširšie spektrum ľudí. Neskorší termín stretnutia vo večerných hodinách môže ovplyvňovať (ne)účasť záujemcov z radov rodičov starajúcich sa o malé deti, prípadne starších ľudí, ktorí sa v neskorších denných hodinách obávajú pobytu vonku.

Ak chceme usporiadať vychádzku priamo pre špecificky vytipovanú skupinu, mali by sme prispôbiť program v čase aj priestore. Je dôležité myslieť na trasu, dĺžku trasy, presuny medzi stanovišťami a premyslieť to tak, aby vychádzka nebola problematická pre účastníkov/účastníčky, napr. s obmedzeniami pohybu.

Krátka anotácia	→ Podujatie zamerané na prezentáciu aktivít s cieľom osloviť širokú verejnosť. Má v prvom rade informačný charakter, no dobrou a premyslenou dramaturgiou nám umožní aj väčšie zapojenie verejnosti.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Zmeny a doplnky územného plánu (C.2.3) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Rekonštrukcia a nová funkčná náplň existujúcej budovy (C.2.8) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ v závislosti od dĺžky konania výstavy aj niekoľko tisíc
Cieľová skupina	→ široká verejnosť
Fáza zapojenia	→ realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ informovanie → spolourohodovanie ¹⁴⁵
Ľudské zdroje	→ produkcia – rezervácia priestorov, príprava prezentovaných materiálov, inštalácia/deinštalácia produkčné menšie úlohy, organizovanie sprievodného programu, kurátor, grafik
Doba prípravy	→ 2 mesiace
Priebeh akcie	→ 1 týždeň až niekoľko mesiacov
Spracovanie výstupu	→ 1 mesiac

145. Spolourohodovanie v prípadoch, keď ide o výstavu spojenú s ďalšími aktivitami v rámci sprievodného programu.

Výstava je rozšírený formát participatívnej aktivity, ktorá rovnako ako deň otvorených dverí prináša silné informačné posolstvo a jej cieľom je otvorenie sa čo najširšiemu spektru ľudí. Ak chceme verejnosť prostredníctvom výstavy zapojiť do väčšej miery (napr. spätnou väzbou), musíme premyslieť a zabezpečiť tento proces. Jednou z možností je napríklad aj zabezpečenie prítomnosti osôb, ktoré priamo návštevníkov oslovujú s konkrétnou ďalšou aktivitou, no s rozmachom technológií sú možnosti stále širšie. Výhodou výstavy je, že sa dá realizovať v exteriéri aj na exponovaných miestach, a teda sila informácií a záujem verejnosti môžu mať pozitívny vplyv na to, ku koľkým ľuďom sa informácie prostredníctvom výstavy dostanú.

Výstava je vhodná hlavne v prípadoch, keď chceme verejnosti prezentovať vizuálny obsah, napríklad návrhy revitalizácie budovy, verejného priestoru, alebo ak prinášame hmatateľné výsledky procesu, ktoré dokážeme atraktívne vizualizovať a sprostredkovať návštevníkom.

Výstava sa vhodne dopĺňa s formátom dňa otvorených dverí. Zároveň môže byť výstava doplnená o ďalšie komunikačné aj participatívne aktivity, ako napr. o komunitnú prechádzku, komentovanú prehliadku a iné.

Pri usporiadaní výstav musíme mať na zreteli tri hlavné body:

- **zrozumiteľnosť** – dbáme na čo najjasnejšiu formu prezentovaného obsahu, aby bol čitateľný a pochopiteľný pre všetkých návštevníkov bez ohľadu na ich vek, vzdelanie či jazykové znalosti,
- **umiestnenie** – rozmyšľáme si, či bude výstava v interiéri alebo exteriéri. Bude dostatočne dostupná tým, ktorých by sa mala najviac dotknúť? Napríklad, ak robíme výstavu o revitalizácii štvrte na okraji mesta a samotná výstava sa uskutoční v centre mesta, hrozí, že minieme našu cieľovú skupinu. Takisto zvážime bezpečnosť, udržateľnosť, odolnosť použitých materiálov voči zmenám počasia či vandalizmu. Ak ide o dlhodobé vystavenie

poveternostnému pôsobeniu, musíme myslieť na tlač odolnú proti vode a inej nepriazni počasia.

- **spätná väzba** – hlavne v prípade, ak bude výstava dlhší čas v exteriéri, nie je fyzicky ani prakticky možné, aby bola plne pod kontrolou, ba ani spätná väzba zbieraná priamo na mieste. Preto musíme zvážiť možnosti, ako získame spätnú väzbu. Pre technologicky zdatnejších môže byť napríklad k dispozícii QR kód, po ktorého načítaní sa zobrazí formulár na spätnú väzbu. Takisto môže byť spätná väzba zbieraná vo forme panelu s písacími potrebami alebo odkazom na možnosť vyplnenia formulára v blízkej prevádzke či vo verejnej inštitúcii.

TIP OD MIBu

Výstava môže byť jedným z východísk ako komunikovať s verejnosťou v prípade, že to okolnosti inak nedovoľujú. Túto metódu sme využili v kombinácii s ďalšími dištančnými metódami, keď vzhľadom na epidemiologickú situáciu nebolo možné realizovať osobné stretnutia. Takýmto spôsobom sme pripravili výstavnú prezentáciu pre obyvateľov/obyvateľky Muchovho námestia a okolia v Petržalke. Informačná výstava bola spojená s možnosťou zberu spätnej väzby.

Na ilustráciu, ako verejnosti predstaviť výstavu vo verejnom priestore, uvedieme príklad zo staromestského Komenského námestia, kde pri príležitosti vyhlásenia víťaza architektonickej súťaže bol prezentovaný víťazný návrh spolu s ďalšími. Okoloidúci si tak na informačných paneloch mohli pozrieť informácie o budúcej podobe tohto priestoru. Ten bol následne využitý tiež na ďalšie doplnkové akcie organizované mestom aj inými inštitúciami (napr. diskusie, kvíz ap.). Nie vždy je ale možné priniesť výstavu priamo do priestoru, s ktorým súvisí. V takých

prípadoch je vhodné premyslieť, kde by sa dala výstava sprostredkovať bližšie k ľuďom a k prirodzeným bodom intenzívneho pohybu, napr. na zastávkach verejnej dopravy, v blízkosti alebo priamo v obchodoch ap.

Aspekt inkluzivity

Výstava by mala byť dostupná v dlhšom časovom úseku, aby sa k nej mohli dostať všetci, ktorí majú záujem podľa svojich časových možností. Musíme zväziť aj priestorové možnosti a zabezpečiť ideálne bezbariérový prístup. Takisto musíme prispôbiť jazyk a atribúty výstavy širokému publiku, aby boli texty, farby a vizuály zrozumiteľné a dostatočne čitateľné aj pre ľudí so zhoršeným zrakom či s inými špecifickými potrebami.

Pri tvorbe materiálu zvažujeme, ktoré informácie sa dajú jednoducho a výpovedne vizualizovať, aby boli čo najlepšie zrozumiteľné. Väčšie množstvo textového materiálu môžeme priložiť v sprievodnom materiáli, mobilnej aplikácii či na webovej stránke.

Pre čo najväčšiu prístupnosť môžeme aspoň časť výstavy prezentovať aj v cudzom jazyku (aspoň prostredníctvom preloženého sprievodného materiálu), ktorému budú rozumieť zahraniční obyvatelia či návštevníci.

Krátka anotácia	→ Workshop má široké možnosti využitia. Dá sa využiť ako diskusný formát, ale aj napr. vo fáze spoločného plánovania. Je to metóda, ktorá prepája vedomosti účastníkov/účastníčok s cieľom spoločne prísť k poznatkom, ktoré vylepšia predmetný projekt.
Využitie	→ Územný plán (C.2.2) → Komunitný plán sociálnych služieb (C.2.4) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5) → Revitalizácia verejného priestoru (C.2.6) → Revitalizácia brownfieldu (C.2.7) → Výstavba novej budovy (C.2.9)
Počet účastníkov/účastníčok	→ 10-50, pričom pri väčšom množstve účastníkov sa vyžaduje pri niektorých aktivitách rozdelenie do menších skupín
Cieľová skupina (typ verejnosti)	→ organizovaná → odborná
Fáza zapojenia	→ prípravná → analytická → realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ konzultovanie
Ľudské zdroje	→ produkcia → facilitátor/facilitátorka → zapisovateľ/zapisovateľka
Doba prípravy	→ 1 mesiac
Priebeh akcie	→ max. 1 deň
Spracovanie výstupu	→ 1 týždeň

Workshop patrí medzi kreatívne metódy a už samotný názov napovedá, že cieľom je niečo vytvoriť, vyprodukovať. Môže ísť o stretnutie, zamerané na plánovanie konkrétneho verejného priestoru, na tvorbu základných dopravných riešení, navrhnutie siete peších trás či na iné témy. Dôležité je dobre pripraviť dizajn stretnutia a viesť ho tak, aby sa naplno využila expertíza a skúsenosti prítomných ľudí. Workshopy najlepšie fungujú v menšom počte ľudí s odbornou skúsenosťou.

Workshop môže trvať niekoľko hodín až celý deň. Počet účastníkov na jednu skupinu by nemal presiahnuť 10, max. 15 ľudí. Ak je celkový počet účastníkov na workshope vyšší, je vhodné účastníkov rozdeliť do viacerých skupín vedených facilitátormi/facilitátorkami¹⁴⁶.

Forma workshopu je použiteľná v ktorejkoľvek fáze procesu, záleží na výstupoch, ktoré by mal priniesť v tej-ktorej fáze. Realizácia workshopu s odbornou verejnosťou v pilotnej fáze môže priniesť formuláciu vízie a definovanie cieľov, zatiaľ čo v záverečnej fáze sa môže workshop zamerať na tvorbu a prioritizovanie riešení, alebo mať skôr charakter spoločnej evaluácie. Účastníkmi workshopu by mali byť ľudia s istou angažovanosťou v danej oblasti, neodporúča sa vždy pre širokú verejnosť, keďže vyžaduje konkrétnejšie a odbornejšie vstupy.

Postup na začiatku je podobný ako pri verejnom prerokovaní. Otvorenie workshopu zvyčajne uskutoční iniciátor projektu. Pri workshope môže niekedy prísť k spojeniu roly toho, kto workshop odborne vedie a kto ho facilituje. V úvodnom vstupe by mali byť jasne pomenované ciele workshopu a očakávané výstupy, ako aj štruktúra aktivity a časové rámce. Takisto je dobré navzájom sa predstaviť, aj z hľadiska svojej expertízy a skúseností, prípadne pomenovať, akú organizáciu či skupinu kto zastupuje. Kľúčové sú odborné prezentácie, ktoré pomôžu definovať kontext, v ktorom sa budú účastníci/účastníčky pohybovať. Ak chceme prítomných usmerniť k riešeniu

konkrétnych vecí, dobré je spomenúť východiská, na ktoré by sa nemalo zabudnúť (pri riešení verejných priestorov sú to napr. trendy udržateľnej mobility, potreba adaptačných opatrení na zmenu klímy alebo rozvoj komunitných a sociálnych aspektov). Prospešné je tiež na úvod prezentovať zozbierané dáta o území či výstupy z dotazníka. Po úvodnej vyjasňujúcej prezentácii a diskusii môžeme prítomných rozdeliť podľa počtu a podľa riešených tém na menšie skupiny. V prípade pol-denného workshopu je optimálna dĺžka trvania práce v skupinách 2 hodiny, samozrejme, všetko závisí od kontextu a riešenej problematiky. Aby došlo k prepojeniu poznania a k vzájomným inšpiráciám, účastníci/účastníčky prezentujú výstupy zo skupín pred všetkými účastníkmi workshopu a na záver nasleduje diskusia (ideálne facilitovaná) so sumarizáciou kľúčových výstupov. Existuje množstvo publikácií, ako využívať interaktívne nástroje a techniky počas workshopu. Facilitátor/facilitátorka by si mal v rámci dramaturgie premyslieť ich výber a následnosť¹⁴⁷.

Aspekt inkluzivity

Rovnako ako pri príbuzných participatívnych metódach, aj v tomto prípade musíme dôsledne premyslieť štandardné organizačné záležitosti, ako je rozsah, bezbariérovosť miesta, čas trvania, ktorý nikoho nevylučuje z účasti, ale napríklad aj prispôbenie jazyka (preklad, tlmočenie).

Rovnako ako pri iných metódach, aj tu je dôležité, aby sme dôsledne premysleli pozvánky všetkých relevantných aktérov/aktérok zabezpečujúcich reprezentáciu cieľových skupín.

Krátka anotácia	→ World café je kombinovaná diskusná metóda pre väčšiu skupinu ľudí, ktorá štruktúrovanou formou prepája pozitíva práce v malých skupinách a fungovanie veľkej skupiny tak, aby na konci priniesla bohaté výstupy k riešenej téme.
Využitie	→ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (C.2.1) → Územný plán (C.2.2) → Tvorba verejných politík a stratégií (C.2.5)
Počet účastníkov/účastníčok	→ min. 12, horná hranica počtu účastníkov/účastníčok neexistuje, za predpokladu, že dokážeme zabezpečiť dostatočné množstvo facilitátorov/facilitátoriek k jednotlivým diskusným stolom
Cieľová skupina	→ všetky druhy verejnosti, primárne organizovaná a odborná
Fáza zapojenia	→ realizačná → záverečná a evaluačná
Úroveň zapojenia	→ spolurozhodovanie
Ľudské zdroje	→ facilitátori/facilitátorky k jednotlivým skupinám → produkcia – zabezpečenie pozvánok v dostatočnom predstihu, zabezpečenie priestoru, prípadne techniky
Doba prípravy	→ 2-4 týždne
Priebeh akcie	→ 1 deň
Spracovanie výstupu	→ 1 týždeň

World café je štruktúrovaná diskusia 12 a viac ľudí, ktorá prebieha v spoločnom priestore pri viacerých stoloch a vo viacerých kolách. Cieľom je preskúmať vopred stanovené témy, nájsť odpovede na konkrétne otázky či objaviť riešenia kľúčových problémov¹⁴⁸. Preto musíme dobre nastaviť zloženie ľudí v skupine, jasne definovať otázky, na ktoré chceme získať odpovede a pre účastníkov vysvetliť pravidlá a princípy, ktoré sú pre tento formát kľúčové a bez ktorých nedosiahneme dobré výstupy.

Pri facilitácii veľkých skupín býva najväčšou výzvou, ako dosiahnuť, aby diskusia mnohých ľudí s rôznorodým vzdelaním, skúsenosťami i potrebami nevedla k vzájomnému presadzovaniu sa, ale aby účastníci odchádzali s pocitom, že sa navzájom obohatili. Snažíme sa spojiť intimitu práce v malých skupinách so strategickým smerovaním pléna.

World café ponúka otvorenú a tvorivú diskusiu na spoločné témy s cieľom:

- zdieľať myšlienky, názory a skúsenosti v autentickú konverzáciu,
- preskúmať spoločné poznanie a získať hlbšie porozumenie diskutovaných tém,
- stimulovať inovatívne myslenie a preskúmať možnosti následných aktivít,
- dosiahnuť stotožnenie sa s výstupmi (ich spoluvlastníctvo), ktoré zvyšuje pravdepodobnosť čínorodej akcie¹⁴⁹.

World café môžeme realizovať samostatne a jednorazovo, ale aj ako súčasť dlhodobějších procesov, napríklad pri zmene organizačnej kultúry, pri strategickom rozvoji aj pri dizajnovaní nových projektov, procesov, dokonca i produktov¹⁵⁰. Vďaka širokej expertíze účastníkov a jasne nastavenej dramaturgii môžeme world café využiť v rôznych

fázach plánovacích procesov – v úvodnej fáze, keď je výsledkom diskusie cenné rozšírenie nazerania na riešenú tému, ako aj vo fáze tvorby návrhov, ich skúmania a prioritizácie.

Cieľovou skupinou pre takúto formu zapojenia sú aktéri/aktérky z odbornej verejnosti, mimovládnych organizácií, podnikatelia, spolky, združenia či prípadne jednotlivci so špecifickým záujmom o prerokovávanú tému. Cieľom je vytvoriť vhodnú skladbu odbornosti a rôznych perspektív týchto účastníkov ich kombinovaním v diskusii.

Účastníci/účastníčky sa v priebehu podujatia striedajú pri jednotlivých diskusných stoloch. Po vopred určenom intervale diskusie pri jednotlivých stoloch následne dôjde k prestriedaniu osadenstva medzi diskusnými stolmi. Facilitátori/facilitátorky zostávajú pri svojich stoloch. Za ideálnych podmienok by pri tejto zmene mal facilitátor/facilitátorka následne novoprichádzajúcim účastníkom/účastníčkam zhrnúť základné myšlienky z predchádzajúcej diskusie. Na základe tohto zhrnutia by potom oni mali nadviazať na predošlé myšlienkové pochody. Takýchto kôl uskutočníme niekoľko a world café uzavrieme zhrnutím celého pléna¹⁵¹.

Aspekt inkluzivity

Metóda je vo svojej podstate inkluzívna, pretože vytvára priestor pre zapojenie rôznorodej skupiny a z tejto rôznorodosti ťaží. Dôležitá je však rola facilitátorov/facilitátoriek, aby sa nestalo, že niekto bude v diskusii dominovať, alebo niektoré názory zaniknú.

Tak ako pri iných metódach, aj tu je dôležité dôsledné premyslenie pozvánok všetkých relevantných aktérov/aktérok zabezpečujúcich reprezentáciu cieľových skupín.

148. User participation. Participatívne metódy. Svetová kaviareň. n.d.

149. SLOCUM, N. Participatory Methods Toolkit : A practitioner's manual. 2003.

150. MIKOVÁ, K. et al. Participovať? Participovať : učebnica participatívnej tvorby verejných politík. 2020.

Mnohokrát spomínaná téma pandémie zásadne ovplyvnila možnosti štandardného chodu participatívnych procesov, ako sme to už na viacerých miestach tejto publikácie uvádzali. S tým súvisí v mimoriadne silnej forme rozmach participatívnych metód v online prostredí. Aj vyššie uvedené praktické príklady konkrétnych projektov ukazujú, že postupne využívame mnohé metódy v online forme.

Uvedomujeme si obmedzenia a limity použitia týchto metód v online priestore. Ako príklad môžu slúžiť dáta, ktoré demonštrujú, že ani nie polovica obyvateľov Slovenska vo veku nad 65 rokov vo svojom živote využila internet a len 32 % z nich internet použila v posledných troch mesiacoch¹⁵². Rolu v týchto obmedzeniach zohráva aj ekonomický faktor, a teda nie každý má dostatočné technické zabezpečenie. Tieto obmedzenia máme na zreteli, a preto dištančnou formou volíme iné stratégie, ako osloviť konkrétne skupiny ľudí.

Čo sa týka samotného presunu participácie do online formy, môžeme konštatovať, že prakticky každá z opisovaných metód si vďaka technologickému pokroku nájde svoje uplatnenie online i napriek tomu, že sme si to možno pred niekoľkými rokmi ešte nevedeli predstaviť. Aj metóda ako vychádzka/cyklovychádzka (C.3.11) sa s použitím technológie dokáže preniesť do online priestoru, ako to napríklad už dlhšie realizujú kultúrne inštitúcie¹⁵³. V prenesenej forme tak technológia presúva zážitok a informácie do prístupnej formy aj v čase, keď nie je možné absolvovanie fyzického zážitku. Uvedieme príklady z posledného obdobia: live video prechádzka priestorom, online susedské stretnutie s obyvateľmi dotknutej štvrte či po prvýkrát v online forme prerokovanie zmien a doplnkov územného plánu. Všetky tieto aktivity ale spája fakt, že ak by to súčasná situácia dovoľovala, uskutočnili by sa (aj) vo fyzickej forme.

152. VLAČUHA, R., HORNÁČEK, M., ŽELONKOVÁ, V. Zisťovanie o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach. 2018.

153. Príklad zo Slovenskej národnej galérie, ktorá v čase pandémie priniesla návštevníkom/návštevníčkam možnosť virtuálnych prehliadok: www.sng.sk/sk/o-galerii/blog/2027-nova-virtualna-prehliadka-filla-fulla-s-audio-sprievodom

Na mnohé z týchto možností sme odkazovali priamo pri konkrétnych metódach v zozname vyššie.

Uvedomujeme si, že nie je možné preniesť zážitky v plnom spektre, takže napríklad fyzické prekonanie bariér v online prostredí nie je možné, zatiaľ čo pri prechádzke verejným priestorom býva táto aktivita mimoriadne účinná na identifikáciu problematických bodov.

Špecificky je nutné poznamenať, čo predstavuje prechod do online prostredia pre participáciu tvárou v tvár. Moderovanie a facilitácia sú v online prostredí náročnejšie vo všetkých aspektoch – od realizácie metód, štruktúrovania stretnutia cez zabezpečenie zrozumiteľnosti komunikácie a udržanie dynamiky skupiny, až po tvorivé mentálne procesy v rámci skupinového rozhodovania (divergencia, konvergencia¹⁵⁴) či sociálneho učenia¹⁵⁵. Rovnako musíme upriamiť pozornosť aj na nadväzovanie neformálnych vzťahov s účastníkmi/účastníčkami aktivít a na vytvorenie atmosféry, ktoré sa na diaľku tvoria omnoho náročnejšie.

Okrem online metód, ktorých častejšie využitie bolo podmienené pandemickou situáciou, existujú online participatívne metódy, navrhnuté a využívané priamo pre online prostredie¹⁵⁶. Ide napríklad o použitie mapových aplikácií, pocitových máp či iných podobných prvkov, ktoré môžu byť dostupné aj dlhšiu dobu nad rámec konkrétneho projektu. Takéto platformy ponúkajú časovo neobmedzenú možnosť vyjadrenia sa verejnosti. To v praxi znamená, že dáta z týchto mapových aplikácií môžu slúžiť ako prvotný dátový vstup pri riešení zadaní konkrétnych území a štvrtí.

154. V procesoch skupinového rozhodovania rozoznávame viaceré fázy, napr. divergentnú fázu (fáza tvorivého, rozbiehavého myslenia, tvorby nápadov) a konvergentnú fázu (fáza vyhodnocovania nápadov, postupného zužovania).

155. Pomocou sociálneho učenia si človek osvojuje sociálne hodnoty, postoje i sociálne správanie. Náročnosť takéhoto učenia je ešte vyššia pri online komunikácii.

156. TOKÁROVÁ, N. Nástroje online participácie a ich príklady zo Slovenska. 2018.

Príkladov použitia takéhoto formátu máme mnoho¹⁵⁷, s rozmachom technológií a používania internetu sa objavil aj pojem emotional cartography, voľné preložiteľný ako pocitová kartografia. Dá sa povedať, že ide o vkladanie informácií o pocitoch z konkrétnych miest založených na následnom umiestňovaní týchto vstupov do máp¹⁵⁸. V takomto kontexte sa objavuje aj pojem geoparticipácia¹⁵⁹, čo spája pojem zapájania verejnosti do rozhodovania predovšetkým s pojmom geografický informačný systém (GIS). V slovenských reáliách sa s pocitovými mapami a mapami na zber podnetov stretávame už niekoľko rokov, pričom tento prístup bol použitý aj pri príprave Manuálu tvorby verejných priestranstiev mesta Prešov¹⁶⁰. Variáciou takéhoto zberu podnetov je niekoľko úspešných príkladov, keď sa verejnosť zapája prostredníctvom nahlasovania problematických podnetov zo svojho okolia a takto na diaľku komunikuje so samosprávou. Ako príklady môžeme uviesť slovenský portál Odkaz pre starostu¹⁶¹ či britský portál FixMyStreet¹⁶². Dôležité je však rozlišovať zber strategických informácií a dát, ktoré sa premietnu do tvorby koncepčných dokumentov, od operatívnych informácií, ktoré možno využiť pri údržbe a čistení miest.

Existuje veľké množstvo platforiem pre online participáciu. Avizovaný širší časový rámec a rôznorodosť zbieraných podnetov sú typickým znakom napr. platformy NextHamburg, ktorá funguje v Hamburgu už niekoľko rokov. Každý môže vložiť vlastný nápad na projekt, ktorý následne ostatní užívatelia/užívateľky vidia a môžu hodnotiť, prípadne o ňom diskutovať. Do diskusie prispievajú

157. PÁNEK, J. Mapping citizens' emotions: participatory planning support system in Olomouc, Czech Republic. In *Journal of Maps*. 2018.

158. NOLD, C. (ed.). *Emotional Cartography: Technologies of the Self*. 2009.

159. PÁNEK, J. From Mental Maps to GeoParticipation. In *The Cartographic Journal*. 2016.

160. Príkladom je portál www.pocitovemapy.sk, kde je platforma použiteľná pre viacero miest na Slovensku.

161. viac na: www.odkazprestarostu.sk

162. viac na: www.fixmystreet.com

163. viac na: www.nexthamburg.de

aj experti/expertky. Navrhnuté zásahy neostávajú len v rovine ideí, ale dochádza aj k ich neskoršej realizácii¹⁶³. Takáto forma participácie tak umožňuje účastníkom/účastníčkami nielen diskutovať a navrhovať riešenia, ale spoluvytvára aj potenciálny zoznam projektov, ktorými by sa samospráva pri ďalšom rozvoji mala zaoberať.

TIP OD MIBu

Špecifiká participatívnych stretnutí vedených online v reálnom čase

- Súčasťou procesného úvodu (jasné otvorenie, zadefinovanie cieľa a programu, pravidiel) by malo byť aj krátke technické zorientovanie a informácia o možnej technickej podpore počas priebehu aktivity. Na začiatku musíme upovedomiť účastníkov o spôsobe zapájania sa do diskusie. Niektoré platformy poskytujú iba možnosť sledovať obsah, iné umožňujú kladenie otázok či diskusiu (otázky a odpovede, chat). Preto si musíme v predstihu rozmyslieť, či pôjde o postupné zapojenie všetkých, alebo o zapojenie hlásiacich sa a ako budeme reagovať na otázky v chate (diskusii v aplikácii).
- Špeciálny dôraz musíme klásť na sledovanie účastníkov, ktorí sa hlásia do diskusie, na sledovanie otázok a ich výber či na zabezpečenie tichej a nerušenej miestnosti pre facilitátora/facilitátorku.
- Pri väčšom počte účastníkov sa neobjavia všetci na obrazovke a pri písomnom kladení otázok musí facilitátor/facilitátorka sústrediť pozornosť na viaceré aspekty. Je vhodné, ak sú prítomní dvaja facilitátori/facilitátorky a každý má na starosti inú úlohu (napr. priama facilitácia a sledovanie podnetov).
- Účastníci by mali mať zapnutú aj kameru, vďaka čomu prebieha komunikácia medzi všetkými zapojenými efektívnejšie a plynulejšie. Dôležité je, rovnako sme aj v online prostredí dodržiavali základné pravidlá slušnosti a etikety. Súčasťou online etikety je aj to, že keď človek práve nerozpráva, mal by mať vypnutý mikrofón.

- Vzhľadom na ochranu súkromia a predovšetkým dát, musíme ľudí vopred informovať, ako budeme s dátami nakladať. Obvykle platí, že samotnou účasťou vyjadruje účastník/účastníčka súhlas so spracovaním osobných údajov a so záznamom informácií. V prípade, že chceme vyhotoviť záznam, musíme o tom upovedomiť všetkých účastníkov/účastníčky.

Ako príklad, kde sme využili viaceré metódy mapovania a zapojenia verejnosti počas pandémie, uvádzame projekt revitalizácie Krížnej ulice, ktorý realizovala Sekcia mestského plánovania a participácie.

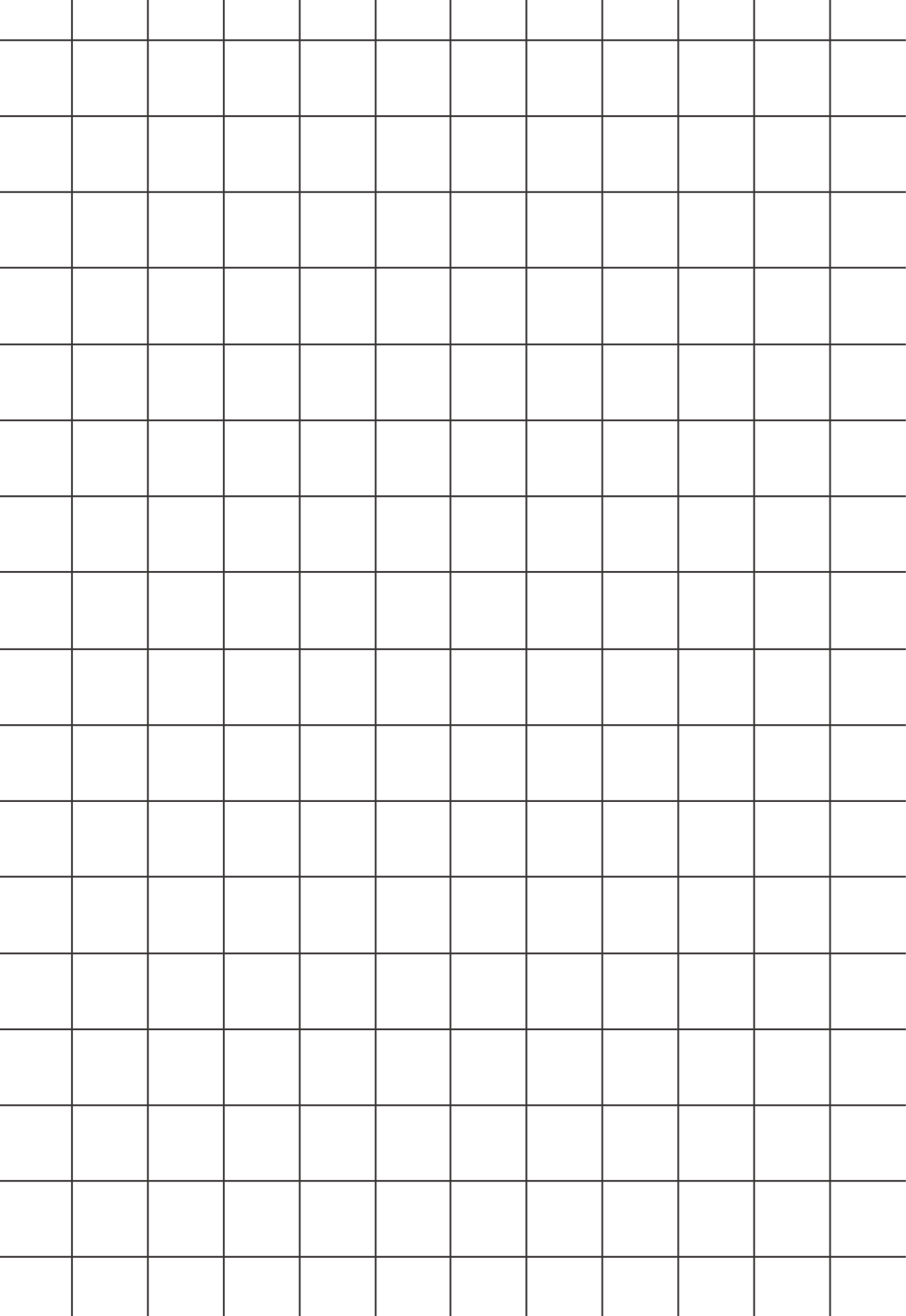
Krátky popis:	<ul style="list-style-type: none"> → Súčasťou revitalizácie ružinovskej električkovej radiály je aj plánovaná obnova Krížnej ulice. Tá ponúkla príležitosť zmeniť uličný profil tak, aby sa z ulice plnej áut stala zelená mestská trieda, ktorá je komfortnejšia aj pre peších a ľudí na bicykloch. Aby mohlo mesto takéto rozhodnutie prijať, potrebovalo poznať tvrdé dáta o využití ulice, ale aj názory verejnosti. Verejný priestor Krížnej, doteraz definovaný len dopravnou, Sekcia mestského plánovania a participácie preto skúmala z pohľadu architektonického, ekonomického, environmentálneho, ale aj sociálneho a výstupy sprostredkovala ako východiská spracovateľom projektov dokumentácie. → Okrem samotného participatívneho procesu paralelne existovala aj expertná pracovná skupina, riešiaci komplexnú revitalizáciu ružinovskej radiály, ktorej sme boli súčasťou. Túto skupinu sme priebežne informovali o samotnom procese. Rovnako sme priebežne informovali aj miestnych poslancov a spolupracovali sme s miestnymi občianskymi združeniami.
Významnosť projektu:	→ celomestský význam
Trvanie participatívneho procesu:	<ul style="list-style-type: none"> → 02-10/2020 (9 mesiacov) → interná participácia (2 mesiace)* → analýza súčasného stavu + príprava návrhu štúdie (6 mesiacov) → záverečná správa, výstava vo verejnom priestore, online záverečné stretnutie (2 mesiace)* → *jednotlivé fázy sa môžu aj prekrývať
Fáza zapojenia verejnosti:	→ začiatok projektu – participácia čiastočne predchádzala príprave projektov dokumentácie
Úroveň zapojenia verejnosti:	<ul style="list-style-type: none"> → V rámci procesu sme prešli viacerými etapami a úrovňami participatívneho plánovania. Zamerali sme sa najmä na tieto: <ul style="list-style-type: none"> → informovanie <ul style="list-style-type: none"> • prostredníctvom webu, sociálnych médií a tlačových správ sme verejnosť informovali, čo je cieľom participácie a ako sa môžu ľudia do procesu zapojiť. Priebežne sme tiež informovali aj o čiastkových výstupoch, ktoré sme získali v rámci jednotlivých aktivít. → konzultovanie <ul style="list-style-type: none"> • prebehlo prostredníctvom viacerých metód so zameraním na zmapovanie stavu, ako aj na definovanie vízie a budúcich riešení (tab. 8), • pri nastavovaní metód participatívneho procesu sme spolupracovali s miestnymi občianskymi združeniami.

Rozpočet:	→ interné personálne kapacity, experti/expertky pre prechádzky, financie na tlač plagátov a záverečnej správy, náklady na realizáciu susedských stretnutí (ozvučenie, občerstvenie, kancelárske potreby, iné).
Ľudské zdroje/kapacity:	→ projektová manažérka, facilitátor/facilitátorka, mapovači, spracovatelia/spracovateľky mapových podkladov a získaných údajov do GISu, sociológ, analytici, grafička, jazykový korektor, produkčná
Metódy a analýzy:	→ Tab. 7: Metódy použité v rámci participatívneho procesu na Krížnej ulici
Pridaná hodnota a inovácie participatívneho procesu	<ul style="list-style-type: none"> → úpravou metodiky sme reagovali na pandemickú situáciu (zmena formátu stretnutí na menšie, realizovanie online aktivít), → po spracovaní dotazníka sa zároveň ukázalo, že nám chýba výraznejšie zapojenie starších vekových skupín, preto sme seniorov/seniorky oslovili telefonicky, → vytvorili sme problémovú mapu lokality (na základe telefonických rozhovorov, susedského stretnutia a prechádzok), → pripravili sme susedské stretnutie a sériu troch tematických prechádzok (historická, bezbariérová, nočná); išlo o mimoriadne prínosný formát interakcie s ľuďmi, pričom sme o ulici a jej okolí získavali skutočne detailné informácie, → v rámci participatívneho procesu sme využili rôzne typy participatívnych metód a na základe výstupov z nich sme pripravili množstvo analytických podkladov (tab. 8), → keďže išlo o zapojenie širokej verejnosti do participatívneho procesu v projekte celomestského významu, zamerali sme sa nielen na obyvateľov/obyvateľky lokality, ale aj na návštevníkov/návštevníčky, → zber, spracovanie a vizualizovanie dát sme konzultovali s Oddelením dátovej politiky a analýz a s odborníkmi zo štúdia Medialab Katowice.
Limity:	<p>Medzi faktory ovplyvňujúce výstupy patrili:</p> <ul style="list-style-type: none"> → epidemiologická situácia (situácia ovplyvňujúca výstupy, napríklad celkovú mobilitu), → sťažená možnosť komunikácie s verejnosťou → (zmena metodiky participácie – osobné rozhovory → telefonické rozhovory, susedské stretnutie → online prezentácia záverečnej správy).
Odkaz a QR kód na záverečnú správu:	 https://bit.ly/revitalizacia-krizna

Metóda	Účel	Cieľová skupina verejnosti	Popis použitej metódy
Mapovanie stavu a typu prevádzok a obchodov	Mapovanie a prieskum	Majitelia obchodov a prevádzok na Krížnej (zmapovaných 106 prevádzok a inštitúcií)	→ Zmapovanie a analýza prevádzok a inštitúcií na Krížnej a okolí, realizovaný formou rešerše a následne priamo v teréne. 02/2020
Sčítanie parkujúcich áut	Mapovanie a prieskum	Parkujúci v území (3474 záznamov)	→ Sčítanie parkujúcich áut v teréne na základe metodiky Oddelenia dátovej politiky a analýz. 03/2020
Dotazník pre verejnosť	Mapovanie a prieskum	Širšia verejnosť – obyvatelia i návštevníci ulice (cca 3000 respondentov)	→ Online dotazník pre širšiu verejnosť (obyvateľov i návštevníkov ulice a lokality), zameraný na zmapovanie vnímania súčasného a budúceho stavu. 02/2020
Individuálne, hĺbkové rozhovory	Mapovanie a prieskum	Predstavitelia lokality (5) Seniori a seniorky (20)	→ Osobné stretnutia s kľúčovými aktérmi a v čase pandémie telefonické rozhovory so seniormi a seniorkami z lokality, zamerané na overenie zistení z dotazníka a na doplnenie ďalších podnetov. 03-06/2020
Dotazník pre prevádzky	Mapovanie a prieskum	Majitelia obchodov a prevádzok na Krížnej (oslovených 74, zapojených 30 %)	→ Online dotazník pre prevádzky, vychádzajúci z mapovania v teréne a zameraný na zistenie súčasného stavu (najmä zo socioekonomického pohľadu) a potrieb skúmaných prevádzok a inštitúcií. 04-05/2020
Susedské stretnutie	Informovanie, mapovanie a prieskum, vedenie dialógu	Ľudia z okolia, obyvatelia/obyvatelky (cca 150)	→ Susedské stretnutie s cieľom predstaviť prvé výstupy z dotazníka a z rozhovorov a viesť s prítomnými diskusiu o tom, ako vnímajú Krížnu a aké zmeny by na nej privítali. Výstupom bola aj mapa problémov lokality. 06/2020
3 tematické prechádzky ulicou	Mapovanie a prieskum, vedenie dialógu	Ľudia z okolia / Krížna historická (25) Ľudia so záujmom o urbánu bezpečnosť / Krížna nočná (50) Ľudia so špeciálnymi potrebami, dopravní plánovači, verejnosť (Krížna bezbarierová) (20)	→ Tematické prechádzky priamo v lokalite, zamerané na jej bližšie spoznanie a na zozbieranie konkrétnych podnetov najmä v témach, ktoré sa týkajú zraniteľných skupín. → Išlo o inovatívne metódy, kde sme priamo v teréne a priamo s ľuďmi, ktorých sa to týka, mapovali bariéry pohybu a orientácie a podnety, týkajúce sa nočnej urbánnej bezpečnosti. 07-08/2020

Tab. 7:
Metódy použité v rámci participatívneho procesu na Krížnej ulici
Zdroj: Záverečná správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020

Fotoprieskum	Mapovanie a prieskum	Širšia verejnosť vrátane špecifických cieľových skupín	→ Strednodobý fotografický prieskum, zameraný na zdokumentovanie lokality, vrátane jej návštevníkov a užívateľov a ich špecifického správania, ponúkol dôležité informácie o priestore, ľuďoch a ich správaní. 02-09/2020
---------------------	----------------------	--	---

Záver

Z.	Záver	293
	Prílohy	294
	Zoznam skratiek	294
	Zoznam obrázkov	294
	Zoznam tabuliek	294
	Použité zdroje	296
	Autorský kolektív	300
	O zadávateľoch	301

Z. Záver

Kým sme dopísali túto knihu, vypukla a postupne i doznieva pandémia, ktorá významne ovplyvnila našu prácu a prax. Náš záver bude preto neukončenou reflexiou predošlého obdobia, ktorú vnímame ako odrazový mostík do budúcnosti. Počas pandémie všetko zásadne zmenilo svoju formu a takisto aj participatívne plánovanie. V časoch, keď ľudia pracovali z domu a nemali možnosť sa fyzicky stretávať, hľadali sme spôsoby, ako sa k nim dostať. Prvou odpoveďou bol internet. Online stretnutia, ktoré sa automaticky nahrávali, priniesli väčšiu transparentnosť a možnosť zachytiť viac ľudí. Tieto podmienky podnietili aj tvorbu kvalitnejších mediálnych obsahov či nutnosť hovoriť jednoduchším jazykom, doplneným atraktívnymi vizuálnymi prvkami. Tento spôsob práce bol pozitívnou výzvou i pre kolegov a kolegyně zo samosprávy zachytiť ducha doby a pracovať viac s online prostredím. Tieto obsahy budú teraz natrvalo dostupné a istotne posúvajú informovanosť samosprávy dopredu.

Zatiaľ čo sme sa posúvali smerom k zaujímavejším obsahom, stretávali sme sa s otázkou, na ktorú sme si nevedeli vždy dať uspokojivé odpovede. Kto boli účastníci nášho online stretnutia? Ich prezývky (nicknames) nám veľa nepovedali a nevedeli sme, či sú zainteresovaní obyvatelia, či sú fanúšikovia alebo odporcovia konkrétneho projektu, alebo dokonca tzv. internetoví trollovia. Participáciu v online priestore sme preto dopĺňali a kombinovali spôsoby, ako sa dostať k ľuďom (hlavne k tým, ktorí nemali internet, ani finančné, zdravotné, mentálne podmienky na to, aby sa zapájali do vecí verejných). Viac ako predtým sme hovorili o marginalizovaných skupinách verejnosti, takých, o ktorých sa málo prejavoval záujem i počas bežného fungovania. Či to boli izolovaní seniori, samoživitelia/samoživiteľky, ľudia bez domova alebo cudzinci – tí všetci predstavovali pre nás výzvu, na ktorú online stretnutie nedávalo odpoveď.

Interdisciplinárny výskum dát z rôznych databáz či zo sociálnych, poznatky z vlastných výskumných mapovaní ľudí a miest, doplnené interakciami priamo s ľuďmi sú najvýznam-

nejším posunom, ktorý pandémia v našej práci spôsobila. Konkrétnym príkladom bolo spracovanie prvej socio-priestorovej štúdie správania ľudí v zóne Pribinova. Socio-priestorové mapovanie je výborným podkladom pre pochopenie kontextu a premyslenejší dizajn participatívneho procesu. Myslíme, že tieto elementy plánovania ostanú v našej praxi natrvalo prítomné. Nakoľko v rámci participácie pracujeme s ľuďmi, výrazne vnímame zmenu spoločenskej atmosféry. Počas takmer roka, keď sa spoločenský život razantne obmedzil na vychádzky do blízkeho okolia, zvýšil sa i záujem ľudí o verejný priestor. Vnímali sme to nielen na základe zvýšenej návštevnosti verejných priestranstiev, ale i komunikácie či petícií, ktoré bojovali za záchranu zelene (stromov, ktoré boli oprávnené určené na výrub či revitalizáciu). Okrem pozitívnych podnetov sme zaznamenali i veľa negatívnych, emotívnych, a možno i tieto súviseli so stresom, ktorý obmedzenie životného štýlu prinášalo. Myslíme si, že aj tento tlak vzbudil záujem o participatívne plánovanie najmä verejných priestorov v meste – ich kvalita bude už stálou témou debát – a to vnímame ako pozitívny posun.

Je kľúčové, aby bola participácia systematicky podporovaná a správne realizovaná, preto sme vyvinuli deväť prípadových scenárov. Čím dlhšie a dobre budeme verejnosť zapájať, tým budú mať ľudia väčšiu dôveru a budú mať väčšiu motiváciu participovať. Takisto sa bude prirodzene rozširovať spektrum ľudí, ktorí sa budú zapájať. Držíme vám palce s trepezlivým budovaním dôvery u vašich občanov.

Zoznam skratiek

EÚ – Európska únia

HMBA – Hlavné mesto SR Bratislava

IAD – Individuálna automobilová doprava

IPR Praha – Inštitút plánovania a rozvoja, Praha

MF – Metropolitné fórum

MIB – Metropolitný inštitút Bratislava

MVO – mimovládne organizácie

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development

OSN – Organizácia spojených národov

PHSR – Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja

ÚPN – Územný plán

ZaD ÚP – Zmeny a doplnky územného plánu

Zoznam obrázkov

Obr. 1: Okresy (Bratislava I-V) a mestské časti Bratislavy**Obr. 2:** Celkový prírastok obyvateľstva. Zdroj dát: Štatistický úrad SR**Obr. 3:** Populačná prognóza (v %) pre bratislavský metropolitný región a Slovenskú republiku. Zdroj dát: Eurostat**Obr. 4:** Populačná prognóza pre vybrané metropolitné regióny v krajinách strednej Európy. Zdroj dát: Eurostat**Obr. 5:** Populácia Bratislavy 1996 – 2019. Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo vnútra SR, Inštitút finančnej politiky, Dostupné na: www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/komentare/komentare-z-roku-2019/ova-web-stranka.html**Obr. 6:** Odhad podielu trvalo bývajúcего obyvateľstva nad 65 rokov podľa štvorcov. Zdroj dát: MV SR, Spracoval: Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy**Obr. 7:** Populačná prognóza vybraných vekových skupín pre rok 2050 v porovnaní s rokom 2019, Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Infostat: Štúdia demografického potenciálu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy do roku 2050, dostupné na: www.bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Str%C3%A1nky/Chcem%20vediet/%C5%A0t%C3%BAdia%20demografick%C3%A9ho%20potenci%C3%A1lu%20Bratislavy.PDF**Obr. 8:** Pomer ekonomickej závislosti pre metropolitné regióny – počet ľudí v produktívnom veku (15-64 rokov) na jedného človeka v dôchodkovom veku. Zdroj dát: Eurostat**Obr. 9:** Zastúpenie žien vo veku 65+. Zdroj dát: Štatistický úrad SR**Obr. 10:** Zastúpenie žien vo veku 85+. Zdroj dát: Štatistický úrad SR**Obr. 11:** Mobilita SIM kariet. Zdroj dát: Slovak Telekom, Orange Slovensko (Market Locator), dostupné na: www.marketlocator.sk/wp-content/uploads/2020/04/Analzya-lokalizacnych-dat_BID.pdf**Obr. 12:** Odkiaľ prichádzajú denní migranti do Bratislavy? Na mape je označených top 14 miest nad 2300 denných migrantov. Zdroj dát: Slovak Telekom, Orange Slovensko (Market Locator), dostupné na: www.marketlocator.sk/wp-content/uploads/2020/04/Analzya-lokalizacnych-dat_BID.pdf**Obr. 13:** Počet „denných“ SIM podľa štvorcov. Zdroj dát: Slovak Telekom, Orange Slovensko (Market Locator)**Obr. 14:** Najčastejšie krajiny pôvodu cudzincov. Zdroj dát: Úrad hraničnej a cudzineckej polície, január 2020**Obr. 15:** Počet cudzincov v jednotlivých okresoch Bratislavy. Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty z dát UHCP – k 22.1.2020**Obr. 16:** Počty detí cudzincov v jednotlivých častiach Bratislavy vo veku 0-5 rokov a vo veku povinnej školskej dochádzky. Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty na základe dát UHCP ku dňu 22. 1. 2020**Obr. 17:** Počet cudzincov vo veku 60+ v bratislavských mestských okresoch. Zdroj dát: CVEK, vlastné prepočty na základe dát UHCP ku dňu 22.1.2020**Obr. 18:** Štvorročný priemer mediánov pracovných príjmov v mestských častiach Bratislavy (2014 – 2017). Zdroj dát: Sociálna poisťovňa**Obr. 19:** Distribúcia mzdy v Bratislave (2004 vs. 2017). Zdroj dát: Sociálna poisťovňa, vlastné spracovanie**Obr. 20:** Rozdiel medzi minimálnym a maximálnym mediánom mesačného príjmu v mestských častiach (v eurách). Zdroj: Sociálna poisťovňa**Obr. 21:** Zmena mediánu príjmu mestských častí (ako percentuálneho podielu priemerného mediánu vo všetkých mestských častiach) v percentuálnych bodoch (pb). Zdroj dát: Sociálna poisťovňa**Obr. 22:** Miera ohrozenia chudoby v Bratislave. Zdroj dát: Sociálna poisťovňa, vlastné spracovanie**Obr. 23:** Ohrozenie príjmovou chudobou v mestských častiach Bratislavy (2014–2017). Zdroj dát: Sociálna poisťovňa**Obr. 24:** Predpokladaný ročný priemer teploty vzduchu v oblasti južného Slovenska v rokoch 2025–2100 (v porovnaní s obdobím 1961–1990). Zdroj dát: Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy, dostupné na: www.bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Atlas%20hodnotenia%20zranite%C4%BEnosti.pdf**Obr. 25:** Ohrozenie horúčavami. Zdroj dát: USGS/NASA Landsat 8 Program, 2018. Spracoval: Útvar hlavnej architektky, Hlavné mesto SR Bratislava 2020.**Obr. 26:** Ohrozenie zrážkami. Zdroj dát: Hlavné mesto SR Bratislava 2016. Spracoval: Útvar hlavnej architektky hlavného mesta SR Bratislava, 2020.**Obr. 27:** Ohrozenie budov zrážkami podľa štvorcov v spojení s výskytom nemocničných a sociálnych zariadení. Zdroj dát: Atlas hodnotenia zraniteľnosti a rizík nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na území hlavného mesta SR Bratislavy, dostupné na: www.bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Atlas%20hodnotenia%20zranite%C4%BEnosti.pdfbratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Atlas%20hodnotenia%20zranite%C4%BEnosti.pdf**Obr. 28:** Refazce mobility zohľadňujúce rodové hľadisko a starostlivosť. Zdroj: Mind the Gap, Mobility and Gender, Civitas report**Obr. 29:** Prijateľná vzdialenosť zastávok MHD. Zdroj: Morphocode, dostupné na: www.explorer.morphocode.com/static/data-on-a-human-scale-morphocode.pdf, vlastné spracovanie**Obr. 30:** Organické vymedzenie mapovaného územia bariérami (diaľnica D1 a cesta I. triedy) pre projekt Šustekova, MČ Petržalka. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 31:** Vymedzenie mapovaného územia na základe izochrómy pešej dostupnosti 5 min pre projekt Šustekova, MČ Petržalka. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 32:** Vymedzenie mapovaného územia pre projekt Zony Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zony Pribinova, Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020**Obr. 33:** Vymedzenie stanovísk mapovania a hlavných a čiastkových pohybov ľudí v rámci Zóny Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 34:** Stanovišťa mapovania pohybu ľudí a ich správanie v rámci Zóny Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova**Obr. 35:** Vlastnícke vzťahy v rámci Zóny Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova, Zdroj dát: Úrad geodézie, kartografie a katastra SR, 2020, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 36:** Sumárny výkres analýzy dopravnej infraštruktúry v rámci Zóny Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova, Zdroj dát: Geofabrik GmbH and OpenStreetMap Contributors 2020, vlastné mapovanie 2020, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 37:** Ilustrácia priradovania mapovacích kódov podľa mapovacieho háčku. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020**Obr. 38:** Mapa jedného zo stanovísk v rámci zóny Pribinova, vyplnená za pomoci kódov z mapovacieho háčku. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020**Obr. 39:** Výsek zóny – zobrazenie jednotlivých aktivít v území pred SND v rámci Zóny Pribinova, 1 bod = 1 človek zaznamenaný počas 15-minútového časového úseku. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova, Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 40:** Referencia možného spracovania výsledkov mapovania pohybu ľudí – heatmap (mapa koncentrácie) zobrazujúca pobytové aktivity v rámci zóny Pribinova. Zdroj: Zverečnená správa mapovania Zóny Pribinova, dostupné na: www.bit.ly/zona_pribinova, Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020, Podkladová mapa: Map tiles by CartoDB, under CC BY 3.0. Data by OpenStreetMap, under ODbL**Obr. 41:** Mapovací hárok ako pomôcka do terénu pri mapovaní pohybu ľudí. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020**Obr. 42:** Ilustrácia užívateľov/užívateľiek Krížnej ulice a okolia. Zdroj: Zverečnená správa z participatívneho procesu na Krížnej ulici, dostupné na: www.mib.sk/wp-content/uploads/2020/11/MIB_zaverecna_sprava_Krizna.pdf**Obr. 43:** Anketa použitá pri mapovaní Podmostia SNP. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020**Obr. 44:** Referencia spracovania výsledkov otázky v ankete pre projekt Podmostia SNP – Za akým účelom navštevujete okolie Sadu J. Kráľa?. Zdroj: Metropolitný inštitút Bratislavy, 2020. Zdroj dát: vlastné anketovanie, 2020**Obr. 45:** Prevádzky na ulici Krížna a okolie k 02/2020. Zdroj: Zverečnená správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, dostupné na: www.mib.sk/wp-content/uploads/2020/11/MIB_zaverecna_sprava_Krizna.pdf, Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020**Obr. 46:** Využitie platformy CARTO na zobrazenie pôvodu sčítaných áut, parkujúcich na Krížnej ulici a okolí. Zdroj: Zverečnená správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, dostupné na: www.mib.sk/wp-content/uploads/2020/11/MIB_zaverecna_sprava_Krizna.pdf, Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020**Obr. 47:** Harmonogram participatívneho procesu ku Krížnej ulici a okolí**Obr. 48:** Harmonogram participatívneho procesu k ReUse centru

Zoznam tabuliek

Tab. 1: Vybrané charakteristiky sčítaných ľudí bez domova v Bratislave v roku 2016, Zdroj: Sčítanie ľudí bez domova v Bratislave, 2016, Dostupné na: www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/historicky-prve-scitanie-ldi-bez-domova.html**Tab. 2:** Rýchlosti chôdze rôznych skupín, Zdroj: Meschnik, 1995**Tab. 3:** Typológia organizovanosti verejnosti, Zdroj: Manuál participácie, IPR Praha, 2016, Dostupné na: www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/participace/manual_participace_tisk_2017.pdf**Tab. 4:** Koho zapojiť do participatívneho procesu?, Zdroj: Manuál participácie, IPR Praha, 2016, Dostupné na: www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/participace/manual_participace_tisk_2017.pdf**Tab. 5:** Rola a zodpovednosť v participatívnom procese, Zdroj: Manuál participácie, IPR Praha, 2016, Dostupné na: www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/participace/manual_participace_tisk_2017.pdf**Tab. 6:** Metropolitné fóra uskutočnené v r. 2020**Tab. 7:** Metódy použité v rámci participatívneho procesu na Krížnej ulici, Zdroj: Zverečnená správa z participatívneho procesu na Krížnej a okolí, Dostupné na: www.mib.sk/wp-content/uploads/2020/11/MIB_zaverecna_sprava_Krizna.pdf, Zdroj dát: vlastné mapovanie, 2020

AUTORSKÝ KOLEKTÍV

Barbora Brichtová

sa venuje deťom, mladým ľuďom a rodičom na oddelení prevencie a znižovania rizík pre ohrozené skupiny na Sekcii sociálnych vecí (HMBA). Dlhé roky viedla a koordinovala nízkoprahové projekty v exponovanej lokalite, tzv. Pentagonu v Bratislave, ktoré boli zamerané na deti, mladých ľudí a rodiny ohrozené sociálnym vylúčením, chudobou a sociálno-patologickými javmi.

Nina Fabšíková

vyštudovala politológiu a ekonómiu s dátovou vedou na University College London. Po ukončení štúdia a stážach v akademickom a verejnom sektore začala pracovať ako dátová analytička na Magistráte hlavného Mesta SR Bratislavy. Tam sa venuje analýze dát z oblastí demografie, mestskej hromadnej dopravy či odpadov, a taktiež sa podieľala na vypracovaní analytickej časti Koncepcie mestskej bytovej politiky.

Juraj Hurný

Sociológ špecializujúci sa na sociológiu mesta. Pôsobil ako výskumník vo viacerých projektoch neziskových organizácií v Bratislave v oblasti zapájania verejnosti do rozhodovacích procesov. Aktuálne pôsobí v sekcii mestských štúdií a participácie Metropolitného inštitútu Bratislavy. Jeho primárnym zameraním je správne prevedenie výskumných metód do participatívnych procesov.

Dominika Jašeková

vyštudovala psychológiu na Univerzite Komenského v Bratislave. Je riaditeľka OZ Odysseus kde začala pracovať už popri štúdiu ako terénna pracovníčka. OZ Odysseus sa podieľa na zachovávaní ľudských práv a skvalitňovaní života ohrozených komunít a tým prispieva k ich rovnocennému postaveniu v spoločnosti. Taktiež zastupuje región strednej Európy v Eurasian Harm Reduction Association.

Miriám Kanioková

je expertka pre tvorbu politik a participáciu. Pracuje na Sekcii sociálnych vecí, na Magistráte hlavného mesta SR Bratislavy.

Elena Gallo Kriglerová

vyštudovala sociológiu na Univerzite Komenského v Bratislave. V roku 2005 sa spolupodieľala na založení Centra pre výskum etnicity a kultúry. Od roku 2012 v ňom pôsobí ako riaditeľka. Kultúrna integrácia, participácia menšín a interetnické vzťahy sú témami, ktorými sa zaoberá najčastejšie. V súčasnosti sa intenzívne venuje aj spolupráci so samosprávami na tvorbe lokálnych politik.

Lenka Kudrnová

Krajinná architektka, výskumníčka a externá redaktorka so záujmom o súčasné trendy vo verejnom priestore. Venuje sa vedeckej aj teoretickej činnosti v oblasti

ekosystémových služieb a participatívneho plánovania. Členka prvej Kancelárie pre participáciu verejnosti zriadenej samosprávou na Slovensku. Aktuálne pracuje v sekcii mestských štúdií a participácie Metropolitného inštitútu Bratislavy.

Zora Pauliniová

Architektka, placemakerka a facilitátorka má rozsiahle skúsenosti ako dizajnérka procesov participatívneho plánovania a podieľala sa na tvorbe viacerých verejných politik a stratégií. Je spoluautorkou prvých publikácií o participácii, verejných priestoroch či o komunitnom rozvoji na Slovensku. Pracovala na Metropolitnom inštitúte Bratislavy, momentálne pôsobí na Útvare hlavnej architektky.

Rebeka Petrtýlová

Vyštudovala priestorové plánovanie na Slovenskej technickej univerzite, kde momentálne pôsobí na doktorandskom stupni. Popri štúdiu pracuje v sekcii mestských štúdií a participácie Metropolitného inštitútu Bratislavy, kde sa venuje mapovaniu verejného priestoru, práci s dátami či práci v GIS.

Karol Piekarski

je zakladateľ a programový riaditeľ Medialab Katowice, výskumník na voľnej nohe, nadšenec pre Python a Linux. Autor publikácie Data-Driven Methods for City Research and Exploration (2015) a vedekého článku Data Culture: Attention Enhancing Algorithms (2017) na tému využitia dát. Viedol viacero výskumných projektov, napríklad Data for Culture v rámci Shared Cities: Creative Momentum platform.

Milota Sidorová

Facilitátorka, plánovačka, moderátorka, analytička, networkerka a feministka v službách spravodlivejšieho mestského plánovania. Je vedúcou sekcie mestských štúdií a participácie v Metropolitnom inštitúte Bratislavy.

Eva Streberová

je vyštudovanou environmentálnou manažérkou a na Magistráte hlavného meste SR Bratislava sa venuje projektom zameraným na problematiku zmeny klímy a jej dopadov na mesto z rôznych aspektov. Tieto poznatky je možné následne využiť pri plánovaní adaptačných opatrení v meste, pri tvorbe stratégií alebo územnoplánovacej dokumentácie.

Pavol Škápik

vedie tím dátových analytikov hlavného mesta Bratislava. V rámci magistrátneho tímu vytvorili Platformu Open data Bratislava, ktorý sa stal najlepším projektom digitalizácie spoločnosti roka 2020. Pracoval na Inštitúte sociálnej politiky aj na štatistickom úrade, kde viedol tím, ktorý pripravoval sčítania na základe štátnych registrov. Tiež je spoluzakladateľ OZ Klebedata, v rámci ktorého sa kreatívnou

formou snaží s kamarátmi priblížiť verejnosti dôležitosť dát a rozhodovaniu na základe dát.

Pavel Šuška

pôsobí ako samostatný vedecký pracovník v Geografickom ústave Slovenskej akadémie vied. Jeho hlavným odborným záujmom sú problémy urbánnej, sociálnej a politickej geografie, pričom vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti sa venuje najmä Bratislave v spojitosti s otázkami transformácie urbánnych štruktúr, suburbanizácie, mestského aktivizmu či komunitného rozvoja.

Ján Výboštok

pôsobí ako vedecký pracovník na Geografickom ústave SAV. Vo svojej výskumnej činnosti sa venuje aplikácii kvantitatívnych štatistických metód za účelom merania príjmových nerovností a chudoby a ich dopadom na ekonomický rast. Zaoberá sa aj možnosťami využitia veľkých dát v geografii a svoju pozornosť upriamuje aj na aplikáciu matematického modelovania v priestorových analýzach.

Waldek Węgrzyn

je dátový vizualizátor, člen tímu Medialab Katowice a učí v ateliéri Vizualných dát na Vysokej škole výtvarných umení v Katoviciach. Vedie grafické štúdio Printscreen, kde pracuje na organizácii informácií a budovaní vizuálnych naratívov pre tlačeneé aj digitálne médiá.

Zuzana Žurkinová

sa venuje sa výskumným projektom na témy spojené s občianskou spoločnosťou v mestách v spolupráci s OZ Punkt. Spoluzaložila občianske združenie Spiace miesta – platformu pre tému nevyužívaných budov. Aktuálne pracuje v v sekcii mestských štúdií a participácie na Metropolitnom inštitúte Bratislavy.

O ZADÁVATEĽOCH

Metropolitný inštitút Bratislavy

Je príspevkovou organizáciou mesta Bratislavy, ktorá vznikla v roku 2019. Jeho hlavnou úlohou je strategické plánovanie a príprava podkladov na dôležité rozhodnutia dlhodobého významu. Metropolitný inštitút má byť centrom inovácií, hnacou silou tvorivosti a nových prístupov, a teda aj kľúčovým nástrojom na reálnu zmenu Bratislavy na mesto, ktoré dokáže konkurovať úrovňou života najvyspelejším metropolám.

www.mib.sk

Sekcia mestských štúdií a participácie

interdisciplinárnym spôsobom skúma prepojenie, interakcie medzi ľuďmi a fyzickým prostredím a z neho vyvstávajúce plánovacie procesy. Tím sekcie sa primárne sústreďuje na inkluzívne zapájanie verejnosti do investičných projektov a stratégií, tak aby došlo k ich skvalitneniu a verejnému prospechu. Je think-tankom, ktorý realizuje pilotné projekty a štúdie, pričom využíva poznatky sociologických teórii mestského prostredia, aplikovaného výskumu a dátových analýz.

<https://mib.sk/organizacna-struktura/participacia-a-komunikacia/>

Sekcia mestských štúdií a participácie
Metropolitný inštitút Bratislavy
2021

Vlastník a vydavateľ:
Metropolitný inštitút Bratislavy
www.mib.sk

Projektová koordinácia:
Milota Sidorová
Zuzana Žurkinová

Autorský a edičný tím:
Juraj Hurný (MIB), Lenka Kudrnová (MIB, SvF STU), Zora Pauliniová (MIB),
Rebeka Petrtýlová (MIB, UM STU), Milota Sidorová (MIB), Zuzana Žurkinová
(MIB), Barbora Brichtová (MAG), Nina Fabšíková (MAG),
Dominika Jašeková (OZ Odyseus), Elena Gallová Kriglerová (CVEK),
Miriam Kanioková (MAG), Karol Piekarski (Medialab Katowice),
Eva Streberová (MAG), Pavol Škápik (MAG), Pavel Šuška (SAV),
Ján Výboštok (SAV), Waldek Węgrzyn (Medialab Katowice),

V spolupráci s
Inštitút plánování a rozvoje hl. města Praha;
MA 18 – Urban Development and Planning, Viedeň;
Slovenská akadémia vied; Medialab Katowice a CVEK

Podakovanie za pripomienky
Martin Berežný, Magdaléna Bernátová, Milan Brlík, Zuzana Čupková,
Eduard Donauer, Marcel Dzurilla, Barbara Gindlová, Marek Harčarík,
Wencke Hertzsch, Jana Hlavová, Mikuláš Huba, Martina Jakušová,
Miroslav Kabát, Eva Kail, Miriam Kanioková, Viktor Kasala, Hannah Kleine,
Bruno Konečný, Monika Kuhn, Ján Mazúr, Karolína Míková, Illah van Oijen,
Krisztina Nagy, Ľubica Pachta Fenclová, Pavla Pelčíková, Anna Pivková,
Alexandra Poláková, Bibiana Reisenauerová, Viera Sláviková,
Eva Streberová, Denisa Simonidesová, Pavol Škápik, Sandra Štasselová,
Katarína Štefancová, Juraj Šujan, Jan Urban, Matúš Vallo, Dáša Vran-
ka Knošková, Barbara Zavarská, Marta Závodná, Roman Žitňanský

Grafický dizajn:
Kristína Uhráková

Dátové vizualizácie:
Karol Piekarski, Waldek Węgrzyn (Medialab Katowice)

Jazyková korektúra:
Ľudka Kratochvílová

Vytlačil: DOLIS GOEN, s. r. o.

ISBN 978-80-973834-4-2
prvé vydanie
500 ks
(c) Metropolitný inštitút Bratislavy 2021

Online verzia
Publikácia Ako porozumieť mestu a jeho ľuďom? bude voľne k dispozícii
na stiahnutie na webových stránkach Metropolitného inštitútu Bratisla-
vy www.mib.sk. Kapitolu Ľudia Bratislavy s datasetmi a mapami uvádzame
na open data portáli Bratislavy. Za spracovanie dátových podkladov
ďakujeme Sekcii informatiky a dátovej politiky na Magistráte hl. mesta SR
Bratislava.

Tím zo Sekcie mestských štúdií a participácie Metropolitného inštitútu Bratislavy predkladá systémový materiál, ktorý vysvetľuje, že dobrý participatívny proces vychádza z podrobného poznania ľudí, ktorých zapája, ako aj z prostredia, v ktorom sa odohráva. Preto táto publikácia stojí na troch pilieroch. Ľudia, priestor a procesy sú elementy, ktoré nemôžu stať osobitne. Veríme, že čítanie s porozumením inšpiruje k novej kvalite mestských projektov nielen zamestnancov/zamestnankyne samospráv, profesistov/profesistky z oblasti architektúry, urbanizmu, mestských štúdií, investorov a developerov, ale aj všetkých, ktorí chcú chápať, zapájať a interpretovať názory a potreby ľudí v ich prostredí.

